

ALMA MATER EUROPAEA – INSTITUTUM STUDIORUM HUMANITATIS
FAKULTETA ZA PODIPLOMSKI HUMANISTIČNI ŠTUDIJ LJUBLJANA

*IDENTITETA MLADOSTNIKOV V
MULTIETNIČNIH RAZREDIH POKLICNE IN
TEHNIŠKE ŠOLE NA ŠOLSLEM CENTRU
VELENJE*

Nataša Meh Peer

DOKTORSKA DISERTACIJA

MENTORICI:

IZR. PROF. DR. KARMEN MEDICA

IZR. PROF. DR. CIRILA TOPLAK

>>> verzija vo,999, nelektorirana, za komisijo <<<

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila moji mentorici, dr. Karmen Medici, ki je vztrajala z mano, kljub mnogim preprekam na poti. In je verjela v dober izid. Prav tako gre zahvala mentorici dr. Cirili Toplak, ki je imela posluš za moje probleme in jih je skušala reševati.

Prva tako gre zahvala mojemu možu, za razumevanje in pomoč.

Hvala tudi mojima otrokoma Petji in Jašu, za potrpljenje z mano, kadar je bilo manj časa namenjenega njima in več mojemu delu.

In seveda mojima staršema, za katera bom vedno ostala njun otrok.

— Nataša Meh Peer, Velenje, maj 2016.

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Nataša Meh Peer izjavljam, da je doktorska disertacija v celoti moje avtorsko delo in so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni.

POVZETEK

Osebna izkušnja nas velikokrat popelje v nepredvidene vode in tako sem kot učiteljica na Šolskem centru Velenje, kjer sem zaposlena že 25 let, začela svoje neposredne stike in opažanja z mladostniki beležiti in ko sem te beležke uredila in analizirala je nastala naloga, ki je pred nami.

Živim in delam namreč v pisanem, včasih razburkanem multietničnem/multikulturnem kotlu Velenja, kjer nastajajo novi kulturni vzorci in nova kulturna polja. Odkrivanje liminalne identitete mladostnikov me je posebej pritegnilo, saj se kot učiteljica slovenščine, jezika večinske/dominantne etnije in s tem okna v prav to kulturo, pogosto srečam z razmišljanji mladostnikov/dijakov o vrednotah, morali in iskanju etnične in kulturne identitete, ki je glede na etnično pripadnost različna.

Po razpadu bivše skupne domovine – Jugoslavije smo se v Velenju spet (prvi val je bil že v 70-letih) srečali z valom beguncev, ki so se v tujini razseljeni deklarirali kot pripadniki določene etnije (srbske, hrvaške, bosanske, makedonske, albanske), ki je bila pred tem del jugoslovanske nacije, del jugoslovanske etnično strpne raznolikosti. Te posamezne etnije, niso bile izražene kot nacije, a v trenutku, ko so prišle v Slovenijo so začele s povezovanjem in samooznačevanjem v posamične etnije, ki pa v Sloveniji (še vedno) niso pridobile statusa manjšin in z njim privilegijev povezanih s šolstvom, dvojezičnostjo ipd.

Pričujoča doktorska disertacija z opravljenimi raziskavami in njihovo obdelavo skozi zastavljena vprašanja, kot tudi s potrditvijo zastavljenih hipotez poda in osvetli situacijo identitete mladostnikov/dijakov v multietničnih razredih ŠCV, kot tudi, kakšni so vplivi etnične pripadnosti na identiteto mladostnikov, ki so pripadniki druge generacije priseljencev. Z zbranim in obdelanim materialom sem posegla na občutljivo področje antropologije doma (ki včasih zamegli presojo opazovalca), kot tudi na edini možen teren sodobnega antropologa – urbano antropologijo (raziskave mestnih središč). S pričujočo doktorsko nalogo odpiram nova vprašanja povezana s temo vpliva etnične pripadnosti

na pripadnost – inkluzijo ali integracijo v šolah in drugih multietničnih okoljih.

V doktorski nalogi sem z analizo sledila vprašanjem, ki sem si jih zastavila ob urejevanju terenskega materiala:

1. Kakšna interakcija se oblikuje v multietničnem stiku?
2. Kako pomembna je za mladostnike etnična pripadnost?
3. Kakšni so načini prilagoditev mladostnikovih identitet v multietničnem okolju?

Opazovanje in analiziranje je potekalo preko ključnih konceptov, ki so pomagali osvetljevati in interpretirati zbrano gradivo; mladostnik, šolski razred, etničnost in identiteta. Posamezne koncepte sem predstavila in natančneje razčlenila s pomočjo teoretskih izhodišč mnogih avtorjev antropološke, sociološke, psihološke, pedagoške in drugih strok. S tem, da je bil poudarek ves čas na antropoloških terenskih raziskavah. Ob izbrani teoriji sem teoretična izhodišča sprti poudarila z aktualnimi primeri iz lastnega opazovanja (citati lastnega opazovanja, izjave sodelavcev in dijakov).

Pri tej študiji primera ŠCV sem uporabila nekaj zanimivih kvalitativnih empiričnih antropoloških metod. Kot sem že rekla, sem v razredu učila in hkrati opazovala in tako sem uporabila: opazovanje z neposredno udeležbo in hkrati neposredno udeležbo z opazovanjem, saj sem ob tem ustvarjala tudi lastno avtobiografijo. Naslednja kvalitativna metoda so bili poglobljeni nestrukturirani intervjuji, ki sem jih opravila s 30. izbranimi dijaki. To sem dopolnila s pogovorom v fokusni skupini, ki sem ga organizirala s sodelavci, ki so prav tako v stiku z izbranimi mladostniki (ne da bi jim pri tem odkrila pravi namen pogovora). Uporabljena antropološka metoda opazovanja, zaradi svojega posebnega pristopa razlage med emskim in etskim postavlja v novo luč multietničnost in identiteto mladostnikov/dijakov na ŠCV. Na tem materialu in njegovi interpretaciji je postavljena tudi utemeljena teorija.

Poleg kvalitativnih, interpretativnih znanstvenih metod sem uporabila tudi kvalitativno raziskovanje, ki sem ga v raziskovanje umestila kasneje, za potrditev stereotipov s katerimi sem se srečevala (tudi sama) – anketo, ki sem jo opravila z vsemi dijaki ŠCV (1637 izmed 1800 dijakov ŠCV) in je predstavljena z grafi.

V zgradbi naloge sledim skozi uvod izhodiščem raziskovanja in metodologiji, v prvem delu s pomočjo konceptov (mladostnik, šolski razred, etničnost in identiteta) predstavim teoretična izhodišča. V drugem delu pa predstavim (s pomočjo izjav mladostnikov, sodelavcev ipd.) kvalitativno in kvantitativno analizo, kar zaključim z utemeljeno teorijo.

Ugotovitve, do katerih sem se dokopala skozi obsežno teorijo in terensko raziskavo, se lahko širše aplicirajo na marsikateri slovenski multietnični prostor. Primeri, ki so v doktorski nalogi citirani in navedeni so po mojem mnenju splošno veljavni za slovenski prostor, saj se podobne stvari dogajajo tudi v drugih slovenskih multietničnih razredih in širših mestnih okoljih.

Pričujoča tema, o kateri sem razpravljala v doktorski nalogi je fluktualna in hitro se spreminjajoča, zato že komaj zapisani podatki spreminjajo svoje pomene, spreminjajo se razmerja ipd. Pri tem ne mislim zgolj etničnega konteksta, v katerem se znajdejo opazovani mladostniki, ampak upoštevam še socialni, vrednotenjski, verski in še kakšen drug kontekst, ki pomaga identitetno oblikovati mladostnike. V analizi terenskega materiala namreč predstavljam etnični kontekst mladostnikov skozi njihove izjave o etnični pripadnosti in situacijski uporabi maternega jezika. Ob predstavitvi dinamike identitete mladostnikov se mladostniki spet vidijo kot identitetno ranljive skozi; etnijo in svoj materni jezik, izpostavijo pa problem veroizpovedi in osebnega imena (ki jih avtomatsko umesti v določeno etnijo), ki sta po njihovem mnenju močna identitetna označevalca.

Najpomembnejši doprinos naloge je potrditev postavljenih naslednjih hipotez:

1. V multikulturnem stiku nastajajo novi kulturni vzorci.
2. Mladostniki se prilagodijo s postavljanjem mej, kje bodo uporabili attribute, vezane na etnično identiteto.)

Potrditev hipotez se odvije na predstavitvi oblikovanja novega kulturnega polja, ki potrди obe hipotezi, saj temelji na naslednjih ugotovitvah:

- jezik – interference potekajo v obe smeri
- veroizpoved – interference prihajajo od katoliške veroizpovedi (zaradi verskih praznikov, ki so dela prosti dnevi)
- glasba – interferenca prihaja iz turbofolk glasbe, ki združuje mladostnike različnih (vseh) etnij
- izkazovanje čustev navzven – interferenca prihaja s strani priseljenih mladostnikov, jo pa sprejemajo za svojo vsi, ne glede na etnično pripadnost.

Teorija opazovanih konceptov je eno, ampak kar sem lahko ugotovila z opazovanjem, intervjuji in fokusnim razgovorom – ne gre samo za verovanja, ideologije, kulturne attribute, ampak predvsem za vsakdanje vedenje, ki je v primeru naših mladostnikov medkulturno krmarjenje. Kar lahko pomeni kloniranje kultur z zaželenostjo določenih tipov, oblik bivanja, lastnosti, ki se jih znotraj večinske družbe razume kot normativne standarde (slovenska država s svojim aparatom to predpisuje). Mladostniki se z odraščanjem vedno bolj integrirajo v družbo (najprej vrtec, potem šola ipd.) in se situacijsko prilagajajo določeni etniji in kakšen atribut bodo uporabili v stiku s pripadniki drugih etnij.

Vključujejo se v multikulturno družbo, hkrati pa se počutijo manjvredne, nesigurne v svojih identitetah in kar je paradoks, so kljub temu vedno bolj opazni, vedno glasnejši (na cesti, v trgovini ipd. govorijo v svojem jeziku, čeprav so tukaj rojeni, šolani in seveda doma vedno govorijo svoj jezik).

Mladostniki vse bolj drsijo iz svoje jasne etnične opredeljenosti v neko drugo – vmesno, liminalno, so kulturne dvoživke. Od otroštva, v varnem zavetju družine, skozi mladost razvijejo etnično identiteto, ki vsebuje elemente tako njihove etnije kot slovenske in tudi elemente drugih etnij med katerimi mladostniki odraščajo. Živijo hibridno identiteto – svojo lastno, povezano z materinščino, zgodovinsko in geografsko pripadnostjo, kulturnimi vrednotami in vedenjem in tudi identiteto drugih na tem prostoru živečih etnij. Skupna točka ali vezni člen vsem manjšinskim etnijam pa je slovenska etnija. Tega mesta si ni prislužila zaradi dominanc in večvrednosti, ampak preprosto zato, ker je tista, ki ima v rokah institucije socializacije, ampak kot je terenski material dokazal, v vmesno – kozmopolitsko identiteto vstopajo vse etnije.

Ključne besede: identiteta, mladostnik, šolski razred, etničnost, multietničnost

ABSTRACT

Personal experience can often lead us to something unpredictable and since I have been a teacher at the School Centre Velenje for the last 25 years, I have had the opportunity to start recording direct contacts and observations with adolescents of ethnic minorities and having done that I edited and analyzed the results introduced in the thesis that lies ahead.

I live and work in a colorful, sometimes turbulent, multiethnic/multicultural pot Velenje, generating new cultural patterns and new cultural fields. I am particularly attracted to discovering liminal identity of an adolescent, because as a teacher of the Slovenian language, the language of the major and dominant ethnicity, I often face with reflections of multiethnic youth/students regarding values, morals and the search for ethnic and cultural identity with my culture, which, according to their ethnic belonging is different.

After the dissolution of the former common country called Yugoslavia, Velenje had to cope with a wave of refugees (the first wave was in the 70s), who were resettled around the world and declared themselves as members of a specific ethnicity (Serbian, Croatian, Bosnian, Macedonian, Albanian) which was previously part of the Yugoslav nations, part of the Yugoslav ethnic tolerance for ethnic diversity. The individual ethnicity was not expressed as a nation, but the moment they arrived in Slovenia they began bonding and labelling themselves as a separate ethnicity. In Slovenia they (still) don't have a status of minorities, together with all privileges associated with education, bilingualism, etc.

The present doctoral thesis was conducted and processed through the questions and it confirmed a set of hypotheses that illuminated the situation of youth/students' identities in multiethnic classes at School Centre Velenje, as well as pointing out the effects of ethnicity on the identity of young people who are members of the second generation of immigrants. By collecting and processing the materials I have touched a sensitive area of local anthropology (which sometimes obscures the assessment of an observer), and con-

temporary urban anthropology (a study of urban centers). With the present doctoral thesis I am bringing new questions related to the topic of an impact of ethnic affiliation – inclusion or integration in schools and other multiethnic environments.

In this doctoral thesis I followed the analysis of the questions, which I have set, when editing a field material:

1. What sort of interaction is formed in an multiethnic contact?
2. How important is ethnicity to young students?
3. What are the ways to adapt an adolescent identity to multiethnic environment?

Observation and analysis were conducted through the key concepts that have helped to illuminate and interpret the collected material about adolescents, school class, ethnicity and identity. Individual concepts were presented and more accurately analyzed through theoretical starting points of many authors from anthropological, sociological, psychological, educational and other fields, however, the emphasis was always on anthropological field research. The selected theoretical foundations were regularly highlighted with current examples from my own observations (citations from observations, statements from colleagues and students).

In this study some interesting qualitative empirical anthropological methods were used. Being a teacher I have the opportunity to observe students, therefore following methods were a part of my research: an observation with direct participation and at the same time direct participation with observation, which helped me create my own autobiography. Another qualitative method were unstructured in-depth interviews that I carried out with 30 selected students. An additional method was a focus group discussion, which I organized with my colleagues, who were also in contact with the selected group of young people (without letting my colleagues discover the true purpose of the conversation). An anthropological observation method, based on its special approach of the interpretation of emic and etic, puts multiethnicity and identity of adolescents/students at School Centre Velenje in a new light. The grounded theory is raised by this material and its interpretation.

In addition to qualitative, interpretive scientific methods I used a qualitative research which was added to the survey later to confirm the stereotypes which I have been facing (myself) - a survey was conducted with all students at School Center Velenje (1,637 of the 1,800 students) and is represented by graphs.

The thesis begins with an introduction which is based on a survey and its methodology. In the first part of the thesis the concepts (adolescent, school class, ethnicity and identity) introduce the theoretical bases. The second part a qualitative and quantitative analysis is shown (based on statements of adolescents, colleagues, etc.), the thesis is finally completed with grounded theory.

The findings based on extensive field research and theory can be widely used in any Slovenian multiethnic space. Examples, cited in this doctoral thesis, are according to my opinion, valid for any Slovenian setting, since similar situations occur in other Slovenian multiethnic classes in large urban areas.

The theme, discussed in this doctoral thesis, is fluctual and rapidly changing, so the already recorded data can have their meanings changed, at the same time the attitudes can be different as well, etc. No only I think of the ethnic aspect in which the observed adolescents can find themselves, but also the social, evaluative, religious and any other aspect, which helps create a youth identity. In the analysis of field material the ethnic adolescents' aspects about their ethnicity and situational use of the mother tongue are presented through their statements. Through the presentation of the dynamics of adolescents' identity it can be seen how vulnerable they are about their identity, especially about ethnicity and their mother tongue, and at the same time they are stressing out the problem of religion and their personal names, (that automatically assign them to a specific ethnicity) which is from their point-of-view a strong identity marker.

The most important contribution of the thesis is to confirm the position of the following hypotheses:

1. Multicultural touch creates new cultural patterns.
2. Adolescents will be adjusted by setting boundaries, how to use attributes engaged to their ethnic identity.

The confirmation of hypotheses takes place on the presentation of creating a new cultural field, which confirms both hypotheses, since it is based on the following considerations:

- Language – interference is conducted in both directions.
- Religion – interference comes from the Catholic religion (because religious holidays are work-free days in Slovenia).

- Music – interference comes from the turbo-folk music that brings teens of various (all) ethnic groups together.
- Outward displays of affection – interference comes from immigrant adolescents and is accepted by all of them, regardless ethnicity.

The theory of observed concepts is one thing, but according to the observations, interviews and focused interviews – I can determine there are not only religion, ideology, cultural attributes – but rather everyday behavior, which is in the case of our adolescents an intercultural navigation. This may mean cloning cultures to the desirability of certain types, e.g. types of housing that are within the mainstream society understood as normative standards (Slovenian state with its institutions prescribes the social behaviour). Young people grow up being more and more integrated into Slovene society (first kindergarten, then school, etc.) and are situationally adapted to certain ethnicity defining the attributes used in contacts with members of other ethnicity.

Being included in a multicultural society, they feel inferior, insecure in their identities. It is a paradox though, instead of being unnoticed, they draw attention to themselves by being louder (in the street, in stores, etc.), speaking their own language, although they were born and educated here, and of course, at home they always speak their mother tongue.

Young people increasingly slip from their clearly defined ethnicity into another – an intermediate or liminal and thus becoming cultural amphibians. From childhood, in the safe haven of their families, throughout the youth they develop their ethnic identity, which contains elements of their own ethnicity and also elements of other ethnicity among which adolescents grow up. They have a hybrid identity – their own, linked to the parents, historical and geographical origin, cultural values and behaviour, as well as the identity of the others in the multiethnic/multicultural pot. The link to all minority ethnic groups is the Slovenian ethnicity. This position is not earned due to its dominance and superiority, but simply because it is the one that holds the institutions of socialization. But as the field material proves all ethnic groups are entering an intermediate – cosmopolitan identity.

Key words: identity, adolescents, school class, ethnicity, multiethnicity

KRATICE

ŠCV = Šolski center Velenje
MIC = Medpodjetniški izobraževalni center
ERŠ = Elektro in računalniška šola
ŠSD = Šola za storitvene dejavnosti
SŠ = Strojna šola
ŠRVO = Šola za rudarstvo in varstvo okolja
EKT = ekonomski tehnik
TT = turistični tehnik
EL = elektronik
GT = gostinsko turistični tehnik
AS = avtoserviser
GH = gastronom
BMKD = Bošnjaško mladinsko kulturno društvo

KAZALO

<i>Zahvala</i>	<i>c</i>
<i>Povzetek</i>	<i>i</i>
<i>Abstract</i>	<i>v</i>
<i>1 Uvod</i>	<i>1</i>
1.1 Raziskovalna izhodišča	2
1.2 Metodologija raziskovalnega dela	6
1.3 Struktura doktorske disertacije	14
<i>2 Teoretska izhodišča</i>	<i>19</i>
2.1 Mladostnik	20
2.1.1 Opredelitev pojma	21
2.1.2 Socializacija in inkulturacija mladostnika	27
2.2 Šolski razred	31
2.2.1 Opredelitev pojma	31
2.2.2 Multietnični šolski razred	36
2.2.3 Šolska realnost v Sloveniji	42
2.3 Etničnost	46
2.3.1 Pojem in razumevanje etnične skupine	46
2.3.2 Etnična meja	59
2.3.3 Etnične skupine v multietnični družbi	64
2.3.4 <i>Double bind</i> – fenomen ali realnost	67
2.4 Identiteta	73

2.4.1	Opredeleitev pojma	74
2.4.2	Osebna identiteta	77
2.4.3	Etnična identiteta	80
2.4.4	Identiteta mladostnikov	93
3	<i>Kvalitativna analiza terenskega materiala</i>	97
3.1	Seznanitev z etničnim prostorom na ŠCV in v Velenju	100
3.2	Predstavitev etničnega konteksta opazovanih mladostnikov	102
3.3	Predstavitev dinamike identitete mladostnikov na ŠCV	110
3.4	Predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja v multietničnih razredih na ŠCV	123
4	<i>Kvantitativna analiza materiala</i>	133
4.1	Izobrazba staršev	135
4.2	Etnična pripadnost dijaka	138
4.3	Jezik, ki ga dijak uporablja v komunikaciji doma	142
4.4	Jezik, ki ga dijak uporablja v komunikaciji s prijatelji	146
4.5	Veroizpoved dijaka	149
4.6	Državljanstvo, ki ga ima dijak	153
5	<i>Preverba hipotez in utemeljena teorija</i>	157
6	<i>Zaključek in refleksija raziskovanja</i>	165
	<i>Literatura</i>	171
A	<i>Prilogi</i>	183
A.1	Nestrukturirani intervjuji z dijaki	184
A.2	Anketa	220

SLIKE

2.1	Šolski center Velenje.	20
2.2	Mladostniki ŠSD pišejo tekmovanje iz angleščine.	21
2.3	Gledališka predstava Bošnjaškega mladinskega kulturnega društva.	61
2.4	Predstavitev Bosansko-slovenskega slovarja v Knjižnici Velenje 1. 12. 2014.	62
2.5	Koledar prireditev Festivala Velenje: Napovednik dogodkov za december 2015.	63
2.6	Utrinek dela na projektnem tednu. Izdelava plakatov.	64
2.7	Multietnični trikotnik na ŠCV.	65
4.1	Izobrazba staršev – Gimnazija.	135
4.2	Izobrazba staršev – ŠRVO.	135
4.3	Izobrazba staršev – SŠ.	136
4.4	Izobrazba staršev – ŠSD.	136
4.5	Izobrazba staršev – ERŠ.	137
4.6	Izobrazba staršev – ŠCV.	137
4.7	Etničnost – dijak – Gimnazija.	139
4.8	Etničnost – dijak – ŠRVO.	139
4.9	Etničnost – dijak – SŠ.	140
4.10	Etničnost – dijak – ŠSD.	140
4.11	Etničnost – dijak – ERŠ.	141
4.12	Etničnost – dijak – ŠCV.	141
4.13	Jezik, ki ga uporablja dijak doma – Gimnazija.	143
4.14	Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠRVO.	143
4.15	Jezik, ki ga uporablja dijak doma – SŠ.	144

4.16	Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠSD.	144
4.17	Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ERŠ.	145
4.18	Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠCV.	146
4.19	Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – Gimnazija.	146
4.20	Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ŠRVO.	147
4.21	Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – SŠ.	147
4.22	Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ŠSD.	148
4.23	Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ERŠ.	148
4.24	Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ŠCV.	149
4.25	Veroizpoved dijaka – Gimnazija.	150
4.26	Veroizpoved dijaka – ŠRVO.	150
4.27	Veroizpoved dijaka – SŠ.	151
4.28	Veroizpoved dijaka – ŠSD.	151
4.29	Veroizpoved dijaka – ERŠ.	152
4.30	Veroizpoved dijaka – ŠCV.	152
4.31	Državljanstvo, ki ga ima dijak Gimnazije.	153
4.32	Državljanstvo, ki ga ima dijak ŠRVO.	154
4.33	Državljanstvo, ki ga ima dijak SŠ.	154
4.34	Državljanstvo, ki ga ima dijak ŠSD.	155
4.35	Državljanstvo, ki ga ima dijak ERŠ.	155
4.36	Državljanstvo, ki ga ima dijak ŠCV.	156

Uvod

1.1 Raziskovalna izhodišča

Učiteljica je prosila otroke naj zapišejo kdo so in učenec je zapisal: »Jaz sem nihče!«
Za razlago je povedal: »Moja mati je Srbkinja, oče Hrvat, kdo pa sem jaz?« je zapisala Maja Korač,¹ v svojem članku o beguncih iz bivše skupne domovine – Jugoslavije.

Uvodne besede razseljenega mladostnika so, kot bomo kasneje videli, velikokrat ponovljene v nestrukturiranih intervjujih z mladostniki iz Šolskega centra Velenje. In so provokacija in izvor nastanka doktorske naloge o dinamiki identitete mladostnikov na ŠCV.

V nalogi izhajam iz osebne izkušnje učiteljice na Šolskem centru Velenje,² kjer sem zaposlena že 25 let. Živim in delam v pisanem, včasih razburkanem multietničnem kotlu Velenja, kjer nastajajo novi kulturni vzorci in nova kulturna polja, še posebej me je motiviralo spoznavanje liminalne identitete mladostnikov, ki se znajdejo v teh multietničnih razredih. Kot učiteljica slovenščine, jezika večinske etnije, na srednji šoli imam pogosto vpogled v razmišljanja dijakov, skozi literarne izdelke, kjer se v vodenih esejih še posebej poudarjajo in zahtevajo moralne in etične sodbe danega besedila o vrednotah, morali in iskanju etnične in kulturne identitete.

Moje zanimanje za priseljence izhaja še iz časov moje osnovne šole, ko smo govorili o asimilaciji³ otrok priseljencev, torej mojih sošolcev in se je nadaljevalo, ko sem kot učiteljica stopila v razred in se srečala s priseljenci (torej najmanj 9 let kasneje) in ugotovila, da ni več govora o asimilaciji, ampak so se posamezne etnije začele izražati skozi sebi lastne kulturne attribute in prezentacije. Proces asimilacije je zamenjala nova strategija integracije oziroma inkluzije. Vmes se je odvil razpad skupne države Jugoslavije in v Slovenijo se je preselilo mnogo priseljencev – beguncev iz bivše skupne domovine Jugoslavije. Slovenci smo bili takrat v paradoksalni poziciji, saj smo prvič v zgodovini dosegli nacionalno priznanje. Na državotvorno dejanje lahko gledamo skozi dve struji: racionalizem trdi, da gre pri tem le za namen in učinkovitost, ki jo lahko uveljavlja država, medtem ko romantizem trdi, da gre pri tem le za občutke etnične pripadnosti.⁴ Že v času Jugoslavije smo

¹Korač, 1996.

²Opomba: Velenje, maj 2015: Na tem mestu bi rada razložila, zakaj sem izbrala za interpretiranje izsledkov v nalogi prvo osebo. Prva oseba se mi je zdela ustrežnejša izbira, saj sem opazovala neposredno, skozi oči soudeleženca in nisem mogla povsem zamejiti svoje neposredne vpletenosti z distanco nepristranskega opazovalca. NMP.

³Opomba: Govorimo o sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je bil v uporabi izraz asimilacija, ki je v sodobnem času pridobil pejorativen pomen (v Velenju se je dejansko dogajala asimilacija delavcev, ki so iz Bosne in Hercegovine prišli delat v Rudnik Velenje). NMP.

⁴Baumann, 2002.

dosegali prepoznavo slovenske identitete skozi domače proizvode z oznako »made in Slovenia« in ti proizvodi so bili prezentirani kot superiorni (v odnosu do drugih narodov bivše Jugoslavije). Skozi takšno prepoznavnost smo oblikovali nacionalno identiteto in pri tem to razumeli kot pozitivno, nenevarno, nedolžno obliko nacionalizma, ki je v zdravorazumski ljudski govorici Slovencev označeval spodbujanje nacionalnega ponosa in samozavesti, bujenje nacionalne zavesti, propagiranje raznih nacionalnih simbolov itd.

»Prav ti povsem običajni, vsakdanji, udomačeni, a zato manj ekstremni in dramatični nacionalizmi, ki dnevno strukturirajo življenja ljudi, so v teoretskih obravnavah pogosto spregledani. Te oblike nacionalizma so vgrajene globoko v vsakdanje življenje, tako da jih zaradi vseprisotnosti ljudje več ne opazijo. Billig (2001) jih označi za banalne oz. vsakdanje nacionalizme. Gre za nevidne, samoumevne nacionalizme. Ti namreč niso niti ekstremni niti oddaljeni, so tukaj neposredno pred nami in so zaradi tega tudi zelo trdovratno zakoreninjeni in učinkoviti pri materializaciji nacionalnih idej.«⁵

Slovenija se je z osamosvojitvijo označila za superiorno v primerjavi z drugimi narodi iz bivše skupne domovine Jugoslavije, kot da leta od 1918 do 1990 niso obstajala.⁶ Ravno v tem času smo se srečali z valom beguncev, ki nenadoma niso imeli več skupne domovine, ampak so se v tujini razseljeni deklarirali kot pripadniki določene etnije (srbske, hrvaške, bosanske, makedonske, albanske), ki je bila od druge svetovne vojne del jugoslovanske nacije, del jugoslovanske etnične raznolikosti.

Te posamezne etnije, ki sem jih naštel, niso bile izražene kot nacije, a v trenutku, ko so prišle v Slovenijo so začele s povezovanjem in samooznačevanjem v posamične etnije. In to je bil tudi eden od razlogov, da sem v času podiplomskega študija antropologije, ko sem iskala teme za zaključek študija, ugotovila, da antropologu predstavlja največji izziv teren in tako sem prvič začela sistematično opazovati in beležiti kulturne interakcije in identiteto mladostnikov v srednješolskih razredih na ŠCV – pripadnikov različnih etnij. Na podlagi opazovanja so že med podiplomskim študijem nastajale seminarske naloge pri izbranih predmetih, ki so se ukvarjale s problemi mladostnikov (Solidarnost in odnosi v srednješolskem razredu, Spolni stereotipi in etničnost, Odnosi, jezik in solidarnost v multietničnem razredu), na podlagi katerih sem izbirala tudi teoretična izhodišča za raziskovanje. Ob raziskovanju sem uporabila antropološko kvalitativno opazovanje. Moje

⁵Pušnik, 2011.

⁶Bošković, 2005.

opazovanje in preučevanje sodi na področje urbane antropologije ali bolj splošno antropologije modernih družb, ki raziskuje socialno organizacijo v mestih, pri čemer opazuje socialne odnose in vzorce družbenega življenja – unikatnega v mestih z različnim kulturnim, etničnim in zgodovinskim kontekstom⁷ kot tudi antropologije doma, kar pomeni prepoznavanje vzorcev v poznanih situacijah, katerih del smo tudi sami.

In nenazadnje je pomemben podatek, da sem v letih neposrednega opazovanja z udeležbo učila slovenščino 173 dijakov, kar je skoraj 10 % vseh dijakov na ŠCV, od tega jih je bilo 34 pripadnikov etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije, (Neslovencev)⁸ govorimo o mladostnikih rojenih v Sloveniji (od teh so bili 4. s Kosova), kar je velik delež vseh dijakov Šolskega centra Velenje.

Raziskovanja doktorske disertacije so študija primera ŠCV in so tako vsebinsko omejena na ožji del problematike glede na širša teoretična izhodišča, ki jih bom predstavila v doktorski disertaciji.

Vprašanja iz katerih sem izhajala v nalogi so bila zastavljena takole:

1. Kakšna interakcija se oblikuje v multietničnem stiku?
2. Kako pomembna je za mladostnike etnična pripadnost?
3. Kakšni so načini prilagoditev mladostnikovih identitet v multietničnem okolju?

Na zastavljena vprašanja bom poskušala odgovoriti, jih predstaviti skozi obstoječe teorije in ponazoriti s primeri iz opazovanja z neposredno udeležbo in nenazadnje tudi skozi izjave dijakov iz nestrukturiranih fokusnih intervjujev in sodelavcev iz razgovora v fokusni skupini.

Skozi prizmo postavljenih vprašanj bom poskušala dokazati naslednje hipoteze:

⁷Barfield, 1999.

⁸Opomba: Velenje, maj 2015:Pejorativna raba imena Neslovinci za pripadnike narodnosti nekdanje Jugoslavije, primer imenovanja z zanikanjem. Direktno kaže na to, da označenca definira ravno tisto, kar mu manjka. Naziv Neslovinci je nastal v akademski krogih. V SSKJ sta navedena dva primera besede »neslovenec«, z veliko in malo začetnico: Neslovenec in neslovenec, *kdor ni Slovenec*: na ljubljanski univerzi je vpisanih precej Neslovencev; kar implicira obstoj točno določene (narodnostne) skupnosti, katere osnovna značilnost je imanentna drugačnost od Slovencev. Izraz naj bi nastopil kot evfemizem za prej omenjene primere, ki vsebujejo slabšalno konotacijo. Nanašal se je izključno na narodnosti iz nekdanje Jugoslavije in nikoli na druge v Sloveniji prisotne narodnosti, kot so recimo Madžari, Nemci in podobno. V tem primeru gre torej za tipično situacijo, ko ima percepcija javnosti negativen odnos samo do pripadnikov manjšin iz bivše skupne domovine Jugoslavije. Kot poudarja Kržišnik-Bukić, vsako poimenovanje, ki izhaja iz negacije Drugega, je žaljiva izvedbena konstrukcija. NMP.

1. V multikulturnem stiku nastajajo novi kulturni vzorci.
2. Mladostniki se prilagodijo s postavljanjem mej, kje bodo uporabili attribute, vezane na etnično identiteto.

Oplajanje ene kulture z drugo lahko pomeni tudi nastanek nove kulture, kar se po mojem mnenju dogaja v tem trenutku v Velenju. Lahko torej govorimo o interkulturalizmu in nastajanju novih identitet ali vsaj identifikacij.

Namen doktorske disertacije je skozi izpeljavo pričujoče raziskave in s potrditvijo zastavljenih hipotez podati in osvetliti situacijo identitete dijakov v multietničnih razredih ŠCV. Prav tako je namen doktorske disertacije prispevati k teoretičnemu razumevanju, kakšni so vplivi etnične pripadnosti na identiteto mladostnikov, ki so pripadniki druge generacije priseljencev v srednješolski razredni skupnosti z etnično mešanim prebivalstvom in s tem bom odprla nova znanstvena spoznanja kot seveda tudi vprašanja povezana s temo vpliva etnične pripadnosti na pripadnost – inkluzijo ali integracijo v šolah in drugih multietničnih okoljih.

Izsledki doktorske naloge, mnoga izbrana, pričujoča teoretična spoznanja s področij etničnosti in identitete mladostnikov na ŠCV prispevajo k vedenju o življenju mladostnikov v multietničnih razredih ŠCV in k osvetlitvi povezav in razlik med posameznimi etničnimi skupinami v Velenju ter k oblikovanju teorije identitet mladostnikov v multi-etničnem razredu.

Iz postavljenih hipotez in skozi perspektivo razvoja so pričakovanja naloge, da mladi razvijejo enakovredno obe etnični identiteti in se prilagodijo s postavljanjem mej sami sebi, kje, ob katerem času, na katerem mestu in v kakšni družbi bodo uporabili kulturne attribute, ki so vezani na njihovo etnijo (pri tem seveda mislimo etnijo, ki ji pripadajo njihovi starši) in druge hipoteze, ki predvideva, da v multikulturnem stiku nastajajo novi kulturni vzorci. Na kvalitativnem znanstvenem raziskovanju in predstavitvi zbranega gradiva bo temeljila tudi *utemeljena teorija*, ki bo predstavila novo nastalo kulturno polje nov interkulturni prostor na mnogih zbranih, iz terenskega gradiva izhajajočih, področjih življenja na ŠCV kot tudi širšem velenjskem okolju.

Vse naštetu, ob uporabi kombinacije kvantitativnega in kvalitativnega pristopa k raziskovanju, kaže na antropološko izvirnost naloge in utemeljuje njen prispevek k znanosti.

1.2 Metodologija raziskovalnega dela

Relevantne vire za teoretični del naloge sem skozi ožji izbor informacijskih virov, primer-
nih za izbrano raziskovalno področje, našla predvsem v digitalni knjižnici (<http://dikul.uni-lj.si>, <http://nukweb.nuk.uni-lj.si>). Pridobljene članke sem pregledala skozi internetno stran digitalne knjižnice ISI Web of Knowledge (<http://apps.isiknowledge.com>). Razvrstila sem jih med antropološke in druge (psihološke, pedagoške, sociološke in idr.). Pri navajanju virov v teoretičnem delu doktorskega dela bom izhajala predvsem iz antropoloških del, vire iz drugih področij pa bom uporabila za boljše razumevanje kompleksne slike multietničnih šolskih razredov ter z njimi ilustrirala različne znanstvene poglede na novo kulturno polje in dinamiko identitete mladostnikov. Viri, ki sem jih uporabila v nalogi so presejani skozi sita in omogočajo le ozek, izbran vpogled v tista dela izbranih avtorjev raziskovalcev, ki so proučevali natančno izbrana področja, s katerimi se ukvarjam v doktorski nalogi.

Metodo kvantitativnega raziskovanja, kot je anketa, sem uporabila naknadno (v oktobru in novembru 2015) kot metodo, ki je potrdila nekatera moja opažanja z neposredno udeležbo, saj sem raziskovala na primeru izbranih razredov iz treh šol. Medtem ko je bila anketa izvedena med vsemi dijaki ŠCV (izmed 1800 dijakov, 1637 dijakov) in predstavlja že kar reprezentativen vzorec. Anketo so mi pomagali izvesti sodelavci pri svojih urah. Nisem pripravljala spletne ankete, ker bi bilo nemogoče omogočiti vsem dijakom dostop do ankete in se mi je zdelo, da bo na takšen način, da ankete rešijo pri urah, rešenih večje število anket. Za anketo je značilno, da so rezultati lahko enoznačni in nenatančni, saj imamo pred sabo dijake, ki svojo etnično, versko identiteto prikrivajo, oziroma v šoli pragmatično uporabljajo etnično in versko identiteto.

Metode empiričnega dela doktorske naloge so opazovanje z neposredno udeležbo oziroma etnografsko terensko delo, ki v ožjem pomenu besede predstavlja temelj antropološkega raziskovanja. Ta metoda vključuje opazovalca v določeno skupino. Metoda opazovanja z udeležbo, kot tudi udeležba z opazovanjem (kar seveda velja v mojem primeru, saj sem sama kot učiteljica del opazovanega okolja), zajema različne metode zbiranja: opazovanje, neformalne pogovore, različne vrste intervjujev, vprašalnikov ter še druge diskretne načine pridobivanja informacij na terenu. V mojem primeru so to doživljajski spisi, vrednotenjske naloge ob prebranih literarnih besedilih, izbrana domača branja in nenazadnje šolski eseji, ki so naravnani na etične, moralne in vrednotenjske sodbe.

Analizirala bom kvalitativno pridobljene podatke, pri čemer je bistveno izkustveno

gradivo, ki sem ga zbrala v procesu samega raziskovanja kot so besedni opisi ali pripovedi, in kjer je gradivo obdelano in analizirano besedno, brez uporabe merskih postopkov. Kvalitativne metode antropološkega raziskovanja predstavljajo analizo ne številčnih podatkov, kot so besede ali slike, ki so najpogosteje pridobljeni z opazovanjem z neposredno udeležbo ter odprtim tipom intervjuja. So nestandardizirane, pogosto pojmovane kot interpretativne, za razliko od analitičnih, statističnih kvantitativnih metod in so prilagojene izbrani topiki ali proučevanju določene skupine posameznikov.⁹

Kvalitativno raziskovanje ontološko, epistemološko in metodološko ni enostaven pojav, povezuje namreč različne vrste raziskav, na primer študijo primera (kar v primeru študije ŠCV drži, saj izhajam iz poklicno tehniških srednješolskih razredov na ŠCV), kar je ideografski pristop. Življenjsko zgodovino (kar v primeru študije ŠCV pomeni življenjsko zgodovino intervjuvanih dijakov, ki jo bom predstavila skozi nestrukturirane intervjuje kot tudi skozi opazovanje z neposredno udeležbo), akcijsko raziskovanje ipd. Raziskovalec uporabi različne tehnike raziskovanja, s katerimi potrjuje svoje hipoteze.¹⁰

V času terenskega dela od 2009 do danes sem zbrala naslednje materiale: dnevnike o delu v razredih, dnevnike o drugih dijakih kot tudi prebivalcih Velenja (v okviru projektov prihajam v stik tudi z drugimi dijaki ŠCV) zapise neslovenskega besednjaka in razgovore v fokusni skupini s svojimi sodelavci ter nestrukturirane intervjuje z dijaki.

Na tem mestu je tudi prav, da predstavim okolje v katerem je potekalo opazovanje:

ŠCV je eden največjih srednješolskih centrov v Sloveniji, ki je sestavljen iz Šole za rudarstvo in varstvo okolja, Strojne šole, Elektro in računalniške šole, Šole za storitvene dejavnosti, Gimnazije, Višje strokovne šole in Medpodjetniškega izobraževalnega centra (MIC).

V šolskem in študijskem letu 2015/2016 poteka izobraževanje v 25-ih srednješolskih (izobražuje se 1812 dijakov) in 6-ih višješolskih strokovnih programih.

Primarno so bili opazovani razredi na Šoli za storitvene dejavnosti, Elektro in računalniški šoli in Strojni šoli, kjer vsa leta poučujem predvsem slovenščino kot tudi likovno umetnost ter naravno in kulturno dediščino. Opazovanje je potekalo tako v poklicnih (3-letni program) kot strokovno tehničnih (4-letni program) razredih. Zapiski segajo med šolska leta 2009/10, 2010/11 in 2011/12, medtem ko samo opazovanje do danes ali bolje rečeno še poteka. Saj se je ob nastajanju doktorske naloge sprožil val novih vprašanj, na katera sem ob pisanju naloge poskušala odgovoriti.

⁹Barfield, 2004.

¹⁰Vogrinc, 2008.

Opazovani razredi so podani v tabeli 1.1.

Pri preučevanju mladostnikov v multietničnih razredih sem uporabila več znanstvenih metod: indukcijo – sklepanje iz posameznega na splošno in dedukcijo – sklepanje iz splošnega na posamezno). Skupna lastnost vseh induktivnih sklepanj je, da navedeni razlogi ne vodijo z absolutno gotovostjo do sklepa. Če je argument dober, tedaj je glede na predpostavke bolj verjeten kot ne. Vendar je vedno mogoče, da je ob danih predpostavkah sklep napačen. Velikokrat iz opaženega (znanega), opazimo tisto, česar do sedaj še nismo (neznano).

Prav tako sem uporabila tudi metodo abdukcije, katere izhodišče je induktivna metoda in pomeni sklepanje in ustvarjanje novih hipotez. Vsebuje pa dva posebna vsebinska elementa – fenomen presenečenja in imaginacijo. Z obema elementoma razlagamo jedro kreativnosti v abduktivnem sklepanju (ki ga je v znanstveno raziskovanje vpeljal Bateson). Fenomen presenečenja ali konfrontacija z nepričakovanim temelji na stalnem rušenju znanja in oblikovanju novega, ki nas postavlja v pozicijo nerazrešenosti. Nadgradnja fenomena presenečenja je imaginacija, ki izhaja iz razširjanja konceptov in njihovo rekombinacijo.¹¹ V kolikor abduktivno sklepanje nadgradimo v teorijo dobimo utemeljevalno teorijo.

V nadaljevanju bom opredelila osnovne značilnosti opazovanja z neposredno udeležbo, odprtega tipa intervjuja ter fokusnega razgovora, ki sem jih v raziskovalnem delu uporabljala ter poudarila specifičnost posamezne kvalitativne metode, ki sem jo prilagajala konkretnemu, uporabljenemu načinu zbiranja podatkov.

Opazovanje z neposredno udeležbo (participant – observation) oz. etnografsko terensko delo v ožjem pomenu besede predstavlja temelj antropološkega raziskovanja. Vključuje približanje opazovalca določeni skupini, ki jo proučuje na tak način, da opazovani skupini ni neprijetno ob prisotnosti opazovalca. Nekateri opazovalci se zelo zblížajo z načinom življenja ljudi, ki ga opazujejo (going native), večina antropologov pa vzdržuje določeno distanco pri opazovanju ter pri interpretaciji podatkov.¹² Antropologi z opa-

¹¹ Ilievski, 2014.

¹² Barfield, 1994. V antropologiji je aktualna razprava o emskem oziroma etskem pristopu pri analizi terenskega dela. Izraza emsko in etsko sta izpeljana iz lingvističnih terminov fonemsko in fonetsko. Fonemika je veda o znaku, glasu, fonetika pa veda o črki, ki določen glas v določenem jeziku zabeleži. Emski pogled zastopa notranji zorni kot, zorni kot nativcev, ki ga je poudarjal kot ključnega pri opravljanju klasičnega etnografskega terenskega dela Malinowski. Medtem ko predstavlja etski zorni kot poskus objektivnega pogleda zunanjega opazovalca na določeno kulturo. Oba zorna kota sta neizvedljiva drug na drugega, saj če se opazovalec stopi z opazovano kulturo in jo zapiše na emski način, je njegov zapis kulture širšemu krogu ljudi nerazumljiv, medtem ko je nasprotno, s

Tabela 1.1

Opazovani razredi.

ŠOLA	RAZRED/ PROGRAM	ŠTEVILO DIJAKOV	SLOVENC	BOŠNJAKI, HRVATI, SRBI, MAKEDONCI, ALBANCI
ERŠ	1.EL/triletni – elektronika	12	5	7
ERŠ	2. EL/triletni – elektronika	11	8	3 (1 iz Kosova)
ŠSD	2.GH/triletni – gastronomija	23	20	3
ŠSD	4.TTB/štiriletni – turizem	21	19	2
ŠSD	3.EKT/štiriletni – ekonomija	26	19	7 (1 iz Kosova)
ŠSD	2.GTA/štiriletni – turizem	32	26	6
ŠSD	1.GT/štiriletni – turizem	31	25	6
SŠ	1.AS/triletni – avtoserviser	17	12	5 (2 iz Kosova)
SKUPAJ	8	173	134	39 (4 iz Kosova)

zovanjem z neposredno udeležbo zbirajo dokumente, ki pojasnjujejo način življenja in zgodovino opazovanih posameznikov, se udeležujejo različnih ritualov ter govorijo z ljudmi o različnih vsebinah, predvsem pa beležijo vsakodnevna opravila opazovanih posameznikov v terenski dnevnik. Po zaključenem terenskem delu, ki naj bi trajalo vsaj dve leti v nativnem jeziku opazovane kulture pa se umaknejo, da lahko iz distance intelektualizirajo pridobljene informacije in jih postavijo v novo perspektivo ter oblikujejo svoja opažanja.

Da objektivnost in subjektivnost pri navajanju podatkov ni pomembna razlaga Sapir, na katerega se sklicujejo mnogi antropologi, recimo Godina,¹³ saj ne moremo priti do absolutno objektivne ravni, kajti da bi lahko to storili, bi se moral pred nami zatajiti resnični pomen tistega, kar proučujemo. Pravi, da se subjektivno izkrivljanje predmeta, ki ga proučujemo dogaja na nezavedni ravni, saj je vsak posameznik (proučevalec), z lastno primarno socializacijo, že opremljen z določenimi kulturnimi vzorci, ki jih uporablja samodejno in z njimi definira realnost, ki ga obdaja. Antropolog tako vedno vidi tisto, kar hoče videti in gre celo tako daleč, da trdi, da je tisto, kar izbere za proučevanje odvisno od tistega, kar želi videti.

Metoda opazovanja z neposredno udeležbo zajema različne metode zbiranja podatkov: opazovanje, neformalne pogovore, različne vrste intervjujev, vprašalnikov ter še druge diskretne načine pridobivanja informacij na terenu. Je ključna pri raziskavi kulturnih skupin, saj omogoča zbiranje širokega spektra podatkov. Zaradi dolgotrajnosti izključuje možnost pretvarjanja opazovanih, omogoča oblikovanje senzibilnih vprašanj pri intervjujih ter nenazadnje pomaga opazovalcu osmisliti pomen lastnega opazovanja.¹⁴

Sama sem opravljala opazovanje z udeležbo v srednji šoli, kjer sem zaposlena (ŠCV). Opravljala sem terensko delo v domačem, znanem okolju (gre za t. i. antropologijo doma), kjer je izvzet segment kulturnega šoka ob stiku z novo kulturo, kar pa ne pomeni, da je delo olajšano. Pri opazovanju znanega terena je težje zaznati kulturne vzorce, ki jih vsakodnevno živíš in bi jih mogoče kak zunanji opazovalec prej videl oziroma dal večji pomen določenemu dogodku, ki ga ti jemlješ kot vsakodnevnega in samoumevnega. Z metodo opazovanja z neposredno udeležbo sem kot učiteljica pri svojem delu opazovala dogajanje v šoli ter pisala dnevnik terenskega dela. Beležila sem dogajanje v razredih, zanimali so me odnosi med učenci ter interakcija otrok do učitelja – mene. Trudila sem

pozicije etskoga zornega kota narejeni zapis opazovanim pripadnikom tuj in nerazumljiv.

¹³Godina, 1998.

¹⁴Bernard, 1995.

se zapisovati čimbolj objektivno, deskriptivno, ampak že samo dejstvo, da sem lahko v glavnem neposredno opazovala interakcijo med učencem in učiteljem le, ko je bil določen učenec v interakciji z menoj, je impliciralo subjektivnost, zato lahko govorimo o intersubjektivnem podoživljanju.

V dnevnik sem zapisovala formalne in neformalne pogovore s sodelavkami ter interakcije s starši, ki so prihajali v šolo. Zapisovala sem tudi dogajanja na različnih izobraževanjih učiteljev, kot so: seminarji, posveti, projekti, študijske skupine, dodatna izobraževanja, kot je bilo v zadnjem letu recimo »senčenje«, kjer sva z nekdanjo sošolko opazovali Kosovce. V osnovni šoli v Šoštanju, kjer dela ona, sem opazovala jaz in ona je opazovala delo z Albanci pri meni v razredu. Iz tega sva razvili kar nekaj inovativnih metod, kako povezati Kosovce z ostalimi dijaki (bili so prav tako različnih narodnosti). Albanci niso razumeli nič, saj niso znali slovenskega jezika, kljub temu da so za sabo imeli 70-urni tečaj, ki ga vlada Republike Slovenije organizira za tujce. Albanci, dijaki, ki se vpišejo v Sloveniji v srednjo šolo živijo namreč v izredno zaprtem okolju. Kot sem v nalogi tudi poudarila, njihov interes ni znati slovensko in se integrirati v družbo, ampak smo za večino izmed njih le tranzitna dežela. Pri tem pa imajo v Sloveniji številne ugodnosti, saj smo ena izmed najbolj socialnih držav. Nudimo jim otroške dodatke, brezplačne obšolske dejavnosti, brezplačno toplo malico idr. Zato so ti dijaki vedno prisotni pri pouku, čeprav ne razumejo razlag, so pa tako upravičeni do toplega obroka.

V terenski dnevnik sem tako zapisovala ogromno podatkov: opisov, pogovorov, izjav, komentarjev med poukom in med odmori, prostoizbirnimi dejavnostmi, ki sem jih v šoli zaznala. Želela sem čim boljše zajeti emski pristop pri proučevanju z vidika soudeleženske v pedagoškem procesu, saj sem proučevala, kot sem že omenila, tisti del družbe, katerega del sem tudi sama.

Metoda opazovanja z neposredno udeležbo je lahko uporabljena tudi kot strateška metoda, ki opazovalcu omogoči uvid v to, kar želi preučevati in kasneje aplicirati pridobljene informacije

v nadaljnje metode raziskovanja.¹⁵ Zato sem v nadaljevanju kot nadgradnjo izbrala drugi metodi kvalitativnega raziskovanja: poglobljeni nestrukturirani intervju z dijaki ter pogovor v fokusni skupini s pedagoškimi delavci (mojimi sodelavci iz ŠCV), da bi pridobila še drugi zorni kot. V doktorskem delu bom izbrane segmente analize opazovanja z neposredno udeležbo vključila že k teoretskemu delu naloge za boljšo ponazoritev in osvetlitev izbranih teoretskih izhodišč, predvsem pa bodo vključeni v analizi praktičnega

¹⁵Bernard, 1995.

dela naloge.

Metoda neposrednega opazovanja z udeležbo je, kot sem že razložila, izredno subjektivna in interpretativna znanstvena metoda raziskovanja, zato sem nanjo navezala še eno kvalitativno metodo, ki naj bi ugotovitve prejšnje podkrepila.

Poglobljeni nestrukturirani intervju je najpogostejša metoda kvalitativne analize, ki nam pomaga globlje razumeti konstrukcijo realnosti ljudi, ki jih intervjujamo in omogoča vpogled z vprašanji odprtega tipa, ki ponujajo svobodo izražanja. Te intervjuje sem opravila z dijaki, tudi tistimi, ki jih nisem učila v razredu, sem se pa z njimi srečevala pri obšolskih dejavnostih. Ravno v tem odnosu so nastali najboljši intervjuji, saj ni bilo odnosa učitelj – učenec, kot je v razredu, intervjuvanci pa so bili bolj sproščeni, odprti, komunikativni.

Za poglobljeni intervju so ključna vprašanja odprtega tipa, ki vprašanim omogočajo večjo svobodo izražanja na način, ki jim je blizu in z njihovimi besedami, ne da jim vsiljujemo rigidne, a priorne poglede preko strukturiranih vprašanj zaprtega tipa.¹⁶

V poglobljenem intervjuju raziskovalec čim manj usmerja intervjuvanca, čeprav Jonesova izpostavi, da tudi, če raziskovalec ne poda nikakršnih usmeritev, se spraševani vedno sprašuje, kaj dejansko spraševalec želi, kakšen je njegov namen. Zato obstaja možnost, da bo poskušal podajati odgovore, za katere meni, da jih spraševalec pričakuje. Zato Jonesova svetuje, da je ustrežneje, če raziskovalec na začetku predstavi širšo tematiko, ki ga zanima ter poudari vzroke zanimanja zanjo in sprašuje o mnenju ter stališčih vprašanega v zvezi z izbrano tematiko. V poglobljenem odprtem intervjuju je ključen odnos, ki se vzpostavi med raziskovalcem ter vprašanim. Ta se navzven kaže v neverbalni komunikaciji v obliki zvokovne intonacije, obrazne mimike, očesnega kontakta, gestikulacije, ki lahko izraža občutke topline in umirjenosti ali nasprotno, dolgočasje, neodobravanja, hladnosti, indifferene, napetosti, ki sem jih v zapisih intervjujev tudi zapisala v oklepajih kot okoliščine. O uporabi ali obliki odprtega tipa intervjuja ne obstajajo enotno definirana pravila, saj raziskovalec sam presodi, kako bo vprašanja strukturiral, glede na odnos, ki ga vzpostavi z intervjuvancem, zato intervjuji včasih peljejo v povsem nepričakovano smer.

Skozi obe kvalitativni raziskovalni metodi sem preverjala spreminjanje identitete opazovanih mladostnikov na ŠCV in da bi svoje ugotovitve še utrdila, sem uporabila še metodo pogovora v fokusni skupini, ki sem jo opravila med svojimi sodelavci, ki izbrane

¹⁶Jones, 1998.

dijake poznajo in tudi poučujejo, vendar smo se tematike lotili širše, aplicirano na opazovanja manifestiranja etnične pripadnosti na ŠCV.

Pogovor v fokusni skupini je naslednja metoda raziskovanja, s pomočjo katere intervjuvamo izbrane skupine ljudi, kjer lahko debatiramo o tematiki, ki je izbrana s strani moderatorja. V to metodo sem poskusila pritegniti čim več svojih sodelavcev.

Pogovor v fokusni skupini (focus-group interviewing)¹⁷ je zelo pogosto uporabljena kvalitativna metoda raziskovanja, ki jo je težko natančno definirati. Na splošno lahko rečemo,

da je to intervjuvanje izbrane skupine ljudi, ki razpravlja o natančno določeni tematiki in je usmerjan ter voden s pomočjo vprašanj, na katera se dobro pripravi, jih previdno zastavlja, moderator. Za razliko od individualnega intervjuja je pri fokusnem razgovoru pomemben in ključen socialni kontekst, saj morajo udeleženci upoštevati tudi mnenja drugih in na podlagi tega izraziti lastno stališče. Pri pogovoru v fokusni skupini pride do razprave med udeleženci, ključno pa je sogovornike predhodno seznaniti s tem, da ne obstajajo pravi ali napačni odgovori, saj nas zanimajo predvsem njihova osebna mnenja. Če je tema razgovora specifična, je smiselno izbrati sogovornike s podobnim izhodiščem za razgovor. Tako sem se odločila tematiko, ki se mi je zdela ključna za potrditev osrednjih hipotez naloge, preveriti tudi pri svojih kolegih, zaposlenih na ŠCV, ki imajo neposredni stik z dijaki. Ker so bili vsi sogovorniki v fokusnem razgovoru profesionalno vključeni v pedagoški poklic, jim je bila tema o identiteti in etničnem razkrivanju mladostnikov/dijakov na ŠCV blizu. Sogovornike sem prosila za sodelovanje s pojasnilom, da preučujem multietničnost na ŠCV in jih prosila zgolj za podajanje lastnega mnenja na podlagi delovnih izkušenj. Na začetku jih nisem seznanila z naslovom naloge, da jim ne bi predhodno implicirala asociacij, saj je bil moj namen, da preko lastnega razglabljanja podajo določena mnenja, ki bi potrdila ali ovrgla osrednje hipoteze naloge. Po uvodni predstavitvi sem jih prosila, naj mi čim bolj na široko predstavijo svoj pogled na današnjo šolo s fokusom na eničnosti. Nekateri so se razgovorili brez dodatnih podvprašanj, ostale pa sem spodbudila s podvprašanji, ki so zasledovala naslednje teme: kako v razredu opazijo prisotnost različnih etnij in ali jih sploh, je to zaradi jezika, izgleda dijakov, česa drugega. Potem me je zanimalo njihovo mnenje o primerjavi iz časa njihovega šolanja v Velenju in delom na šoli danes.

Metoda fokusnega razgovora je zelo uporabna, saj se v zelo kratkem času zbere veliko

¹⁷Bernard, 1995.

informacij, ki jih je težje sproti zapisovati, zato je snemanje skoraj nujno.¹⁸ Tudi sama sem snemala razgovor z diktafonom ter ga potem zapisala. Rezultati bodo predstavljeni kot ponazorila med teoretskimi izhodišči in v nadaljevanju pri analizi praktičnega dela naloge.

Iz analize kvalitativnega terenskega materiala je nastajala utemeljena teorija, ki predstavlja analitični metodološki pristop izhajajoč iz sistematične analize zbranega materiala.

Grounded Theory¹⁹ (utemeljena teorija), pri kateri se teorija ustvarja/nastaja iz zbranih podatkov, njihovega kodiranja, sistematično.

»Pri analiziranju zbranih podatkov ne uporabljamo statističnih postopkov, temveč predvsem kvalitativno analizo, katere bistvo je iskanje (kod, pojmov) v analiziranem gradivu. Prav tako pomemben del je interpretacija analiziranega besedila oziroma določanje pomena posameznim delom besedila. Kvalitativna analiza poteka od določitve enot kodiranja prek zapisa pojmov, ki jim po naši presoji ustrezajo in analiziranja značilnosti teh pojmov, do oblikovanja utemeljene teorije, bere se kot pripoved o pojavu, ki je bil predmet proučevanja. Značilno je, da jo oblikujemo iz zbranih podatkov in nastaja v celotnem raziskovalnem procesu, je kontekstualno vezana, kar pomeni, da ne gre za splošno veljavno teorijo, ampak za teorijo krajšega obsega, ki velja le v nekaterih okoljih oziroma pod nekaterimi pogoji.«²⁰

V našem primeru je utemeljena teorija postavljena na primeru ŠCV in širšem velenjskem okolju.

Zahtevne metode kvalitativnega in kvantitativnega znanstvenega opazovanja, ki sem jih uporabila v doktorski disertaciji za preučevanje izbrane problematike, zahtevajo tudi bolj razčlenjeno doktorsko disertacijo, zato se sprehodimo skozi poglavja, ki jih predstavljam, v naslednjem podpoglavju.

1.3 *Struktura doktorske disertacije*

Uvodoma sem že pojasnila, da je naloga nastajala nekaj let in da sem konceptom sledila tako kot so se razvijali. Ves čas sem spreminjala zasnovo naloge in dodajala nova podpo-

¹⁸Bernard, 1995.

¹⁹Opomba: Velenje, maj 2015: Utemeljena teorija je slovenski prevod izraza. Strokovna literatura termin prevaja različno, npr. »pritlehna«, »bazična«, »predmetna« tudi »induktivna« »utemeljitvena« ipd. Oblikovana je induktivno, a utemeljena z zbranimi podatki. NMP.

²⁰Vogrinc, 2008.

glavja, ki bi lahko bolj jasno predstavila moje ugotovitve te izredno fluktualne tematike. Tako so se mi sčasoma izostrili določeni koncepti, do katerih sem se dokopala, ko sem natančneje začela preučevati in »kupčkati« zbrani terenski material. Tako sem ugotovitve in izsledke končno predstavila s pomočjo konceptov, ki zadevajo izbrano tematiko v naslednjih poglavjih in podpoglavjih:

V poglavju Uvod bom najprej predstavila *Raziskovalna vprašanja*; torej tisto, kar me je motiviralo in pripeljalo do zanimanja za etnično tematiko, potem bom predstavila *Metodologijo raziskovanja*, ki je izredno pestra in zanimiva, z uporabljenim najnovejšim antropološkim raziskovanjem in nazadnje bom v tem poglavju predstavila še podpoglavje *Struktura doktorske naloge*, kjer bom sledila predstavitvi konceptov skozi teoretična izhodišča avtorjev, ki so o izbrani tematiki pisali do sedaj in nazadnje analizo terenskega materiala ter preverbo hipotez.

V poglavju Teoretska izhodišča, bom predstavila teorije mnogih antropologov, ki so se ukvarjali s tematiko etničnosti in identitete, kot teorije avtorjev ostalih humanističnih strok, s katerimi si bom pomagala osvetliti raziskovalne koncepte.

Najprej bom natančneje predstavila koncept *Mladostnik* v podpoglavjih *Opredelitev pojma, Socializacija in inkulturacija*, kjer bom predstavila teoretska izhodišča v povezavi z mladostnikovo socializacijo in inkulturacijo. Sledila bo predstavitev koncepta *Šolski razred*, kjer bodo v prvem podpoglavju *Opredelitev pojma* najprej predstavljena teoretska izhodišča. V drugem podpoglavju *Multietnični šolski razred* bo natančno, skozi teorijo, predstavljena specifična takšnega multietničnega šolskega razreda. Zadnje podpoglavje *Šolska realnost v Sloveniji* pa bo natančneje predstavilo posebnosti sodobne slovenske pedagogike in kaj o tem razpravljajo raziskovalci tega področja.

Naslednji bo predstavljen koncept *Etničnost*, kjer bom v prvem podpoglavju *Pojem in razumevanje etničnosti* prikazala nekaj teorij o tem, kako so drugi teoretiki razlagali pojem etničnosti. Sledi podpoglavje *Etnična meja*, ki razlaga, kako pomemben del etničnih teorij predstavlja prava risanje mej med etničnimi skupinami. Temu sledi podpoglavje *Etnične skupine v multietnični družbi*, s pomočjo katerega bom predstavila, kako se obnašajo etnične skupine v multietnični družbi skozi znane teorije raziskovalcev tega področja. In zadnje podpoglavje *Double bind – fenomen ali realnost* bo skozi teorijo predstavilo to specifično pozicijo opazovanih mladostnikov.

Nazadnje bo predstavljen koncept *Identiteta*, kjer bom v prvem podpoglavju predstavila teoretične opredelitve in predstavitve pojma. V drugem podpoglavju *Osebna identiteta* bom najprej skozi teoretska izhodišča predstavila samoregulacijo identitete. Sledi

podpoglavje *Etnična identiteta*, ki bo natančneje predstavilo, kako dojemajo mnogi teoretiki to skupinsko identiteto in zadnje podpoglavje *Identiteta mladostnikov* bo seglo na teoretično polje, ki združuje še dva pomembna koncepta doktorske naloge. Ob teoretskih izhodiščih, ki jim sledim skozi 2. poglavje doktorske disertacije so navedeni tudi številni primeri iz izkušnje opazovanja z neposredno udeležbo, s katerimi sem popestrila in potrdila teoretske navedbe mnogih avtorjev.

In s tem sem zaključila s teoretičnim delom doktorske disertacije, ki je zajelo mnogo v literaturi navedenih avtorjev, s pomočjo katerih sem se prebila do tistih, ki jih neposredno navajam in so se ukvarjali z izbrano tematiko, ki jo predstavlja doktorska disertacija.

Iz opazovanj zbranega terenskega materiala pa je nastal drugi del naloge – analiza.

V poglavju Kvalitativna analiza terenskega materiala bo najprej predstavljen način analiziranja podatkov pridobljenih na terenu in nato se bomo v prvem podpoglavju *Seznaništev z etničnim prostorom na ŠCV in Velenju* spoznali s tipičnim življenjenjem v multietničnem svetu in v podpoglavju *Predstavitev etničnega konteksta* bom predstavila multietnični prostor v Velenju in izjave mladostnikov, ki potrjujejo teoretična izhodišča in dogajanje na ŠCV. Sledi *Predstavitev dinamike identitete mladostnikov na ŠCV*, ki skozi izjave v nestrukturiranih intervjujih z mladostniki prikaže, kakšno je gibanje identitete opazovanih mladostnikov. Zadnje podpoglavje *Predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja v multietničnih razredih na ŠCV*, v katerem bodo skozi izjave mladostnikov predstavljene ugotovitve in spoznanja o nastajanju interkulturnega polja na ŠCV.

Sledi 4. poglavje Kvantitativna analiza terenskega materiala, v katerem bom predstavila kvantitativno metodo – anketo, ki mi je bila v pomoč za potrditev nekaterih opažanj in trditev iz kvalitativne analize in sem jo prav zato naredila naknadno (oktobra 2015)

Temu bo sledilo 5. poglavje Preverba hipotez in utemeljena teorija, ki jih bom preverila ali ovrgla in na podlagi ugotovitev in izsledkov bom postavila tudi utemeljeno teorijo.

V 6. poglavju Zaključek in refleksija raziskovanja bom povzela svoje ugotovitve in odprla nekaj novih možnosti za nadgradnjo izbrane teme ter zapisla samorefleksijo na raziskavo in njene izsledke.

Sledi poglavje Literatura in viri, kjer bodo navedeni vsi viri, ki sem jih uporabila pri izdelavi naloge.

Na koncu pa bodo poglavju Priloge predstavljeni v celoti, izbrani intervjuji z mladostniki in ostalo gradivo, ki bi morebiti podrobneje zanimalo bralca izbrano iz mnogih zapiskov na lističih, popisanih robov beležk in zvezkov ...

V uvodu sem tako predstavila motivacijska izhodišča naloge in lastna izkušnjska iz-

hodišča za njen nastanek ter njeno zgradbo, torej lahko začnem s predstavitvijo teoretskih izhodišč mnogih avtorjev, predvsem antropološke, vendar tudi pedagoške, psihološke ter sociološke stroke, ki so gojili in gojijo podobna zanimanja za problematiko identitete mladostnikov v multietničnih razredih.

Teoretska izhodišča

V tem poglavju so predstavljeni osrednji koncepti, ki opredeljujejo pričujočo doktorsko nalogo in so bili preučevani skozi mnoge teorije. Natančneje bom predstavila teorije antropologov, ki so se ukvarjali s tematiko mladostnika, šolskega razreda, etničnosti in identitete, kot tudi raziskave avtorjev ostalih humanističnih strok, s katerimi si bom pomagala natančneje osvetliti raziskovalne koncepte. Z izbranimi avtorji in njihovimi raziskavami sem poskušala najbolje predstaviti ožje področje raziskovanja, ki zadeva mojo doktorsko disertacijo kot edinstveno študijo primera ŠCV.

Slika 2.1

Šolski center Velenje.

2.1 Mladostnik

»Mladostnik je oseba na prehodu med otroštvom in odraslostjo. Sociološko gledano gre za fazo, ko se mladostnik vključi v družbo, ki ji pripada in postane enakopravni član. Vrsto let je antropologija raziskovala, kaj je kulturno in kaj biološko determinirano v mladostnikovem razvoju.«¹

¹ Barfield, 1999.

Slika 2.2

Mladostniki ŠSD pišejo tekmovanje iz angleščine.

2.1.1 Opredelitev pojma

Mladostnik je torej oseba med 16. in 19. letom starosti za katero je značilno iskanje ravnovesja, tako telesnega kot psihičnega, saj išče ravnovesje med predstavo, ki jo ima o sebi in družbo, ki ga obdaja. Je del družine, takšen kot njeni člani? Je del šolskega razreda, takšen kot njeni člani? Je del svoje etnije, takšen kot njeni člani? Mladostnik ima zaradi svojega iskanja ravnovesja identitetno krizo. Še posebej izrazita pa je identitetna kriza, kadar se sooča z institucijami večinske etnije kot pripadnik manjšinske etnije.

Mladostnik/adolescent je v preteklosti (v nekaterih kulturah še danes), kot to razlaga antropologija, postal odrasel skozi ritual iniciacije (rites of passage: 1. separacija ali ločitev, 2. tranzicija ali omejitev in 3. inkorporacija ali priključitev),² kar pomeni različne obrede, ceremonije, razne spretnostne in vzdržljivostne preizkušnje,³ ki jih mora prestati pripadnik/pripadnica kulture.

Z vstopom otroka v šolo ločimo (zahodne družbe) obdobje otroštva od obdobja adolescence. Skupna so jim nepolnoletnost, nedoraslost in socialnoekonomska odvisnost

²Opomba: Velenje, maj 2013: Povzeto po Godina, 1998.

³Eriksen, 1995.

od staršev in različnih vzgojnih in nadzornih institucij. V sodobnih zahodnih družbah lahko razlagamo iniciacijo mladostnika z vstopom v srednjo šolo, z rituali fazaniranja, kjer starejši srednješolci s flomastri popišejo prvošolce in jih zadolžijo, da opravijo določene naloge. *Na ŠSD se to dogaja prvi dan, kasneje v septembru pa organizira dijaška skupnost »uraden sprejem« z opravljanjem nalog, ki so včasih poniževalne (prvošolci se morajo mazati s peno, jesti s tal in piti iz vedra ...).*⁴ Drugo iniciacijo pa povezujemo s praznovanjem 18. rojstnega dne, saj s tem dnevom mladostnik postane polnoleten in s tem pravno formalno sam odgovarja za svoja dejanja, za katera mu lahko tudi sodijo. Sam tudi odloča, kar pa pomeni, da ima tudi volilno pravico. Vendar ob tem pozabljamo, da odločanje pomeni tudi odgovornost, česar pa mladostniki ne sprejmejo s takšnim zadovoljstvom kot prioritete, ki jih prinaša polnoletnost. Danes se srečujemo s hitrim tempom zgodovinskih, kulturnih in tehnoloških sprememb in množičnega izobraževanja. Do tega je prišlo zaradi mnogih sprememb po 2. svetovni vojni, saj so se institucije socializacije posameznika in poteka življenja spremenile. Spremenili so se vzorci družinskega življenja, partnerski odnosi, odnosi med spoloma, izobraževanje. Mladi ljudje so fizično odrasli in porabijo veliko energije za izobraževanje, v družbi pa še vedno niso smatrani za odrasle. Med drugim lahko tukaj poudarim tudi to, da je danes vedno več mladih odvisnih od staršev, s tem ko podaljšujejo svojo dobo izobraževanja. Tako ima vedno pomembnejše mesto v družbi andragogika, saj je pomembno »vseživljenjsko izobraževanje«, ki zmanjšuje meje med mladimi po svetu in med generacijami v družbi. Temu je kriva tudi gospodarska situacija, ki nudi malo služb in je torej varneje biti v šoli in odvisen od staršev, kot brez sredstev, brez službe, brez strehe nad glavo. Posledično pa to za mladostnika pomeni odvisnost in nesamostojnost in daljšo pot do odraslosti. Poleg tega si mladi danes ne želijo odrasti, saj to pomeni finančno samostojnost, odgovornost za svoja dejanja in nenazadnje tudi nadaljevanje vrste.

Mladostnika družina in družba vzgaja, da bi postal ravnopraven član in o tem Godina v polemичnem eseju »Nature vs. Nurture« razpravlja, kaj je danega človeku v genih in kaj pridobi skozi inkulturacijo. Kulturna antropologija je skozi primerjalni študij posameznikov različnih kultur zbrala številne dokaze o vplivu družbe oz. kulture na razvoj posameznikovih osebnostnih lastnosti, kar lahko prenesemo s »tipa« posameznika na »tip kulture«.⁵ S čimer se je avtorica ukvarjala in razlagala tip »slovenčka«, ki ga zaznamuje zavist, pokornost, upogljivost, hlapčevstvo, kar lahko označimo kot stereotipi-

⁴Opomba: Velenje, maj 2016: NMP.

⁵Godina, 1990.

zacijo Slovencev. (Za pričujočo raziskavo je ključnega pomena, kako se vidi večinska/vladajoča etnija.) Ob tem Godina predstavi nekaj tipičnih navad »slovenčkov«; da smo »slovenčki« v resnici nevajeni kapitalizma, kar se je izkazalo skozi primere propadanja mnogih mladih podjetij, saj so mladi kapitalisti skrbeli le zase, na delavce in proizvodna sredstva pa so pozabili. In v kapitalizmu moramo delati dlje in ker so naše matere zaposlene in dlje v službi, nimajo časa skuhati kosila (Cankarjanski motiv – frustracije zapostavljenih mladostnikov). In kakšne so naše delovne navade – imamo se za pridne in delovne in v tem se primerjamo z Nemci. Ob osamosvojitvi, 1991 smo recimo prepričani vase, trdili, da zdaj, ko smo se otresli »Balkana« bomo kot druga Švica, tako uspešni torej. In nenazadnje, kakšno mora biti naše tradicionalno nedeljsko kosilo?⁶

Vsaka družba skozi posameznike projicira/proizvaja svojo kulturo, ko preko procesa socializacije modificira človekovo biološko naravo posameznika, predstavnika določene družbe, da se njegova narava (vsak otrok je po nekaterih teorijah tabula rasa) prilagodi prevladujočim socialnim normam. V procesu socializacije tako postane posameznik sredstvo reprodukcije družbe, ki ga družba socializira tako, da bo v svojem življenju deloval v skladu s principi te družbe. In prav zveza med kulturo in posameznikom predstavlja osrednjo temo proučevanja antropoloških študij socializacije, saj je kultura tista, ki določa družbo in njene institucije in prakse.

V raziskovanju mladostnika v obdobju adolescence, kar je osrednji fokus razumevanja opazovane skupine v nalogi, saj imamo opravka z adolescenti v zahodni družbi, nikakor ne morem prezreti pionirskega dela na tem področju, ki ga je opravila Margareth Mead,⁷ katero v zadnjem času mnogi psihologi krivijo za avtorico in pobudnico permissivne vzgoje, ki jo je s svojim antropološkim opazovanjem z neposredno udeležbo prenesla s Samoje na zahodno družbo. Saj je v svojih interpretacijah sklepala, da kot odraščajo dekleta na Samoju, brez adolescentnih problemov, kar je pripisovala njihovi svobodni, včasih celo promiskuitetni vzgoji, tako bi morali odraščati mladi na zahodu. Brez posebnih omejitev kar se tiče spolnosti, zgodnjega spoznavanja smrti ali rojstva, ki so za Samoance del vsakdana, za nas pa še danes tabu (tako smrt, kot rojstvo – mislim na porod). Meadova je na Samoju prepoznala odsotnost problemov adolescence, kot jih pozna zahodna družba. Svoje opazovanje je podnaslovlila *A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization*, kar seveda pod drobnogledom razumemo kot iskanje primera za potrditev teorije, kar je velikokrat značilno za antropološko kvalitativno raz-

⁶Opomba: Velenje, maj 2013: Godina, zapiski predavanja, 2009-II. NMP.

⁷Mead, 1928.

iskovanje (več o tem je bilo napisanega pri metodi opazovanja z neposredno udeležbo). Do takšnega zaključka lahko pridemo, ker se je z raziskovanjem na Samoi mnogo kasneje ukvarjal tudi Freemann, ki je ovrgel njene trditve, sam se je namreč naučil jezika in se vključil v samoansko družbo, česar ni mogla storiti Meadova, saj sama ni govorila jezika, imala je nezanesljive informatorje in sama je, kot je rekel Freemann »»cele noči preplesala z dekleti.««

Če je Meadova prepoznavala odsotnost adolescence na Samoi in s tem v zahodne družbe prenesla nov način vzgoje otrok, ki temelji na dogovoru in otrokovih opcijah, pa je po drugi strani znanje jezika zelo pomemben del socializacije in identitete mladostnikov. Če povzamem iz raziskav Ochs in Schieffelin⁸ in apliciram na nalogo, potem prav učenje jezika pomeni prenos vrednot in prepričanj posamezne družbene skupnosti, etnije. Ob tem lahko postavim dve trditvi: 1. Z učenjem jezika posameznik postaja enakopraven član družbe in 2. Kako postati enakopraven član družbe skozi jezik, da dosegaš znanje, funkcije, socialno distribucijo, interpretacije pomenov skozi socialne situacije. Torej v študiji primera Identitete mladostnikov v multietničnih razredih ŠCV je znanje jezika mladostnikov drugih etnij lahko problematično, saj skozi svoje otroštvo spoznavajo dva jezika, ki se ju naučijo skozi različne socialne situacije. Kot pravi Stabej⁹ »»Evropska večjezičnost je hkrati blagoslov in pokora, hkrati uganka in rešitev. Večjezičnost je evropsko dejstvo in evropska vrednota, toda kompleksna in problematična. Problematična kot koncept, kot cilj in kot realnost.«« Še posebej pa lahko izpostavim učenje slovenščine v šoli. V kolikor razpravljam o učenju jezika, ne smem pozabiti, da pa lingvisti, kot je Chomsky, trdijo, da obstaja univerzalna gramatika in vsak mladostnik selekcionira to univerzalno gramatiko v svoj jezik (v študiji primera ŠCV govorim spet o dveh jezikih).

Kot sem že večkrat poudarila, je jezik orodje socializacije, in ne le sistem znakov ter odnosov med temi znaki, kot je to razlagal de Saussure. Jezik so znaki in pravila – sistem in tudi družbena inštitucija – dediščina. Vsak človek se najprej nauči govora in šele kasneje jezika – pravil. Vsaka beseda ima v določeni družbi svoj predmetni pomen, kar kaže na tipične življenjske razmere te družbe. Kako usvoji otrok ta predmetni pomen in življenje družbe sta raziskovali Ochs in Schieffelin, ki sta ugotovili, da medkulturno razlikujemo, kako tisti, ki otroka vzgaja, temu predstavi jezik, kako opisuje in razlaga tudi s pomočjo kretenj, kako dokončuje besede namesto otroka, ipd. Prav od tod lahko izpeljem razlago, saj je v študiji primera ŠCV očitna razlika v vzgoji otrok med etnijami, kako te različno

⁸Ochs in Schieffelin, 1984.

⁹Stabej, 2008.

pristopajo k vzgoji otroka (kar izhaja iz načina, kako govorijo z otrokom, kako ga tretirajo, kaj mu razlagajo ipd.). Kot bo razvidno v nadaljevanju v analizi terenskega materiala, predstavniki drugih etnij (bosanske, hrvaške, srbske, makedonske) otroke razvajajo in jih povzdigujejo, ljubkujejo z mnogimi ljubkovalnimi izrazi, ne karajo ipd.

Kot primer lahko navedem, kaj se dogaja na govorilnih urah, kadar jih obiščejo matere bosanske, hrvaške, srbske, makedonske etnije, ki so prišle na govorilne ure s svojimi mladostniki in želele kdaj poudariti, kako so začudene nad dejanji mladostnika, ki recimo ni redno obiskoval pouka, ima slabe ocene. Ob tem so jokale in se zgražale, obračale glavo in oči, ampak govorile pa so: »dušo moja«, »srce moje«, »zlato moje«, »ljepoto moja«.

(NMP, Velenje, govorilne ure vsako 1. sredo v mesecu 2013-2015.)

Tukaj bi lahko povzeli tipično značilnost njihovega načina govora, jezika, da so bolj zgovorni, bolj gostobesedni, bolj »sladki« z besedami.

Če kot naslednji primer iz prakse in neposrednega opazovanja z udeležbo omenim predstavitev osebe (gre za besedilno vrsto, ki se je učijo dijaki v 1. letniku), ki so jih pisali dijaki o sebi. Opazila sem, da je kar nekaj fantov iz drugih etničnih skupin napisalo, ob opisovanju barve oči, las, višine, teže, »Sem lep.« Česar pri fantih iz slovenske etnije nisem opazila.

(NMP, Velenje, september 2015.)

Mladostniki so tako razpeti med družino kot primarno socializacijsko celico in družbo ter predvsem vrstniki, ki imajo prav v tem obdobju največji vpliv na njihov razvoj. S to problematiko se je ukvarjala Montgomery,¹⁰ ko je primerjala odnose mladostnika z družino, prijatelji in vrstniki medkulturno (aborigine v Braziliji, Nuere, pripadnike Islama, afriška ljudstva ...). Vsak otrok je že rojen v mrežo socialnih relacij, ki so odvisne predvsem od socialnega statusa staršev. Kar v študiji primera ŠCV pomeni nižjo izobrazbeno strukturo staršev dijakov na izbrani šoli, ki služi kot študija primera, torej Šoli za storitvene dejavnosti (kar bo kasneje v analizi potrdila tudi anketa). Montgomery nadaljuje svoje primerjave odnosov med mladostniki in vrstniki in ugotavlja, da se medkulturno mladostniki družijo glede na skupne interese. Pri tem je pomemben tudi spol in

¹⁰Montgomery, 2009.

zelo pomemben združevalni interes je tudi etnična pripadnost. Kar lahko spet apliciramo na študijo primera ŠCV, kjer je (kot bom kasneje v analizi tudi dokazala), druženje mladostnikov pogojeno z etnično pripadnostjo. Nazadnje je potrebno omeniti tudi medkulturne primerjave o tem, kako skupine, ki so oblikovane glede na zgoraj omenjene načine, izvajajo pritiske na svoje člane. Kako omejujejo svoje člane s pravili, kaj smejo in česa ne in jim zapovedujejo oblačenje in prepovedujejo druženje izven izbrane skupine. Etnična skupina znotraj šolskega razreda omejuje pripadnike svoje skupine tako, da od njih pričakuje, da bodo del njihove družbe, saj druženje izven etnije prinaša nerazumevanje in neodobravanje.

Vrstnike in njihove odnose v srednješolskih multietničnih razredih sta raziskovala tudi Brown in Mounts¹¹ in opazila, da se mladostniki družijo med sabo v manjših skupinah s skupnim interesom ali dejavnostjo. V študiji primera ŠCV je včasih to šport, ki ga trenirajo (recimo nogometni klub Rudar ali pa rokometni klub Gorenje ali pa košarkaški klub Elektra), včasih so to računalniške igrice, ki jih igrajo skupaj po šoli. Včasih pa je to zgolj pripadnost določeni etniji. Brown in Mounts sta ugotovila, da identiteta posamezne skupine bazira na stereotipiziranju pripadnikov, kategoriziranju sebe v odnosu do skupine in do drugih skupin kot opozicij. Vsak interes oziroma dejavnost, ki mladostnike združuje postavlja meje in pravila, ki jih morajo člani upoštevati in se jih držati.

Pri svojem vsakdanjem delu se srečujem z vrsto predsodkov, stereotipov, ki jih ljudje uporabljamo, ne da bi uporabili zdravo pamet. Ti stereotipi so posebej izraziti prav za marginalne skupine, ki ne pripadajo večinskemu, vodilnemu razredu – recimo stereotipi za etnične skupine, ki živijo v Velenju (iz republik bivše skupne domovine Jugoslavije). Saj stereotipi, ki niso nič drugega kot predsodki, vodijo v depersonalizacijo posameznikov in odvzem individualne identitete.¹²

Mladostniki ustvarjajo skupine na osnovi etničnosti, kar je spet primerljivo s študijo primera ŠCV.¹³ Te manjše skupine so vezane na skupni interes in jih lahko prepoznamo po tipičnem oblačenju, obnašanju in govoru. Recimo že kar nekaj časa krožijo šale o tem, kako so pripadniki bošnjaške, hrvaške, srbske in albanske, črnogorske etnije vedno v trenirkah spuščениh nizko do kolen, s kapucami na glavi in obrnjenimi šiltovkami na glavi – seveda govorim o stereotipiziranju, ampak glede ugotovitve iz terenskega materiala to ni daleč od resnice.

¹¹Brown in Mounts, 1989.

¹²Bučar Ručman, 2015.

¹³Brown in Mounts, 1989.

Ko sem popravljala v 1. letniku električarja zahtevano besedilo predstavitev osebe (gre za besedilno vrsto, ki se obravnava v 1. letniku), sem od dijakov zahtevala, da predstavijo sebe. Ob branju sem postala pozorna na njihov opis (kajti k predstavitvi spada tudi opis zunanosti osebe), saj so se pripadniki bosanske, hrvaške, srbske etnične skupine sami opisali kot tisti, ki nosijo ves čas trenirke in mikice. Za razliko od drugih fantov, ki prihajajo večinoma iz okoliških krajev in sploh niso iz Velenja.

(NMP, Velenje, september 2015.)

Mladostnik naj bi torej postal odrasel skozi ritual prehoda (o čemer sem že pisala), (polemično) manjkajoč v zahodnih družbah in prav zato je pomembno, da natančneje razložim pojma socializacije in inkulturacije, ki razlagata vključevanje mladostnika v družbo, o čemer bom govorila v naslednjem podpoglavju.

2.1.2 Socializacija in inkulturacija mladostnika

Ker moje zanimanje sega na področje inkulturacije in socializacije mladostnikov v multi-etnični sredini, kar je raziskovala Meadova,¹⁴ ki je tudi postavila temelje razlikovanja med pojmom: inkulturacija (proces učenja tipične kulture) in socializacija (zahteve, ki jih ljudje postavljajo ljudem v določeni skupini). Meadova je, kot že povedano, postavila temelje antropološkim raziskavam socializacije in inkulturacije, kar sta pomembna koncepta, ki bosta pomagala osvetliti študijo primera ŠCV. Saj v kolikor govorim o inkulturaciji, potem lahko izpostavim problem, kako predstavnika določene etnije, ki nikoli ni bila oblikovana kot nacija (kar je že spet naslednje vprašanje) in živi znotraj večinske etnije, ki se je zavarovala s svojimi družbenimi sredstvi kot so vrtec, šola ipd., kako takšnega mladostnika osvestiti kulturno?

»Primer Slovenije izkazuje, da je razlikovanje med državljanstvom kot formalnim statusom in pripadnostjo v smislu nacionalne identitete nepreseženo dejstvo. Temu je potrebno posvetiti pozornost v smislu dekonstrukcije ideje slovenske nacionalne identitete kot nadnarodne, torej državljanske. To potrjuje nevidni zid, ki se vzpostavlja znotraj slovenske nacije do slovenskih državljanov, ki niso prepoznani kot pripadniki slovenskega naroda. Funkcioniranje tako državnih institucij in politik kot tudi »javnega mnenja«

¹⁴Mead, 1935/68.

potrjuje kompleksno soodvisnost odnosa te – recimo ji »večinske skupnosti naroda« do deprivilegiranih manjšin, ki so izključevane po nacionalistični, tudi rasistični logiki »nepripadnosti«. Izbris je te »običajne« prakse marginaliziranja, diskriminacije in stigmatizacije Drugih nadgradil z ek-skomunikacijo sui generis, ki je čez noč »poenotila« slovensko nacionalno državo. Slovenija se je v skladu z nacionalistično matrico vzpostavljanja nacionalnih držav udejanjila kot država Slovencev in za Slovence, ne pa kot teritorialna država vseh prebivalcev, ki so bivali znotraj njenih geografskih meja. V tem seveda ni nobena izjema, saj je nacionalna država idealni tip vseh nacionalističnih gibanj, ki stremijo k načelu vsaka nacija naj ima svojo državo. Problem pa se zariše pri razumevanju oziroma definiranju nacije, saj le-to opredeljuje vprašanje »pripadnosti«: »našosti« in »tujosti« vseh tistih Drugih, ki so izključeni iz nje.«¹⁵

Če povzamem še besede Baumanna: »Socializirati otroka je hkrati tudi inkulturirati ga ... mu povedati, to je, kar počnemo MI in to je, kar počnejo ONI,«¹⁶ ki je izhajal iz prepričanja, da se vsaka manjšinska etnija sooča s svojo socializacijo in inkulturacijo in hkrati mora svoje potomce naučiti, kaj zahteva večinska etnija v svoji socializaciji in inkulturaciji.

Izhajam iz interpretacije oziroma predpostavke, da vsi člani neke skupine na enak način »nosijo« to kulturo, ki precej homogenizira in uniformira posameznike ter zanemarja njihov angažma. Kot je polemiziral Baumann: »Je bilo najprej jajce ali kura? Torej je bila najprej kultura ali ljudje? Ljudje sooblikujejo kulturo procesualno, jo spreminjajo.«¹⁷ Posamezniki, ki pripadajo določeni kulturi se ne zavedajo, da nehote uporabljajo attribute svoje kulture kot so hrana, zdravilstvo, obleke, oblikovanje vrtov, pridelava hrane, ipd. V vseh kulturnih in družbenih artefaktih se kaže historična identiteta naroda. Nekatere osnovne značilnosti antropološkega diskurza o tem, kaj je kultura v 20. stoletju, sta povzela Rapport in Overing,¹⁸ ki v prvi vrsti izpostavljata, da se je ideja kulture nanašala na fiksiranost, koherentnost in prostorsko omejenost – kultura naj bi predstavljala avtonomno in sistematično harmonizirano celoto, sestavljeno iz skupnega in stabilnega sistema vrednot, prepričanj, znanj in praks, ki naj bi se nanašala oz. bila

¹⁵Bajt, 2010.

¹⁶Baumann, 2002

¹⁷Baumann, 2002.

¹⁸Rapport in Overing, 2001.

prakticirana na enak način s strani vseh posameznikov, ki pripadajo tej kulturi. Gre za »klasičen modernistični koncept«, po katerem je tradicija razumljena kot nekaj objektivnega, oz. kot nekaj, kar obstaja zunaj človeškega doživljanja in je objektivirana skozi kolekcijo objektov, simbolov, vrednot, prepričanj, institucij in praks, ki jih posamezni pripadniki določene kulture delijo. Torej, cilj in objekt analize je kultura. Posamezniki, ki »pripadajo kulturi«, so zunaj fokusa, ker naj bi se svoje kulture ne zavedali – prisotni so le kot pasivni nosilci pomenov.¹⁹

Nikakor pa ne smem pozabiti na nenehne spremembe v družbenem razvoju in to je tudi razlog, da se kulture vedno bolj dojemajo kot dinamični, odprti, nikoli končani procesi stalnih sprememb in medsebojnega prepletanja, in se ne morejo opisati s splošnimi, univerzalnimi oznakami.

Učenje kulture je aktiven proces, ki poteka, kot je to razlagal Barfield:²⁰

1. »od pomembnih drugih, kot so starši, učitelji, heroji, s kateri se identificiramo
2. do ritualov, s katerimi vključujemo sebe v kulturo
3. do pripovedk in pravljic, s katerimi spoznavamo vrednote kulture
4. do znanja jezika, s katerim spoznamo kulturo.«

Njegove trditve, lahko dokažem in potrdim skozi opazovanje dijakov ŠCV in njihove specifične, etnično pogojene rituale. Razložim lahko tudi njihovo različno, včasih nasprotujoče si dojetje literature (pravljice, pripovedke, ki so del ljudskega slovstva – slovenskega seveda). Kot tudi jezika pa naj si bo njihovega materne ali slovenskega – za njih po definiciji, tujega. Recimo pri pouku je mladostnikom drugih etnij težko razložiti slovenske legende, kot je Peter Klepec, Kralj Matjaž, Lepa Vida, Desetnica, Martin Krpan, ipd. Literatura je in še vedno izhaja iz prostora, v katerem je nastajala, kot tudi iz zgodovinskega dogajanja v času njenega nastajanja. Torej slovenska literatura, še posebej pa ljudska, izhaja iz slovenskega razumevanja zgodovinskega časa in prostora in vrednot. Slovenska želja po junakih, ki bi premagali zatiralce (drugače rečeno tiste, ki so Slovencem vladali), ki čakajo in spijo, da se dvignejo (Kralj Matjaž), ki hrepenijo po spremembah in se jih hkrati bojijo (Lepa Vida) ipd. je prisotna v slovenskem ljudskem slovstvu. Da ne

¹⁹Rapport in Overing, 2001.

²⁰Barfield, 1999.

govorimo o jeziku, arhaičnem jeziku, še toliko bolj nerazumljenem, kot je to sodobni slovenski jezik. Zato mladostniki drugih etnij z nerazumevanjem sprejemajo, v koliko sploh sprejemajo, slovenske legende. Srbi na primer se imajo za bojevnike, imeli so svoje kralje, o tem govorijo številne legende, o tem govorijo njihove cerkve in freske na stenah.

Socializacijo lahko razložim tudi skozi teorijo Ingolda:²¹ »Socializacija je interakcija z okolico in izkušnje posameznika skozi učni proces.« Ingold socializacijo otroka predstavi skozi različne kulturne perspektive in ob tem izpostavi kulturno različnost poti, ki vodijo do učlovečenja otroka. Njegova predpostavka je, da je otrok ob rojstvu asocialno bitje, ki zahteva pravila za kategoriziranje in pozicioniranje drugih pripadnikov družbene okolice, kot tudi navodila s pomočjo katerih se zna postaviti nasproti njim. V trenutku, ko vzpostavi odnos z drugimi postane *person*. Pomembno pa je, da se zavedamo, da otroci v svoji socializaciji niso pasivni opazovalci in izvrševalci pravil, ampak sami sooblikujejo svojo socializacijo. Pri tem je pomembno, da je socializacija interakcija z okolico, kamor uvrščamo starše (v našem primeru govorimo o starših, ki pripadajo drugi etniji kot vrtec, šola, včasih celo različnima etnijama). Za to tako imenovano primarno socializacijo so značilni osebni, intimni in pristni odnosi. Tukaj si otrok pridobiva prve vzorce, izkušnje vedenja in temeljna družbena pravila. Pravila in izkušnje se razlikujejo od etnije do etnije. Če pa pomislimo, da je v okviru primarne socializacije, ki je trajna in nespremenljiva, človek celo življenje, potem seveda lahko razumemo vsa etnična razlikovanja.

Sovrstnike otroci srečajo v inštitucijah večinske etnije, kot so vrtec, šola ipd., kar poimenujemo sekundarna socializacija, pri čemer posameznik spozna različne vrednote, norme in se lahko odločuje o njihovem sprejemanju. S sovrstniki se otroci srečujejo tudi izven inštitucij večinske etnije, kot so razne klape, društva, športni klubi ipd. Nazadnje se v obdobju adolescence posameznik sreča še s terciarno socializacijo, ki je v resnici priprava na vloge, ki jih bo odigral skozi življenje. Če izhajam iz psihologije, potem primarno razumem, da se določene kulturne informacije, predvsem o spretnostih prenašajo znotraj generacij (torej znotraj družinskega kroga) in to razumem kot socialno učenje. Kadar pa se ne prenašajo na tak način (v študiji primera ŠCV se takšne stvari lahko dogajajo znotraj druge etnije), govorim o individualnem učenju.

Mladostniki, ki so razpeti med otroštvom in odraslostjo pa vendarle imajo skupno točko in to je srednja šola, kamor se odpravijo po končani osnovni šoli, različno, glede na interese, ki jih imajo in zato je potrebno v naslednjem poglavju opredeliti pojem šolski razred.

²¹Ingold, 2007.

2.2 Šolski razred

2.2.1 Opredelitev pojma

Šolski razred (govorimo razredu v srednji šoli) oziroma razredna skupnost, v kolikor razmišljamo o mladostnikih in ne o prostoru, je naključno oblikovan. Tukaj lahko izpostavim, da nikakor ni naključje, kateri mladostniki se znajdejo skupaj v razredni skupnosti. Saj so prav vsi del širšega zgodovinskega trenutka in dogajanja. Govorimo torej o različnih družbenih dogajanjih recimo 1991 v primerjavi z 2015 (1991 je denimo zaznamovala osamosvojitvena vojna za Slovenijo in 2015 trume beguncev na poti proti severu Evrope). Drugo, kar jih spet določa v točno določeno skupino je generacija, ki ji pripadajo. Ta generacija jim narekuje pravila oblačenja, besedišče ipd., vendar jih ne ločuje kulturno in etnično. Tretja determinanta, v katero razredno skupnost bo vključen mladostnik, je, kaj je v interesu njegove »klape«. Četrta determinanta pri določanju mladostnikov v razredno skupnost so njihovi poklicni interesi, zaradi katerih izberejo točno določeno šolo.

Skupina dijakov v razredu se je torej znašla skupaj, ker so bili tako razporejeni, kot tudi zato ker so se sami odločili in izbrali ravno ta izobraževalni program, in prav to šolo. Za njih je pomembno, kako bodo med sabo sodelovali in če sploh bodo, kako se bodo povezali v skupine in na podlagi česa bodo skupine oblikovali.

V razrednih skupnostih, ki so bile del opazovanja, na manjšem prostoru najdem več različnih etnij (slovensko, srbsko, hrvaško, bošnjaško,²² makedonsko, albansko), vsaka prinese svoje kulturne vzorce (znanje, umetnost, moralo, običaje, navade ipd), govorim o multietničnem prostoru, kjer prevladuje večinska/dominantna slovenska etnija, njena kultura in njene institucije, med katere uvrščamo predvsem šolo. Ta institucija uveljavlja svoj jezik, znanje, umetnost, moralo ipd. Če predstavim artefakte,²³ ki označujejo in opredeljujejo skupino, so to »vidni, slušni in zaznavni elementi organizacijske kulture, ki se kažejo v fizični in družbeni realnosti, uporabljenem jeziku, arhitekturi, predpisanih

²²Opomba: Velenje, oktober 2015: V nalogi sem se odločila, da etnično skupino poimenujem kot Bošnjaki, zaradi lažjega razumevanja. Leta 1993 so se bosensko-hercegovski Muslimani opredelili kot Bošnjaki, prevzeli so svoje nekdanje zgodovinsko ime (Bošnjaki so slovanski narod, južnoslovanska skupina. Pojavijo se v 15. in 16. stoletju, ko je množična islamizacija v Bosni dodala slovanski etnični in kulturni osnovi novo kulturno in civilizacijsko nadgradnjo) in se leta 1994 vpisali v Ustavo BIH kot eden izmed konstitutivnih narodov. Omenjene spremembe so vplivale tudi na samoidentifikacijo pripadnikov bošnjaške narodnosti v Sloveniji – ob popisu prebivalstva 1991 so se bosenski muslimani lahko opredelili kot Muslimani, leta 2002 pa kot Bošnjaki, in se mnogi pri tem niso znašli.

²³Mikek, 2015.

načinih oblačenja in vedenja ter zunanjem zaznavanju in interpretaciji odnosov in organizacije. Med najbolj vidne in očitne artefakte kulture pa umeščamo vedenjske vzorce članov skupine, ki se kažejo v medosebnih stikih, angažiranosti posameznikov v okvirih znotraj katerih se spodbujata aktivnost in inovativnost posameznikov. « Šola seveda deluje kot posrednik ideologije večinske, dominantne – slovenske²⁴ etnije. Prezentacijo kulturnih značilnosti lahko razlagam kot problematično skozi novodobni rasizem:

»Pojav rasizma v zadnjih približno nekaj desetletjih pa teoretiki označujejo s predpono kulturni ali novi rasizem oziroma neorasizem prav zaradi izpostavljanja dejstva, da je nekdanje razumevanje nepremostljivih bioloških razlik med ljudmi nadomestila vera v kulturne razlike. Kulturne razlike tako danes priročno nadomeščajo klasične biološke rasizme preteklosti, kar omogoča shizofreno stanje sedanjosti, ki jo definirajo vseprisotni rasizmi, vendar redkokateri izpostavljeni rasisti. Povezava med rasizmom in nacionalizmom pa je dobro vidna tudi v primeru izbrisa in v Sloveniji nasploh, saj so tako izbrisani kot tudi migranti, Romi, muslimani itn. konstruirani, tudi diskriminirani ali celo preganjani kot nezaželeni Drugi, kar je pogosto utemeljeno na rasistični osnovi.«²⁵

Ob preučevanju koncepta šolski razred se pričakuje, da bodo medkulturno primerljive nekatere postavke pri šolanju otrok. In res so medkulturne primerjave,²⁶ ki so trajale 20 let v Afriki, Indiji, na Filipinih, na Okinawi, v Mehiki in ZDA, šoloobveznih otrok prišle do ugotovitev, ki so univerzalne za vse kulture, da otrok v vsaki opazovani kulturi izpolni 4. naloge, ki so medkulturno primerljive:

1. naučijo se novih motivov za doseganje novih oddaljenih ciljev – večina razvijajočih se držav jim z izobraževanjem ponuja boljše materialne možnosti (dober učni uspeh pomeni uspeh v prihodnosti)
2. otrok se mora naučiti delovati individualno – v nasprotju z delovanjem znotraj intimne skupnosti družine in sorodstva, zavedanja, da pohvale, graje, obljube uspeha zadevajo v prihodnosti samo njih (vse nagrade in pohvale zadevajo le njih osebno)

²⁴Opomba: Velenje, oktober 2015: Izraz večinska/dominantna kultura bom v nadaljevanju uporabljala za slovensko kulturo. NMP.

²⁵Bajt, 2010.

²⁶Blyth, Whiting, Pope, Edwards, 1975.

3. morajo se naučiti tekmovalnosti z vrstniki, pri tem obvladovanja agresije naperjene vrstniški konkurenci ali izgubi samopodobe, (naučijo se obvladovati vrstniško konkurenco in razvijejo strategije, kako jo obvladovati)
4. v družbah različnih socialnih razredov in različnih etničnih skupin, se morajo naučiti sprejemati drugačne, druge etnične skupine (razvijejo moralne vrednote, ki so sprejemljive za mešane etnične skupine).

Najpomembnejši del njihove primerjalne študije za pričujočo raziskavo je 4. skupna točka – sprejemanje drugačnosti. In ravno ta zadnja, kulturno primerljiva naloga je zanimiva za študijo primera ŠCV, saj tudi sama v analizi terenskega materiala ugotavljam, da so moralne vrednote, ki se razvijejo med mladostniki v multietničnih razredih drugačne; strpnejše, bolj prilagodljive, raztegljivejše, bolj fleksibilne ...

Naši mladostniki, ki živijo in se razvijajo v multietničnem šolskem razredu recimo »popuščajo,« se prilagajajo v smislu oblačenja, urejanja, saj dekleta hitro začno slediti zgledom in so v oblačenju drznejše, kot so bile na začetku (v 1. letniku). Prav tako se prilagajajo v odprtosti čustev (objemanje), hitrejšem izražanju čustev (več povedo). Prav tako so spremenjene tudi vrednote, kot je upoštevanje avtoritete, kdo je lahko avtoriteta, reda v razredu ...

(NMP, Velenje, oktober 2015.)

Tako da lahko vsak pripadnik hrvaške, bošnjaške, srbske, makedonske ali albanske etnije v takem multietničnem razredu najde nekaj značilnosti in moralnih vrednot svoje etnije. Po drugi strani pa je to sprejemanje drugačnosti v nekaterih nastalih situacijah pod velikim vprašajem in ravno nasprotno prejšnji trditvi. Mladostniki namreč prinesejo interference iz drugih okolij/etnijskih, vendar ko pride do prenasičenosti in preveč takih interferenc, se postavijo v obrambo svoji kulturi in si nasproti postavijo Drugega.

Šolanje predstavlja večini otrok novo izkušnjo, kjer dobijo več možnosti za interakcijo z vrstniki. Razvijajo nove oblike obnašanja: dekleta – predvsem priljudnost, podporo, pomoč

fantje – bolj dominanco in tekmovalnost. Medkulturne antropološke študije so nam dale tudi vpogled, kaj je v mladostnikovem razvoju (v povezavi s šolo) primerljivo medkulturno.

Takšna so bila opažanja v šestih opazovanih kulturah,²⁷

Kakšne bi le bile ugotovitve, če bi danes ponovili opazovanje v teh 6. kulturah in primerjali razlike in podobnosti. Kot bo opaziti v analizi mojega terenskega materiala, se obnašanje, ki ga razvijajo v šoli, v interakciji z vrstniki spreminja in dekleta niso več samo priljudna, ne nudijo podpore ali pomoči. Fantje pa so predvsem izključevalni in ne tekmovalni, vendar to ni etnično pogojeno. Saj danes nastajajo globalne spremembe, vmešavanje zahodnih družb v družbeno organizacijo balkanskih držav, afriških držav, mehiško ekonomijo, v indijski kastni sistem, japonsko tradicijo in še bi lahko naštevati. Zaradi tega se je morala spremeniti tudi šola kot institucija sekundarne socializacije.

V avstralskem projektu, ki se je odvijal med 2005 in 2008 so raziskovali, kako različne dosežke imajo v šoli Kitajci, priseljenci s Pacifika in tisti Anglo-Avstralskega porekla v različnih šolah v Sydneyju. Ugotovili so, da se določene navade učenja manifestirajo kot produkt etnične pripadnosti ali pa so le set faktorjev v povezavi z družinskim ozadjem in tudi družbeno ekonomskim statusom. V interjuih, ki so jih opravili z učitelji in v opazovanju različnih multikulturnih izobraževalnih programov je veliko tendenc, ki naj esencializirajo študentovo etniciteto (kot v Sloveniji tendenca, kako vključiti Albance v šolo). Tiste, ki so prihajali s Pacifika in Kitajce so učitelji njihove navade hitreje povezali s funkcionalnim delom njihove identitete, bazirajoče na etničnosti.²⁸

V zahodnih kulturah nastajajo nepremostljive razlike med posamezniki vključenimi v šolski razred, predvsem zaradi permisivne vzgoje, ki vzgaja egoiste, ki so zadovoljni le takrat, ko je sreča na njihovi strani (torej ne gre za zdravo samopodobo ob pohvali, ampak patološko). Prav tako na spremembe vpliva tudi ekonomska kriza, brezposelnost, splošno nezadovoljstvo. In ko so ljudje nazadovoljni, poiščejo Drugega, ki je kriv. Tako se prst nezadovoljstva uperi v migrante kot tiste, ki so krivi, da ni delovnih mest ipd., ampak v takih primerih lahko govorimo že o ksenofobiji.

Če torej predpostavljam, da mora šola kot institucija sekundarne socializacije, izobraževati mladostnike v duhu vladajoče kulture in jih pripraviti, da nadaljujejo z vrednotami te kulture, potem to pomeni, da je njeno sodobno poslanstvo, da oblikuje uniformirane otroke, ki rišejo, pojejo enako. Vendar je postmodernističen trend opozitiven, saj je njegova tendenca: bodi edinstev, bodi samosvoj, bodi izviren, bodi iztopajoč. V tem je paradoks in mladostnik se ne znajde, je zmeden. Želja biti samosvoj izpade kot razočaranje, ker sam ne moreš biti, potrebuješ sogovornika, skupnost – šolski razred. In

²⁷ Blyth, Whiting; Pope, Edwards, 1992.

²⁸ Watkins, 2015.

ravno skupnost sošolcev pomeni velik pritisk. Potrebuješ pomoč (»iti po moč«) in to je soustvarjanje.²⁹ V tem trenutku mladostnik poišče nekoga, ki mu zaupa, ki mu predstavlja avtoriteto in s tem svojo nemoč nadomesti z močjo/avtoriteto nekoga (učitelja) in prevzame njegova zanimanja. Posledično tudi vrednote ipd. Vloga, ki jo pri tem odigra vladajoči razred, je ključna, kot sem že večkrat zapisala, saj preko šole vladujoča etnija prenaša svojo ideologijo, ki jo širi spet – učitelj.

Za raziskavo študije primera ŠCV je pomemben tako učni proces kot interakcija mladostnika z okolico. Kot je razložil Ingold³⁰ je učilnica (prostor) – šolski razred izolirana od zunanjega okolja, njegovih vplivov in je namenjena zgolj učenju. Ob tem ne smemo pozabiti, da v vsakem takem izoliranem prostoru delajo, se učijo mladostniki, ki so oblikovani v točno določene skupine (kar sem že prej ponazorila) in poslušajo razlago točno določenega profesorja. V našem primeru sem ta profesorica jaz, ki jim podajam eno najintenzivnejših vezi s kulturo – jezik in to jezik večinske kulture. V pričujočem delu bom podajala tudi svojo avtoetnografijo, saj sem nenazadnje soudeleženka pri vzgoji skozi jezik in sem tako posrednica kulture, medij za mladostnike v razredih, kjer učim. Kajti prav skozi jezik kultura podaja svoja znanja, zanimanja, svoje interese, vrednote. Če izpostavim nekaj jezikovnih posebnosti za posamezne evropske jezike: angleški jezik; najzahtevnejši v njegovi slovnici so časi, iz česar lahko razumemo, da je Angležem izredno pomemben čas, kdaj se je nekaj zgodilo. Špancem na primer je izredno pomembno, koliko časa se dogaja stvar posamezniku – meni, zato imajo dva glagola biti. Njihova jezikovna značilnost je tudi, da pridevnik postavijo za samostalnikom, s čimer lahko razložimo njihovo gostobesednost. Denimo nemški jezik natančno opredeljuje člen samostalnika, ki je vezan na spol in se spreminja skozi sklanjatev. V kolikor pa pogledam slovenski jezik, potem je za nas pomembna predmetnost, realnost, saj najzahtevnejši del slovnice predstavljajo sklanjatve samostalnika. Če upoštevam Vygotskega³¹ in razlagam, kot so to počeli mnogi antropologi, poteka učni proces skozi prakso. Kar je v nasprotju s tradicionalno idejo, da je pridobivanje kulture mogoče le skozi generacijski prenos informacij. Na študiji primera ŠCV razlagam, da se kultura prenaša skozi prakso, saj tako lahko razložim problem identitete mladostnikov, ki skozi zgornje razlage vstopajo preko inkulturacije, socializacije v multietnični svet. V primeru, da se kultura prenaša generacijsko, bi bila njihova identiteta neproblematična, ne glede na to ali govorimo o etnični ali kateri drugi identiteti. Saj

²⁹Vogrinčič, 2005.

³⁰Ingold, 2007.

³¹Ingold, 2009.

bi to pomenilo, da okolica, tisti zaprt prostor – učilnica in natančno določen učitelj – jaz, ne bi imel na njihovo percepcijo kulture nobenega vpliva. Oni bi bili že izoblikovani skozi generacijsko učenje iz svoje družine. Vendar na tem mestu lahko spet poudarim, da je socializacija vseživljenjski proces in tako mladostniki v multietničnih razredih na ŠCV akceptirajo svojo kulturo in njene vrednote kot tudi kulturo vladajočega razreda. Tako postanejo kulturne dvoživke, kot bom kasneje dokazala na primerih v analizi terenskega materiala.

Izobraževanje je torej sestavljeno iz transmisije že vzpostavljenega znanja, vrednot, naj si bo družine, širše okolice ali razreda ipd., posameznikov, ki vedo, da je učenje interaktivno in kontekstualno, kar pa seveda pomeni mnogo različnih spremenljivk, ki vplivajo na prenos znanja.

Sprehodila sem se skozi srednješolski razred in spoznala njegove spremenljivke, zato je zame pomembno, da predstavim tudi multietnični srednješolski razred, ki ga predstavlja naslednje podpoglavje.

2.2.2 *Multietnični šolski razred*

Ko govorim o multietničnem šolskem razredu mislim na vsak šolski razred v Sloveniji, v katerem sta več kot dva predstavnika različnih etnij. Etnije o katerih govorim so vezane na območje bivše skupne domovine – Jugoslavije;³² torej govorim o hrvaški, bošnjaški, srbski, makedonski in albanski etniji. Te etnije so si tako kulturno kot jezikovno zelo blizu, saj imajo skupno slovansko prapreteklost.

V multietničnem razredu (o kakšnih razredih govorim je razvidno v tabeli v poglavju o metodologiji) je potrebno upoštevati različno kulturno ozadje mladostnikov in pouk prilagajati, da bi vsak posameznik na svoj edinstven, kulturno pogojen način usvajal snov. Zato bom predstavila raziskavo de Abreu,³³ ki razlaga, kako različna kulturna ozadja mladostnikov in njihovih staršev vodijo do nove tranzicije, saj enostavno zahtevajo nove forme participacije in kreacijo novih konceptov, vrednot in praks v multietničnem razredu. Večkrat sem že poudarila, da človek vstopa v svet skozi prizmo svoje kulture in pri tem uporablja svoja kulturna orodja za razumevanje okolja. Zato je v multietničnem razredu potrebno razviti mediacijo med kulturami in ustvariti nove prakse, ki vodijo v

³²Opomba: Velenje, april 2016: Povzeto po Toplak, 2016: »Jugoslavija je vse bolj rehabilitirana v slovenski in zahodni kritični teoriji, očitno je obdobje enoznačne demonizacije za potrebe nastanka nacionalnih držav za nami. Komparativne raziskave na tem področju bodo sčasoma prinesle objektivno sliko družbenih dosežkov in umestitev Jugoslavije v kontekst 20. stoletja.«

³³Abreu, 2005.

razumevanje. Kurikuli v takem razredu so nujno drugačni kot v razredih, ki niso multietnično obarvani, čeprav takih res ni prav veliko.³⁴ Otroci različnih kultur namreč različno usvajajo znanja iz matematike, različni so sistemi štetja, socialne interakcije in psihološko razumevanje kulturnih orodij ipd. Pomemben delež, kako multietnični razred funkcionira nosijo tudi zahteve, ki jih mladostnikom postavljajo starši in tudi te zahteve so medkulturno različne. Če povzamem zaključke, ki so nujni za delo v multietničnih razredih zapišem takole:

1. inovacije, kako učiti in kreiranje novih kulturnih orodij
2. skupno druženje med procesom oblikovanja sredstev in razvoja kulturnih orodij ter procesom identifikacije.

Skratka oba zaključka sta opisana kot značilnost pouka v multietničnih razredih na ŠCV, v katerih poučujem. V multietničnih razredih na ŠCV nastaja novo kulturno polje, na katerega vplivajo interference iz vseh etnij, ki izhajajo iz nujnega sooblikovanja pouka, prilagojenega različnim etnijam. Kot recimo primer poklicnega razreda programa Prodajalec (gre za 3-letni program izobraževanja).

Če kot primer oblikovanja zapletenega kurikula, prilagojenega prav vsakemu dijaku v razredu, razložim, kako sem oblikovala kurikul v tem konkretnem multietničnem razredu. V razredu, kjer se poklicno (3 leta) izobražujejo za poklic trgovca, je 20 dijakov. 8 dijakov je leta 2014 prišlo iz Kosova in od njih je ena deklica Manjola eno leto dlje v Velenju in razred ponavlja in razume in malo govori slovensko. 2 dijaka sta prišla leta 2013 igrat nogomet za nogometni klub Rudar iz Bosne in ponavljata 1. letnik – slabo govorita slovensko, eden izmed njiju je Hrvat, drugi pa Bošnjak. 2 deklici sta leta 2014 prišli v Velenje iz Bosne in slabo govorita slovensko, ena izmed njiju je Bošnjakinja, druga pa Srbkinja. Potem so 4. dijaki, ki so rojeni v Velenju in sta oba starša iz Bosne – govorijo slovensko z naglasom. Nenazadnje so v razredu še 4. Slovenci. Moj kurikul je bil prilagojen vsem dijakom tako, da sem napisala za Kosovo zgolj učenje besed, pomenov in

³⁴Opomba: Velenje, maj 2015: Kurikuli v multietničnih razredih (kar so na naši šoli vsi razredi), bi morali biti (vsaj moj je), prilagojeni razumevanju in usvajanju znanja različnih etničnih skupin. Želim izpostaviti, da pri pouku ne vsiljujem slovenskih vrednot in prepričanj ter upoštevam tudi njihove. Seveda je nemogoče upoštevati pri vsaki snovi, je pa mogoče upoštevati pri debatah o literaturi ipd. NMP.

izdelavo plakatov v obeh jezikih, ki smo jih razobesili po stenah učilnice. V času prednovoletnih projektnih dni, ko vsako leto na drugačen način organiziramo pouk (z izleti, gledališkimi predstavami, zanimivimi aktualnimi predavanji) smo v tem razredu pripravili medkulturni dialog, kjer so si drug drugemu predstavljali običaje, ki so vezani na etnijo – kulturno in versko kot tudi predstavitev tipičnih jedi.³⁵ Medtem ko sem za druge, ki so tudi slabše razumeli in govorili slovenski jezik poenostavila snov, dala sem več poudarka na pomenu besed, razumevanju besed, na glasovih in izgovorjavi. Pri književnosti, kjer je na programu za 1. letnik ljudsko slovstvo pa smo našega Petra Klepca, Martina Krpana, Lepo Vido primerjali z njim poznanimi ljudskimi junaki iz njihovega kulturnega okolja.. S kolegico, tudi slavistko, ki jih je poučevala komunikacijo, sva v razredu, kjer ima vsak dijak za delo svoj računalnik, pripravili snov tako, da so se besedilne vrste (oblikovanje vabila, poročila, čestitke, prošnje, predstavitev oseb, krajev, postopkov...) učili teoretično pri urah slovenščine, potem pa so jih praktično pisali pri urah komunikacije na računalnike (saj so imeli pouk v računalniški učilnici). Potem so jih pošiljali na mojo elektronsko pošto in smo jih skupaj pri uri slovenščine pregledali, pokomentirali in popravili. V tem delu so bili vključeni tudi Albanci, ki jim je stvar vedno razložila Manjola. Albanci, razen Manjole, niso pridobili veliko pozitivnih ocen (dobili so jih pri oddaji domačega dela – besedilnih vrst, ker je tam z njimi delala moja kolegica v okviru predmeta komunikacija).

(NMP, Velenje, marec 2015.)

Multietnične razrede zaradi mnogih svetovnih migracij, tako ekonomskih kot političnih, srečamo po celem svetu. Povsod se srečujemo z globalizacijo skozi migracije, zato moram omeniti naslednjo raziskavo, ki temelji na medkulturni primerjavi, kakšna so pričakovanja in cilji mladostnikov v življenju.³⁶

Pričakovanja mladostnikov so različna, če ti prihajajo iz različnih etnij in so tudi povezana z njihovim socialnim statusom, vendar so osnovna pričakovanja in cilji mladostnikov medkulturno primerljiva: dokončanje šole, najti službo in si ustvariti družino. Ko so cilji zadani, si mladostniki prizadevajo zanje (vložijo svoj čas, prizadevanja in samokon-

³⁵Opomba: Velenje, maj 2015: To sem predstavila v podpoglavju etnične meje kot primer dobre prakse. NMP.

³⁶Chang, Chen, Greenberg, Dooley, Heckhausen, 2006.

trolo). V današnjem času se pri adolescentih kaže določena mera negotovosti, povezana z doseganjem ciljev, ki izhaja iz negotove ekonomske in politične situacije.

V medkulturni raziskavi o pričakovanjih in ciljih mladostnikov³⁷ so avtorji, kot sem že omenila, ugotovili, da se pričakovanja in cilji razlikujejo glede na etnično pripadnost. Študije, ki so jih naredili torej kažejo na diferenciranost ciljev in pričakovanj mladostnikov iz različnih etničnih skupin. Mogoča razlaga je, da so pripadniki nekaterih etničnih manjšin v slabšem položaju, tako ekonomsko kot socialno, politično ali kako drugače. Pomembna ugotovitev je, da je nebelcem (študija je bila opravljena med hispanci, kitajci ...) v življenju veliko pomembnejši ekonomski uspeh, v primerjavi z belci. Zelo pomembno vlogo pri zastavljanju ciljev pa igra tudi družina in njena pričakovanja. Iz teh medkulturnih raziskav je razvidno predvsem to, kako težko je v multietničnem razredu predvidevati in združevati tako različna pričakovanja, kot jih imajo mladostniki iz različnih etničnih, ekonomskih in socialnih okolij, da ne govorimo o vseh drugih razločevalnih individualnih razlikah. Slovenska šola je, kot sem že prej poudarila, namenjena vsem, ne glede na njihov socialni, etnični status ipd., pravimo, da imamo splošno izobraževanje (9 let obiskovanja osnovne šole je z zakonom predpisano in obvezno) za prav vsakogar, ne glede od kod prihaja in kakšen ekonomski status ima njegova družina. Imamo izobraževanje, ki ga ni potrebno plačevati (nimamo šolnine, vpisnine). Pa vseeno mnogokatera družina težko zmore vse stroške za vstop otroka v novo šolsko leto, saj so zvezki in druge šolske potrebščine drage, pri pouku učitelji zahtevajo uporabo delovnih zvezkov, ki so tudi zelo dragi in tudi obšolske dejavnosti, kot so razne ekskurzije, izleti, ogledi gledaliških in filmskih predstav stanejo. Mnogokatera družina je tako v finančni stiski. Otroci se počutijo izpostavljeni, stigmatizirane v primerjavi z vrstniki.

Kot primer lahko navedem primer dvojčkov iz razreda. Pri pouku namreč zahtevam delovni zvezek, ki vsebuje slovnicihne vaje. Delovni zvezek stane 12 evrov, kar se ne zdi veliko (za dva bi to zneslo 24 evrov). Fanta sem že nekajkrat opozorila, da je izpolnjen delovni zvezek obvezen za pozitivno oceno, vendar sta mi vsakič rekla, da ga pričakujeta in da ga trenutno nimajo na zalogi. Potem sem ugotovila, da je to najbrž izgovor in sem ju po koncu ure poklicala k sebi in ju ponovno povprašala po delovnem zvezku in jima ponudila, da jima lahko nabavimo delovni zvezek z denarjem iz šolskega sklada. Fanta pa sta še vedno zatrjevala, da ni v tem problem, ampak da ga

³⁷ Chang, Chen, Greenberg, Dooley, Heckhausen, 2006.

ni na zalogi (čeprav so ga ostali sošolci kupovali prav te dni, ko sem govorila z njima).

(NMP, Velenje, september 2015.)

Če predstavim še en primer, povezan s socialnim statusom družine, ki se je zgodil letos na maturantskem izletu. Fant, pripadnik slovenske etnije, katerega starši so podjetniki, je na maturantski izlet s sabo nesel 500 evrov, ki jih bo zapravil. O tem je ves čas govoril! Ostali so molčali. Fantje, njegovi sošolci so se nekaj dni z njim vsi skupaj zabavali, dokler so mu lahko parirali. Potem pa sem 4. dan našla fanta, ki je šel zvečer spat nazaj domov iz diskoteke (kjer so zapravili največ denarja), ko se je zabava šele dobro začela. Ko sem povprašala ostale, zakaj je šel domov, so mi dekleta odgovorila, da se on (pripadnik bošnjaške etnije) ne more več pridružiti sošolcem, ker pač njegovi nimajo toliko denarja in je imel s sabo samo 150 evrov. Ker sem tako postala pozorna na obnašanje še ostalih fantov (v razredu jih je le 8), sem ugotovila, da velikokrat rečejo, da ne morejo več piti, da se jim upira, da imajo dosti ipd. Ker sošolcu niso mogli parirati, so našli druge izgovore za svoj slabši ekonomski položaj.

(NMP, Velenje, september 2015.)

Ker opazovani mladostniki študije primera ŠCV prihajajo iz socialno slabše situiranih družin je v takšnih družinah pomembna tudi izbira srednje šole, ki mladostnika čim hitreje pripelje do ekonomske samostojnosti in neodvisnosti. Zato pomemben pogled predstavlja tudi vpogled v multietnični razred in kako se mladostniki odločijo za vstop v srednjo šolo (govorim o prehodu iz osnovne šole, ki je določena glede na kraj bivanja in srednjo šolo, ki si jo mladostnik lahko poljubno izbere). Katero srednjo šolo bo mladostnik izbral in zakaj tak izbor? Je ta izbor povezan z njihovim socialnim in etničnim ozadjem? (Iz osebnih izkušenj in let opazovanja bi lahko pritrdila, da je temu tako).

V nalogi tako predstavljam specifični srednješolski razred, ki je organiziran kulturno in etnično specifično in se pojavlja na etnično mešanem področju, kar seveda povzroča medkulturni stik in interference med kulturami in jeziki. Prav tako gre za srednješolski razred poklicne in tehniške šole, ne gimnazije, kar bi zagotovo prineslo drugačne ugotovitve kot jih prinaša pričujoča naloga. Ampak o tem je več predstavljenega v poglavju Analize terenskega materiala.

Izbira srednje šole torej ni enostavna izbira, ima pa nekaj usmeritev, ki botrujejo njeni izbiri in prav to sta preučevali Benner in Graham,³⁸ ki sta ugotovili, da na izbiro za katero srednjo šolo se bo mladostnik odločil, vplivajo naslednja dejstva:

1. izkušnje posameznika, njegove spretnosti in osebna pričakovanja
2. družbene vezi z vrstniki, saj se zaradi vrstnikov mladostnik velikokrat odloči, katero šolo bo izbral
3. učni uspeh in želja po akademskih dosežkih
4. osebna – kontekstna interakcija, ki je povezana z etnično pripadnostjo.

Da obstaja povezava med etnično pripadnostjo in izbiro srednje šole, sta torej ugotovila Benner in Graham. Je pa evidentno iz opravljene ankete med dijaki ŠCV, da lahko potrdimo povezavo med nižjim socialnim statusom družin, katerih etnična pripadnost ni slovenska in vpisom otrok iz teh družin v poklicne šole, najbrž zato, da čimprej prispevajo k razbremenitvi družinskega proračuna.³⁹ Potem pa je pomembna tudi izbira poklica in šole, saj se prej odločijo za šolo, ki je v njihovem kraju bivanja, kot tudi za šolo, ki je prijaznejša do pripadnikov drugih etničnih skupin. Šolski center Velenje je razdeljen na Gimnazijo, Strojno šolo, Šolo za rudarstvo in okoljevarstvo, Elektro in računalniško šolo in Šolo za storitvene dejavnosti. Ker poučujem na Elektro in računalniški in Šoli za storitvene dejavnosti, lahko potrdim trditev o povezavi etnične pripadnosti in izbiri stopnje izobrazbe. Mladostnikov z najnižjim socialnim statusom pa se največ vpiše na Šolo za storitvene dejavnosti, kar bom kasneje predstavila v poglavju Analize terenskega materiala z anketo, ki sem jo izvedla. To je evidentno iz neplačanih malic, neplačanih stroškov za obšolske dejavnosti, ki so že tako na minimumu v primerjavi z ostalimi šolami in »izropanemu« šolskemu skladu, kamor dobivamo največ prošenj za pokritje malic ali stroškov ekskurzij izmed vseh šol Šolskega centra Velenje.

Zadnja predpostavka, kaj vpliva na izbiro šole, se navezuje na izbiro, ki ni neodvisna in naključna, ampak povezana tudi s tem, kakšna je inkongruenca med šolo in njeno resnično odprtostjo za različne etnične skupine. Srednješolske razrede na ŠCV lahko apli-

³⁸Benner in Graham, 2009.

³⁹Opomba: Velenje, maj 2013: Tukaj izhajam izključno iz študije primera ŠCV in specifične mesta Velenja in dopuščam, da se v drugem okolju in z drugačno izobrazbeno strukturo staršev spremeni tudi izbira šole za mladostnike.

ciram tudi na šolsko realnost v Sloveniji, kar se odpira pred nami kot naslednje podglavje.

2.2.3 Šolska realnost v Sloveniji

Ob konceptu razred najprej pomislimo na socialne, delavske razrede, kar seveda prinaša povsem drugačne pomene, torej je za natančnejše razumevanje potrebno definirati pojem šolski razred. Nekaj malega sem v uvodu že zapisala o tem, kako in na kakšen način se dijaki znajdejo v šolskem razredu (prostovoljno/neprostovoljno).

Šolski razred je torej skupina mladostnikov iste starosti, z enakim/podobnim predznanjem, za katero veljajo enaki izobraževalni in vzgojni cilji.⁴⁰ Seveda ne smemo pozabiti, da ti mladostniki hodijo na isto šolo. Na šole pa lahko gledamo kot na organizacije⁴¹ ali kot na skupnosti. V kolikor nam šole predstavljajo zgolj organizacije, potem govorimo predvsem o administrativnih vidikih, kadar pa jih razumemo kot skupine, kar počnemo v primeru ŠCV, potem opazujemo vrednote in zato pripisujemo globji pomen čustvom, pripadnosti ... Ob tem je potrebno poudariti, da v sodobnem času stremimo k šolam – skupnostim, saj na tak način gojimo bolj podporne medosebne odnose, ki spodbujajo poštenje,⁴² skrb za druge in osebno odgovornost. Običajno se učitelji z državo bomo o številu dijakov v šolskem razredu, saj je normativ v srednjih šolah 34 dijakov v razredu, kar je za splošnoizobraževalne predmete (matematika, slovenščina, nemščina, angleščina, fizika, zgodovina, geografija ...) prevelika in neobvladljiva skupina. Praktični predmeti, ki so del strokovnega usposabljanja (kuharstvo, strežba ...), imajo manjše skupine.⁴³

S prenovo srednje poklicne in tehniške šole po vzorih srednjih šol v Evropi, s seveda povsem drugačno zgodovino, tradicijo, kulturo, zahtevamo od mladostnika, da se že zelo zgodaj odloči za svojo nadaljnjo poklicno pot in tako izbere kar nekaj modulov, ki so že zelo ozko strokovno usmerjeni. Ob tem ni pomembno kvalitativno znanje, saj mnogokrat dijaka ocenimo le skozi njegovo uspešno reprodukcijo znanja. Poleg tega pa se je mogoče izogniti negativnim ocenam, ki jih je nadomestil NMS (ni dosegel minimal-

⁴⁰Ule, 1988.

⁴¹Sergiovanni, Starratt. 1993. (v Mikek 2015.)

⁴²Schaps, 2003.

⁴³Opomba: Velenje, maj 2013: Za učitelje je nesprejemljivo dejstvo, da moramo v prenovljenih programih (s šolskim letom 2008/09 so se v srednjih poklicnih in tehniških šolah programi spremenili), kjer se od nas zahteva individualno delo z dijaki, glede na njihove sposobnosti in so vsebine prilagojene sodobnemu človeku (splošna, pregledna znanja so zminimalizirana), kjer naj bi poudarek dajali predvsem korelaciji med predmeti, delati s prevelikim številom dijakov v razredu. NMP.

nih standardov), s pomočjo česar odmaknemo neizogibno – torej številčno oceno. V sodobni, prenovljeni srednji šoli tudi ni več pomembno, kakšna je ocena.⁴⁴ Sodobna pedagogika torej zavzema podobna »prijazna« stališča do mladostnika (kot permissivna vzgoja), da se je treba pogovarjati, da mladostnik ne sme biti pod stresom, da naj bo ustno spraševanje napovedano, da naj bodo vse pisne naloge razporejene že v septembru za celo leto ipd. In zato je posebno mesto v raziskavah o srednješolski problematiki zavzela tudi pedagogika, ki se s svojo takoimenovano reformsko pedagogiko dotakne mnogoterih problemov, ki so relevantni za predstavitev šolske realnosti v Sloveniji. Ob tem je dobro razmisliti, koliko so reforme prinesle razbremenitev mladostnikom ali ravno nasprotno? Poraja se tudi vprašanje, če je to v resnici v dobrobit mladostnikov.⁴⁵ Zato naj ponazorim sedanjí položaj učiteljev v sodobni šoli z naslednjim razmišljanjem:

»Učitelji so malce bolj nemočni kot pred petdesetimi leti. Toda razlogi za to so zelo kompleksni. Če bi tvegal mnenje, bi rekel, da je moč učiteljev večinoma odvisna od dveh dejavnikov. Eden je družbeni ugled institucije, ki jo učitelj zastopa; in zagotovo je bila šola nekoč institucija, ki je bila bolj spoštovana. Kot vemo, je zmanjševanje ugleda in statusa družbenih institucij stranski učinek modernizacije. K temu dodajam, da po raziskavah, ki jih imamo, šola pri nas še vedno uživa razmeroma velik ugled v primerjavi z drugimi javnimi institucijami. Drugi pojav, na katerega bi opozoril, pa je, da se izrazito krepi polje človekovih in otrokovih pravic, to pomeni, da lahko o ukrepih, ki si jih učitelj zamisli, starši kadarkoli podvomijo, zaradi česar mora biti učitelj vedno bolj spreten pri utemeljevanju svojega ravnanja.«⁴⁶

Torej, če izhajam iz sodobne reformirane šole o kateri govorim, potem strnem glavna načela reformske pedagogike v naslednje točke:⁴⁷

⁴⁴Opomba: Velenje, maj 2013: Pripomba sodelavca iz Strojne šole, ki je pionirsko sodeloval pri prenovi programov, ki nam jo je podal na izobraževanju za nove programe, se mi je vtisnila v spomin: »Pomembno je, da zna zamenjati gumo, ni pa važno ali za 2 ali 5!« NMP.

⁴⁵Opomba: Velenje, maj 2013: Moji sodelavci iz ŠCV pogosto pravijo, da so nova šolska pravila, ki so pisana za dijake, preveč ohlapna, saj imajo veliko več pravic kot dolžnosti in zdravorazumska psihologija mojih kolegov trdi, da se mladostniki veliko lažje znajdejo/orientirajo, če imajo točno določene smernice, če vedo, kaj jih čaka, kaj morajo storiti, čeprav moramo priznati, da so posamezniki naravnost mojstrski v tem, kako obiti kakšno pravilo in vseeno priti do cilja. NMP.

⁴⁶Kroflič, 1997.

⁴⁷Žlebnik, 1978.

- otrok naj se razvija svobodno, naravno, nuditi mu je potrebno možnost za samo-iniciativnost ter izražanje sebe
- otrokove interese je potrebno zadovoljiti, mu omogočiti direktne in indirektne stike z okoljem z uporabo izkušenskega učenja
- učitelj naj usmerja otrokovo aktivnost, naj ga spodbuja k uporabi svojih čutil, naj otroka spodbuja k opazovanju in presojanju ter naj ga predvsem nauči, kako uporabiti različne vire znanja, kot so različne življenjske dejavnosti ter knjige
- učitelji morajo poznati otrokov psihični razvoj, da mu lahko prilagodijo vsebine in metode dela; pri ocenjevanju pa je ključen otrokov fizični, umski in moralni napredek
- velik poudarek je na telesni vzgoji ter higieni; v skladu s tem se zahteva tudi boljše materialne pogoje za delo: večje, bolj svetle in zračne prostore
- ključno je sodelovanje med šolo in domom z namenom, da učitelji in starši v sodelovanju delajo v dobrobit otroka
- šole naj preizkušajo nove pedagoške ideje.

Skratka v novem sodobnem, reformiranem modelu šole so se stare metode discipline in avtoritete izgubile.⁴⁸ Poudarek je na individualnosti otrok, hkrati pa njihovi uniformiranosti. Mladostniki so zmedeni in ko zahtevajo svoje, česar so navajeni od doma skozi permisivno⁴⁹ vzgojo, ne dojamejo, da enako zahteva prav vsak posameznik v razredu. V multietničnem šolskem razredu pa so odnosi še toliko bolj zapleteni, saj so v razred vključeni tudi migrantje s slabim predznanjem slovenskega jezika. Slovenska osnovna

⁴⁸Opomba: Velenje, maj 2013: Pripomba, ki jo bom zapisala govori o protislovnosti šolskega sistema, ki nam že nekaj let ne dovoljuje vpogleda v zaznamke, ki jih je mladostnik dobil v osnovni šoli, na drugi strani pa od nas zahteva, da pri vseh deviantnih dejanjih mladostnika upoštevamo njegovo socialno in psihično ozadje. Da ne povzemam razširjanja, do neetičnih meja, pogodb, ki jih »delijo« pedagogi in psihologi mladostnikom s posebnimi potrebami. S čimer pridobijo mladostniki tudi posebne ugodnosti (podaljšan čas pisanja, uporaba računalnika za zapiske ipd.). NMP.

⁴⁹Kroflič, 1997: Izraz permisivna vzgoja pomeni nasprotje represivni/avtoritativni vzgoji in če razlagamo razvoj modela permisivne vzgoje zgodovinsko - izhaja iz navezovanja pedagoške teorije na Rousseaujeve humanistične zahteve, da moramo pri vzgoji izhajati iz otroka in njegovih potreb. Študij otrokove narave mora tako postati osnova vzgojne teorije in prakse. To programsko izhodišče postane tudi osnovni moto reformske pedagogike iz začetka 20. stoletja, med katere vključujemo tudi projekt waldorfske pedagogike in druge.

šola ima namreč natančna določila, kako je z vključevanjem migrantskih otrok v šolo (v zadnjem času to zadeva predvsem Albance). Določila pa so naslednja:

1. za posameznika mora učiteljski zbor določiti osebni izobraževalni načrt, po katerem učenec lahko sledi pouku (kdaj bo vprašan, kdaj kaj piše, kako naj pride do zapiskov ipd.)
2. učitelji so dolžni beležiti vsa dodatna znanja, ki jih posredujejo otrokom migrantom (tukaj govorimo predvsem o Albancih in tistih, ki so se komaj vključili v izobraževalni proces in ne znajo slovenskega jezika in prihajajo iz Bosne, Srbije ali Makedonije) v posebej za njih nastavljene evidence v eAsistentu (programu s pomočjo katerega vodimo evidenco o učencih in snovi)
3. učitelj jim mora zagotoviti zapiske, ki jih pripravi posebej za njih
4. učitelj mora z njimi delati tudi izven razreda v okviru dodatnih ur, ki mu v osebni izobraževalni načrtu pripadajo (tako diferencira pouk tudi v razredih, kjer je en sam tak učenec).⁵⁰

Srednja šola takšnega predpisa »še« nima (Šola za storitvene dejavnosti, ki je predmet raziskave, se takšnemu načrtu približuje, kot sem opisala v podpoglavju Multietnični šolski razred), zato je tem otrokom dosti težje slediti pouku.⁵¹ Neznanje jezika, kar sem že nekajkrat omenila pa pomeni, da se ne morejo vključevati v pouk, pridobivati ocen ipd. Kako se torej migrantski mladostniki, brez znanja slovenskega jezika, s 70-urnim tečajem, ki jim ga organiziramo na šoli, vključijo v izobraževalni sistem, je znanstvena fantastika.

Drugačen izziv pa so migranti (prav taki, ki so bili vključeni v študijo primera ŠCV), ki so dalj časa v Sloveniji (tukaj rojeni otroci) in so bili že v vrtcu socialno vključeni v slovensko jezikovno območje, svoj jezik pa govorijo doma. Ti mladostniki tako ne obvladajo

⁵⁰Opomba: Velenje, maj 2015: Povzeto iz *Strategije za uspešnejše vključevanje učencev migrantov na področju vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. NMP.

⁵¹Opomba: Velenje, maj 2015: Marca 2007 je bila na kolegiju Ministrstva za šolstvo in šport sprejeta *Strategija za uspešnejše vključevanje učencev migrantov na področju vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. Strategija prinaša pregled zakonodaje v Evropi in Sloveniji; analizo trenutnega (neurejenega) stanja v Sloveniji; mednarodno primerjavo razmer in rešitve v Avstriji, Nemčiji, Švici in na Finskem; koncept vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v slovensko vzgojno - izobraževalni sistem; cilje in načela vključevanja ter načrt ukrepov za uresničevanje strategije. NMP.

dobro svojega maternega jezika in zaradi tega se težko učijo tujega jezika, kar je za njih slovenščina. Kakšne so perspektive in predpostavke države v zvezi s tem »problemom« pa lahko ponazorim z naslednjim razmišljanjem:

»Cilj vključevanja migrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem naj ne bi bil zgolj uspešno zaključen izobraževalni program, temveč tudi uspešna vključitev migrantskih otrok v družbo sovrstnikov in v širše socialno okolje. Med ključnimi ukrepi s katerimi država in šole spodbujajo doseganje omenjenih ciljev so: preprečevanje (etnične) diskriminacije in spodbujanje medkulturnega dialoga v šolah, zagotavljanje možnosti učenja slovenskega jezika, zagotavljanje individualne pomoči migrantskim otrokom v skladu z njegovimi potrebami, zagotavljanje možnosti učenja maternega jezika ter spoznavanja izvorne kulture migrantskih otrok ... Pregled slovenske zakonodaje pokaže, da je Slovenija na tem področju v zadnjih letih naredila nekaj korakov naprej.«⁵²

Teh nekaj korakov naprej pa še vedno ne pomeni obvladovanja migrantske problematike, ki se v različnih okoljih manifestira različno in odpira vprašanja o etničnih skupinah in njihovih značilnostih, kar predstavljam v naslednjem poglavju.

2.3 Etničnost

2.3.1 Pojem in razumevanje etnične skupine

Pojem etničnost v osnovi izvira iz socialno sprejetih razlik nacionalnega izvora, jezika in religije. Kot pravi Toplakova⁵³ »Pripadniki etnične skupnosti se identificirajo drug z drugim na osnovi skupne dediščine, ki zajema predvsem skupen jezik in na njem temelječo kulturno ustvarjalnost, pogosto pa tudi skupno religijo in skupne prednike, ki jih je omogočila etnična endogamija (poročanje znotraj etnične skupnosti).«

Koncept etničnosti se je razvijal skozi mnoge teorije (povzeto po Toplak)⁵⁴:

1. primordialisti (zlasti Herder v 19. stol.) menijo, da sta narod in etnična skupnost skoraj sinonima, ki temeljita na sorodstvu in biološki povezanosti. Iz njih so izšli esencialistični primordialisti, ki etnično kategorijo opredeljujejo kot zgodovinsko, naravno in nespremenljivo.

⁵² Medvešek in Bešter, 2010.

⁵³ Toplak, 2011.

⁵⁴ Toplak, 2011.

2. perenialisti predstavljajo etnično skupino kot obstajajočo od nekdaj, vendar ji pripisujejo spreminjanje.

3. konstruktivisti pa zavračajo obe teoriji in trdijo, da so etnične skupine le družbeni konstrukti in proizvod družbene interakcije.

Etnično skupino lahko razumemo kot skupino ljudi, ki so med sabo povezani prek (dejanskih ali namišljenih) sorodnih kulturnih, verskih, jezikovnih, rasnih ali drugih vezi. Pripadniki etnične skupine sebe dojemajo (in drugi njih) kot kulturno različne od drugih skupin, s katerimi so v stiku. Pri etnični skupini je poudarek na kriterijih pripadnosti, ki pripadnike ene skupine združujejo in obenem ločujejo od drugih.⁵⁵ Oblikovanje kulture v šoli⁵⁶ hkrati pomeni oblikovanje skupinske identitete, saj v šolski sistem vstopajo in se v njem srečujejo posamezniki z različnimi lastnostmi, znanjem, sposobnostmi, navadami, potrebami in željami, pravili in omejitvami.

Priseljenci druge generacije na ŠCV presegajo kategorično delitev na Slovence in manjšinske skupine priseljencev iz bivše skupne domovine Jugoslavije ali v kolikor povem še drugače, na pripadnike večinskega prebivalstva in priseljence. Rojeni so v Sloveniji in imajo slovenska državljanstva, po nacionalni pripadnosti naj bi bili Slovenci, vendar so še vedno znotraj družbenega diskurza tretirani kot tujci, saj pravno formalno niso priznani kot manjšina in nimajo manjšinskih pravic.

Ob tem moram definirati tudi pojem etnične manjšine, kjer je v ospredju pravica do svojega šolstva, medijev, dvojezičnega poslovanja občinskih uprav in pravosodja, pravica do dvojezičnih dokumentov, dvojezičnih napisov in poslanca v parlamentu. V Sloveniji sta le dve ustavni manjšini in to sta italijanska in madžarska manjšina. Recimo Italijani in Madžari imajo pravico do svojega šolstva, medijev, dvojezično poslovanje občinskih uprav in pravosodja, pravico do dvojezičnih dokumentov, dvojezične napise, poslanca v parlamentu. Slovenska zakonodaja pa sicer pozna zaščito treh manjšin; italijanske, madžarske in delno romske.⁵⁷ Kot je evidentno iz predstavljenih podatkov slovenske zakonodaje, etnične skupine Hrvatov, Bošnjakov, Srbov, Makedoncev in Albancev niso manjšine in so torej kot take brez zakonodajnih pravic. Neustavne manjšine v Sloveniji torej so: Srbi, Hrvati, Bošnjaki (30-50 tisoč državljanov), Črnogorci, Makedonci, Albanci (nekaj tisoč članov), Nemci, Staroavstrijci in Judje. Kako doumevamo in kaj mislimo o problematiki manjšinstva nam velikokrat sugerirajo mediji, kar lahko ponazorim z nasle-

⁵⁵ Medica, predavanje 2015.

⁵⁶ Mikek, 2015.

⁵⁷ Medica, predavanje 2015.

dnjim razmišljanjem Erjavčeve.⁵⁸

»Veliko vlogo pri razumevanju pojmov etničnosti in manjšin imajo mediji, saj pripomorejo h kritičnemu državljanstvu in razvijanju forumov za debate in obravnave in hkrati lahko omejujejo moč države. V kontekstu multikulturnih družb, kjer se diaspore in manjšine bojujejo za pravice politične participacije, vključujoč pravice simbolične reprezentacije. Prav na tem mestu so lahko mediji kot prostor za komunikacijo, propagando in interakcijo ali pa vojno polje – simbolna arena – stran, kjer se izpodbijajo bitke različnih mnenj in identitet.«

Kot primer takega vojnega polja lahko navedem primer, ki ga je navedel v svoji raziskavi *Analiza migracij in odnosov v multikulturni skupnosti: Primer mestne občine Velenje* Bučar Ručman: »Leta 2008 je bilo v glasilu dijakov ŠCV objavljeno nestrpno in s stereotipi prežeto pismo bralca, ki se je spraševal, zakaj se potomci priseljencev ne vračajo nazaj v »njihovo rodno državico.« Objava takega pisma je transformirala forumsko in gostilniško hujškaško argumentacijo.«⁵⁹

Premalo se namreč zavedamo, da bi morala biti vrednota medijev v oblikovanju vidnih vprašanj, identitet in potreb, ki eventuelno lahko pripomorejo k razumevanju in realizaciji normativnih principov demokracije, enakosti in družbenih pravic.⁶⁰

Novije raziskave med mladostniki v Nemčiji kažejo, da mladostniki za znotrajetnične in medetnične stike uporabljajo telefon in računalnik, saj ti spodbujajo njihovo družbeno integracijo in so pomembni za razvoj njihove identitete. Odnos tradicionalnih nemških medijev do manjšin je odklonilen in negativno nastrojen in prav zaradi te negativne stereotipizacije priseljencev mediji zmanjšujejo pripravljenost priseljenih mladostnikov, da bi se identificirali z nemško družbo.⁶¹

Sodobna študija *Vloga medijev pri oblikovanju identitete in integraciji mlajših priseljenih mladostnikov iz držav nekdanje Jugoslavije v slovensko družbo* Erjavčeve,⁶² ki se ukvarja z razumevanjem integracije mladostnikov priseljencev je prišla do naslednjih ugotovitev (do podobnih ugotovitev sem prišla tudi sama, vendar o tem več v Analizi terenskega materiala):

⁵⁸ Erjavec, 2015.

⁵⁹ Bučar Ručman, 2015.

⁶⁰ Atton, 2015.

⁶¹ Erjavec, 2015.

⁶² Erjavec, 2015.

- mladostniki se želijo v slovensko družbo integrirati in ne asimilirati
- porekla se ne sramujejo, vendar jih moti, kadar nekateri mladostniki pretirano izpostavljajo in povzdigujejo svoje poreklo
- pomembno je znanje jezika, ki je pogoj za sprejetje v družbo
- pomembno je poznavanje in spoštovanje družbenega in pravnega okvira družbe, vendar je prav tako pomembno, da ohranjajo jezik, vrednote in običaje izvirne kulture
- preko medijev se morajo informirati o izvorni in novi družbi
- morajo združevati obe kulturi
- imajo občutek vmesnosti.

Barth⁶³ je v antropologijo vpeljal etničnost kot kontrastno kategorijo, ki opisuje risanje mej med skupinami v kontrastu do kulture, ki je nosilka pomenov posamezne skupine in širšega življenja, ki ga vsebujejo meje.

V Evropi so si države vedno različno razlagale, kdo je državljan in kdo tujec. Francija je recimo enačila državljana s krajem, kjer se je ta rodil, medtem ko je Nemčija državljanke definirala po krvi in s tem avtomatsko gastarbajtarje izpostavila diskriminatornim zakonom.⁶⁴ V odnosu do etničnih manjšin države Evropske unije uporabljajo različne politike, programe in strategije: od segregacije (Nemčija), do asimilacije (Francija), do različnih bolj in manj uspešnih, neredko spornih strategij (Švedska). Iz slovenske ustave pa sledi, da v našem primeru ne gre za krvno državljanstvo, kar lahko ponazorim s 3. členom Ustave Republike Slovenije: »Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe. V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljanji jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno.«⁶⁵ Torej v Sloveniji imamo pravico, da se sami odločimo, kateri etniji bomo pripadali.

Če pogledam še v raziskave *International Organisation of Migration*,⁶⁶ iz leta 1990 potem lahko razberem, v kolikor razlagam pojem migrant, da je to tisti, ki ne živi v državi,

⁶³Barth, 1969.

⁶⁴Medica, 2008.

⁶⁵Ustava Republike Slovenije; Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03 in 69/04

⁶⁶Navajamo po: URL: <http://www.iom.int>.

v kateri je bil rojen. Vendar takratni podatki kažejo, da ni evropske države, ki bi imela več kot 10% populacije migrantov. Danes se je situacija spremenila in bi bil ta procent precej višji, saj se je vmes zgodila balkanska vojna, Egipt, Sirija ipd.

Etnična skupina je lahko razumljena tudi kot skupina ljudi, pri kateri je navzoča subjektivna vera v skupno poreklo. To pa je neizpodbitno dejstvo, ki definira etnične skupine v Velenju. Kot sem že razložila, begunci izhajajo iz bivše skupne domovine Jugoslavije in pravzaprav so prav tukaj v Velenju začeli ustvarjati svojo lastno etnično identiteto in pripadnost. Lahko govorim o diaspori etničnih skupin, ki so nekoč imele geografsko poreklo, ki jim je v spominu ostalo kot integracijski dejavnik (kajti nacionalnega spomina si ne delijo).

Veliko teoretikov antropološke in politološke ter sociološke stroke se je ukvarjalo z razlagami in definicijami, ki bi najbolj razložile pomensko sorodne koncepte, ki hkrati izhajajo eden iz drugega. Tako je Baumann je v svoji knjigi *Multicultural Riddle* o odnosu med narodnostjo – državo in etničnostjo zapisal: »Nacija – država in etničnost sta v posebnem odnosu zaradi normativnega nasledstva nacionalnega koncepta.«⁶⁷ Medtem ko je za odnos med narodnostjo – državo in religijo zapisal: »Nacija – država in religija sta v napetem odnosu zaradi racionalistične in sekularitavistične tradicije moderne države.«⁶⁸ Te pojme je razlagala tudi Toplakova: »Narod je skupina ljudi, ki podobno kot etnična skupnost delijo skupen jezik, kulturo/vero in tradicijo, pogosto pa si za razliko od etnične skupnosti tudi prizadevajo za ali pa so si pridobili (vsaj delno) politično avtonomijo in vladajo sami sebi.«⁶⁹ Anderson je opredelil 3 bistvene značilnosti naroda:

- a) »narod živi znotraj konkretnih, spremenljivih meja, onkraj katerih živijo drugi narodi
- b) narod je suveren, njegova suverenost pa je najboljše zagotovljena v nacionalno-državnih okvirih
- c) pripadnike naroda povezuje trdno tovarštvo, v imenu katerega so pripravljene ubijati in umreti. Medtem ko je nacija narod, ki si je pridobil politično suverenost na določenem teritoriju, ki je s tem postal nacionalna država. Moderne narode so omogočili mediji.«⁷⁰

⁶⁷ Baumann, 2002.

⁶⁸ Baumann, 2002.

⁶⁹ Toplak, 2011.

⁷⁰ Toplak, 2011.

Za etnične skupine v Velenju ne morem trditi, da se identificirajo hkrati z etnijo in religijo, saj so Bošnjaki, Hrvati, Srbi, Makedonci in Albanci lahko tako muslimani, pravoslavci in katoliki (čeprav za stereotipizirano prepričanje večine velenjčanov velja, da so vsi muslimani). Ob tem seveda ne smemo pozabiti, da se posameznik, pripadnik katerekoli etnije lahko identificira tako z religijo, kot etnijo in tudi državo.

Lahko bi pravzaprav govorila o etničnem mitu, ki so ga vezali na poreklo in na neke skupne kulturne vezi, ki imajo integrativen pomen (te vezi so njihova morala, verovanja, običaji, navade, vsakdanje prakse, jezik ipd.). Najpomembnejši člen njihove etnične identitete pa je prav jezik, o čemer sem že veliko povedala. O jeziku in etničnem mitu, ki se nanaša na vse etnične manjšine, ki jih najdemo v Sloveniji je v svojem članku Več kot zgolj administrativno ustvarjeni »tujci«: Izbrisani in odmev nacionalistične konstrukcije Drugega v simbolni ideji o »nas« razmišljala Bajt:

»Prežetost slovenske nacionalne identitete z etnično dimenzijo »na-rojenosti« v »slovenski narod« je za »Slovence« normalizirana kot neka naravna danost.

Ne glede na formalno zaklinjanje o demokratični in pluralni družbi sožitja mnogoterih kultur, jezikov in torej identitet Slovenija promovira svojo nacionalno identiteto skozi prizmo večinskega slovenskega naroda. Torej ne nacije kot skupka posameznikov in posameznic, ki jih družijo državljanska identiteta in pripadnost Republiki Sloveniji, temveč naroda kot zamišljene skupnosti ljudi, ki jih povezujejo nevidne vezi skupnih prednikov, zgodovine, kolektivnih spominov, mitov in simbolov.«⁷¹

Pripadniki etničnih skupnosti z jezikom pogojujejo svojo integriteto. Ta jezik ni nujno kodificiran ali standardiziran (kar v resnici tudi ni jezik Bošnjakov, Srbov, Hrvatov, Makedoncev, Albancev v Velenju. V Velenju lahko govorimo o kategoriji t. i. akumuliranega jezika, kar pomeni, da govorijo jezik, kot so ga govorili v trenutku, ko so emigrirali v Slovenijo. Za jezik pa vemo, da je živ organizem, ki se spreminja, razvija (pri nas je v dokaz temu nastal takoimenovani rastoči slovar; Sprotni slovar slovenskega jezika (SSJ), ki ga je mogoče najti tudi na spletu in ga posodablja z novimi besedami). V kolikor govorim o pisanem jeziku etničnih skupin v Velenju, še toliko prej naletim na okorelost/zastarelost. Jezik posamezne etnije se razlikuje od jezikov drugih etnij (po razpadu bivše skupne domovine – Jugoslavije in balkanski vojni je t. i. srbohrvaški jezik razpadel na posamezne

⁷¹Bajt, 2010.

nacionalne jezike, kot so srbski, hrvaški, bosanski itd. Novonastale države so se trudile ustvariti distinkcijo med prej skupnim jezikom in zdaj novim jezikom posamične države. Hrvati so šli v teh prizadevanjih najdlje in so uvajali nove jezikovne tvorbe, ki pa so se sčasoma prijele. Ampak o jeziku več kasneje, zdaj je fokus na etnični skupini, ki jo definiram po Eriksenu⁷² kot skupino, ki je politično nedominantna. Govorim o skupini ljudi, ki si deli skupno kulturo, jezik in to prenaša nespremenjeno skozi generacije. Za njeno fizično ukinitvev pa država gostiteljica uporablja različne principe (segregacijo, asimilacijo, integracijo, kar pa so faze, podobne kulturni iniciaciji).

Vendar etničnost ni nujno konfliktna, saj jo lahko identificiram na različnih stopnjah lestvice: od diadne interakcije z večino, do civilne vojne. Medtem ko so etnični stereotipi pogosto moralno obsojajoči in nimajo zveze s socialnimi dejstvi, priskrbijo le ideološko legitimizacijo za etnične meje. Za ohranitev etnične skupine pa je pomembna etnična revitalizacija, ki pomeni obujanje tradicionalnih kultur v modernem kontekstu, za katero se zdi, da je nujna za manjšino, če naj preživi. V Velenju imamo 40% prebivalcev, katerih etnična pripadnost ni slovenska – seveda so vsi državljani Republike Slovenije. Etnično zavedanje in pripadnost točno določeni etniji se, nasprotno s predvidevanji nekaterih antropologov, da se bo etnična skupina asimilirala v 3. generaciji, krepi in nastajajo novi simboli, novi pomeni. Posamezne etnične skupine so celo bolj opazne, se le situacijsko prilagajajo, vztrajajo in so vedno glasnejše (na cesti, v trgovini ipd. mladostniki govorijo v svojem maternem jeziku, čeprav so tukaj rojeni, šolani, doma pa vendarle govorijo svoj jezik).

Kot primer lahko navedem, ko sem pri pouku razlagala o maternem in tujem jeziku, o definiciji obeh pojmov, mi je dijak rekel, da se je težko učiti tujega jezika, zanj slovenskega, ampak da je še huje, ker nobenega ne obvlada, ne slovenskega ne bosanskega, maternega, da je tujec v Velenju in v Bosni.

(NMP, Velenje, april 2013.)

Dobesedno revitalizacija pomeni, da kulturni simboli, ki se nekaj časa niso uporabljali, pridobijo na pomenu, veljavi, teži. Problem je, da je revitalizirana kultura zelo različna od originalne. Ta proces se pogosto pojavi v etnopolitičnih gibanjih. S pomočjo mitov preko katerih družba razlaga nastanek razlik in klasifikacij se ustvarja identiteta. To Eriksen dokazuje na primeru manjšin, ki potvarjajo svoje običaje, umetnost, obrede in jih

⁷²Eriksen, 1995.

kot takšne prodajajo za svojo etnično dediščino. Gellner govori o skrajnem izrazu etnične skupine – nacionalizmu, ki je posledica industrializacije in odcepitve ljudi od primarnih vezi, ko se vzpostavi abstraktna skupnost.⁷³ Vendar kot je razvidno iz zbranega opazovalnega materiala študije primera ŠCV se takšna skrajnost v Velenju še ne dogaja. Južnič⁷⁴ pa pravi, da je etnična pripadnost/zavest povezana z mnogimi občutki pripadanj, ki ima praviloma močnejše reflekse, ker izraža intimnejše povezave s skupnostjo, s šegami, navadami, načinom življenja, vrednotami in še zlasti z »zaključeno« komunikativnostjo enovitega jezikovnega sistema. Tako je družinsko življenje praviloma pod neposrednim vplivom etničnega. Emigranti se ne asimilirajo v družbah, kjer jih je veliko. Za študijo primera ŠCV torej to kaže, da glede na število imigrantov, ki v zadnjih letih prihajajo v Velenje, ne bo asimilacije (govorimo tako o tistih, ki so azil poiskali po vojni v 90., kot Albancih, ki se priseljujejo množično zadnjih nekaj let), ampak bodo v zaprtih skupinah ohranjali svoje navade in jih širili tudi v družbo. Južnič tudi ponazarja, kateri so bistveni indikatorji za povezovanje in identificiranje etnične skupine v celoto:

1. *Jezik* je temeljni instrument komunikacij in vzpostavlja vezi in občutke skupnosti in jih vzdržuje in utrjuje. Samo etniji lasten jezik je zagotovilo njene kulturne posebnosti.
2. *Ozemlje* je drugi indikator etnije, saj skupno bivanje in teritorialna povezanost določata skupno identiteto. Je pa etnično ozemlje premakljivo in je kot tako povzročilo mešanje etnij.
3. *Religija* je faktor, ki močno vpliva na utrditev etnične zavesti.
4. *Etnična zavest* je zelo pomemben dejavnik identitete in samoidentifikacije, ki se oblikuje s pomočjo kulture v njenem najširšem antropološkem smislu.

Religija kot faktor utrjevanja etnične zavesti je izrednega pomena, saj kot pravi Baumann: »Religija določa moralo, nasprotja med življenjem in smrtjo, dobrim in slabim ... Nenazadnje se je v zgodovini religija izražala skozi delitev moči, avtoritete in legitimnosti. Meja med religijo in družbenim življenjem je zamegljena, saj jo uporabljamo za razlage etničnih, nacionalnih mej – njihov konflikt se pretvori v verskega.«⁷⁵ Tako so

⁷³Gelner, 1983.

⁷⁴Južnič, 1993.

⁷⁵Baumann, 2002.

hoteli tudi zadnjo vojno na Balkanu, kjer so bili v ospredju nacionalni, etnični in identitetni interesi poimenovali »verska vojna«.

Etničnost je torej predvsem oblika človeškega pripadanja, je skupnost ljudi, ki žive in delajo solidarno, imajo skupne interese in dobrine, jih združujejo enaki običaji in zakoni, živijo podobno in torej imajo enak način življenja in iz tega izvirajočo miselnost. V etnični skupnosti se je izoblikoval družbeni organizem na določenem ozemlju, sestavljen iz ljudi, ki uveljavljajo številne vezi, gospodarske, kulturne, še posebej pa seveda družbene in politične narave.

Baumann je razlagal, da je problem v razumevanju pojma etničnosti v tem, da ga gledamo kot takega, ki temelji na krvi iz preteklosti – vključuje torej predvsem biološko nasledstvo:

1. Nasledstvo – spomin na prednike.
2. Individualni predniki, ne derminirajo oblik obnašanja, genetika lahko le vpliva na obnašanje.
3. Kolektivna percepcija predpostavlja, da so mentalne razlike med rasami in etnijami.
4. Jezik, telesna govorica, obnašanje, stil v različnih situacijah, s katerimi ponazorijo svoje etnične attribute.⁷⁶

Baumann s svojimi raziskavami zavrne, kot tudi mnogi drugi znanstveniki, ki so se ukvarjali z etničnostjo, da etničnost izhaja iz bioloških predispozicij. Etničnost je izbira, je socializacija in inkulturacija, o čemer pa sem že govorila v prejšnjih poglavjih.

Ločimo dve vrsti etnij: kot družbeno skupino (je človeška agregacija, ki je postavljena na povsem jasnih načelih, je povezana s formalnimi, institucionaliziranimi pravili, kjer veljajo vezi stalnosti in neprekinjene kohezije; pričujoče so vse značilnosti etničnosti: ozemlje, skupna zgodovina, jezik, zavest ipd.) in kot družbeno kategorijo (je povezana s statusnimi vezmi, pripadnostjo določenemu razredu ali sloju in je zavarovana z endogamnostjo, religijo, jezikom ipd.).⁷⁷

Repertoar etničnih razlik ni fiksni, temveč je premakljiv in situacijski. Razlike v jeziku, kulturnih praksah, religioznih prepričanjih itd. ne predstavljajo tistega, kar je neprehodno. Večja kot je podobnost, večja je (lahko) nuja po poudarjanju neprehodnosti (Irci

⁷⁶Baumann, 2002.

⁷⁷Opomba: Velenje, maj 2013: Godina, zapiski predavanja, 2009-II. NMP.

v odnosu do Angležev, Hrvati v odnosu do Srbov). Prav tako lahko nasproti Slovencem postavimo Hrvate, Srbe in Bošnjake. »Razlika med »Nami« in »Drugimi« se najbolj očitno kaže na ravni besedne, to je govorne in pisne komunikacije. Tujci, ki ne znajo ali ne razumejo slovenskega jezika, so tarča posmeha v številnih šalah, ki jih portretirajo kot neumne in neprilagojene, ker se jezika ne morejo naučiti ali se ga celo nočejo. Primerov, ki stereotipne podobe o znanju jezika konstruirajo in jih potrjujejo, je veliko, v popularni kulturi je tudi več načrtnih stereotipizacij tujcev, ki jih kot takšne označi že njihov način govora.«⁷⁸ Tako ugotavljam, da etnične meje pomagajo ohranjati tudi stereotipi. Stereotipi o »Bosancih« so denimo, da so vsi muslimani, da so bolj glasni, bolj družabni, da imajo močnejše čustvene odzive, da se ne zadržujejo doma, da so njihove ženske urejene, namazane, izzivalno oblečene, kar lahko ponazorim z izjavami dijakov iz intervjujev.

»Ja, meni se zdi, da me damo malo več na sebe. Se mi zdi, da se Slovenke ne trudijo preveč okrog svojga videza, me vstanemo prej, se namažemo, uredimo lase, poskrbimo za obleko, ve pa kar nekaj primete pod roke in že greste. Se mi zdi, da se veliko manj ličite. V nas je nekako zasidrano, da se moramo izpostaviti, da se moramo zrihat, nam to veliko pomeni in se za to potrudimo. Me hočemo vedno bit urejene, tudi doma. Moja mama se vedno zrihta za na šiht, čeprav gre samo tja, kjer obleče haljo in pa domov. Ja, pa res!«

(Dijakinja, 3. letnika, avgust 2013.)

»Za nas je videz zelo pomemben, me ne moremo na cesto nenamazane, neurejene. *(ob tem ves čas koketira sama s sabo, z mano, se kaže)* Veliko damo za cote, ki bolj poudarijo naše obline, smo ponosne nanje, ne kot Slovenke, ki stalno nekaj prikrivajo, skrivajo. Ja, kar se tega tiče pa smo res zelo drugačne. Moja mama pravi, da mora bit ženska vedno urejena in namazana tudi doma, saj je le tako lahko privlačna za svojega moškega.«

(Dijakinja, 3. letnika, avgust 2013.)

Zanimivo pri stereotipiziranju je, da se stereotipi, ki si jih pripisujemo sami, razlikujejo od tistih, ki nam jih predpisujejo drugi. Večinoma se vladajoča etnična skupina samoizpopolnjuje, ko sebi pripisuje intelektualni razvoj, delovne navade in moralne vrednote,

⁷⁸Kvartič, 2014.

s tem sistematično pripoveduje ostalim etničnim skupinam, da je inferiorna (ne pozabimo, da si pripisuje vrednote, ki so pomembne zanjo). Recimo Slovenci se imamo, v primerjavi s pripadniki drugi etnij iz bivše Jugoslavije, ki veljajo za lene, za pridne in delovne. Radi se primerjamo z Nemci, ki so delovni in marljivi, urejeni in sistematični. Slovenci smo bolj zaprti vase, manj se družimo, bolj se držimo doma (zapečkarji).

Znanec, ki govori kar nekaj jezikov, njegove korenine pa segajo v Srbijo mi je rekel, da veliko potuje po svetu in se pogovarja v njemu tujih jezikih, vendar še ni naletel na narod, ki bi bil bolj občutljiv na delanje slovničnih napak, kot smo ravno Slovenci.

(NMP, Velenje, maj 2012.)

S stereotipi o določeni etnični skupini povezujemo tudi sodobne povedke, ki temeljijo na splošno veljavnih stereotipih o določeni etnični skupini. Na tak način nastajajo tudi šale.

Recimo, da si sposodim nekaj primerov šal na račun nerazumevanja jezikovnih pomenov od Kvartiča⁷⁹. Take in podobne situacije se pogosto pojavljajo v Velenju, ki je bil prav tako eden od Kvartičevih raziskovalnih prostorov, izbrala sem šale, ki jih je posnel in zapisal prav v Velenju.

Šala 1: »Sto šla dva Bosanca tam mimo pekarnice pa je en vprašal drugega (spremeni intonacijo glasu): »Ej, lejga, a dišiš kruh?««««

Šala 2: »Ko je en naročil kebab, pa mu je on reku: »A za tuki al za po peš?!««

Šala 3: »Ko je enkrat, tam pri Livad, so na igrišču neki fuzbal špilali, neki ga je foter poklicu domu, pol je pa se kao poslovil: »Sory morem it domu učit knjige!««««

Šala 4: »Enkrat ga ni blo noter, je glih nekam šel, pa je dal na vrate listek, ku je gor pisalo: »Pridem nenadoma!««««

Če torej nadaljujem z razlago etničnosti kot je to zapisala Šumi:⁸⁰ primordialni model etnosa ponuja naslednjo logiko: Mi smo Mi, ker smo Mi (in smo vedno bili Mi). Ko pa

⁷⁹ Kvartič, 2014.

⁸⁰ Šumi, 2000.

kulturna razlika preide v etnično, je odgovor na vprašanje ali Drugi lahko postane kot Jaz/Mi, nikalen. Neprehodnost razlike ima torej v predstavah akterja dve nujni lastnosti: da Drugi nikoli ne more postati kot Jaz (in Jaz ne kot Drugi) in da izvor te razlike sega časovno tako daleč nazaj, da je del nespremenljive narave drugega, del njegovega bistva oziroma izvora: moj končni, »etnični« odnos do Drugega pa je v dojetem smislu te različnosti, ki je v jedru projekcija za naprej: Drugi je bil vedno drugačen od Mene/Nas in vedno bo. To lahko ponazorim s primeri iz poglobljenih nestrukturiranih intervjujev z dijaki, kjer sta dijakinji v intervjuju trdili:

»že na daleč prepoznamo pripadnike bosanske etnije, saj so ves čas v trenirkah in nosijo frizure kot Ronaldo ali kateri drug znan trendsetovski nogometaš.« ali »smo mi nekako bolj povezani kot družina, tudi kot širša družina vzdržujemo stike z mnogimi sorodniki, se mi zdi, da vi manj.« ali »kot si Slovenci, ki živijo bolj sami zase in se tudi več zadržujejo doma, ne hodijo posedat na klopce na trg med vikendi ali prazniki. Takrat ni nikjer nobenega Slovenca, je pa največ Bosancev, ki se družinsko srečujejo v Sončnem parku ali na Titovem trgu in se pogovarjajo, v mestu pa kot da ne živijo Slovenci.« ali »tudi širša družina je povezana med sabo, si pomagamo, no ne tako kot pri Šiptarjih, kjer so vsi za enega in eden za vse in je vse od vsakega.«

(Dijakinji 4.letnika, Velenje, september 2013.)

Etniciteta po Barthu⁸¹ pa je aspekt odnosa in ne nekaj, kar posameznik ali skupina poseduje. Obstoj etnične skupine mora biti potrjen družbeno in ideološko kot kulturno distinktivne entitete skozi splošno prepoznavnost, tako od samih članov kot od ne-članov. V tem kontekstu smo priča določenemu protislovju pri poziciji priseljencev iz republik nekdanje Jugoslavije.

Etničnost priseljencev je prepoznana v družbenem diskurzu, formalno-pravno pa je zanikana. Kljub številčnosti se jim zanika status etnične manjšine. Kot razlog se predvsem navaja argument neavtohtonosti. Šumi je govorila o problematičnosti koncepta avtohtonosti v Sloveniji, ki je zapisan v ustavi in še nekaterih drugih pravnih aktih (nanaša se na italijansko in madžarsko manjšino in od leta 2007 tudi na Rome, ki živijo na točno

⁸¹ Barth, 1969.

določenih območjih), se nanavezuje na sopomenke besede, ki pomenijo: indigenost/staroselskost, aboriginalnost in so pravna invencija iz časa kolonializma in kot takšna razumljena skozi pojme: rasa, etničnost, kultura. Vendar ne gre za nikogaršnje »naravne značilnosti/gene«, ampak za zaznave v socialnih procesih, s katerimi ljudje presojava razliko med sabo in »drugimi«. Kot takšna za naš slovenski prostor ne veljajo, saj govorimo o skupnostih, ki so ostale v okviru naših meja zaradi zgodovinskega procesa razmejevanja po prvi in drugi svetovni vojni. Kot pravi Šumijeva: »Vztrajanje pri primordialističnem in rasističnem razumevanju in rabi konceptov avtohtonosti je grožnja vsem manjšinam v Sloveniji in hkrati grožnja z radikalno etnicizacijo nacionalnega prostora.«⁸² V Sloveniji je torej koncept avtohtonosti normativen, vendar abstrakten in politično oportun.

Od priseljencev se je v prvi vrsti pričakovalo, da se vrnejo v matično domovino (krožne migracije). Pri večini se to ni zgodilo zaradi različnih razlogov, predvsem zaradi ekonomskih razlogov in vojne. Od njihovih otrok se je pa pričakovalo, da postanejo taki kot Mi, vendar se jim je ta možnost istočasno implicitno zanikala v smislu diskurzivnega esencijaliziranja drugačnosti. Ta drugačnost se je v Velenju kontinuirano vzdrževala, saj se je prvi val priseljevanja začel že v 70. letih 20. stoletja s prvim povpraševanjem za delavci v premogovniku (v Bosno so takrat hodili novačit s kombiji in vsem so ponudili bivališče v tako imenovanih samskih domovih). V obdobju do osamosvojitve so priseljenci delovali v duhu jugoslovanstva kot enotna skupnost, medtem ko je drugi val, ki je potekal med leti 2005-2009 v ospredje postavljala nacionalno identiteto posameznikov in predvsem njihovih potomcev.⁸³ Zato se je v Velenju nadaljevala in povečevala koncentracija priseljencev iz Bosne, ki so sčasoma sem pripeljali tudi svoje družine. Kot pravita Casteles in Miller:⁸⁴ »Grupiranje se začne zaradi določenega tipa dela in običajno je to delo povezano tudi z nižjim socialnim statusom. Problem nastane takrat, ko priseljenci prevzamejo mesto na trgu delovne sile, ki se oži in jih tako vidimo kot grožnjo, ki povzroča ekonomsko nesigurnost.« Kar se že leta dogaja v Velenju. Prebivalci namreč povežemo priseljence še vedno s starimi, že preživeli stereotipi, tistih osamljenih mladeničev, ki so ob vsaki plači 15. v mesecu pijančevali in razgrajali po mestu.

Raziskave, ki zadevajo migrante fokusirajo na probleme adaptacije in etnične diskriminacije s strani vladajoče, večinske etnije, rasizma in problemov povezanih z identiteto,

⁸² Šumi, 2008.

⁸³ Bučar Ručman, 2015.

⁸⁴ Castles in Miller, 2009.

upravljanjem in kulturnimi spremembami. Zato bo naslednje poglavje pojasnilo, kako in zakaj etnične meje kljub vsemu ostajajo vidne.

2.3.2 *Etnična meja*

Kljub mobilnosti ljudi meje obstajajo in etnične razlike se povečujejo. »Če so etnične kategorije določene predvsem od drugih in od zunaj, pa se etnične skupnosti definirajo same, in sicer tako z njihovimi imeni, značajem, notranjo kohezijo ter intenzivnostjo doživljanja medsebojne solidarnosti in konfiguracijo svoje meje.«⁸⁵ Etnične skupine lahko razumemo kot posebne interesne skupine, ki so fluidne in izjemno prilagodljive, saj se morajo nenehno odzivati na izkoriščevanje priložnosti, kot tudi biti pozorne na tveganja, ki jih prinaša okolje. Posledica odcepitve ljudi od primarnih vezi je vzpostavitve abstraktne skupnosti, ki temelji na nacionalizmu in je poskus posamezne etnične skupine, da vztraja v konfliktu z večino, ker lahko na tak način utrjuje svojo identiteto.⁸⁶

Etničnost pridobi na pomenu ob pojavu naroda – države, ki omogoča kulturno nasledstvo in usodo ter konstituira narodnostno družbo. Manjšine s kulturnim nasledstvom so prepoznavne in drugačne od večine in nekatere so pridobile celo legalni status države. Nekateri raziskovalci so predpostavljali, da bodo etnične skupine izgubile svoj pomen in se asimilirale v dominantno kulturo. To naj bi se zgodilo v tretji generaciji. To lahko ponazorim s primerom tretje generacije slovenskih izseljencev v Clevelandu, pri katerih se je znanje izvirnega maternega jezika izničilo in pasiviziralo. Zgodilo pa se je nasprotno. Telefoni, razvoj telekomunikacij in tranzicijska sredstva so etnično manjšino, ki je v migraciji, še bolj povezali z domačo zemljo, kulturo. V Velenju je veliko več interferenc iz bosanskega in drugih jezikov iz bivše skupne domovine Jugoslavije, kot jih je bilo v preteklosti. Recimo v 70. letih, ko je bil največji val priseljevanja je bilo teh interferenc manj. Saj je takrat večinska etnija postavila meje med priseljenimi delavci in ostalimi prebivalci Velenja. Kot tudi, da so takrat priseljeni delavci živeli izolirano v samskih domovih in so se družili samo med sabo. Na tak način je bila postavljena jasna meja med Njimi in Nami. Takrat delavci niso s sabo pripeljali družin in otrok, kar so storili kasneje, ko so se začeli vključevati v družbo. Otroci so začeli hoditi v vrtec, šolo. Takrat na cesti nisi slišal govorjenja v recimo bosanskem ali drugem jeziku bivše skupne domovine Jugoslavije, medtem ko je danes nemogoče prečkati center mesta, ne da bi nekajkrat naletel na tak govor.

⁸⁵Rizman, 2006.

⁸⁶Gelner, 1983.

V multietnični družbi, kakršno poznamo v Velenju so tudi danes meje med etničnimi skupinami opazne, vendar na povsem drugačen način kot v začetkih priseljevanja, ko smo delavce skorajda zaprli v geta (samski domovi so bili na obrobju mesta, nedaleč od njihove službe v rudniku). Barth⁸⁷ trdi, da meje med etnijami določajo družbene in ne kulturne meje. Saj meje kanalizirajo družbeno življenje (o tem kako ocenjevati, soditi in deliti kriterije o drugih). V multietnični interakciji je pričakovati redukcijo razlik, vendar temu ni vedno tako. Kot bom predstavila kasneje v Analizi terenskega materiala, v Velenju dejansko nastaja neko novo kulturno polje, vendar bo moralo do enakovrednega sprejemanja vseh različnih etnij preteči še kar nekaj vode. Temu je najbrž kriva država, ki z institucijami večinske kulture, kot je izobraževalni sistem, vzgaja tudi pripadnike drugih etnij in jim vsiljuje svojo kulturo oziroma onemogoča razvoj njihove lastne. V normativnem ravnanju države Slovenije je torej implementirana »integracija« kot »asimilacija.« Ob tem pa jim vzbuja manjvrednostni občutek, to lahko predstavim in potrdim z dela prostimi dnevi – prazniki, tako verskimi kot državnimi. Polietnični sistemi so pod kontrolo države, tiste države, katere etnija je dominantna. Priznavamo različnost kultur in religij, ki jih država dopušča, ob domači/svoji kulturi in religiji. Prazniki verski in kulturni so del izročila, tradicije dominantne etnije. Vsi so dela prosti dnevi – za vse dijake ne glede na etnično pripadnost. Medtem ko prazniki povezani z drugo etnijo, kulturo ali religijo niso dela prosti dnevi. To pa pomeni, da mora dijak, v kolikor želi slediti svoji tradiciji, manjkati v šoli, da lahko obeleži svoj tradicionalen praznik. Prav tako je obvezna prisotnost za vse dijake brez izjeme na državnih proslavah povezanih s slovensko državno preteklostjo, ki jih je ministrstvo za šolstvo zaukazalo obvezno izvesti na vseh šolah (recimo 25. 6. – dan državnosti in 25. 12. – dan samostojnosti in enotnosti, Prešernov dan). Da ne govorimo o vseh pripravah na krščansko veliko noč ali božič. Recimo pri pouku likovne umetnosti poteka izdelava voščilnic, okraskov za okrasitev šole, adventnih vencev ipd.

Ker etnične skupine želijo ohranjati mejo in razlike, to počnejo biološko. Nekatere etnije vzdržujejo poroke izključno med člani svoje etnije, kar se vidi v etnografskem gradivu, ki sem ga zbrala. Sedmak⁸⁸ razlaga, da se etnično mešani zakoni srečujejo z mnogimi problemi. Največji je identifikacija potomcev s kulturnimi, religioznimi in rasnimi pripadnostmi (mešanih) staršev. V nestrukturiranih intervjujih z mladostniki je zapisano, da v kolikor se poročita pripadnika različnih etnij, prevlada kultura, kateri pripada mož. Še

⁸⁷Barth, 1969.

⁸⁸Sedmak, 2006.

posebej je to opazno takrat, ko je mož recimo Bošnjak ali Srb ali Hrvat. V kolikor je mož Slovenec, ta orientacija ni nujna. Kot je razložila dijakinja v nestrukturiranem intervjuju o svoji teti, pripadnici bošnjaške etnije, ki se je poročila s Slovencem in se je mož pridružil družini svoje žene in prevzel njihove navade in običaje.⁸⁹

Etnične skupine poudarjajo svoje kulturne značilnosti, vrednote. Ustvarijo tudi svoje polje komunikacije in interakcije pripadnikov svoje etnije (pri nas je zelo aktivno Bošnjaško mladinsko kulturno društvo,⁹⁰ ki organizira kulturni dialog, jezikovne tečaje, predstave, imajo folklorno skupino ipd.). S tem se Bošnjaki identificirajo kot etnična skupina. Seveda pa je identifikacija možna tudi skozi prizmo drugih. Na tak način se meje med etničnimi skupinami ohranjajo, utrjujejo. Pripadniki BMK so mladostniki, ki so bili rojeni v Sloveniji in to lahko ponazorim z naslednjimi trditvami Medice:

»V nekaterih primerih so druge in tretje generacije vključene v transnacionalne aktivnosti celo bolj kot njihovi straši, ki so dejansko migrirali.«⁹¹ ob pomisleku, da je temu tako tudi zaradi tega, ker mladostniki obvladujejo in skorajda »živijo na« socialnih omrežjih.

Kot primer dobre prakse in medkulturnega dialoga lahko v Velenju predstavimo zelo aktivno Bošnjaško mladinsko kulturno društvo, ki je pripravilo multimedijsko predstavo (Slika 1). To društvo organizira vsako nedeljo folklorne vaje, tako za odrasle, kot za mladino, koncerte in še mnogo drugih dejavnosti predvsem za mladino. Kar pa je najpomembnejše pa je dejstvo, da mladostniki sami pripravljajo recitale in predstave v svojem bosanskem jeziku.

Slika 2.3

Gledališka predstava Bošnjaškega mladinskega kulturnega društva.

Drugi primer medkulturnega dialoga v Velenju pa je bila predstavitev Bosansko-slovenskega

⁸⁹ Opomba: Velenje, september 2015. NMP.

⁹⁰ Bošnjaško mladinsko kulturno društvo (BMKD) je nevladno in neprofitno združenje mladine na področju Velenja in njegove okolice. Osnovni cilj društva je promocija bosansko-hercegove kulture in tradicije med lokalnim prebivalstvom, s ciljem vzpostavljanja medkulturnega dialoga.

⁹¹ Medica, 2015.

slovarja, ki so ga avtorji predstavljali v Knjižnici Velenje zvečer. Knjižnica ŠCV pa se je dogovorila in povabila avtorje dopoldan na ŠCV, kjer so slovar predstavili dijakom. Slovar sta predstavljali avtorici in Bošnjaško mladinsko kulturno društvo je organiziralo, da sta njegovo uporabo predstavili tudi dve dijakinji (z eno izmed njiju sem opravila nestrukturiran intervju tudi jaz in je med prilogami), hkrati pa sta spregovorili tudi o jezikovnih problemih, s katerimi se srečujeta kot pripadnici etnične manjšine. Obe dijakinji sta obiskovali tečaj bosanskega jezika, ki ga je prav tako organiziralo BMKD. Ena izmed dijakinj je potomka matere Bošnjakinje in očeta Slovenca.

Slika 2.4

Predstavitve Bosansko-slovenskega slovarja v Knjižnici Velenje 1. 12. 2014.

Tretji primer dobre prakse medkulturnega dialoga, oziroma zavedanja, da na istem prostoru živi več etničnih skupin je tudi odprtost Knjižnice Velenje, ki organizira, v duhu strpnosti in lepšega otroštva (o pomenu branja in poznavanja pravljic za razvoj identitete in jezika bom v nalogi še govorila) srbsko govorečih otrok, ure pravljic v srbskem jeziku. Pravljične so namenjene otrokom starejšim od 3. let. Pobudo za tovrstno pravljичno druženje, ki poteka od februarja 2015 je dala neprofitna organizacija – Društvo aktivnih občanov, katerih članica je bila gospa, ki je iz osebne angažiranosti želela otrokom različnih etničnih skupin iz bivše skupne domovine Jugoslavije polepšati otroštvo in jih seznaniti s kulturno – umetniško besedo v maternem jeziku. Danes pravljice bere druga, ki je sicer rojena v Sloveniji. Z aktivnim branjem umetniške besede in pravljic, ki prav tako izhajajo iz prostora Bosne, Hrvaške, Srbije, ohranja svoj materni jezik. Kot so mi pojasnili v Knjižnici Velenje, so imeli težave s tem, kako poimenovati to uro pravljic, ki

se v resnici ne nanaša le na srbske pravljice in ni namenjena le srbskim otrokom. Vendar bi bilo zelo težko predstaviti uro pravljic opisno z naštetimi vsemi etničnimi skupinami iz bivše skupne domovine Jugoslavije. Za takšno poimenovanje so se odločili, ker gospa izhaja iz Srbije. V knjižnici imajo tudi ure pravljic v nemškem in angleškem jeziku. Na mojo pobudo so se začeli dogovarjati tudi za pravljice v albanskem jeziku, saj so ti otroci v Velenju trenutno najbolj zaprta etnična skupina. V tečaju slovenskega jezika se z Albanci ukvarja gospod, ki je že vrsto let v Sloveniji in tekoče govori slovensko. Odločil se je, da bo sodeloval s Knjižnico Velenje in da bodo pravljice za mlajše otroke v albanskem jeziku brali prav dijaki ŠCV.

Ponedeljek, 7. december 2015		
16.00	Ura pravljic v srbskem jeziku Knjižnica Velenje www.knjiznica-velenje.si, 03 898 25 50	Knjižnica Velenje, pravljična soba Ura pravljic je namenjena otrokom od 3. leta. Pripovedovala bo Maruška Škoda.

Slika 2.5

Koledar prireditev Festivala Velenje: Napovednik dogodkov za december 2015.

Četrty primer dobre prakse sem predstavila v opisu, kako sem v razredu, ki je etnično izredno raznolik (8 Albancev, 4 Slovenci, 2 Bošnjakinji, 2 Srba, 4 tukaj rojeni Slovenci staršev, ki so prišli iz Bosne) v decembru 2014 pripravili projektni teden, na katerem smo namesto običajnega pouka imeli delavnice z dijaki. Za takšno delo, ki presega običajne kurikule, smo se morali učitelji in dijaki dobro pripraviti. Dijaki so morali izdelati plakate, na katerih so predstavili svoje verske praznike, svoje običaje, svoje navade, svoje legende, pregovore, šale. To so pripravljali po skupinah. S sabo so prinesli material v obliki zgodovinskih knjig, kuharic, zapiskov njihovih staršev in brskali so tudi po spletu. Tipične jedi posamezne etnije pa so pripravili v naši kuhinji s pomočjo učiteljev kuharstva in jih na koncu tudi pojedli. Plakate so na koncu predstavili drug drugemu in učiteljem, ki poučujemo v tem razredu in jih razstavili v razredu. Ob tem so spoznavali značilnosti in različnosti posamezne etnije.

Čiste kulture in tudi čiste etnije ne obstajajo in tudi ideja nacije/države je le mit.⁹² Meje, ki si jih navidezno postavljajo etnične skupine ne služijo ohranjanju etnične identitete, ampak otežujejo integracijski proces in ustvarjanje deljene skupne prihodnosti. Pomembno vprašanje, ki si ga posameznik v Velenju zastavlja je: »Kaj pomeni biti Slovenec, Srb, Bošnjak, Kosovec, Hrvat v velenjski multietnični družbi?« To pa je že vprašanje

⁹²Boškovič, 2008.

Slika 2.6

Utrinek dela na projektne
tednu. Izdelava plakatov.

naslednjega podpoglavja.

2.3.3 Etnične skupine v multietnični družbi

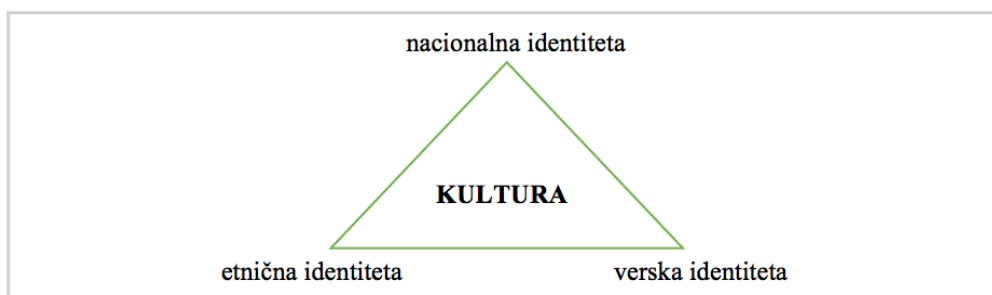
Multietnične družbe v svetu in Evropi so stvar sedanjosti kot tudi preteklosti, vendar smo vedno pričakovali, da se prišleki ustalijo le za določen čas, potem pa gredo spet domov, ampak sodobna multietnična družba koeksistira. Torej etničnost ja, ampak prilagojena in sprejemljiva za vse akterje take multietnične družbe ali pač drži kot je zapisal Jezernik,⁹³ da je evropeizacija balkanskih narodov kriva za etnično nestrpnost med njimi, saj je s svojim stremljenjem k evropski modernosti, njenemu preoblikovanju urbanega prostora in modelu nacionalne države Balkan izgubil medreligijsko in medetnično strpnost. Kar pa je svojevrsten paradoks, saj je ravno ta nova nestrpnost razlog, zaradi katerega ga Evropa obtožuje barbarizma. Medsebojna srečanja različnih kultur v Evropi so lahko za nekatere kulture usodna, saj se lahko njihova identiteta razgradi, kar imenujemo etnocid.

Slovence izrazito označuje odnos do tujega in drugačnega, saj smo kulturno – konceptualno razcepljeni med Našim in Drugačnim. Predvsem nas »boli«, ker je to Drugačno

⁹³Jezernik, 2007.

nam tako zelo podobno, blizu in kot bom kasneje razložila je potreba po prepoznavanju, ločevanju še toliko močnejša, saj se vsaka identiteta najlažje izrazi, ko ji nasproti stoji primerjalni člen. Priseljenci nastopajo v poziciji identificiranega drugega, ki Nam omogoča generiranje naše identitete – če obstajajo Oni, potemtakem obstajamo tudi Mi. Problematiziranje priseljenstva in prepoznavanje priseljencev kot Drugih zahteva preučevanje mehanizmov formiranja Drugosti znotraj dialoga.⁹⁴

Multietnični prostor, ki ga predstavlja ŠCV je razprostrt skozi tri vogale takoimenovanega multietničnega trikotnika, povzetega po Baumannu⁹⁵ in predstavlja družbo kot trikotnik.

Slika 2.7

Multietnični trikotnik na ŠCV.

Vsak vogal multietničnega trikotnika predstavlja svoj pol, ki ločuje posamezne vogale:

1. Nacionalnost – država določa življenjske priložnosti večini in to predvsem skozi kriterij Drugega (njena moč).
2. Etničnost se pogosto smatra enaka kulturni identiteti, s tem ima prednost pred nacijo – državo, saj za ponotranjenje ne potrebuje abstraktnega razmišljanja (vsak posameznik ve, kdo je).
3. Religija lahko služi kot prevajalka za različne konflikte med skupinami.⁹⁶

Tako skozi izsledke raziskave doktorske naloge razlagam pomen vsakega kota trikotnika, ki vsak po svoje oblikuje mladostnikovo identiteto in jo hkrati postavlja včasih v nasprotujoče si situacije, ki pa so kontekstualno prilagojene. Identitete tako postanejo identifikacije in se kot prilagajoče se, prilagajo zdaj eni, zdaj drugi etnični skupini, kar

⁹⁴ Mandarić, 2013.

⁹⁵ Baumann, 2002.

⁹⁶ Baumann, 2002.

bom podrobneje prikazala s primeri izjav opazovanih dijakov v nestrukturiranih intervjujih.

Večkrat sem v nalogi že poudarila, da imamo v Velenju multietnični prostor, kjer se srečujemo z dominantno, večinsko etnijo Slovencev, ki je zavarovana in privilegirana s strani države, saj v primeru slovenske etnije govorimo o naciji (etniija postane narod, ko ustanovi državo – Slovenci smo to storili 1991 leta, ko smo ustanovili Republiko Slovenijo, vendar smo se že 2004 suverenosti odpovedali, saj smo vstopili v evropske integracijske procese). Na drugi strani pa stojijo in kar je zanimivo, si stojijo tudi druga drugi nasproti etnije Bošnjakov, Hrvatov, Srbov, Albancev, Makedoncev, ki vsaka zase in na svoj način ohranja svoje kulturne prakse in svojo etnično identiteto. Nekatere izmed njih so prišle na slovensko ozemlje po razpadu Jugoslavije in narodne identitete niso imele, so pa ohranjale, s časovno in geografsko distanco, etnično identiteto. Zato lahko na tem mestu govorimo o takoimenovani potvorjeni identiteti, saj so to etnije, ki niso nikoli (ali pa že v zelo daljni preteklosti kot denimo Srbi in Hrvati) imele svojih držav.⁹⁷

Danes je evidentno, da so vplivi manjšin na večino v zadnjih letih 20. stoletja pogosti in kot trdi Uletova.⁹⁸

»... povratni učinki kreativnih manjšin na večine ter ukinjanje binarnih socialnih delitev in binarnih socialnih kategorizacij zaradi sočasnega delovanja različnih manjšin in pluralizma družbenih elit ... večine oblikujejo svoj vpliv nad manjšinami s tem, da zmorejo inkorporirati nekatere njihove družbene, kulturne in idejne inovacije, manjšine pa sprejemajo večine v toliko, v kolikor se čutijo integrirane v družbo, ki jo določa večinska skupnost.«

Manjšine vplivajo na socialne spremembe v družbi, saj je socialni vpliv dvosmeren proces, ki poteka tako od večine k manjšini kot od manjšin na večino. Manjšina vpliva na večino s svojim konsistentnim in prepoznavnim obnašanjem (sinhronost obnašanj, stališč, stabilnost samoopredeljevanja, avtonomna stališča ipd.). S tem manjšine dokazujejo, da so možne in legitimne tudi drugačne interpretacije in drugačni pogledi na stvari.

⁹⁷Opomba: Velenje, september 2015. Ugotovitve iz 80. let prejšnjega stoletja so bile, da ima Evropa ob 73. narodih le 24 držav. Po tistem času se je to močno spremenilo, saj so posamezne države razpadle na več manjših držav (Češkoslovaška, Jugoslavija). Letos so to poskusili tudi Katalonci v Španiji, vendar neuspešno. NMP.

⁹⁸Ule, 1997.

Večinska skupnost pridobi s tem občutek negotovosti glede svojih lastnih mnenj, ocen, norm.⁹⁹

V Velenju se na tak način ustvarja nova kultura, ki jo nujno sooblikujejo vse različne etnije, ki se pojavljajo v mestu. Manjšinske etnije dejansko s svojim odločnim obnašanjem, predstavljanjem svojih kulturnih značilnosti vnašajo dvom, v že tako dvomljive in nesamozavestne »slovenčke«, ki začno dvomiti v svoje običaje in navade – svojo kulturo (kar se tiče vzgoje in pretiranega zaščitništva bošnjaških, hrvaških, srbskih mater, ki povečujejo svojega otroka, mu berejo želje iz oči, mu ustrezajo v vsaki kaprici, se Slovenci sprašujemo, če delamo prav, ko svoje otroke učimo odgovornosti in potrpežljivosti ipd.). Prav tako lahko to novo nastajajočo kulturo ponazorim z objemanjem in poljubljanjem ob srečanjih, kar je značilnost bolj sproščenih kultur in kar se lahko opazi tudi v Velenju, saj to počno kar vsi mladostniki, ne glede na etnično pripadnost (o tem natančneje v poglavju Analiza terenskega materiala).

Zagotovo pa se vsi pripadniki manjšinskih etnij znajdejo v položaju, ko težko uveljavljajo značilnosti in posebne aspekte svoje etnije, kot jim je tudi nemogoče uveljavljati aspekte vladajoče etnije. Znajdejo se v nemogočem, nezdružljivem položaju, ki zahteva vzajemno in recipročno pogojevanje dveh izključujočih se elementov – *double bind* poziciji, ki jo je Bateson iz psihologije uspešno apliciral na antropologijo in njene agense. O čemer bo govora v naslednjem podpoglavju.

2.3.4 *Double bind – fenomen ali realnost*

Kot sem že nakazala, je pri svojem delu z osebami z diagnosticirano shizofrenijo Bateson¹⁰⁰ s svojimi sodelavci razvil *double bind* teorijo. S pomočjo teorije kompleksnih sistemov in kibernetike, ki se ukvarja z razlago sestavljenih, nelinearnih sistemov lahko razumemo *double bind* teorijo. Kot antropolog je Bateson med prvimi začel uporabljati principe kibernetike za pomoč pri razlagi družbenih sistemov. Kibernetika se ukvarja z analizo vzorčnosti sveta, analizo povezanosti različnih fenomenov in stvari kot tudi v kakšnem odnosu so vzorci povezanosti z določenimi sferami življenja in izkušenj, med katerimi na prvi pogled sploh ni videti nobene povezanosti. Pri razvoju teorije je izhajal predvsem iz Russelove matematične teorije logičnih tipov, ki ugotavlja, da med skupino in njenimi člani obstaja diskontinuiteta. Kar lahko razložim tako, da pojmi s pomočjo katerih opisujemo skupino, niso enaki kot tisti, s katerimi lahko opišemo člane te skupine.

⁹⁹Opomba: Tako Ule povzema vodilnega socialnega psihologa 20. stoletja Moscovica, 1997. NMP.

¹⁰⁰Bateson idr., 2000.

To lahko ponazorimo s paradoksom o lažnivcu:

Epimenid s Krete je rekel: »Vsi Krečani lažejo.« Ker je tisti, ki izjavlja, član skupine, o kateri izjavlja, smo priča paradoksu – če je izjava resnična, potem njegova izjava ne more biti resnična. Če pa njegova izjava ni resnična, potem je resnična. Torej, izhoda ni, iz vsake postavke sledi kontradikcija. Priča smo negativni izjavi, ki vsebuje implicitno negativno meta – izjavo. Nesmiselni so stavki, ki govorijo o lastni logični vrednosti.¹⁰¹

Bateson je uporabil teorijo logičnih tipov za razumevanje kompleksnosti komunikacije. Izhajal je iz ugotovitve, da imajo psihotične blodnje logiko in obče principe, ki so prisotni v vseh oblikah komunikacije, tudi »normalnih«, kot so npr. igra, humor, pozemija, rituali in fikcija. Bajt je takšne shizofrene pozicije etničnih manjšin razlagala skozi slovenski nacionalizem.

»Shizofrena narava slovenskega nacionalizma pa je ravno v tem, da čeprav so vse bistvene sestavine slovenske nacionalne identitete »priučljive« (najboljši primer je jezik), torej v svoji osnovi dejansko potencialno državljanske (civic), »tujci« nikoli in nikdar niso tudi dejansko prepoznani kot »pravi Slovenci«, saj je ideja slovenstva še vedno arhaično etnična.«¹⁰²

Človekova verbalna komunikacija poteka na več kontrastnih nivojih abstrakcij. V pravi komunikaciji sta vedno dve ali več podobnih sporočil, ki se prenašajo na različnih nivojih, recimo glas, ton, gibanje, kontekst ipd. To je dobro opazovati, kadar želimo raziskati in konceptualizirati različne socialne in psihološke probleme in nadaljevati z aplikacijo. Obstaja denotativno sporočilo: »Mačka je na blazini« in metasporočilo oz. sporočilo o sporočilu – npr. »Moje sporočilo o tem, kje je mačka, je prijateljsko«. Sporočilo je sestavljeno iz besed in konteksta, ki definira, opomeni izrečene besede. Kontekst je višji logični tip kot beseda. To lahko ponazorimo z naslednjim primerom: da beseda »mačka« ne more ogrebsti, žival mačka pa lahko, torej žival mačka in beseda mačka sta dva različna logična tipa. Logični tipi po Batesonu karakterizirajo, diferencirajo, postavljajo v hierarhičen odnos. Povezovanje enega logičnega tipa oz. konteksta z drugim je kompleksna mreža meta – relacij. Premikanje od enega logičnega tipa do

¹⁰¹V Mandarić, 2013.

¹⁰²Bajt, 2010.

drugega vedno vsebuje transformacijo znanja – rekodifikacijo načinov in vsebine znanega. *Double bind* lahko torej razumemo kot vzajemno in recipročno pogojevanje dveh izključujočih se elementov.

Double bind situacija nujno vsebuje (povzeto po Bateson, 2000 iz Mandarić):¹⁰³

1. dve ali več oseb – ena izmed vpletenih oseb je v poziciji »žrtve«
2. ponavljajoče se izkušnje *double bind* ujetosti
3. primarno negativno sporočilo – učenje, ki je bazirano na izogibanju kazni (»če narediš to in to, boš kaznovan« ali »če ne narediš tega in tega, boš kaznovan«)
4. sekundarno sporočilo, ki je v konfliktu s primarnim, vendar na bolj abstraktnem nivoju
5. terciarno negativno sporočilo, ki preprečuje zapuščanje situacije – odnos, ki producira *double bind* situacijo mora biti za posameznika pomemben
6. ko se posameznik nauči doživljati svet na *double bind* način, ni več potrebno ,da so prisotni vsi naštetih pogoji za proizvajanje *double bind* učinka.

Iz vsega naštetega lahko razberem, da situacijo priseljencev karakterizira *double bind* pozicija oz. ti. shizofrena pozicija, ki je nastala znotraj dialoga, in s pomočjo katere se reproducirajo razmerja moči med večinsko, vladajočo, dominantno in manjšinsko skupnostjo znotraj ene države.

V študiji primera ŠCV dominantni diskurz producira določeno *double bind* ujetost med mladostniki v multietničnem šolskem razredu.

Ker teorija *double bind* bazira na hierarhičnem odnosu in je lahko razumljena tudi kot evfemizem za kulturni rasizem, saj skozi njeno legitimno razlagamo problematične medetnične odnose. Manj prozorna, a prav tako učinkovita metafora za medetnične odnose, je lahko teorija homeostaze, ki jo je na družbene odnose apliciral Jean-Francois Lyotard.¹⁰⁴ Ta teorija lahko rečemo »družinske homeostaze« pomeni, da organizem (družina, v kateri so pripadniki druge etnične skupine) ohranja svoje notranje okolje (etnično zaprto

¹⁰³V Mandarić, 2013. Mandarićeva se je med prvimi ukvarjala s konceptom *double bind* in ga uvedla v slovensko antropološko raziskovanje za pripadnike etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji.

¹⁰⁴Lyotard, 1984.

znotraj družinskega okolja). Družina druge etnične pripadnosti se kljub večjim spremembam in pritiskom iz širšega družbenega okolja bistveno ne spreminja, čeprav dejavniki zunanjega okolja neprestano vplivajo/učinkujejo nanjo (pritiski večinske etnije). Nanje reagira kot zaprt sistem. Notranje družinsko okolje mora obdržati svojo stalnost. Homeostaza tako ureja svoje notranje okolje in skuša ohraniti stabilno, konstantno stanje, kar je pogoj za ohranitev življenja družine. Nadzirajo jo naslednji kontrolni sistemi:

1. mehanizem negativne povratne zveze: deluje zaviralno na tiste procese, ki v družini sprožijo njegov nastanek (vpliv večinske etnije)
2. mehanizem pozitivne povratne zveze: pospešuje tiste procese v družini, ki so sprožili nastanek (posamične kulturne značilnosti manjšinske etnije), ta proces teče vedno bolj intenzivno, vendar je učinek lahko le kratkotrajen (vpetost v institucije kot so vrtec, šola ipd. večinske etnije)
3. če se pozitivna povratna zveza ne ustavi pravočasno, nastane začaran krog, ki privede do nestabilnosti, zaradi izločitve iz širšega družbenega okolja (kar se danes dogaja z Albanci v Velenju)¹⁰⁵

Če se mladostnik identificira kot pripadnik etnične manjšine s področja nekdanje Jugoslavije, potem je Tujec in ne sodi v Slovenijo in bo ožigosan, če se ne identificira kot Slovenec, oz. če živi tukaj, mora postati/se identificirati kot Slovenec – primarno negativno sporočilo. To mu ne bo uspelo, ker je imanentno drugačen. Ne moreš postati Slovenec, ker nisi Slovenec – sekundarno negativno sporočilo na bolj abstraktnem nivoju (npr. medijski nacionalistični diskurz, ki esencializira drugačnost priseljencev iz nekdanje Jugoslavije), saj etnične manjšine s področja nekdanje Jugoslavije nimajo formalno priznanega statusa manjšine, kot sem že razlagala. Ta absurd lahko razložim na primeru iz multietničnega razreda na ŠCV.

V prvem letniku dijaki spoznavajo pojem uradnega jezika v Sloveniji. Dijkom je takoj logično, da je uradni jezik slovenski. Ob razlagi, da je v obalnih občinah (Koper, Izola, Piran) poleg slovenskega uraden tudi italijanski, saj na tistem območju živi italijanska manjšina, ki je tam ostala po 2.

¹⁰⁵Opomba: Velenje, januar 2016: Nietzsche je že samo željo po družbeni homeostazi videl kot simptom dekadence. Če primerjamo z današnjim stanjem v Velenju dobimo določene povezave - v pretiranem izpostavljanju etnične pripadnosti.

svetovni vojni in v Prekmurju (Lendava, Murska Sobota) poleg slovenskega tudi madžarski, ker tam prav tako živi manjšina, ki je ostala na ozemlju Slovenije po 1. in 2. svetovni vojni. Na teh dveh omejenih območjih imajo pripadniki manjšin enake pravice glede uporabe svojega jezika kot Slovenci. Dijaki pa vedno imenujejo kot uradni jezik tudi bosanski jezik. Ob tem jim razložim, da na pošti in banki, na občini ali na upravni enoti ne morejo uporabljati bosanskega jezika, ampak morajo uporabiti slovenski jezik. Ob tem naletim na smeh, saj vsi vemo, da ni nobenega nerazumevanja s strani uradnikov, če stranke uporabljajo bosanski jezik.

(NMP, Velenje, oktober 2015.)

Podoben *double bind* položaj pomeni stereotipizacija skozi ime mladostnika. Sprememba imena je močna indikacija, ki kaže na to, da kljub sposobnostim, statusu, izobrazbi, družba boljše/lažje sprejema posameznike, ki niso stigmatizirani z imenom. Če nimaš »južnaškega« imena, če nimaš v priimku »mehkega ć«, če si zakrivaš obraz ipd.

Opazovani mladostniki si želijo pripadati obema etnijama, svoji izvorni in večinski. Spoštujejo svoje etnične vrednote in prepričanja in hkrati se tega sramujejo. Njihova pozicija je brezizhodna – znajdejo se v *double bind* poziciji.

Drugače je spet z albanščino, ki je Slovenci ne razumemo, kot naprimer razumemo bosanski jezik, ki smo se ga v preteklosti učili v šoli (učili smo se srbohrvaški jezik) ali pa se z njim srečujemo vsako leto na morju (v kolikor ne gremo v podrobnosti ali se govori hrvaški, srbski ali bosanski jezik).

Če ponazorim s primerom znanca, ki je ginekolog v slovenjegraški bolnišnici in se je začel učiti albansko, saj pravi, da se je le na tak način lahko kaj dogovoril s svojimi pacientkami.

(NMP, junij 2016.)

Nezmožnost zapuščanja komunikacije je posebej izražena pri priseljencih druge generacije, ki so v Sloveniji Bosanci, v Bosni pa Slovenci, o čemer sem že govorila v zvezi z neznanjem jezika. Saj slovenskega ne znajo in jih kot Drugega vidimo v Velenju (primarno negativno sporočilo) in enako se jim zgodi v Bosni, kjer ne znajo bosanskega jezika in jih tam spet postavijo v vlogo Drugega (sekundarno negativno sporočilo). Kar pomeni, da

svojo identiteto v vseh situacijah prepoznajo le kot identiteto Drugega (terciarno negativno sporočilo).

To lahko ponazorim s primerom, ki prikazuje njihovo nezmožnost znanja slovenskega jezika, zaradi česar so s strani večinskega prebivalstva percipirani kot Drugi.

Ko smo odšli s 1. letniki v knjižnico, kjer delamo z jezikovnimi priročniki in imam zanje pripravljen delovni list s pomočjo katerega se seznanijo z najpomembnejšimi priročniki (SSKJ, Pravopis, Pravorečje, Etimološki slovar, Slovar tujk ipd.) V slovenskem Pravopisu so morali v slovarskem geslu prepoznati glavo in kaj izvemo o besedi iz zaglavja, prepoznati pomene, koliko jih je in ilustrativno gradivo ... Na delovnem listu je bila beseda:

breza, drevo

brezje, skup. brezov gozd

Postavila sem vprašanje: »Kaj pomeni kratica skup.« Dijaki (iz 1.el razreda ERŠ) so me spraševali, če mislim »drag«, mislili so, da gre za besedo iz njihovega jezikovnega področja. Kratice naj bi si dijaki pred začetkom pogledali v uvodnem delu vsakega priročnika in tam je razloženo, da ta kratica pomeni skupno.

(NMP, Velenje, september 2015.)

Prav tako pa se zgodi, da znotraj družinskega sistema pri posamezniku *double bind* sporočila lahko povzročijo zmedo in napake pri distinkciji logičnih tipov, kar lahko pelje v psihozo ali drugačne vrste odklonskost. Recimo v predelih, kjer je nasičenost z drugimi etničnimi skupinami večja, mladostniki ustanavljajo svoje marginalne¹⁰⁶ skupine, kjer se identifikacija ustvarja s posebnim načinom oblačenja (šiltovke obrnjene narobe, hudiji s kapucami, bagy hlače), rapersko glasbo. Za izvor raperske glasbe je značilno, da je to glasba izključenih, marginalnih skupin, ki temelji na besedilih, ki govorijo o njihovi bedi, socialnih problemih in vsebuje mnogo jezikovnih vulgarizmov in besed iz nižjega pogovornega jezika. Vendar se v novejšem času kaže, da je izzvenela ostrina raperjev, ki ne govorijo več o socialnih problemih ampak o splošnih aktualnih problemih izstopajočih mladostnikov (V Velenju Six Pack Čukur).

¹⁰⁶Opomba: dijak v nalogi Predstavitev osebe (predstaviti so morali sebe), september 2015. NMP.

Iniciacija v tako skupino pomeni določeno malo kaznivo dejanje, ki ga mora mlado-
stnik opraviti, da lahko postane enakopraven član. Izhajajoč iz te teze se vprašam, kakšne
posledice ima lahko za priseljence opisana pozicija.

Kot primer iz razreda bom predstavila naslednji pripetljaj:

*Pri pouku ne dovolim nositi kap in sem že večkrat naletela na odpor dijakov
iz manjšinskih etnij, kajti oni menijo in so mi tudi zabrusili, da je to njihova
pravica, tako so oblečeni vedno in bodo tudi tukaj! Pojasnili so mi, da nji-
hova kultura ne predvideva snemanja pokrivala v prostoru ali izkazovanja
spoštovanja ženski, kot je to zapisano v Bontonu, da moški v prostoru sname
pokrivalo! Razmišljam ali ni to navsezadnje le nasprotovanje učiteljici – spet
ženski, kar pa je spet vprašanje kulture, ki ne priznava avtoritete ženski.*

(NMP, Velenje, september 2013.)

V igri, humorju, ritualih, poeziji in fikciji so torej prisotne oblike komunikacij, ki vse-
bujejo čustveno relevantnost in nujnost po diskriminaciji med različnimi nivoji sporočil.
Zadnje čase smo priča pojavu različnih oblik metakomunikacije pozicije priseljencev iz
republik nekdanje Jugoslavije skozi humor (stand up komiki), poezijo (rapovska glasba),
fikcijo (romani).

Poleg teh kreativnih oblik metakomunikacije, lahko opazimo, da priseljeniško situa-
cijo nepripadanja *ne tukaj ne tam*, situacijo, v kateri ne morejo biti Slovenci, čeprav se
to od njih zahteva, oz. ne morejo biti istočasno Slovenci in pripadniki etničnih manjšin
s področja nekdanje Jugoslavije, karakterizira liminalnost. Kar zaobsega vse pojavnosti
vmesnosti, biti nekje »na pol«. Čeprav se je kot koncept liminalnost prvotno upo-
rabljala za označevanje vmesne faze v ritualih prehoda, faze med separacijo in ponovno
integracijo (kar pa spet lahko razlagam skozi manjšine in njihovo pot do integracije). V
tej fazi prehoda v novo situacijo, novo identiteto, novo življenjsko obdobje, nov družben
status ipd., so posamezniki, ki se spreminjajo, nekje vmes, niso ne eno ne drugo. Njihova
identiteta je neznanka in ravno o tem

bom govorila v naslednjem poglavju.

2.4 *Identiteta*

2.4.1 *Opredelevanje pojma*

Če pogledam etimološki pomen besede identiteta, je v korenu besede latinska beseda *idem*- isti, kar izpostavlja koncept istosti. Iz besede *idem* se je razvila beseda *identicus*, kar pomeni »eden in isti«, kar lahko ubesedimo kot istoveten.¹⁰⁷ Biti istoveten z nečim, poistovetiti se, pravzaprav pomeni pripadati nekomu ali nečemu. Pripadanje pa nujno vsebuje omejevanje: pripadati komu oz. čemu je istočasno ali pa pred tem, določeno z nepripadanjem. Meja je določena z nepripadanjem, z diferenciacijo, razločevanjem. Če želimo pripadati, moramo istočasno izključevati. Oblikovanje identitete je torej aktiven proces, ki temelji na dvosmerni dinamiki: vključevanju in izključevanju. Južnič poudarja, da je pojem identitete pomensko razvejan, da je možna posameznikova razvrstitev v razne in različne identitete. V prvi vrsti identiteto lahko delimo na individualno in skupinsko in v študiji primera ŠCV imam opravka ravno z individualno in skupinsko identifikacijo. Individualna identiteta je tista, ki se nanaša na posameznika. Karakterizira jo dvojnost: identitete, ki jo posameznik pripiše sam sebi, in identifikacije, identitete, ki je posamezniku določena, ki mu jo prisodi družba. Skupinska identiteta se nanaša na pripadanje določeni skupnosti oz. določenim skupnostim. V tem kontekstu lahko govorimo o identiteti posamezne etnične skupine, ki se lahko razlaga skozi pojem transnacionalnosti:

»Transnacionalni migranti kot skupine ljudi, ki živijo na različnih krajih zunaj matične dežele, ohranjajo spomin, vizijo in mite o domovini, želijo si dobro integracijo v novem okolju, vzdržujejo stike z izvornim okoljem, se aktivno vključujejo v vzdrževanje ali njeno obnovo, njihovo skupinsko identiteto pa pomembno opredeljujejo stalni in nepretrgani odnosi z domovino, bodisi na dejanski ali simbolni ravni.«¹⁰⁸

Erikson¹⁰⁹ identiteto razlaga kot: «osebno identiteto, ki se nanaša na posameznika in je sestavljena iz avtoidentifikacije in identifikacije ter družbeno ali kulturno identiteto kot zbirko družbenih vlog, ki jih mora oseba igrati in se oblikuje skozi življenje. Afirmacija identitete ne izključuje povezovanja z drugimi identitetami, vendar je otežena, ker definiramo družbena razmerja glede na kulturne značilnosti, ki identiteto določajo.¹¹⁰

¹⁰⁷ Južnič, 1993.

¹⁰⁸ Repič, 2006.

¹⁰⁹ Erikson, 1980.

¹¹⁰ Mencin Čeplak, 2002.

V razvoju človeka imamo 8. faz, če naj identiteto razumemo skozi psihologijo, saj je Erikson, ki je svoje teorijo skorajda populariziral, nadgradil Freudovo teorijo identitet, ki jih skozi človekovo življenje predstavi z opozicijami. Erikson pravi, da konflikt v patološki osebnosti ne izhaja iz seksualnosti kot pri Freudu, ampak iz konflikta med otrokom in staršem, ki se pojavi v eni od zgodnejših faz otrokovega razvoja:

1. faza: infantilna: zaupanje vs. nezaupanje (od rojstva do 18. mesecev starosti). Temeljni značilnosti sta: želja in upanje.
2. faza: zgodnje otroštvo: avtonomija vs. sram (od 2. do 4. leta). Temeljne značilnosti so: samokontrola, pogum in volja.
3. faza: čas iger: iniciativnost vs. krivda (od 4. do 5. leta). Temeljna značilnost je namen. V tej fazi se pojavi beseda »zakaj?«.
4. faza: šolski čas: marljivost vs. manjvrednost (od 5. do 12. leta). Temeljni značilnosti sta: metoda in kompetence (otrok se nauči zaupati v svoje sposobnosti).
5. faza: puberteta: identiteta vs. identitetna zbeganost (od 13. do 19. leta). Temeljni značilnosti sta: predanost in zvestoba. V tej fazi se pojavi zmedenost in avtonomna identiteta.
6. faza: zgodnja odraslost: intimnost vs. izolacija (od 20. do 24. leta). V tej fazi je največja potreba po intimnosti.
7. faza: srednja leta odraslosti: ustvarjalnost vs. stagnacija (od 25. do 64. leta). Temeljni značilnosti sta: produktivnost in nega.
8. faza: starost: integriteta vs. razočaranje (od 65. do smrti). Temeljna značilnost je modrost.

Za študjo primera ŠCV je zanimiva 5. faza, v kateri se mladostniki ukvarjajo s svojo lastno identiteto, postavljajo se v opozicije drugim identitetam (etničnim, družbenim, vrstniškimi ipd.) Po drugi strani pa se z vsem bitjem predajajo vrstnikom, včasih manjšim družbam, s katerimi se identificirajo in so jim zvesti v nasprotju z opozicijami do staršev, učiteljev ipd.

Na študijo primera ŠCV lahko apliciram tudi teorijo sodobnih identitet, kot jih pojmuje Lukšič Hacinova, saj govori o posameznih ekstremnih primerih, ko je potrebno identiteto prilagoditi ali zamenjati:

»Identiteta je odsev odnosa, ki ga človek vzpostavi do samega sebe in do skupine, v kateri živi. Izoblikuje se v vzajemnem odnosu in vplivu med posameznikom in kulturo/družbo ... Identiteta se pri posamezniku vzpostavi skozi posamezne faze socializacijskega procesa. Je predvsem rezultat identifikacije, ki v primarni socializaciji poteka vzporedno z imatitivno težnjo (posnemanje vzornih Drugih), pozneje pa postopno prerašča v identifikacijo posameznika s samim seboj, kar vključuje kulturne/družbene in individualne dimenzije. V primarni socializaciji so postavljeni temelji osebnostne identitete. Ko je identiteta vzpostavljena, jo kulturni/družbeni procesi ohranjajo in spreminjajo (delno ali popolno) oziroma jo zamenjajo procesi resocializacije. V sodobni diferencirani, heterogeni kulturi/družbi so ti procesi vse bolj prisotni že v usakdanjem življenjskem prostoru, predvsem pa o resocializaciji govorimo v ekstremnih primerih zamenjave življenjskega prostora (izselitev).«¹¹¹

Potemtakem lahko izhajam iz predpostavke, da zamenjava življenjskega prostora, kot so to storili starši opazovanih mladostnikov pomeni tudi resocializacijo oziroma spremembo identitet. Ob tem se poraja vprašanje, koliko lahko identitetno (govorim o etnični/kulturni identiteti) zmeden starš posreduje svojemu otroku trdno etnično/kulturno identiteto.

Poleg primarne socializacije in vzpostavitve etnične/kulturne identitete je identiteta mladostnika odvisna tudi ali predvsem od vrstniških razredov, ki jim mladostnik pripada, kjer ima vsak razred svoja natančno določena pravila.¹¹² V preteklosti so bili mladi ljudje enakopravno vključeni v družbo, če so šli skozi ritual, kot je med prvimi razložil Van Gennep,¹¹³ ko je s konceptom *rites of passage* predstavil teorijo socializacije oziroma fazo prehoda med otroštvom in vključitvijo v družbo (v tradicionalnih družbah). Problem sodobnih zahodnih družb je v tem, da pravega prehoda med mladostjo in odraslostjo ni. Enačimo ga lahko s prehodom v odraslost – praznovanje 18. rojstnega dne, polnoletnosti, ki jo obeležimo z velikim praznovanjem. Ali z dejstvom, da smo ob polnoletnosti pridobili volilno pravico in smo enakopravni člani družbe. Ali ko s polnoletnostjo postanemo odgovorni za svoje prekrške.

¹¹¹ Lukšič Hacin, 1999.

¹¹² Nanda, 1984.

¹¹³ Van Gennep, 1909.

Ljudi v multikulturnem okolju, družbi si lahko predstavljamo kot patchwork različnih kulturnih skupin ali kot elastično prepletanje multiplih identifikacij.¹¹⁴ Soočajo se z identitetnimi krizami, z nedoločljivo multikulturno realnostjo, uporabljajo potrditveni diskurz kulture, občasno pa procesualni diskurz, saj lahko pripadniki manjšinskih etnij le na tak način uresničujejo svoje družinske, osebne in profesionalne cilje. »Sodobne identitete so derivirane, dialoške, liminalne in prehodne. So identifikacije v kontekstu ter so tako situacijske, fleksibilne, inovativne in iznajdljive.«¹¹⁵ Zato v naslednjem podglavju razlagam najprej osebno identiteto, ki je primarna v človekovem razvoju in s tem temeljna osnova drugim identitetam, tudi etnični.

2.4.2 Osebna identiteta

Individualna/osebna identiteta je opredeljena z dvojnostjo: avtoidentifikacije, identitete, ki jo posameznik pripiše sam sebi, in identifikacije, identitete, ki je posamezniku določena, ki mu jo prisodi družba, skozi položaj, ugled, pravice in dolžnosti. Tudi kadar govorimo o avtoidentifikaciji, pravzaprav govorimo o procesu, ki izhaja iz odnosa z drugimi. Gledano skozi paradigmo simbolnega interakcionizma, je temeljni pogoj za nastanek identitete družbeno posredovani odnos do samega sebe – človekova zavest, sebstvo in identiteta se pojavijo šele v določeni fazi socializacije, in sicer takrat ko posameznik lahko medosebno socialno interakcijo in komunikacijo zaobrne k samemu sebi, ko postane sposoben za notranji govor s samim seboj.¹¹⁶ Prav iz tega razloga sem že večkrat poudarila, da je v sodobnih zahodnih družbah problem prehoda v odraslost brez iniciacije. Mladostniki se namreč ne znajo obrniti k samemu sebi in vzpostaviti notranjega dialoga sami s seboj, ker jim manjka preizkušnja odraslosti. Ker jim manjka izkušnja, kdaj postanejo polnopravni člani družbe, ki se zavedajo svojih odgovornosti do družbe. Mladostniki so danes pravzaprav radi ves čas odvisni od staršev, saj starši v zameno ne zahtevajo ničesar.

Kot primer naj navedem nedavni razgovor na govorilnih urah z mamo 18-letnice v 4. letniku. Deklica ne obiskuje pouka, redno manjka nekaj ur na dan in ko sem poklicala mamo in jo povprašala, kaj se dogaja, mi je rekla, da ji nič ne more, da ji hči reče, da je stara 18 let in odgovorna sama zase.

¹¹⁴Baumann, 2002.

¹¹⁵Medica, 2009.

¹¹⁶Ule, 2000.

(*NMP, Velenje, december 2015.*)

Lahko torej predvidevam, da bi mladostnikom preizkušnja koristila, da bi na ta način vzpostavili dialog sami s sabo. Vprašanje pa je, kako naj torej dialog s sabo vzpostavi mladostnik, ki je že od rojstva identitetno zmeden?

Osebna ali ego identiteta je bila dolgo časa smatrana kot del naših osebnih bioloških in psihologičnih značilnosti. Šele kasneje je Erikson¹¹⁷ ugotovil, da našo osebno identiteto oblikujejo tudi kulturne značilnosti in družbeno okolje, ki nas določa. Oblikovana je s tremi elementi v interakciji:

1. biološke karakteristike posameznika
2. unikatne, psihološke potrebe, interesi in obramba posameznika
3. kulturno okolje v katerem posameznik živi.¹¹⁸

Posameznik je že kot novorojenček zaznamovan z določeno identiteto. To identiteto mu podeli/določi okolica. Dojenček je rojen v določeno družino, ki ga identitetno zaznamuje. Rojen je v določeno družbo/kulturo z njenimi specifičnimi vzorci in z njenimi kulturnimi atributi. Rojen je v točno določen zgodovinski čas, ki ga determinira (čas vojne je drugačen od časa takoj po vojni ali čas gospodarske prosperitete je drugačen od časa ekonomske krize). Prav tako je pomembno dejstvo, da je posameznik identitetno določen tudi z vrstniškimi razredi, saj s svojim rojstvom pripada natančno določeni generaciji, ki ga prav tako določa. Ob tem ne smemo pozabiti, da se mladostnik v multietničnem okolju, v katerega je rojen, že od rojstva srečuje z vprašanji o identiteti. Recimo otrok, ki doma sliši le pogovor, v recimo bosanskem jeziku, je ob stiku z vrstniki izven doma sprva začuden, potem pa začne ustvarjati interakcije z vrstniki v drugem jeziku – slovenskem. Podobno se otrok bošnjaške, srbske, hrvaške, makedonske, albanske etnije obnaša ob vzorcih učenja dominantne, slovenske kulture v vrtcih (recimo za poslušanje pravljic se zahteva popoln mir in otroci morajo sedeti, igre se igrajo ob točno določenih urah in v točno zanje namenjenih kotičkih). Otroci nedominantnih etnij imajo v obnašanju in prilagajanju probleme, vendar počasi vzpostavljajo interakcije, s pomočjo katerih usvajajo kulturno socializacijo.

¹¹⁷Erikson, 1980.

¹¹⁸Kroger, 2007.

V nalogi predpostavljam, da se posameznik, pripadnik etnične manjšine identificira s svojo etnijo, prav tako pa do določene mere tudi s slovensko etnijo. Ima zato dve etnični identiteti? Bolj je vprašanje, kakšna je v resnici njegova osebna identiteta. Recimo v anketi, ki sem jo opravljala (rezultati so v poglavju Analiza terenskega materiala), so bili ob izpolnjevanju ankete mladostniki večinoma zmedeni glede opredelitve etnične identitete pripadnosti. Mladostniki se namreč, razen nekaterih, raje ne izpostavljajo. Še poseben problem je bil v tem, da so morali svojo odločitev zapisati. Mladostniki drugih etničnih skupin se počutijo stigmatizirani (o čemer smo že govorili), saj so manjšinske etnične skupine v Velenju s strani večinske/slovenske etnije stigmatizirane.

Glavni problem identitetne politike stigmatizirane osebe je ta, da se ne more izogniti pripisovanju stigme (govorimo o oznakah etnij Bošnjaki, Hrvati, Srbi, Makedonci, Albanci, Slovenci so »takšni in takšni ...«). Pri teoretični opredelitvi Batesonovega¹¹⁹ koncepta *double binda*, o čemer sem že natančneje govorila in tudi opozorila na njegovo včasih evfemistično razumevanje, lahko rečem, da vodenje identitetne politike stigmatizirane osebe, pri tem imam v mislih posameznika, pripadnika določene manjšinske etnije, karakterizira *double bind* pozicija. Saj posameznik, ki se ga drži neka stigma, lahko naredi karkoli, vendar na noben način ne more zmagati. Če se posameznik določene etnije skuša stigmati izogniti, tako da zavrača pripisovanje stigme z utemeljenimi argumenti, s tem pri drugih le še utrdi prepričanje, da je stigma upravičena. Pripisovanje stigme je performativni akt, ki vnaprej totalizira vse logično polje, tako da je ugovarjanje nemogoče. Stigmatiziranje se prekine le takrat, ko izginejo odnosi nadmoči in podrejanja, v katerih določena skupina predstavlja normo človeškega rodu v odnosu do podrejene, od nje odvisne skupine, kot lahko to razumem v odnosu med vladajočo slovensko in ostali manjšinskimi etnijami. V kontekstu razmerja moči med večinsko in manjšinsko etnično skupnostjo znotraj določene države – nacije, lahko rečem, da je večinska skupina tista, ki generira diskurz stigmatiziranja. Dokler je jasno, da ima pripisovalec stigme moč, da jo univerzalizira v neizogibni defekt in je to znak njegove socialne moči, se pripisovanju ni mogoče zgolj diskurzivno, racionalno upreti.

Druga značilnost stigme je ta, da potiska posameznika v položaj nedoraslega subjekta. Marginalizacija je isto kot infantilizacija, ki iz marginaliziranih oseb naredi objekte vzgoje in nadzora. Člani marginalnih skupin nimajo druge izbire kot da prevzamejo to vlogo. Kar povratno dokazuje, da je dominantna skupina upravičena nadaljevati z marginalizacijo/infantilizacijo in tukaj lahko spet govorim o začaranemu krogu stigmatizacije.

¹¹⁹Bateson, idr. 2010.

Poskus, kako izstopiti iz stigme je sprememba imena, saj prav ime lahko kot prvo konotira etnično pripradnost.

To lahko predstavim s primerom bivše dijakinje ŠSD, ki dela kot visoko izobrazena na banki v Velenju in se je preimenovala in prevzela slovensko ime. S tem se je počuti bolj integrirano in sprejeto s strani družbe.

(NMP, Velenje, oktober 2014.)

Sprememba imena je močna indikacija, da te, kljub tvojim sposobnostim, statusu, izobrazbi, družba boljše/lažje sprejme, če nimaš »južnaškega« imena, če nimaš v priimku »mehkega ć«, če si zakrivaš obraz ipd. To kaže na občutke stigme, ki jo je bivša dijakinja ŠSD s tem odpravila, kot tudi na njen položaj sprejetosti v slovensko družbo. Saj sem že večkrat poudarila, da je občutek nepripadanja, v tem primeru slovenski etniji, še bolj obremenjujoč za tiste posameznike, ki imajo višjo izobrazbo in višji socialni status.

Zato je za razvoj naloge poleg osebne identitete pomembna tudi etnična identiteta, ki se v multietničnem prostoru oblikuje na drugačen način in o tem govorim v naslednjem podpoglavju.

2.4.3 *Etnična identiteta*

Na etnično mešanih območjih s takšno etnično sestavo kot jo na enem mestu najdemo v Velenju, nastajajo posebne identitete, ki se medsebojno oplajajo, vplivajo. Zaradi različnih etničnih identitet je tudi izbira identitet večja kot v etnično homogenih okoljih (čeprav sem že prej ugotovila, da v današnji globalizaciji čiste etnije ne obstajajo). Medica¹²⁰ se sprašuje ali so te novonastale identitete izbrane ali so nastale pod prisilo. V kolikor upoštevam, da se čiste etnične identitete v velenjskem multietničnem okolju lahko izoblikujejo le znotraj družine. Medtem ko v trenutku, ko otrok prestopi prag domačega praga in iz zavetja družine vstopi v svet nove etnije – najmanj slovenske, večinoma stopi v svet večih med sabo različnih etnij. Ko govorim o slovenski etniji moramo vedeti, da je večinska in nadrejena (kljub grozljivosti izraza) ostalim etnijam in se kot taka tudi udejanja skozi vrtec, šolo, praznike, ekonomske prakse ipd. Če to ponazorim z besedami Bajtove: »Naš argument je, da je osnovno gibalno obstoja nacionalne države namreč v tem, da nacionalistična logika preveva ves javni diskurz in si prisvoji vse dimenzije družbenega in političnega delovanja, ne da bi njeno implicitno prisotnost večina ljudi sploh opazila, kaj

¹²⁰ Medica, 2010.

šele problematizirala. «¹²¹ Kar se kaže skozi slovensko zgodovino kot tudi z generalnimi premisami razvoja etnične identitete manjšin. Ena takšnih premis je, da je nacionalizem (skozi nacionalistično konstrukcijo Drugega imamo simbolno sliko o Nas) ideologija, s katero družbena manjšina, ki poseduje ekonomski in socialni kapital, prepriča večino, da zastavi skupinko energijo za vzpostavitev nacionalne države. Kakor hitro poprejšnja etnična manjšina postane večina znotraj nove države pa začne zatirati novonastale manjšine v svoji sredi.¹²²

Ko govorim o etnični identiteti moram hkrati govoriti tudi o kulturni dediščini, ki je v zadnjem času popularna tolažba, saj je upanje v napredek usahnilo in se ljudje radi vračamo v preteklost in se z njo povezujemo. Sodobni mediji povečujejo preteklost in idealizirajo pretekla obdobja. Zaradi množičnih migracij se posameznik znajde v njemu tujemu okolju in se nostalgичno spominja svoje kulture, jo idealizira in se z romantičnim odnosom identificira z njo. Še toliko močneje na tujem, novem kraju. S kulturno dediščino se namreč oblikuje identiteta posameznika in družbe. Kulturna dediščina nam daje odgovore na vprašanja o tem, kdo smo, od kod prihajamo in komu ali čemu pripadamo. »Postmoderni subjekt, ki ga begajo nove okoliščine globalizacije, hiperkomunikacije in razpad tradicionalnih okvirov, išče sidrišče za svojo identiteto najpogosteje s pomočjo dediščine.«¹²³ To lahko v Velenju ponazorim z vlogo Bošnjaškega mladinskega kulturnega društva, ki se trudi za multikulturni dialog, hkrati pa osvešča mladostnike o bošnjaški kulturi, atributih, vrednotah. Zaradi tega nekateri mladostniki tudi postajajo drznejši v izražanju svojih kulturnih vrednot, kar lahko ilustriram s primerom iz šolske prakse:

V mesecu septembru smo imeli projektne dneve za osnovnošolce, ki jih ŠSD vsako leto pripravi za osnovnošolce iz Velenja in širše okolice, da bi jih s tem privabila k vpisu naslednje leto. Sodelavka iz ŠSD je delala v delavnici ekonomije z nekaj dijaki, ki so predstavljali ta poklic in je opozarila dve dijakinji ŠSD (obe sta včlanjeni v BMKD in v njem tudi aktivno sodelujeta), ki sta se med sabo pogovarjali po bosansko, naj tega ne počneta, ker sta pri pouku in morata animirati učence iz osnovnih šol. Dijakinji sta ji zabrusili, da se pogovarjata samo med sabo. Sodelavka je bila zgrožena, zakaj jima mora argumentirati, da naj pri pouku uporabljata slovenščino.

¹²¹Bajt, 2010.

¹²²Bajt, 2010.

¹²³Ferkov in Hlačer v Kulturna dediščina in identiteta, 2010.

(NMP, (Primer sem pridobila ob malici v zbornici v neformalnem pogovoru s sodelavkami) Velenje, september, 2015.)

Ob tem primeru se spet lahko vprašam, če je torej bosanski jezik namenjen le domačemu okolju in ali je v šoli res prepovedano govoriti v svojem maternem jeziku. Jezik, ki je osnovno sredstvo prepoznavanja in razumevanja kulture, je torej za javne položaje, kot je to predstavitev poklicev na ŠSD, primeren (dopuščen) le slovenski in samo v domačem okolju materni jezik manjšinskih etnij. Takšno videnje opozarja na stigmo dijakov, ki pripadajo drugi etnični skupini. Katere so torej pravice dijakov, mladostnikov, ki pripadajo hrvaški, srbski, bošnjaški, makedonski, albanski etniji? In katere so na drugi strani pravice dijakov, mladostnikov, ki pripadajo slovenski etniji? Vprašanja na katera pravilen, enozvočen in enostaven odgovor ni mogoč. Ko eni etniji dajemo pravice, ki ji pripadajo, uporabljati svoj materni jezik, jih na drugi strani kratimo drugi etniji. V kolikor bi manjšine, ki jih najdem v Velenju imele pravno formalno status manjšin, potem bi rekla, da je mogoče uporabljati oba jezika hkrati. Kadar oba udeleženca konverzacije uporabljata vsak svoj jezik in se razumeta, imata isti kod, takšnemu primeru v teoriji pravimo bilingvizem. Na območjih, kjer imamo v Sloveniji uradna oba jezika (madžarski in slovenski in italijanski in slovenski) je to v praksi skorajda nemogoče. Čeprav vemo, da se na teh področjih manjšine v svojem jeziku tudi izobražujejo in ga ne gojijo zgolj v domačem okolju, kot to velja za priseljence v Velenju. Razloge za takšen odnos do manjšin sem že razlagala skozi avtohtonost in podobne koncepte, eden od razlogov za odsotnost formalnega statusa teh manjšin pa lahko najdemo tudi v govoru predsednika Demosa Jožeta Pučnika iz leta 1990:

»Tukaj si urejamo skupnost, ki si od vsega začetka mora zagotoviti življenjske razmere, pripravljene moramo biti, da dediščino jugoslovanske federacije, morda tudi na neljub način, odpravimo ... Treba bo izračunati – tudi demografsko – kakšni posledični problemi bi lahko nastali v petih ali desetih letih skupaj z zahtevami po kulturni avtonomiji. Osebno se bom z vsem vplivom, ki ga imam v socialdemokratski stranki, zavzemal za to, da v Sloveniji ne bodo nastali problemi, podobni kninским. Knina v Sloveniji ne maramo in danes imamo možnost, da te stvari humano, socialno in pravno demokratično rešimo. Tu ne sme biti nobenih gnilih kompromisov in nobene mitingarske demokratičnosti, ki bi nam ustvarila težave, s kakršnimi se srečujejo Angleži, Francozi, Nemci in ostale države, ki so obstajale v ko-

lonialni dobi. Slovenija se s temi dodatnimi problemi po mojem ne sme obremenjevati. <<¹²⁴

Veliko je že bilo govora o maternem jeziku opazovanih mladostnikov in o slovenskem kot tujem jeziku (v katerem pa sicer poteka vsa sekundarna socializacija), nisem pa še ničesar zapisala o sociolingvistiki, vedi, ki nas uči, v kakšnem okolju uporabljati katero socialno zvrst jezika. Za dijake, ki jim slovenščina ni materni jezik to predstavlja še večji problem, sploh če upoštevam multilingvistiko, ki je tako zelo značilna za ŠCV. Multilingvistika se ukvarja s socialnimi dialekti, govorno interakcijo, odnosom do jezika, jezikovnimi spremembami ipd. in je tisto področje, ki je v etnično, kulturno in socialno raznolikem srednješolskem razredu še posebej raznoliko, saj lahko prikaže vrsto jezikovnih diferenciacij glede na mesto govora.¹²⁵ Za razlago njenega pristopa Hymes uporablja tri predpostavke:¹²⁶

1. vsak družbeni odnos s seboj nujno >>potegne<< vzpostavljanje komunikacijskih sredstev, ki se smatrajo zanj značilna, specifična
2. komunikacijska sredstva bodo >>ustrojena<< na način, ki ga morda ni moč odvojiti od danega družbenega odnosa
3. komunikacijska sredstva so na razpolago pod pogoji, s katerimi se regulirajo družbeni odnosi, njihova narava in posledice.

Upoštevajoč Hymesove zakonitosti vzpostavljanja komunikacijskih sredstev s predpostavko upoštevanja specifičnih družbenih odnosov, sociolektov ali kot jim rečemo v mestnih središčih – urbolektov, lahko predstavim takšen urbolekt – čefurščino. Gre za etnodialekt, ki je sprva vseboval negativno konotacijo. Kasneje pa je pravzaprav postal simbol etnične in družbene identitete priseljencev iz bivše skupne domovine Jugoslavije, ki se je udejanjal v pop kulturi skozi romane, reperje stand up komike ipd. Vojnović, (ki je izraz vpeljal v literaturo s svojim romanom *Čefurji raus*) je v intervjuju izjavil, da gre za specifičen urbolekt, značilen le za nekdanje delavsko naselje Fužine v Ljubljani. Pojasnil

¹²⁴Opomba: Velenje, april 2016: Pučnik na konferenci Demos 1990.NMP.

¹²⁵Barfield, 1997.

¹²⁶Hymes, 1980.

je tudi, da danes ne govorimo o istem jeziku, saj so se generacije zamenjale in je tudi jezik drugačen. In jezik, podoben čefurščini lahko najdemo tudi v drugih mestih z veliko prebivalci manjšin iz bivše skupne domovine Jugoslavije – Velenje, Jesenice ...¹²⁷

Če najprej predstavimo in povzamemo slovarsko razlago besede *čefur* iz Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika¹²⁸:

1. *čefur*, člov.

- slabš. pripadnik katerega koli naroda nekdanje Jugoslavije razen Slovencev, živeč v Sloveniji; jugovič: zmerjati koga s čefurjem; Učitelj, ki sliši učenca, ki drugemu reče, da je čefur, mora v tistem trenutku ukrepati
- pripadnik subkulture skupine z značilno govorico, ki je mešanica slovenščine in jezikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije; čapec: Predstavo odlikuje živa in aktualna govorica mladih čefurjev
- verjetno ← hrv., srb. Čifut 'Jud' ← tur. Çifit ← arab. Jahūd ← hebr. Jehūdīm 'Judje'

2. *čefurski*, prid., ki se nanaša na čefurje: čefurski roman; čefurski vsakdan; Pojavljajo se tudi resnejši monologi, ki na iskren način spregovorijo o težavnosti čefurske identitete mladostnika

3. *čefurščina*, mešanica slovenščine in jezikov drugih narodov iz nekdanje Jugoslavije: Čefurščina samo še začini zgodbo in ji vdahne pristnost

4. *čapec*, člov., zlasti v sproščenem ožjem krogu pripadnik subkulture skupine z značilno govorico, ki je mešanica slovenščine in jezikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije; čefur (2): Napovedi so zbujale obete, da bomo končno dobili celovečerec, ki se bo ubadal s čapci, reperji in ostalimi urbanimi kulturami

- iz (čip)čap, onomatopeje, ki posnema albanščino.

O slovarskih razlagah, ki da so politično vprašljive, je na slavističnem simpoziju polemiziral Kern,¹²⁹ ki je analiziral slovarske definicije in ilustrativno gradivo, ki jih pomensko razlaga:

¹²⁷ Horvat, 2013

¹²⁸ Slovar novejšega besedja slovenskega jezika:

<http://bos.zrc-azu.si/c/SNB/neva.exe?name=snb&expression=%C4%8Defur&bs=1>

¹²⁹ Kern, 2015.

»Čefurščina je slabšalni izrazi za pripadnike določenih narodnosti oz. skupnosti V SNB najdemo naslednje slabšalne izraze za pripadnike narodnosti oz. skupnosti, ki se nanašajo na prebivalce nekdanje Jugoslavije: čefur, čapec, jugovič. Že v SSKJ-ju je med iztočnicami južnjak (brez kvalifikatorja), vendar z razlago »kdor živi v južnih, toplih deželah ali je doma iz njih«. Na tem mestu bi bilo treba dodati drugi pomen: »pripadnik katerega koli naroda razen Slovencev«, in sicer s kvalifikatorjem slabšalno. Politična korektnost v slovaropisju torej kot sinonim jugoviču. Drugi pomen besede čefur označen s kvalifikatorjem pogovorno, zlasti v sproščenem ožjem krogu, ki nadomešča kvalifikator slengovsko. Z enakim kvalifikatorjem je označen tudi čapec »pripadnik subkulturne skupine z značilno govorico, ki je mešanica slovenščine in jezikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije«. V SNB-ju najdemo tudi tvorjenki čefurski in čefurščina, ki pa sta obe označeni s kvalifikatorjem ekspresivno. Navajanje zgledov pri iztočnicah s kvalifikatorjem slabšalno se zdi nepotrebno, saj je v tem primeru slovaropisec prisiljen iskati politično čim bolj korekten zgled med politično popolnoma nekorektnimi zgledi, kar je paradoksalno. Tako bi veljalo navajanje zgledov v teh primerih v prihodnje opustiti. Ni namreč jasno, kakšen prispevek imajo zgledi tipa: Natakár – mi je prav vseeno, če ni bil naš, ampak jugovič – je prišel čez deset minut vprašati, kaj bom pil. (pri iztočnici jugovič). Zgledi tipa: Učitelj, ki sliši učenca, ki drugemu reče, da je čefur, mora v tistem trenutku ukrepati (iztočnica čefur); lahko pa delujejo celo moralizatorsko. Na tem mestu velja tudi poudariti, da se konotativni pomen oz. tudi »moč« določene besede skozi čas lahko spreminja – tak primer je namreč ravno beseda čefur. Beseda je imela popolnoma drugačno »intenzivnost« v 90. letih 20. stoletja, kot jo ima danes. Pri tem je zelo zanimiv vpliv dinamičnih družbenih sprememb, ki jih je spodbudila (pop)kultura: Magnificova pesem Gdo je čefur (prim. gorjanc 2005: 202) ter Vojnovičev roman, film in predstava Čefurji raus. V različnih jezikih je znan pojav, da se lahko prvotno slabšalen izraz za pripadnika določene narodnosti oz. skupnosti začne uporabljati predvsem znotraj same skupnosti kot nevtralen oz. zgolj ekspresivno obarvan.«

Definicijo izraza čefur lahko preberemo v romanu Čefurji raus v uvodni predstavitvi napovedovalca Magnificove pesmi Kdo je čefur:

»Čefur je oseba, ki živi na ozemlju določene države, vendar ni pripadnik tamkajšnje nacionalne večine. V našem primeru so to ljudje, ki prihajajo iz krajev južno ali vzhodno od reke Kolpe. Med čefurje v večini primerov štejemo tudi njihove potomce. Po svoji fiziognomiji se od pripadnikov večinskega dela populacije razlikujejo po nizkem čelu, skupaj raščenih obrveh, poudarjenih ličnicah in močnejši spodnji čeljusti. Njihove osnovne vedenjske značilnosti so: ljubijo lagodno življenje, preklinjajo, radi imajo alkohol, nežnejši spol, nogomet. Obožujejo kič in zlat nakit. Pri srcu so jim borilne veščine in so nemalokrat agresivni tudi povsem brez pravega razloga. Njihova aklimatizacijska doba je v večini primerov zelo dolga.«¹³⁰

V Nemčiji najdemo podoben jezik, ki je tudi nastal na poodben način – t.i. *Kanak Sprak*. Izraz je prvotno uporabil 1995 Feridun Zaimoğlu v svojem romanu. Podobno torej kot v Sloveniji *čefur* in *čefurščina* izhajata iz Vojnovičevega romana.

Kanake ali Kanaker je zlorabljen pojem za poimenovanje ljudi domnevno mediteranskega videza. *Kanaka* ali *Kanak Sprak* ali *Kanakisch* celo *Turks nemščina* ali *Kiez nemščina* je nemški sociolekt, ki je bil oblikovan predvsem v metropolitanskih območjih, med mladostniškimi generacijami, naslednic običajno turških delavcev migrantov, ki so se s svojimi jezikovnimi strukturami razlikovali in se še od nemško govorečih vrstnikov.

Kanak Sprak je torej neformalno ime za nemško jezikovno raznolikost, ki so jo zaznamovale predvsem dvojezično vzgojene poznejše generacije, večinoma etničnih turških priseljencev v Nemčiji. V kontekstu migrantskih političnih gibanj je ta etnodialekt sprva vseboval negativno konotacijo. Danes se (podobno kot v Sloveniji *čefurščina*), ta jezikovna odstopanja od standardne nemščine v tej jezikovni mešanici gojijo kot simbol etnične in družbene identitete turških priseljencev.

V Nemčiji je država uvedla obvezno obiskovanje tečajev nemščine za turške priseljence, kar pa se je izkazalo bolj kot želja nekaterih po njihovi asimilaciji, nikakor pa ne po integraciji.¹³¹ S tem pa so dosegli, da so se turški priseljenci začeli zapirati v gete. V poglavju Analiza terenskega materiala bom dokazala, da se pri nas v Velenju dogaja ravno nasprotno. Priseljenci se povezujejo s staroselci, ne zapirajo se v gete, ampak se oblikuje novo jezikovno polje, katerega besedje se pojavlja že v Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika. Ob podrobnejšem ogledu slovarja, sem sicer opazila, da je v Velenju v uporabi še

¹³⁰ Vojnović, 2008.

¹³¹ Medica, 2008.

več besed, ki spadajo jezikovno k hrvaškemu, srbskemu, bosanskemu, makedonskemu jeziku in še niso del slovarskega besedja.

Ugotovila sem torej, da obstaja pomembna povezava med okoljem in jezikom, ki ga opisuje sociolingvistika. Ta veda pa odkriva, da so lingvistične variacije strukturirane.¹³² Te določajo in so določane s socialnimi variacijami, ki jih je mogoče najti v družbi. Nihče ne govori enako ves čas, kar je posebej opazno pri dijakih, ki prestopajo iz situacije v situacijo, iz odtenka v odtenek glede na situacijo, te situacije pa so kontekstualno pogojene, tako psihično, socialno, razredno, etnično, prijateljsko ipd.

Dobro bi bilo pojasniti, kako pomembna je interakcija (medsebojno delovanje/vplivanje) med dijaki, ki običajno sproži komunikacijo. Komunikacija je dvosmerna, saj imamo sporočevalca (proces oblikovanja sporočil) in sprejemnika (proces socialne zaznave), ki položaje izmenjujeta, sta soodvisna. De Saussure¹³³ je zapisal: »Bistvo komunikacije je nesporazum.« Ta komunikacija pa ni nujno verbalna, besedna. Ob tem se seveda odpirajo še problemi prenosnika (govorno-slušni, pisno-vidni), ki sproža vrsto različnih neverbalnih dejanj. Prav neverbalna dejanja pa so tista, ki največ povedo, saj jih posameznik, ki je sam del diskusije veliko težje kontrolira, kar pa pri dijakih pomeni, da dober opazovalec lahko marsikaj prepozna skozi neverbalno komunikacijo (v Analizi terenskega materiala sem ob nekaterih zapisanih izjavah mladostnikov zabeležila tudi njihovo neverbalno komunikacijo – reakcijo). Znaki, ki jih dijaki izdajajo z neverbalno komunikacijo so toliko bolj zgovorni, kadar je neverbalna komunikacija v nasprotju z verbalno. Človekov prednik se je milijone let sporazumeval le z neverbalnimi sredstvi in glede na to, da smo potomci tega človeka, smo neverbalno izredno učinkoviti.

Osnovno sredstvo komunikacije pa je vseeno besedni jezik, ki je bil skozi različne teorije, obdobja, perspektive interpretiran različno. Največkrat se antropologi jezikoslovci sprašujejo ali je jezik odslikava sveta okoli nas. Najbolj znana je *hipoteza jezikovne relativnosti*, ki sta jo postavila Sapir in Whorf¹³⁴ in pravi, da ko usvajamo jezik, usvajamo načine razmišljanja – konceptualne mreže, ki pa se jih ne zavedamo, ker se nam zdijo, jih občutimo kot naravne – so naša kultura. Ta hipoteza pomeni, da jezik ni le prenosnik, ampak tudi oblikovalec našega mišljenja. Če ta hipoteza drži, potem je percepcija stvarnosti v vsaki kulturi drugačna. Že prej sem zapisala, da Slovenci nismo dolgo uživali samostojnosti, ki smo jo dosegli 1991, saj smo s priključevanjem v EU spet postali žrtve

¹³²Coates, 1993.

¹³³De Saussure, 1997.

¹³⁴Sapir in Whorf, 1994.

podrejanja britansko – ameriški kulturni matrici, skozi dominacijo angleškega jezika, kot smo bili prej stoletja podrejeni nemški.

Kako različno jeziki z besedami poimenujejo stvarnost, bom poskušala ponazoriti s primeri.

Kadar moram v razredu razložiti besedno vrsto medmet. Najprej razlagam vrste medmetov in ena od vrst so posnemovalni medmeti, kar pomeni, da posnemajo glasove iz narave in ker vsi slišimo glasove iz narave enako, bi jih morali vsi posnemati enako. Ampak temu ni tako. Potem navedem primer posnemanja ptičjega čvkanja »čiv-čiv«, kar je v angleščini »tweet-tweet.« Še vedno, ko sem to razlagala pa sem naletela na šalo dijakov, da v Velenju vrabci čvkajo »čiv-čiv« s poudarjenim izgovorom glasnika »v« na koncu. Kar predstavlja izgovorjavo Bošnjakov, ki jim različna izgovorjava glasnika »v« predstavlja problem, oni preberejo tako kot je napisano.

(NMP, Velenje, september, 2013.)

Vsi nativci v svojem jeziku slišijo vse fonemske različice, tujci pa jih ne slišijo in foneme iz svojega jezika prilagajajo tem v nenativnem jeziku. To antropologi razlagajo tudi z emskim (domačinskim) interpretiranjem kulture. V nasprotju s fonetiko/črko, ki se zapiše na enak način in ne prinese fonemske distinkcije in pomeni etsko (zunanj) perspektivo. Ob tem bi lahko zašli v debato o smislu antropologije, ki z emskim pristopom ni prevedljiva (kot pravi italijanski pregovor: »Prevajalec – izdajalec.«), če pa bi bila, bi to bil le še en filozofski model. Torej ostaja etski pristop, čeprav mora antropologija vztrajati ravno na tistem, kar je neprevedljivo – mana? Smisel = konkreten pomen besede + mana. Zanj nativci ne rabijo prevoda, je njegova intuitivna vednost. Seveda je pri tem pomembno tudi to, da besede z razvojem jezika, za katerega smo rekli, da je živ organizem, pridobivajo nove emske interpretacije.

Posamezne kulture si delijo veliko skupnih pogledov na svet (svetovni jeziki primerjalno poznajo 30 korenov, ki so univerzalni),¹³⁵ lahko rečemo, da so to bazične človeške stvari, ki nas delajo ljudi in so *medkulturne univerzalije*, kot pravi Godina¹³⁶ »globinska struktura vseh kultur, ne glede na površinske razlike, naj bi bila identična. Ta identična struktura naj bi vodila tudi v nekatere identične rešitve v konkretnih kulturah, predvsem

¹³⁵ Cavalli-Sforza, 2006.

¹³⁶ Godina, 1995.

pa seveda tiste, ki med kulturami pravzaprav variirajo. « S tem se je ukvarjal predvsem de Saussure,¹³⁷ njegova predpostavka je, da slovnica in strukturne lingvistične forme na vseh ravneh, čeprav so systemske, niso zavestne – govorec je zmožen prepoznati pravilne oziroma nepravilne oblike, ne da bi bil sposoben artikulirati pravila. S čimer se popolnoma strinjam, saj govorci od rojstva pravilno uporabljajo (v 90 %) slovnicična pravila. Že majhen otrok je sposoben tvorbe zapletenih povedi in pri tem upoštevati sklone, spol, števila, ... Prav zato pri zapletenejših slovnicičnih pravilih (za dijake je zapleteno oblikoslovje in skladnja) dijakom predlagam naj odmislijo pravilo in naj samo intuitivno vstavijo besedo v pravilno obliko.¹³⁸

Glede odnosa dijakov do slovenščine in s tem povezane nezainteresiranosti za ta predmet, ki ga po njihovem mnenju »itak obvladajo«, bi dodala še eno šalo na to temo, ki ponazarja in dokazuje zgornje navedbe:

»Ravnatelj zaloti Bučka na hodniku, ko bi moral biti pri pouku in ga vpraša kateri predmet bi moral imeti. Buček mu odgovori, da sploh ni pomembno, ker ne more nič imeti od tega. In ravnatelju je jasno, da »šprica« slovenščino.«

(NMP, Velenje, september, 2013.)

Kaj se torej dogaja v medkulturnem stiku, še posebej, kadar so razlike med kulturami majhne, kot je to značilno za slovanske jezike, kamor spadata slovenščina in danes bosansščina, srbsščina, hrvaščina, makedonščina, albanščina, ki jih srečujem v razredu (celo podskupina je ista, saj so vsi južno slovanski jeziki).

Z jezikovnim diskurzom sem poskušala osvetliti, kako so etnične identitete pogojene s skupnim jezikom. Seveda pa jezik ni edino kohezivno sredstvo, ampak ne smemo pozabiti na skupno preteklost, prihodnost, vero, tipično ljudsko kulturo, vrednote, okusi ipd., kar se prenaša iz preteklosti in je zavarovano kot kolektivna pripadnost, kot skupni spomin navad, običajev, narečij, pesmi, plesa, zabav. Nosi spomin na skupno geografijo, vraževerje ipd.

Kar je eksplicitno izraženo iz dogajanja po zadnji vojni na Balkanu, ko so narodi, ki so prej sobivali izšli kot sovražniki, to se prenaša tudi v njihovo novo domovino – Slovenijo. Saj se denimo Bošnjaki, Hrvati in Srbi med sabo sovražijo in želijo ločevati. Dekleta, ki pripadajo eni etniji se ne smejo videvati s fanti iz drugih etnij, kot je zapisano v nestrukturiranih intervjujih z dijaki.

Dijaki različnih etničnih skupin so v sporu med sabo, kadar se kaj medijsko odmevnega

¹³⁷ Saussure, 1997.

¹³⁸ Opomba: Velenje, december 2015. NMP.

zgori na Hrvaškem ali v Srbiji ali v Bosni. Potem si verbalno skočijo v lase in dokazujejo vsak svoj prav

Kar lahko ponazorim s primerom iz ŠSD. Nedavno sem naletela na dve dijakinji iz istega razreda, ki sta se sprli pred šolo zaradi fanta, vendar je njun spor presegel okvire ljubosumja zaradi fanta in sta se začeli obmetavati z nacionalnimi stereotipnimi značilnostmi, se zmerjati, preklinjati (ena izmed njiju je Bošnjakinja, druga Hrvatica). Spor sta zaključili s šopom izpuljenih las in modrico na licu.

(NMP, Velenje, november 2015.)

V skupno preteklost verjamejo skupine, ki želijo pridobiti na svoji prepoznavnosti. Slovenska, večinska etnija se poleg vseh državnih mehanizmov, ki ji pomagajo ohraniti lastno identiteto (šola, jezik ipd.) opredeljuje skozi nacionalno državo – Republiko Slovenijo. Druge etnične skupine, ki jih lahko opazimo v Velenju, si pomagajo pri etnični identifikaciji na druge načine. Saj kot pravi Baumann,¹³⁹ so etnične identitete le dejanje etnične identifikacije, ki je zamrznjena v času in se uporabi/prilagodi glede na družbene razmere. Polemično velikokrat trdimo, da je dediščina posamezniku prirojena, da izhaja iz kolektivne dediščine, tako rečemo: »*ima prirojen čut za glasbo*«, »*ples ima v krvi*«, »*ima gene za matematiko*«, kar lahko povežemo s stereotipi o posameznikovem poreklu. Resnica pa je drugačna in dosti bolj kompleksna. Saj se posameznik ves čas srečuje s spremembami kulturne dediščine tako na osebni kot kolektivni ravni.

Govorila sem o kulturni, osebni, etnični identiteti, vendar je najpomembnejše dejstvo, da vsakemu posamezniku pripada vrsta različnih identitet, kar imenujemo stanje multiplih identitet.¹⁴⁰ Sobivamo sami s sabo v različnih identitetah. Sočasno smo sin, brat, vnuk, dijak, fant, Hrvat, pravoslavac ipd. Za vsako identiteto oblikujemo svoje obnašanje. Takšno razlago identitet lahko razumemo, ampak glede na vse, s čimer sem predstavljala posebnosti etnične identitete ali sem lahko hkrati Hrvat in Slovenec?¹⁴¹

Etnično identiteto uvrščamo med kolektivne identitete, saj se posameznik, ki se je znašel v novem kulturnem okolju, v katerem prevladuje večinska identiteta, ki je njemu tuja, ob njej pa še druge etnične identitete, oboroži s spominom na skupno njemu lastno etnično identiteto, ki jo najlaže vzdržuje z obujanjem spominov na zmage ali poraze.

¹³⁹Baumann, 2002.

¹⁴⁰Lowenthal, 1998.

¹⁴¹Opomba: Velenje, september 2015. NMP.

O tem je bilo govora, ko sem predstavljala, kako se učimo jezika,¹⁴² kajti jezik se učimo tudi skozi podajanje in pripovedovanje zgodb. Pripovedi, pravljice, pripovedke pa so del naše dediščine, del naše kulture in so se pisale v skladu z našo etnično identiteto, njenimi vrednotami ipd. Recimo slovenska duhovna dediščina se navezuje na pripovedi, ki kažejo slovensko dušo, zgodovinska stremjenja, dogajanja slovenskega naroda in s tem sporočajo slovenske vrednote, moralo, hrepenjenja ipd. V nasprotju s slavnimi vojnimi zgodbami srbskega naroda, ki je v svoji večstoletni povezavi s turško etnijo ustvaril veliko drugačnih pripovedi, temelječih na slavnih bojih, kraljih, ki so jih imeli ipd. O čemer je že bilo govora ob predstavitvi socializacije in inkulturacije, kajti pripovedovanje zgodb je pomembno za učenje kulture.

Prva stopnja kakršne koli kolektivne identifikacije je prepoznavanje tujega, v katerem družbena skupina aktivno/tvorno prepozna »ne-sebe«. Procesi tovrstnega prepoznavanja se v interakcijah družbenih skupin odvijajo neprestano in so pomemben del njihove organizacije, predvsem pa ustvarjajo in ohranjajo meje, ki razločevanje in identifikacijo omogočajo. Ključna oblika artikulacije tovrstnega razlikovanja in posledične identifikacije pa je prav folklor v vseh svojih pojavnih oblikah (plesih, pesmih ipd.).¹⁴³

Raziskave s področja politologije so diskurzivne narave in zagovarjajo nacionalno oblikovanje identitete. Ta paradigma trdi, da je nacionalna identiteta pripoved, ki jo gradimo, da dobimo občutek kdo smo in zato ni povsem stabilna ali nespremenljiva, se generira in jo različni posamezniki različno izražajo v različnih kontekstih. V novejšem času nacionalno identiteto z diasporo migrantov lahko razlagamo kot transnacionalno identiteto, kakor to razlaga Toplakova: »Transnacionalni posameznik uživa bistveno več svobode pri izbiranju in oblikovanju svoje identitete, kakor nekdo, ki se zadovolji z vrojeno etnično identiteto. Seveda pa pri slednjem ni napora samoizumljanja in prisotnosti eksternega konflikta zaradi nepodrejanja načina življenja dominantni večini znotraj skupnosti.«¹⁴⁴

Po Batesonu¹⁴⁵ lahko nacionalni karakter/identiteto definiramo na dva načina, ki skupaj tvorita kulturo, s čimer ohranjamo etnične meje:

1. glede na *eidōs*, kar izhajajoč iz grške besede pomeni obliko ali strukturo, ki predstavlja videz in pojavljanje kulture in v primeru etnij v stiku pomeni za posamezno etnijo

¹⁴²Ochs in Schiefflin, 1984.

¹⁴³Barth, 1998.

¹⁴⁴Toplak, 2010.

¹⁴⁵Bateson, 2010.

opazovanje vs. ekshibicionizem ali dominantnost vs. podrejenost, kar v nalogi primerjalno predstavljam med slovensko in denimo bošnjaško kulturo. Ekshibicionizem je opazen predvsem na festivalih, kjer je določena etnija prežeta z vznesenostjo, veseljem, radoživostjo – se izraža eksplicitno, čeprav moramo vedeti, da so implicitni pomeni skriti predvsem v mitoloških zgodbah in globoko skritih pomenih. V kolikor spet stereotipiziram bi za Slovence lahko trdila, da so bolj opazovalci kot akterji in da so Bošnjaki bolj akterji kot opazovalci. Prav tako smo Slovenci bolj vajeni podrejanja kot dominantnosti (zgodovina nas je od kratke samostojnosti Karantanije peljala skozi več stoletij trajajočo podrejenost). Prevzemanje od drugih nam je znano, saj smo od pokristjanjenja naprej prevzemali jezikovne interference iz nemščine, italijanščine tako besedno kot tudi skladijsko. To lastnost slovenskega lahko razložim danes skozi mnoge jezikovne interference, ki prihajajo v smeri iz bosanskega v slovenski jezik, tako besedno kot skladijsko. Recimo mladostniki ne uporabljajo »*premagati nekoga, ampak zmagati nekoga*«. Ali pa recimo: »*gremo na odmor in gremo na pouk*« namesto pravilno slovensko »*imamo odmor in imamo pouk, bom vzemala namesto bom jemala ...*«. Uporabljajo tudi napačno vezavo glagola »*mu je krivo, namesto se počuti krivega*«. ¹⁴⁶

2. Glede na *ethos*, kar izhajajoč iz grške besede pomeni karakter ali dušo. Ta pa se navezuje na običaje, tradicije, tudi občutke, kolektivne emocije (te so lahko vezane tudi samo na določen dogodek). Ethos razumemo kot primaren poudarek vseh občutkov kulture (medtem ko je eidos sekundaren poudarek). In spet so meje med etnijami očitne, saj je recimo slovenska duša bolj melanholična in manj glasno emotivna od denimo bosanske ali srbske duše. Obe omenjeni etniji pokazeta več čustvovanja, bolj intenzivne občutke ipd.

Če ponazorim s primeri iz prakse ŠSD: Mama dijaka naše šole prihaja na govorilne ure in ko vstopi v zbornico reče: »E, pa kako je moj ljepotane?« To vedno pove naglas, čeprav nas je v zbornici več. Ali recimo mama, katera otrok je bil na koncu leta neuspešen in ni zaključil letnika, ampak je moral ponavljati, je prišla na šolo do razredničarke z mladostnikom in se jokala, obtoževala, opravičevala zakaj in glasno razpravljala, tudi grozila, obtoževala učitelje ipd.

(NMP, (Tarih primerov je več.) Velenje, junij 2013.)

¹⁴⁶Opomba: Velenje, maj 2013. NMP.

V zadnjem času je večkulturnost ali multikulturnost trend in zato ponekod manjšine pridobivajo na veljavi in je njihovo izročilo cenjeno. Veliko se govori o multikulturnem dialogu in predstavlja primere dobre prakse, vendar se zdi, da so ti primeri osamljeni in je resnica bolj kruta, kar kaže odnos večinske kulture Evrope do beguncev tudi danes. Saj je razlikovanje med etnijami, ki so podrejene slovenski še vedno očitno. Stvar je potrebno vzeti pod drobnogled, saj manjšinske etnije s predstavljanjem svojih kulturnih značilnosti, ki jih zaradi pričakovanja okolice pravzaprav igrajo, moderni trendi pa od njih pričakujejo, da se bodo predstavili kot kultura z eksotičnimi značilnostmi. Gre za poustvarjanje njihove kulture, pri čemer je predstavljanje včasih na meji dobrega okusa in so njihovi »tradicionalni izdelki« na meji »tradicionalnosti«. Njihova dediščina je trivialna. O čemer je že govoril Eriksen¹⁴⁷ v primeru ameriških indijancev in njihovih tradicionalnih oblačil, običajev ipd. Multikulturnost na tak način pomeni le kazanje potvorjenih identitet, medtem ko svoje dejanske, sodobne identitete skrivajo. Zato se je potrebno vprašati, koliko je resnice v prizadevanjih posameznih etničnih skupin, da bi ohranile svoje običaje in koliko želijo le izstopati iz multikulturnega /multietničnega prostora. Kot je tudi vprašanje, koliko je v interesu nadrejene, slovenske kulture, da se predstavljajo, saj smo že večkrat zapisali, da smo si, kot v preteklosti vsi slovanski predniki, kulturno relativno blizu in zato razočara slovenski živelj, saj ta pričakuje eksotiko. Spodbujanje razkazovanja etničnih kulturnih značilnosti je precenjeno, saj je v resnici tradicija potvorjena, o čemer sem že govorila in hkrati je sodobna identiteta v multietničnem prostoru, kakršnega najdemo v Velenju, derivirana in nastaja nova etnična identiteta, povzeta iz večih etnij, ki živijo na tem prostoru. Kaj se dogaja z identiteto mladostnikov v multietničnem razredu pa je stvar razprave v naslednjem poglavju.

2.4.4 Identiteta mladostnikov

Najtežje opisljiva in določljiva je identiteta mladostnika, predvsem zaradi specifične obdobja adolescence, ko se identiteta še transformira. O tem je bilo v nalogi že veliko povedanega, zato izhajam iz predpostavke, ki je najbolj očitna, da je to obdobje, ko se nove identitete iščejo. Vzpostavljajo se z vstopanjem v nek nov družben kontekst. Če ponazorim z besedami, ki jih je o tem zapisala Medica, zahodnoevropske države, ki se srečujejo z manjšinami:

»... razvijajo t.i. civilno kulturo, ki naj bi predstavljala njihov lasten

¹⁴⁷Eriksen, 2002.

način, kako reševati probleme, kako sploh diskutirati o problemih, kako reševati večje konflikte in kako se ukvarjati z manjšinskimi interesi. In šola je ena pomembnejših institucij v teh procesih. Vendar pa gre tukaj za vprašanje, kako se odzove manjšinska mladina, ki ima neko drugo identifikacijo že ustaljeno in se sooča še z neko novo identiteto v procesih socializacije in edukacije. ¹⁴⁸

Sociološka perspektiva za preučevanje otrok meni, da so otroci aktivni udeleženci v različnih družbenih scenarijih. Ta pogled trdi, da otrok ne bi smeli obravnavati kot pasivne receptorje pouka odraslih, ampak kot aktivne participante, ki jih dejansko ovrednoti njihov lastni socialni svet.

Vemo, da je naloga šole, da (med drugim) proizvaja dobre državljane. Bolj sporno pa je, kaj državljanstvo in nacionalna identiteta predstavljata v multikulturni družbi ter obveznosti javne šole v zvezi s tem. Nedavne študije so opozorile na razpravo ali je mogoče ali celo zaželeno, za šole, napredovati v skupno in enotno nacionalno identiteto v družbah, ki postajajo vse bolj multikulturne. ¹⁴⁹ O tem sem že govorila pri etnični identiteti, ko sem se spraševala ali si lahko hkrati Slovenec in Hrvat?

Oblikovanje lastne identitete mladostnika poteka preko posameznikovih identifikacij s pomembnimi drugimi (predvsem s starši in drugi posamezniki iz njegovih biografskih izkušenj - skupine, razred, življenjski okoliš, ipd). Ti drugi so lahko benigni – na primer, da si mladostnik prizadeva, da usvoji njihove vrednote in prepričanja (proces idealistične – identifikacije) ali maligni – ko se mladostnik želi ločiti od svojih vrednot in prepričanj (proces obrambnega kontra – identifikacije). V študiji primera ŠCV si mladostniki želijo oboje. Na eni strani spoštujejo svoje etnične vrednote in prepričanja, na drugi strani pa se tega sramujejo. Njihova pozicija je brezizhodna, kot sem že razlagala, se znajdejo v takoimenovani *double bind* poziciji.

Če ponazorim s primerom iz prakse: Fant iz poklicnega razreda na ŠSD je želel biti prepoznan kot Slovenec. Ime ima takšno, da bi lahko bilo slovensko in prav tako priimek (če izhajamo iz primarne identifikacije etničnosti). Ko smo ob razpravi, kateri se je pridruževal tudi sam, o jezikovnih posebnostih slovanskih jezikov ugotovili, da ni Slovenec, mu je postalo nerodno.

¹⁴⁸ Medica, 2010.

¹⁴⁹ Koch S., 2010.

Pred razredom je komentiral, da res ni nujno, da se takoj vidi od kod je. Namenoma je okrog sebe širil prepričanje, da pripada drugi etnični skupini.
(NMP, Velenje, oktober 2015.)

Položaj otrok priseljencev, ki so rojeni v državi gostiteljici je v smislu socializacije bistveno težji, kot velja za socializacijo otrok, ki so prišli v novo državo nekoliko starejši. To povežemo s tem, da za slednje velja, da so prišli v novo okolje z že formirano osebnostno kot tudi etnično identiteto. Otroci priseljencev, ki so rojeni v državi gostiteljici so prikrajšani za izvajanje nalog, pri katerih potrebujejo pomoč staršev – bodisi zaradi pomanjkljivega jezikovnega znanja staršev, bodisi zaradi tega, ker staršev enostavno ni doma. Pri tem ne smem zanemariti dejstva, da tudi njihovi starši ne poznajo kulturnega ozadja Slovencev in jih torej težko usmerjajo v vedenju in vrednotah (govorim o mladostnikih druge generacije, njihovi starši so odrasli npr. v Bosni). Nekoliko starejši mladostniki, ki so si identiteto na jasnem kateri etniji pripadajo, se ob vstopu v izobraževanje na ŠCV ne sprašujejo kdo so in tudi ne čutijo nelagodja ob tem, da niso pripadniki slovenske etnije.

To lahko ponazorim z naslednjim primerom iz ŠSD: Deklica je prišla v 3. letniku iz Bosne in Hercegovine. S sabo je prinesla spričevala za 3. dokončana leta na ekonomski srednji šoli. Vpisali smo jo v 3. letnik ekonomski tehnik, saj smo ugotovili, da rabi čas, da se nauči jezika (načeloma lahko vstopi direktno v razred, ki ga nadaljuje – v njenem primeru bi to bil 4. letnik). 2015, ko je dekllica v 4. letniku in celo prejšnje leto, brez zadržkov govori svoj jezik – bosanski, se izreka za Bosanko ipd., v primerjavi z njenimi sošolkami, ki pripadajo bosanski ali makedonski etniji, ki umolknejo, ko začno govoriti v njihovi bližini Slovinci.

(NMP, Velenje, maj 2015.)

V prejšnjem poglavju sem že pisala, da se pripadniki etnij iz bivše Jugoslavije prilagodijo v jeziku in izberejo slovenski jezik, takoj ko je v njihovi družbi en sam pripadnik slovenske etnije. To kaže na konformnost dijakov ali pa na njihovo pragmatičnost prilaganja jezikovnih identitet.¹⁵⁰

Identiteta posameznika je opredeljena z lastno samokonstrukcijo. Kjer je bistveno, kako se posameznik vidi v sedanjosti in kako izraža kontinuiteto ter kako sebe razume

¹⁵⁰Opomba: Velenje, maj 2015. NMP.

kot nekoga iz preteklosti in kako sebe razume in vidi v prihodnosti. To omogoča opredelitve vidikov identitete, kot je etnična identiteta, ki je opredeljena kot tisti del celote lastne samokonstrukcije sestavljene iz dimenzij, ki izražajo kontinuiteto med posameznikovo konstrukcijo preteklega in prednikov ter posameznikovih prihodnjih stremeljenj glede etničnosti. Mladostniki imajo torej pred sabo težko nalogo, da se na podlagi samokonstrukcije odločijo o tem, kako so se videli kot otroci vezani na dom in na predstavitev njihove etnije danes, ko se srečujejo z drugimi etnijami in od njih tudi dobivajo nekatere vrednote in prepričanja. V stiku različnih etnij se mladostniki težko znajdejo v lastnih samokonstrukcijah. Vendar v sobivanju etničnih identitet nenazadnje le oblikujejo novo multietnično identiteto, kar bom poskusila dokazati v Analizi terenskega materiala skozi predstavitev etničnega konteksta ŠCV, dinamiko identitete mladostnikov in nazadnje predstavitev novega kulturnega polja.

*Kvalitativna analiza
terenskega materiala*

Poglavje, ki je pred nami, je namenjeno predstavitvi opažanj in spoznanj izpeljanih iz njih po načelih kvalitativnih raziskovalnih znanstvenih metod, ki sem jih predstavila v poglavju Metodologija. Govorim o metodi opazovanja z neposredno udeležbo, intervjuju v fokusni skupini s sodelavci in nestrukturiranih intervjujih z dijaki. Na tem mestu pa je čas, da predstavim, kako sem kvalitativno pridobljene podatke analizirala in material, ki je bil zbran, predstavila čim bolj analitično, da ne bom zgolj interpretirala svojih opažanj.

»Kvalitativno raziskovanje išče intenziven ali dolgotrajen kontakt z vsakodnevni situacijami, ki so običajne, normalne, odražajo vsakdanje življenje oseb, skupin, družb, organizacij. V splošnem preučuje, kako ljudje v določenih situacijah razumejo, razlagajo vsakodnevne dogodke in nanje tudi reagirajo. Raziskovalec želi dobiti celosten vpogled v kontekst, ki ga preučuje, njegovo logiko, ureditve in pravila. Želi »od znotraj« zajeti podatke o zaznavah akterjev, in sicer s pozornostjo, empatičnim razumevanjem tako, da odstrani vse predsodke (prekonceptije) o raziskovanih področjih. Pri tem je raziskovalec glavni merilni instrument.«¹

Da se to ne bi zgodilo, sem uporabila Kvalitativno vsebinsko analizo preverbe zbranega materiala po Vogrincu.² Kvalitativna raziskava poteka kot vrsta kratkih, zaporednih raziskovalnih sekvenc (sekvenčno raziskovanje), med katerimi je tudi vsebinska analiza zbranega gradiva. Raziskovalne sekvence so sestavljene iz formuliranja problema, zbiranja gradiva in analize, reformulacije problema ali formulacije novega problema, vnovičnega zbiranja gradiva, analize ipd. Omogoča nam, da pri vsakem koraku preverimo prejšnje ugotovitve, se vrnemo. V samem procesu opazovalec začne razmišljati o podatkih in iskati globji pomen. Bistvo kvalitativne vsebinske analize je iskanje kod/pojmov (proces kodiranja, kategoriziranja in interpretiranja pomenov), z namenom, da oblikujemo teoretično razlago (*utemeljeno teorijo*) ali pojasnitev preučevanega pojava.

Vsebuje 6 korakov³, ki sem jim v analizi terenskega materiala sledila:

1. Urejanje gradiva
2. Določitev enot kodiranja

¹Kordeš, Smrdu, 2015.

²Vogrinc, 2008.

³Mesec, 1998.

3. Kodiranje
4. Izbor in definiranje relevantnih pojmov in oblikovanje kategorij
5. Definiranje kategorij
6. Oblikovanje končne teoretične formulacije.

Enota kodiranja je del besedila, za katerega raziskovalec presodi, da vsebuje za raziskavo pomembne informacije, zato bo ta del analiziral. V pričujoči raziskavi so ti kodi: etnični kontekst na ŠCV in v Velenju, etnični kontekst mladostnikov, dinamika identitete in oblikovanje novega kulturnega polja (njihova analiza bo prikazana v nadaljevanju), s kodiranjem in izbiranjem, vključevanjem besedil, transkripcij, protokolov opazovanja in poimenovanja delov, ki so lahko pomembni za oblikovanje *utemeljene teorije* in povedo največ o predmetu proučevanja. Pri kodiranju uporabimo tako deduktivni (si pripravimo pred opazovanjem nabor kod na podlagi poznavanja obravnavane problematike in preverjamo, če so se med kodiranjem pojavile) kot induktivni pristop (kode raziskovalec določa med analizo besedila). Pri deduktivnem pristopu izhaja iz abstraktnih podatkov, na katere aplicira empirično pridobljene podatke, pri induktivnem pa ravno obratno. Poznamo 3 načine kodiranja (po Strauss in Corbin): odprto kodiranje, osno kodiranje in selektivno kodiranje (med sabo sem kombinirala vse tri načine). Kode kasneje povežemo v kategorije s smiselnim povezovanjem in primerjanjem več različnih oseb na ista vprašanja (imajo različne izkušnje, življenjske položaje, vrednote ...). Povezovanje vseh kategorij, njihova razmerja in primerjave so podlaga za oblikovanje *utemeljene teorije* (predstavljena je ob preverbi hipotez).

Bistvo kvalitativnega opazovanja, ki se mu očita subjektivnost, nepreverljivost temelji na treh bistvenih komponentah, o katerih sem zgoraj že govorila: analizi in kodiranju podatkov, ki so pomembni za opis in razumevanje teme; interpretaciji pomena informacij nastalih na osnovi osebne refleksije in preteklih raziskav; zaključno poročilo, ki vključuje razmislek o osebni pristranskosti in fleksibilni strukturi,⁴ ki pa je prikazano v zaključku.

Skozi vpogled v teoretska izhodišča kvalitativnega raziskovanja, torej lahko zagotovim, da govorim o preverljivih opazovanjih, ki jih začenjam s predstavitvijo etničnega prostora, okolja v katerem se gibljejo opazovani osebki.

⁴V Kordeš, Smrdu, 2015.

3.1 *Seznanitev z etničnim prostorom na ŠCV in v Velenju*

Namenila sem se odpreti tančice drugih kultur, religij, etnij na ŠCV in širšem prostoru Velenja. Spoznati, kako se razlikujejo, kje si postavljajo meje, kje se stikajo, kje se ločujejo in zakaj vedno močnejša želja posameznih etnij po izražanju lastnih kulturnih atributov, jezika, religije ipd. Zakaj tolika želja po samoidentifikaciji? Na drugi strani pa nastajanje novega skupnega kulturnega polja, presečišča vseh na tem mestu živečih etnij.

Zastavljena vprašanja so se predvsem nanašala na identitetno samoopredeljevanje in analizo doživljanja lastne skupinske identitete znotraj odnosa večinsko – manjšinske narodnostne pripadnosti. Zanimalo me je, kakšno je doživljanje in razumevanje ter opredeljevanje etnične in narodnostne pripadnosti, sproducirane znotraj dominantnega diskurza.

V tej študiji primera ŠCV sem se odločila za metodo neposrednega opazovanja z udeležbo, pogovorov v fokusni skupini s sodelavci in poglobljenega strukturiranega intervjuja z izbranimi dijaki (15 intervjujev je prepisanih v Prilogah), kar bom predstavila s pomočjo analize diskurza. Menim, da po petindvajsetih letih službe prepoznam neverbalno komunikacijo pri dijakih, ki mi običajno pokaže zanimive stvari, ki jih besedna lahko prikriva. Z nadaljnjo opisano analizo bom zbrani material predstavila skozi postavljena raziskovalna vprašanja:

1. Kako pomembna je za mladostnike etnična pripadnost?
2. Kakšna interakcija se oblikuje v multietničnem stiku?
3. Kakšni so načini prilagoditev mladostnikovih identitet v multietničnem okolju?

Predstavila bom nekatere izjave, ki so bile podane v okviru pol-strukturiranih intervjujev, ki so bili opravljeni v obdobju od septembra 2009 do junija 2015. Vsi intervjuvanci so se v tem času izobraževali na ŠSD, SŠ ali ERŠ na ŠCV. Za nestrukturirane intervjuje sem prosila tiste dijake, ki sem jih poučevala in za katere sem vedela, da imajo njihovi starši izkušnjo priseljenstva. Intervjuvanih je bilo 30 dijakov, vsi so bili pripadniki druge generacije priseljencev in otroci obeh staršev, ki sta pripadnika bošnjaške, hrvaške, srbske ali makedonske etnije in sta prišla v Slovenijo večinoma med vojno, natančneje med leti 1991-1994, otroci pa so bili rojeni v Sloveniji.

Ob neposrednem opazovanju sem na podlagi lastnih zapiskov izbrala mladostnike, za katere vem in sem večkrat slišala sama, da se počutijo ogrožene kot pripadniki druge

etnijske, živče v drugem kulturnem okolju, ki večkrat poiščejo pomoč svetovalne delavke na šoli v zvezi z njihovimi identifikacijskimi problemi in prav tako pomoč razredničarke. Sem pa tudi sama doživela njihove izpade, kot so namerno izostajanje, jok pri razredničarki, svetovalni delavki ob nerazumevanju družine in okolice. Tako sem se namenila s pomočjo nestrukturiranih intervjujev raziskati podrobneje, kako živijo »kulturne dvoživke«, ki jih ves čas spremljajo stereotipi večinske na eni strani in na drugi pričakovanja njihove lastne etnične skupine, kar se seveda začne v družini. Priseljenci mladostniki so namreč močno navezani na običaje, kulturo in jezik domovine staršev. Zunaj nje pa dovolj dobro sodelujejo v običajih in dogajanjih slovenske kulture, ki ji želijo pripadati in v njej uspeti.⁵ Prav tako Medica⁶ izpostavlja transnacionalni socialni prostor, ki ga mrežijo neinstitucionalizirani posamezniki, ki lahko aktivno živijo dvojno življenje – politično, kulturno in ekonomsko. Stabilno lahko vzdržujejo družinske, ekonomske, socialne, verske in politične vezi med različnimi okolji. Te mreže omogočajo migrantom pristop do ogromnega socialnega kapitala. Nastane socialni prostor, ki pomeni preplet odnosov in ni omejen geografsko. Prav tako o tem Toplakova⁷

»Veliko jih je dejansko postalo transmigrantov, trdno zasidranih v novi državi, a ohranjajo številne vezi z domovino.« ... »Transnacionalni posameznik je svobodnejši tudi od migranta, ki zapusti domovino iz tehtnih razlogov, a vendarle hrepeni po njej ter svojega patriotizma ne namenja državi gostiteljici, pač pa v manjšinski kolektivni etnični identiteti išče moč za prenašanje tega, kar doživlja kot breme migrantstva. Pričakovano je torej, da ga bo država gostiteljica v tem primeru obravnavala kot nekoga, ki odklanja polno pripadnost večinski skupnosti«

Pridobila sem tudi izjave sodelavcev, ki so ob pogovorih v fokusni skupini podajali svoja mnenja, videnja, kratka svoje neposredne izkušnje iz situacij z dijaki na omenjenih šolah ŠCV in v širšem okolju mesta Velenje.

Podane izjave sem glede na njihovo vsebino in lastno analizo kodiranja vsebinskih pomenov razdelila v tri podpoglavja, kjer bo v prvem predstavljen etnični kontekst, v drugem dinamika identitete mladostnikov in v tretjem predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja.

⁵Erjavec, 2015.

⁶Medica, 2015.

⁷Toplak, 2010.

3.2 *Predstavitev etničnega konteksta opazovanih mladostnikov*

Pomemben podatek je, da imamo v Velenju več kot 30 % prebivalcev, katerih etnična pripadnost ni slovenska – seveda so vsi državljani Republike Slovenije. Pri zadnjem popisu prebivalstva v Velenju (33.331 prebivalcev) 2002 se je izkazalo, da se je za pripadnost slovenski narodnosti izreklo 70,56 % prebivalstva (SURS 2002/2014). Pri tem moramo upoštevati, da se jih še veliko ne izreče za svojo etnično skupino, ki ni slovenska, saj je to v tem multietničnem okolju nevhvaležna oznaka, in poleg tega se nekateri počutijo Slovence (kot tudi moji dijaki), sploh če doma ne poudarjajo pomena etnične pripadnosti.⁸ V Velenju imamo torej multietnični prostor z različnimi poudarki na etnični pripadnosti. Ta raznolikost odseva tudi na ŠCV in ob tem prinaša nove kontekste etničnosti.

Priseljenci, starši so, čeprav so pogнали korenine v Sloveniji (imajo državljanstvo, službe, domove, šole, ki so jih naredili v slovenskem jeziku v Sloveniji), si postavili ali obnovili, po končani vojni na Balkanu, na Hrvaškem in v Bosni hiše in se, ko se upokojijo vračajo nazaj tja. Ampak oni še imajo zgodovinski spomin na ozemlje, ki so ga zapustili in se vračajo v poznano. Spet lahko govorim o transnacionalizmu, ki označuje stalno gibanje oziroma kot sem povedala, življenje posameznikov med dvema ali več državnimi entitetami. Pri sodobnem transnacionalizmu gre za spontano, z globalizacijo omogočeno družbeno gibanje in hkrati za socializacijski proizvod in orodje skupnostne kohezije v kateri so se znašli priseljenci.⁹ Njihovi otroci – opazovanci pa ostajajo tukaj, saj tega nimajo. Njihove korenine so v Sloveniji.

V Velenju in na ŠCV je torej multietnično okolje, ki je tistim mladostnikom, ki živijo v Velenju nekaj običajnega, nekaterim lahko pomeni izziv, spet drugi pa se ob tem počutijo nelagodno.

Če ponazorim z izjavo sodelavke iz ŠCV, ki je razložila, kako večkrat sliši mladostnike in njihove starše, ki prihajajo iz Zgornje Savinjske doline (sodelavka izbaja od tam in ima svoja otroka tam v šoli), da ne bodo vpisali svojih otrok na srednjo šolo v Velenje, ker je tam preveč »Južnjakov«.

(NMP, Velenje, iz pogovora v fokusni skupini, oktober 2015.)

⁸SURS 2002/2014: O maternem jeziku pa je 75,1 % prebivalcev reklo, da je njihov materni jezik slovenski in 6,3 %, da je njihov materni jezik bosanski, 5,9 % je reklo, da je njihov materni jezik hrvaški in 5,7 % da je njihov materni jezik srbohrvaški ter 3,3 %, da je njihov materni jezik srbski. O verski pripadnosti pa 53,4 % katolikov, 8,9 % muslimanov, 4,9 % pravoslavcev, za ateiste pa se je izreklo 9,1 % prebivalcev, medtem ko jih 13,7 % ni hotelo odgovoriti na vprašanje in za 6,8 % prebivalcev ta podatek ni znan.

⁹Toplak, 2010.

V zadnjih letih si šole izredno prizadevajo in tudi so primorane (zaradi zmanjšanja števila otrok) pridobivati dijake, z različnimi promocijami, iz okoliških krajev, ki niso neposredno vezani na Velenje. Ti otroci izhajajo iz kmečkega trdnega okolja in so nestrpni do nepoznanega, kar za njih predstavlja druga kultura in njena prezentacija.¹⁰

Primer lahko poiščemo tudi v zelo nemirnem, disciplinsko problematičnem poklicnem razredu, kjer je od 19. dijakov 11 takih, ki niso Slovenci, medtem ko ostali prihajajo iz ruralnega okolja Zgornje Savinjske doline in sem že večkrat opazila, da imajo ti probleme, kadar se njihovi sošolci, ki so iz Velenja začno med sabo pogovarjati v bosanskem, srbskem, hrvaškem, makedonskem ali albanskem jeziku, saj jih ne razumejo pa tudi ne tolerirajo njihovega pogovora v drugem neslovenskem jeziku. Ne odobravajo tudi, kadar sploh govorijo preveč na glas in segajo v mojo besedo med razlago. Takrat opazim, da se zapirajo vase, gledajo zmedeno in me pogledujejo, kako to lahko dovolim. To lahko povežemo s trdnejšimi vrednotami, ki so značilne za bolj ruralno okolje in sploh z odnosom do dela, avtoritete.

(NMP, Velenje, november 2015.)

V Velenju se pripadnike drugih etničnih skupin poimenuje Bosanci, čeprav so ti lahko pripadniki drugih etnij (tako hrvaške, kot srbske ...). V raziskavi o položaju in statusu pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji iz leta 2003¹¹ sta izpostavljena dva problema v polju denominacije – prvi se nanaša na skupno označevanje pripadnikov teh narodov v Sloveniji in na določeno zmedo pri poimenovanju ene izmed šestih narodnostnih entitet, in sicer Bošnjaške. Pri uporabi skupnega imena za pripadnike narodov iz nekdanje Jugoslavije je bil prisoten podcenjevalni naboj – Južnjaki, Jugosi, Jugoviči oz. Jugovići, Švedi. Kot skupni imenovalec je nastopal tudi izraz Bosanci, ker je največ priseljencev prihajalo ravno iz te nekdanje jugoslovanske republike.

Nejasnosti v poimenovanju izhajajo iz pogostih sprememb, do katerih je prihajalo med burnimi političnimi dogajanjem v preteklosti, od začetka 20. stoletja pa do razpada nekdanje Jugoslavije, ki ga je spremljala vojna.¹²

¹⁰Opomba: Velenje, december 2015. NMP.

¹¹Kržišnik Bukić, 2003.

¹²Opomba: Velenje, december 2015: V popisu prebivalstva v BiH 2002 obstaja opredelitev Bosanci, kasneje se profilirajo in uradno potrdijo trije narodi v BiH: Srbi, Hrvati in Bošnjaki. Versko so razdeljeni na pravoslavce, katolike in muslimane. V BiH pa obstaja tudi manjša judovska skupnost. V Sloveniji so prisotni tudi priseljenci

Iz časov Avstroogrške (1910) vladavine izhaja polarizacija na tri osnovne skupnosti po verskem kriteriju; katoliki so Hrvati, pravoslavci so Srbi, muslimani so Bošnjaki – danes. V času SFRJ Jugoslavije (po 2. svetovni vojni) je obstajala narodnost Musliman in muslimanska veroizpoved. Z veliko začetnico so se imenovali pripadniki muslimanske narodnosti, in sicer državljani Bosne in Hercegovine, ki so pripadniki muslimanske vere - Bosanci muslimanske veroizpovedi, z malo začetnico pa muslimani srbske, hrvaške, albanske, črnogorske in makedonske narodnosti. Kot narod so bili Muslimani priznani z Ustavo SFRJ 1974. Leta 1994 je prišlo do nove spremembe – Federacija BIH je v svoji ustavi priznala narod Bošnjaki.

Naj predstavim nekaj izjav mladostnikov iz nestrukturiranih intervjujev, kako se sami opredelijo glede etnične pripadnosti.

»Rečem, da sem Bosanka, zakaj pa ne bi? Ampak tega itak ne sprašujejo! Sm pa itak tuki rojena, ja pol sm pa ja Slovenka! Pa tut u šole sm hodla tu!« (mi vneta dopoveduje, me prepričuje)

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, september 2013.)

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Se ne sramujem, kdo sm in od kod smo, js sem itak iz Slovenije, ker sem tu rojena 96. leta. I je pa včasih nerodno, ko se obregnejo ob moje ime. Včasih me kdo zaslišuje o tem. Pa mi je zoprno. Če smo že skos tuki, zaka me pol sploh uprašajo od kod sm?!« (zavije z očmi, jezno poudari povedano)

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, september 2013.)

»Kako bi zapisala narodnost, če bi zdajle delali popis prebivalstva?«

D: (omahuje, premišljuje, me gleda, kot da išče odgovor) »Ne vem, ne res, joj to bi bilo pa zelo težko! Nikakor ne bi mogla reč, da nisem Slovenka, kljub vsemu!«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, avgust 2013.)

»Kako bi zapisala narodnost, če bi zdajle delali popis prebivalstva?«

z območja Sandžaka v Srbiji, ki so večinoma muslimani. Na Kosovem - večinoma so državljani Kosova - so po narodni pripadnosti Albanci, versko pa večinoma muslimani, so pa med njimi tudi katoliki in pravoslavci. NMP.

D: (veliko razmišljanja, zmigi glave) »Ne vem, res ne vem, kaj bi napisala. Ne, ne vem. Ampak glede na to, kako dolgo sem že tukaj bi rekla, da sem Slovenka.« (zažari, ker se ji zdi, da je našla pravi odgovor)«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, avgust 2013.)

»Jaz, jaz bi rekla, da sem muslimanska Slovenka. Ja, to bi rekla, da sem!« (kljub temu, da se ne drži norm, ki jih predpisuje njena religija, je pa to lažja odločitev, kot izjava, da je Bosanka).«

(Dijakinja, 4. letnika; Velenje, junij 2013.)

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Vsi imamo samo slovensko državljanstvo. Mama in ata sta tukaj zaposlena že več kot 20. let in je logično, da sta zaprosila za slovensko državljanstvo. Drugač se mamo za Bosance.«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, marec 2014.)

»Js zmeri povem, da sm Bosanc. To se mi ne zdi nč takiga.«

(Dijak 2. letnika; Velenje, maj 2014.)

Skozi nekaj izbranih izjav se zrcali očitno, da za mladostnike ni pomembna etnična pripadnost. Do tega se obnašajo s prilagodljivostjo, pragmatično. Glede na to, da sem se skozi teoretska izhodišča ves čas trudila razlikovati med posameznimi etnijami in jih natančno opredeljevati in poimenovati, to za dijake ni pomembno. Redki natančno določajo svojo etnijo. Na splošno izberejo samo »sem Bosanc.« Večina se jih čuti in meni, da so pripadniki obeh etnij. Večinoma pa opravičujejo svojo odločitev za etnijo, ki ni slovenska in na koncu izberejo pripadnost slovenski. Razen tistih redkih posameznikov, kjer v krogu družine poudarjajo in ohranjajo svojo etnično identiteto in se istovetijo z etnijo iz katere izhajajo starši.

Nekatera področja družbenega življenja kažejo na vedno močnejše tendence, želje po izražanju etničnosti, recimo BMKD in to je tudi splošno mnenje mojih sodelavcev,¹³ da se narodna zavest posameznih etnij krepi. Dogajanje na ŠCV teče v drugo, novo smer, v smer skupne etnične identitete, kar bom v nalogi tudi dokazala. Z nekaj primeri lahko ponazorim porast in izpostavljanje etničnega zavedanja in pripadanja, ki so jih omenili moji sodelavci:

¹³Opomba: Velenje, iz pogovora v fokusni skupini, oktober 2015. NMP.

»Ob nogometnih zmagah vedno pokajo petarde po mestu ali pa spuščajo med bloki rakete, vsakič se to zgodi!«

»V šoli dijaki že razgrnejo zastave, kadar je dosežena kakšna pomembna zmaga za državo s katero se identificirajo. Zadnjič se je to zgodilo in smo moral ukrepat. Albanci so cel odmor hodili okrog z zastavo. Sem šla tja in rekla, da to pa res ni primerno. Pa so pospravili.«

»Večkrat slišim, da govorijo po svoje, kot sem včasih. Nekak jim kar dovolimo al kaj?«

»Sej nimamo nobenga normalnga koncerta u Velenju, sami južniki!«

(NMP, izjave sodelavcev, oktober 2015.)

Zanimiv se mi zdi primer sošolca s katerim sem sedela v osnovni šoli, ki je bil »Bosanc« (takrat – 80. leta – smo vsem, ki so prihajali iz drugih republik Jugoslavije delat v rudnik, rekli Bosanc. Njegova starša sta prišla iz Bosne in on je bil rojen v Sloveniji in se ni prepoznalo po jeziku, da ni Slovenec. Skupaj sva sedela 4 leta in je govoril slovensko kot jaz, čeprav je doma s starši najbrž govoril bosansko (moram priznati, da sem o tem začela razmišljati šele danes). Potem se je poročil s sošolko, tudi Bosanko, in danes dela višjo šolo ob delu in ko ga srečam po mnogih letih, danes ne govori več slovensko kot jaz, ampak zaradi njegove fonemike in besedja takoj prepoznaš, da ni nativno slovenski govorec (dopuščam možnost, da so se moja slavistična ušesa z leti zaostrila). Tudi njegova dva otroka (danes študenta) govorita slabše slovensko, kot je on govoril v osnovni šoli.

(NMP, Velenje, september 2013.)

Naša percepcija se je skozi leta vojne spremenila. Njihovo regresijo lahko razlagam skozi vedno večjo populacijsko številko priseljencev v Velenju in tudi skozi zavedanje nujnosti pripadanja svoji etniji, katere baza je jezik.¹⁴

S predstavitvijo naslednjih nekaj izjav dijakov bom predstavila, kako sami vidijo svojo družino in ožji krog znancev. Saj je iz izjav evidentno, da gre spet za prikrivanje, zamolčanje ali morda za neločevanje ljudi na posamezne etnije. Dijakom predstavlja takšna družinska sfera nekaj običajnega, za njih sprejemljivega in se ne sprašujejo, če je drugje drugače. Ko jih eksplicitno povprašam pa začno predalčkati in se zavedati.

¹⁴ Opomba: Velenje, september 2015. NMP.

»Vendar moja starša sta zelo fina in se v javnosti nikoli ne bi pogovarjala srbsko. (pove z ogorčenjem, stresa z glavo, je zelo prepričana, ponosna) Zdaj se doma že včasih, vendar ne vedno, še manj pa z mano.«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, avgust 2013.)

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Naši družinski prijatelji so različnih narodnosti. No, večinoma so Bosanci, ne vem pa od kod točno so.« (večinoma imajo dijaki probleme priznati, da so prijatelji družinski Bosanci)

(Dijakinja, 3. letnika; Velenje, november 2013.)

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Večinoma so Bosanci pa tut Slovenci.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2014.)

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Pretežno so Srbi pa tut Slovenci.«

(Dijak 2. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Vseh narodnosti, ni važno kaj so. Mama in ata sta že tek dolg tuki, da mata velik prjatlov iz službe, ki so tut Slovenci. Sam več je pa tistih, ki so tut Hrvati, mamo več skupnega, se lahk pogovarjamo o bivši domovini. To včasih reče ata pa se mi zdi logičn. Js sm tuki rojen on pa ne in men to ni čist jasn, ampak razumem.« (razlaga z razmislekom, kot da razčiščuje in razčlenjuje sam pri sebi)

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, maj 2014.)

Te izjave so ponazarile situacijo v družinah, kjer sta oba starša pripadnika hrvaške, srbske, bosanske, makedonske ali albanske etnije. In ob tem je moram poudariti, da mladostniki v večini skrivajo s kom se družina največ družijo. Njihovo zanikanje kaže, da se počutijo stigmatizirani, če se družijo pretežno s svojo etnijo. Kot sem že prej zapisala je to njihova realnost in o drugi ne razmišljajo, če jih ne spodbudiš.

Prav tako se je pri opazovanju z neposredno udeležbo tudi izkazalo, da pripadniki socialno višjega sloja uporabljajo proporcionalno več prestižnih¹⁵ lingvističnih form, kot da bi s tem želeli poudariti svojo razredno pripadnost in superiornost. Kot sem že prej omenila se neprestičnega govora poslužujejo več dekleta in seveda so s tem stigmatizirana še toliko bolj kot so že z obleko. Saj jih takšen govor zaznamuje in določuje. V mojih zapisih je podobnih vulgarnih zabelešk mnogo. Zapisala jih bom le nekaj.

»Mater ti jebem pička glupa.« (vsakdanji besednjak ob nesporazumu dveh deklet v razredu, ki sta se sporekli zaradi fanta)

(NMP, Velenje, maj 2014.)

»Kujo jedna, ka misliš, da si? Ma ko te jebe.« (kričanje dijakinje, ko ji sošolka ni hotela med poukom posoditi kulija)

(NMP, Velenje, november 2013.)

»Lejo, paz se, ko boš najebala!« (sošolka svetuje sošolki, ki jezika med poukom)¹⁶

(NMP, Velenje, november 2013.)

»Ti mene nous nkol mogla tk zajebat, kom js tebe!« (sošolka je drugi sošolki povedala, da je bila deklica z drugim fantom in je varala svojega)

(NMP, Velenje, maj 2014.)

»Pizda si pizda. Ti pizda matrna.«

(NMP, Velenje, november 2013.)

»Droljo jedna, ti boš mene jebala!« (sošolka sošolki očita, zakaj ima spet novega fanta)

(NMP, Velenje, marec 2013.)

Etnični kontekst ŠCV lahko predstavim tudi s primerom, ki se je zgodil, ko smo si šli s ŠSD ogledat v Kino Velenje slovenski mladinski film, v katerem je bilo slišati ogromno izrazov iz drugih južnoslovanskih jezikov, izrazov v pogovoru med mladostniki na velikem platnu. Naši dijaki, ki jih je bila polna dvorana, so se ob vsaki taki besedi nasmejali in še bolj sočno pokomentirali.

¹⁵Coates, 1993.

¹⁶Opomba: Velenje, maj 2013. NMP.

Še posebej glasno pa takrat, ko so slišali kakšno sočno neslovensko kletvico. Ko smo se s sodelavci o tem pogovarjali pri evalvaciji, saj smo šli v kino v okviru projektnega tedna, smo si bili različnih mnenj ali je dijakom tak film všeč, ker tako govorijo tudi sami in jim je to blizu ali ker jih pravzaprav moti. Ampak debata bi morala biti bolj filozofska ali je torej film umetnost, ki prikazuje realen ali izmišljen svet. Kajti v realnem svetu takšen besednjak v vsakdanjem življenju obstaja.

(NMP, Velenje, september 2015.)

Tudi dogodek v razredu (iz ERŠ, v katerem so fantje pretežno velenjčani in pripadniki etničnih manjšin), nam približa etnični kontekst opazovanih mladostnikov.

Pri pouku slovenščine smo se pogovarjali o slengu (Gre za interesno govorico, katere iztopajoče besedje si izmisli vsaka generacija. Besedje nastaja izključno iz razloga, da jih drugi ne razumejo ali da z njim šokirajo druge.) in so dijaki razumeli, kot da so to samo kletvice in ker sem jih malo izzivala, sem rekla, da Slovenci nimamo ravno sočnih kletvic. Recimo: »Je bela cesta.«. »Tristo kosmatih.« ipd. Dijaki so me takoj usmerili na Facebook stran, kjer je bilo tekmovanje v kletvicah pri oddaji Je bella cesta.¹⁷ Skupaj smo si pogledali prispevek in dijaki so na koncu komentirali, da Slovenci v resnici še klet ne znamo.

(NMP, Velenje, oktober 2015.)

V predstavitvi etničnega konteksta opazovanih mladostnikov iz ŠCV bi rada še enkrat opozorila na oznako kot je Bosanc. Ta imajo v Velenju vedno negativen pomen in asociacije, ki so povezane s slabšalnimi lastnostmi, neprimernim obnašanjem in so kot take pejorativne. »Bosanc« (Bosanc) je v Velenju splošno poimenovanje za priseljence iz območja bivše skupne domovine Jugoslavije, ne glede na to, iz katere bivše jugoslovanske republike dejansko prihaja. Izjema so Albanci, ki so v Velenju dosledno poimenovani kot »Šiptarji«. Takšno enoznačno poimenovanje lahko pripišemo dolgoletni praksi Rudnika Velenje, ki je od svojega intenzivnega širjenja v 60. letih 20. stoletja zaposloval Bosance (razumljeno kot moške iz Bosne in Hercegovine), ki so jih s kombiji iskali po Bosni in novačili in so bili predvsem mlajši moški, ki so prišli sem brez družin, živeli so v samskih domovih, se zapijali in spopadali ob dnevih plačila in tudi drugače izstopali, niso pa se integrirali. Tako, da še danes ostaja kolektivni spomin Velenja o Bosancih negati-

¹⁷Opomba: Velenje, maj 2013: Oddajo je za TV PRO PLUS pripravljala Klemen Slakonja. Bila je pripravljena v 2. sezonah leta 2013. NMP.

ven, torej drugačen kot ga imamo o pripadnikih drugih držav bivše skupne domovine – Jugoslavije.

Resničnost trditve o negativnem pomenu besede lahko dokažem s primeri iz razreda: »Preklet Bosanc.« je v besu izrekel žaljivko dijak, ker je sošolec povedal, da so imeli domačo nalogo in s tem povedal, da je sam brez naloge in se je počutil izdanega.

(NMP, Velenje, maj 2013.)

»Smrdiš ko Bosanc.« je rekel dijak svojemu sošolcu, ker je v razredu »prdnil«. Kar kaže tudi na povezovanje umazanega z Bosanci.

(NMP, Velenje, januar 2013.)

Etnične oznake Hrvat, Srb (kot tudi Nemec, Anglež, Francoz...) ne veljajo za slabšalne, kar lahko pripišemo spremembam po vojni na Balkanu, saj večina ljudi s katerimi sem govorila ne razmišlja, da so bile na ozemlju Bosne in Hercegovine prisotne vse te različne etnije tudi že dosti prej, vendar se v Jugoslaviji o tem ni govorilo. Imeli smo nekakšno nevidno vez, ki je skupaj držala vso to etnično raznolikost. Tako še danes povezujemo Hrvate s Hrvaško in Srbe s Srbijo.

Prav zaradi posebnih zakonitosti takega multietničnega prostora v katerega so vpeti mladostniki, morajo drugače razvijati svoje identitete in skozi posamezne identifikacijske dejavnike bom v naslednjem poglavju predstavila, kako se sami dojemajo identitetno.

3.3 *Predstavitev dinamike identitete mladostnikov na ŠCV*

Identitetna dinamika dijakov, ki sem jih opazovala z neposredno udeležbo, kot tudi skozi nestrukturirane intervjuje je izredno pestra. Predstavila jo bomo skozi nekaj pomembnejših identifikacijskih dejavnikov kot sta najprej veroizpoved, potem etnija, jezik in nazadnje ime.

Kako doseči enakopravnost med vsemi kulturnimi diferenciacijami monokulturne multikulturalnosti? Ali kot pravi Medica,¹⁸ da pravice skupin, kamor sodijo tudi etnične skupine pridobivajo v zadnjih letih veljavo. V Sloveniji imamo kar nekaj etničnih skupin, ki se želijo na nek način *legalizirati*, saj Slovenija uradno priznava samo 3 manjšine (o tem je že bilo govora v predstavitvi multietničnega razreda). Njihova *legalizacija* v

¹⁸Medica, 2010.

tem trenutku poteka le preko registriranih športnih in kulturnih društev. Vsaka posamična etnična skupnost širom Slovenije oziroma predvsem v mestih, kjer je koncentracija etničnih manjšin večja, ustanavlja svoja društva. Preko društev počasi vstopa v slovenski prostor in na tak način postaja tudi prepoznavna, pridobiva veljavo in pravice.

Identitetna sprememba v opazovanem mladostniku lahko povzroči spremembe vrednostnega sistema mladostnika. Zato lahko ima mladostnik težave, je zmeden, ker ne ve, kako se obnašati v določeni situaciji, kateri kod uporabiti. Zato bi morali v sodobnosti namesto identitet spodbujati identifikacije, ki so situacijske in tako se nobena identiteta ne bi kazala kot fiksna, nespremenljiva. Če smo do sedaj videli kulturo kot nekaj, kar imamo oziroma smo del tega, si jo zdaj zamislimo kot nekaj kar ustvarjamo, oblikujemo, preoblikujemo. To pa so ravno opažanja, ki jih pričujoča doktorska disertacija predstavlja kot ključne zaključke iz opazovane študije primera ŠCV. Da nastaja novo kulturno polje, da ne moremo govoriti o eni sami etnični skupini, da jih pravzaprav težko med sabo ločujemo, saj se prelivajo ena v drugo in se oplajajo z novimi – starimi vrednotami.

Prevladujoče skupinske identitete (nacionalna, etnična, verska in prav vsaka v povezavi z jezikom) bi postale del identifikacije, ki bi bila predvsem dialoška. Kar je skozi multikulturni trikotnik predstavil Baumann.¹⁹ V interakciji, v stikih, predvsem v dialogu s t.i. Drugimi se naše identitete utrdijo ali spremenijo, omehčajo, prilagodijo. Vse identitete so torej identifikacije v kontekstu ter so tako situacijske, fleksibilne, inovativne in iznajdljive, kot v svojih tekstih navaja Medica.

Zato naslednje izbrane izjave dijakov ponazarjajo dinamiko identitete mladostnikov v multietničnem razredu študije primera ŠCV kot tudi širšem okolju v Velenju.

Veroizpoved

V prvem delu izjav mladostnikov, s katerimi so bili opravljeni nestrukturirani intervjuji, bom izpisala izjave, ki se navezujejo na veroizpoved dijakov in njihovih staršev, saj sem že večkrat poudarila, da je vera močan identifikacijski faktor, ki kot taka lahko utrjuje tudi etnično identiteto.

»Ko sem bla še mala sva z babo hodili molit na Gorico (predel v Velenju). Tam smo meli ful mal prostora, tk da smo se mogli razdelit po urah. Zdej pa ni več tam, je več prostora, sam se mi ne da več.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, maj 2014.)

¹⁹Baumann, 2002.

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Omejuje me vera. Če ne bi bil islam, bi bil problem. Tk, da se ne morem kr tk zaplest. Kdo bi bli pa pol otroc in kk bi jih vzgajala?«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2014.)

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ne več, sama sm včasih hodla v džamijo pa zdej ne več. Prej, ko sm bla majhna sm ful hodla! Pa kadar gremo v Bosno na počitnice, pol tam grem.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, junij 2014.)

»Ne, nismo verni ... sam včasih ob praznikih se družmo in jemo naše jedi.«

(Dijakinja 2. letnika; Velenje, april 2014.)

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Imamo svoje praznike, ki jih praznujemo, tk kot se morjo. Prpravmo naše jedi, usak kej prnese od naših prjatlov in pol se družmo, enkrat pr enmu, enkrat pr drugmu. Mamo kr neki prjatlov, ki so tut Bosanci in muslimani in pol ... pa molimo kej. Včasih sm se tut držala posta pa se mi ne da več, ma ne vem, a je to nujn, sej tu ni tk, mislim u Sloveniji.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, junij 2014.)

»Ne, nismo verni. Pa itak je tešk za pravoslavce, mamu bogoslužje v Domu krajevne skupnosti ... ja, ob praznikih pa prpravlamo naše jedi pa se družmo s famulijo. Mislim širšo.«

(Dijak 2. letnika; Velenje, september 2014.)

»Rekla si, da ste po veroizpovedi muslimani. Se to odraža na kak poseben način?«

D: »Ja, mi vsi spoštujemo svojo vero, smo zelo verni. Hodimo v hišo za molitev. Se držimo vseh praznikov in njihovih zapovedi. Ne jemo svinjskega mesa, ne pijemo alkohola. Ko imamo post se družmo. Ob bajramu se 3 dni družmo in delimo hrano z drugimi, pomagamo drugim, ki nimajo toliko. Tk nas uči ena legenda.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, september 2015.)

Izjave glede veroizpovedi dijakov so bile predstavljene med prvimi identifikacijskimi pokazatelji tudi zato, ker sem pri raziskovanju ugotovila, da imajo v Velenju organizirano bogoslužje tako muslimani kot pravoslavci, čeprav nimajo svoje cerkve (pri tem mislim na namenski prostor za bogoslužje). Izmed 30. dijakov, s katerimi sem opravila nestrukturirane intervjuje se jih je 10 opredelila do vere, da so verni in da se redno udeležujejo verskih obredov. 18 dijakov je reklo, da niso verni, vendar so kasneje opisovali, kako obeležujejo verske praznike (s posebnimi običaji, navadami in posebnimi jedmi za posebne z veroizpovedjo povezane značilnosti). Le dva dijaka sta trdila, da doma niso verni in tudi nista opisovala praznovanj ob verskih praznikih. Od teh 30. dijakov jih je 20 muslimanov in 6 pravoslavcev ter 3 katoliki.

Tako lahko sklepam, da dijaki svojo versko identiteto prikrivajo in pa kar se mi zdi bolj prepričljivo, da je bila njihova verska identiteta bolj izražena, ko so bili še mali otroci in pod okriljem družine, ki jim predstavlja in jih hkrati uvaja v njihovo vero. Takoj ko se sami opredeljujejo do svoje veroizpovedi pa jo v tem multietničnem prostoru izgubljajo, se le omehča ali pa jo le prilagodijo okoliščinam. Znotraj družine jo lahko ohranjajo, ne da bi se jim bilo potrebno pri tem odkrivati ostalim, ki so morda druge vere. To lahko poimenujemo nevidna stigmatizacija, saj dijaki prikrivajo svojo veroizpoved zaradi negativne percepcije širše javnosti. Še posebej v zadnjem času milijonskih migracij, ki potekajo preko Slovenije, se je slovenska javnost ustrašila ljudi, ki nosijo brade, žensk, ki so pokrite ... Strah, ki je zavladal Evropi se je prenesel na vse, ki so povezani z islamom.

Mladostniki, ki sem jih predstavili z nestrukturiranimi intervjuji se prilagodijo situacijsko, pragmatično (nikakor ne smemo zanemariti vpliva šole, ki vendarle predstavlja katoliško avtoriteto). Doma, kjer so »varni« *ja, zunaj doma, na očeh javnosti pa ne prakticirajo svojih verskih obredov.*

Etnična identiteta

Identitetna dinamika opazovanih dijakov je izredno pestra tudi na področju identifikacije z etnijo. Dijaki, ki pripadajo drugim etnijam in ne večinski, dominantni, slovenski, se zelo neradi opredelijo za svojo etnijo. Že če morajo napisati, ne da bi se podpisali, tega ne store, v pogovoru pa rabijo nekaj časa, da se odprejo in razkrijejo. Na tem mestu navajam le nekaj izjav, nekaj sem jih predstavila že v poglavju Predstavitev etničnega konteksta, saj se posamezni koncepti prekrivajo in so soodvisni.

»Se mi zdi, včasih, da sem ..., no mislim, nič nisim. Kaj sm? Tuki me gledajo čudn, tam pa tut. Tuki se vam zdi, da ne spadam sm, ko ne govorim gluh ... Tam pa tut ...«

(Dijak 2. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Sam včasih se mi zdi, da kdo čudn pogleda, ko povem kk mi je ime.«

(Dijak 1. letnika; Velenje, april 2013.)

»Ata se majn trudi pa tut, ata hoče, da smo ponosni, da smo Makedonci in ma rajš, če govorimo makedonsko.« (ne more skriti ponosa) ... »Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Ne, ne povem, mislim, sploh ne razlagam, sej smo že skos tuki in nikol ne razmišljam, da nismo Slovenci. (je skoraj ogorčen, kaj si mislijo, da bi moral kaj takega razlagat) Razen, če me kdo vpraša, ko ga zanima od kod sm. Itak, če mam tako ime. Ja, pol pa razložim. Pa sej to ni nič takega. Smo pač Makedonci!« (se skoraj razburi in me prepričuje spet v nasprotno, kar je trdil prej, da je Slovenec)

(Dijak 3. letnika; Velenje, januar 2014.)

»Če me ne vprašajo naravnost, pol ne razlagam, zakaj bi? Ime me itak ne izdaja. Sej nimam problemov s tem, da povem, da sm Bosanka, sam« (ne dokonča misli)

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Vedno povem kdo sem in od kod so moji starši, no, če me kdo vpraša. (pojasni kot v opravičilo) Sam se mi ne zdi nujno gluh razglašat, če sm v družbi vrstnikov! Če pa smo doma pol je pa drugač. Sej ata hoče, da se imamo za Hrvate. No, mislim hoče, sej smo, ane!?!« (pove poudarjeno)

(Dijak 1. letnika; Velenje, maj 2014.)

Ja tk je, ne eno ne drugo nisi! Tu nisi Slovinc, tam nisi Bosanc! Ja, kaj pa si? Neki vmes.« (ugotovi)

(Dijakinja 1. letnika; Velenje, april 2014.)

Izmed vseh 30. dijakov se jih je 25 odločilo, da pravzaprav ne vedo kdo so. Da tukaj niso Slovenci in tam niso Srbi, Hrvati, Bošnjaki, Makedonci. Kar kaže na tipičen *double*

bind položaj. Kadar se znajdejo v položaju in vice versa, ko na dveh različnih lokacijah ne morejo udejanjiti svoje pripadnosti, ne morejo biti Hrvati, so dojemani kot Slovenci in obratno se jim dogaja v Sloveniji – je vzajemno izključujoča situacija. Večinoma se odločajo med obema identitetama in ju situacijsko prilagajajo in uporabljajo. Le 5 se jih je ves čas zavestno identificiralo s svojo etnijo. Mladostniki, ki so bili vzgajani v krogu družine (primarna socializacija) skozi vrednote manjšinske etnije, so še vedno zmedeni, saj je za njimi že več kot 10 let vzgoje skozi šolo (sekundarna socializacija) drugačnih vrednot, ki so lastne večinski etniji. Samo tisti, kjer se doma načrtno in zavestno identificira širša družina s svojo manjšinsko etnijo, z gotovostjo trdijo, kateri etniji pripadajo in se zavedajo tudi razlik med etnijami. Kar pa ne pomeni, da vzgoja v šoli ni tudi pri njih opravila svojega. Že zaradi nemogočega izogibanja praznikom, ki pripadajo večinski etniji in nasprotno, praznikov, ki jih sami lahko obeležujejo le v krogu družine. V kolikor tudi sami ne želijo izstopati se pridružijo praznovanjem večine (božična večerja 24. 12., velikonočne priprave). Že prej sem uporabila pojem kulturne dvoživke in ravno to so. Obe kulturi prilagodijo, včasih se zgodi, da se prilagodijo tudi navade večih etnij hkrati.

Takšnih prilagajanj je mnogo, naj pa ponazorim s primerom družine, v kateri je mati Srbkinja in pravoslavka, oče pa je Slovenec in katolik. Otroke vzgajata sicer ateistično, ampak kot smo že opazili skozi izjave dijakov, ateizem razumejo tako, da ne obiskujejo bogoslužja. Vsako leto pa praznujejo božič 24. 12. s svečano večerjo pri očetovih starših in pravoslavnega 6. 1. pri materinih starših. Otroci tako spoznavajo navade ob obeh božičih. In za doktorsko disertacijo to pomeni potrditev hipoteze doktorske disertacije, da v Velenju nastaja novo kulturno polje.

(NMP, Velenje, november 2015.)

Jezik

Najopazneje pa je dijakova identiteta nestabilna pri jeziku. Ti mladostniki so namreč spregovorili v drugem jeziku (hrvaškem, srbskem, bosanskem, makedonskem ...), potem pa jih je skozi sekundarno socializacijo spremljal slovenski jezik, ki so ga spoznali skozi pravila, medtem ko svojega maternega jezika skozi pravila niso spoznali, razen redkih dijakov, ki so se odločili, da obiskujejo tečaj bosanskega jezika. Torej, čeprav so govorci od rojstva, se pravil svojega maternega jezika niso naučili. Iz nestrukturiranih intervjujev, ki sem jih opravila izstopa le ena dijakinja, ki se je s prijateljico (zanimivo hčerko Slovenca

in Bosanke) udeležila tečaja, ki ga je organiziralo BŠMK. Zato je potrebno pokazati skozi izjave dijakov iz nestrukturiranih intervjujev, za potrditev hipotez doktorske naloge, kako se skozi odraščanje spreminja jezikovna samozavest opazovanih dijakov.

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »Spregovorila sem v bosanščini, saj je mama, in še zmerej govori, z mano govorila bosansko pa tut ata in sestra. Preden sm šla v vrtec, sm govorila sam bosansko. Pol me je pa sestra učila slovensko, ko je bla že v šoli in je rekla, da moram znat slovensko, če ne se mi bojo smejali.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2014.)

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika?«

D: »Ne, veliko bolje govorim slovensko. Bosansko veliko besed ne razumem. Mam probleme, ko pridemo v Bosno. Zato sem se tut odločila in se vpisala na tečaj bosanščine, ki ga je organiziralo Bošnjaško društvo v Velenju. Zato sem se tut vključila v folkloro. Zanimivo je, da se kregam vedno v bosanščini, sms pa pišem vedno v slovenščini. Že zato, ker zmerom kdo gleda zraven, kaj pišem!« (nekoliko nestrpno pripomni)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, maj 2015)

»Oba jezika obvladam enakovredno. Sam pišem pa vlk lažje v slovenščini.«

(Dijakinja 1. letnika; Velenje, april 2014.)

»Kako govoriš v šoli ali pa s sošolci?«

D: »Tut zelo lepo srbsko. No, razn, če so Slovenci, pol govorim tut slovensko.« (se je malce namuznil, kot da me preizkuša, a bom reagirala)

(Dijak 1. letnika; Velenje, september 2013.)

»V katerem jeziku si spregovoril?«

D: »U srbskem.«

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »A mislste, hrvaškega al srbskega?«

»Ne slovenskega in katerega še?«

D: »Obvladam srbskega in najbrž mešam z ravn hrvaškega, ja, slovensko pa govorim tk ko srbsko!« (je povedal izjemno samozavestno in prepričano)

(Dijak 1. letnika; Velenje, maj 2014.)

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »V slovenščini«

»Res, si prepričana? A potem mama s tabo govori slovensko?«

D: »Ne, mama z mano govori srbobhrvaško. Ja pol pa ne vem, je že dolg nazaj.« (D zelo rada filozofira in utemeljuje svoja mnenja in težko sprejme mnenja drugih)

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, september 2013.)

»V katerem jeziku si spregovoril?«

D: »Po mojem sem kar v makedonskem in srbskem, ker mama z mano govori oba jezika. Vedno je rekla, da je dobr, če bom znal oba. Ata se majn trudi pa tut, ata hoče, da smo ponosni, da smo Makedonci in ma rajš, če govorimo makedonsko.« (ne more skriti ponosa)

»Ali se ti zdi, da obvladaš tvoje jezike enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ja, vse tri enakovredno!« (pove/ustreli zelo prepričano in samozavestno)

»Tut pišeš?« (razmišlja)

D: »No, to pa ne! Po mojem pišem najbolj slovensko pa še to vete, da mi ne gre najbolj, vsaj pri esejih! Ampak govorim pa dobr vse.«

(Dijak 3. letnika; Velenje, januar 2014.)

»Ali se ti zdi, da obvladaš tudi bosanski jezik dobro?«

D: »Mislim, da slovensko govorim boljš ko bosansko.«

»Ampak prej si rekel, da redko govorite bosansko in da si spregovoril v slovenskem jeziku, kje pa si se potem naučil bosanščine?«

D: »Ja, sej ko sem bil mali sm več govoru bosansko pa z babico in dedkom govorim pa ko gremo domov v Bosno. Sej, včasih rabm pomoč, ko kej ne razumem, sam sej si zrajtam al pa mi razložjo.«

(Dijak 1. letnika; Velenje, april 2014.)

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Bolj obvladam slovenščino, po mojem zato, ker se je skos učim v šoli. No, sej vem, da vi ne mislite tk, ampak v srbščini ne znam kej dost pisat, ja pišem še slabš, ko u slovenščini.

(Dijak 1. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?«

D: »Podobno, enkrat govorima hrvaško, enkrat slovensko, odvisno, kaj si mama za povedat. Zmerjama se zmeri v hrvaščini. Je bolj sočno.« (doda hudomušno opazko)

(Dijak 1. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika?«

D: »Ne, veliko bolje govorim slovensko. Bosansko veliko besed ne razumem. Mam probleme, ko pridemo v Bosno. Kot da sm vanzemaljac se včasih obnašajo, tek čudn nas gledajo!«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, maj 2014.)

Izmed vseh 30. dijakov se jih je 26 odločilo, da pravzaprav nobenega izmed jezikov ne znajo dobro, da pa uporabljajo slovenski jezik, kadar so v pogovoru s Slovenci. 18 jih je tudi trdilo, da ga uporabljajo na cesti, razen kadar gredo s sonarodnjaki (Bosanci, Hrvati, Srbi, Makedonci ...). Vsi doma uporabljajo materni jezik in to počno tudi v krogu širše družine in prijateljev. Prav tako se je izkazalo, da vsi, ki niso Slovenci, uporabljajo v pogovoru med sabo svoj materni jezik. Izključno svoj materni jezik pa uporabljajo, kadar gredo na počitnice v bivšo domovino svojih staršev. Kar kaže na tipičen *double bind* položaj. Večinoma se odločajo med obema jezikovnimi identitetama in ju situacijsko uporabljajo. Njihova jezikovna identiteta je situacijsko spremenljiva, liminalna in kontekstualna.

V teoriji kontekstualizma trdimo, da je pomen odvisen od konteksta, ker ni le govorjenje tisto, ki je pomembno, ampak je pomembno tudi, kdo govori, kje govori, komu govori, kdaj govori, kar danes slovenistika imenuje dejavnike sporočanja. Kontekst pa mora biti mišljen in delan. Kar se je izkazalo tudi pri naših opazovanih dijakih. Na nezavedni kognitivni ravni se opazovani dijaki odločijo za svoj materni jezik. (Jezikovno

teorijo sociolingvistike in multilingvistike sem predstavila natančneje pri razlagi etnične identitete.)

Opazovani dijaki so svojo jezikovno identiteto ves čas iskali skozi različne situacije in jo prilagajali glede na položaj, v katerem so se znašli ali pa glede na to s kom so govorili, kakor sem razložila zgoraj. Zato tudi njihove naslednje izjave potrjujejo kontekstualno in situacijsko prilagodljivost izbire jezika dvojezičnih govorcev.

»Kako govoriš v šoli ali pa s sošolci?«

D: »Tut zelo lepo srbsko. No, razn, če so Slovenci, pol govorim tut slovensko.«
(se je malce namuznil, kot da me preizkuša, a bom reagirala)

(Dijak 1. letnika; Velenje, september 2013.)

»Kako govoriš z bratom?«

D: »Ja, z bratom se pogovarjam makedonsko, včasih srbsko, včasih pa tut slovensko. Ampak u glavnem makedonsko. Včasih pa mama hoče, da malo vadimo srbsko in pol se pogovarjamo srbsko.«

»Od česa je odvisna vajina izbira kateri jezik uporabita?«

D: »Kregama se zmiri makedonsko pa če je kej za skrivaj povedat tut. Drugač pa bolj una dva jezika!! Mislim slovensko in srbsko.«

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Na ulci vedno govorim slovensko. No, razen, če grem z bratom al pa mamu, al atom al pa s sošolcem, ki je Srb. Pol govorim tut drugač. Ja, no to je pač odvisno, kdo je z mano.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »S sošolci govorim slovensko. Razen z A., z njo govorima srbsko. Pa z M., sam ona najprej ni nč razumela, zato, pol je pa kr ostal.«

(Dijak 3. letnika; Velenje, januar 2014.)

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Bosansko.«

»Kako govoriš s sestro?«

D: »Bosansko, spoštljivo in kulturno.« (odločno poudari)

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Ovisno s kom grem. Če grem s kirim našim, potem govorima bosansko, če pa ne pa slovensko.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »S sošolci govorim slovensko, razen s tistimi, ki tut znajo naš jezik, pol se pogovarjamo tut po naše.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2014.)

Izmed 30 dijakov so vsi izbirali zase ustrezen jezik glede na kontekst in situacijo, v katero so bili postavljeni. Nihče ni ostal pri svojem maternem jeziku, kadar se je komunikacija odvijala s pripadnikom večinske, slovenske etnije. Medtem ko so svoj materni jezik obdržali, kadar so govorili prav tako s pripadniki manjšinske etnije. Situacijsko so tudi v takem pogovoru spremenili jezikovni kod, če so bili v bližini predstavniki večinske etnije. Kar kaže na izjemno prilagodljivost in posluš za prilagajanje situaciji dvojezičnih dijakov. Ob tem pa je potrebno poudariti, da ves čas, ko govorim o govoru dvojezičnih dijakov, mislim na pogovor, kajti posamezne besede »gužva«, »itak«, »svašta«, »zajebancija«, »žurka«, »kafič«, »frka« ... so del jezikovnega koda tako za Slovence (ki jih smatramo za slovenske in jih kot take tudi uporabljamo) kot za pripadnike manjšinskih etnij. Ampak to je spet značilnost velenjskega, tokrat jezikovnega okolja, v katerem se ustvarja novo kulturno polje, kar je, kot sem že zapisala ena od hipotez doktorske disertacije.

Mladostniki, ki pripadajo manjšinskim etnijam uporabljajo takoimenovani govor akumulirane materinščine, ki jo govorijo izseljenci, ki nimajo neposrednega stika z jezikom, ki se razvija. Ohranili so jezik, kakršen je bil, ko so izgubili neposreden stik z njim. Poleg tega pa izseljenci običajno (kar sem že ponazorila z izjavami dijakov) ohranjajo svoj jezik le v krogu družine, morda v cerkvi in redko s tečaji. Tukaj lahko omenim primer, ki sem ga prej zapisala, z dijakom, ki je rekel, da nobenega jezika ne zna, da povsod vedo, da ni od tam, da ni nativen govorec – izgubil je svoj emski kot, kar nakazujejo tudi naslednje izjave.

»Ali se ti zdi, da obvladaš tvoje jezike enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ja, vse tri enakovredno!« (pove/ustreli zelo prepričano in samozavestno)

»Tut pišeš?« (razmišlja)

D: »No, to pa ne! Po mojem pišem najbolj slovensko pa še to vete, da mi ne gre najbolj, vsaj pri esejih! Ampak govorim pa dobr vse.«

»Tudi, ko prideš v Makedonijo nimaš težav?«

D: »Ja, včasih pa res kake besede ne razumem, sam oni so skos tam!« (se zagovarja, opravičuje)

(Dijak 3. letnika; Velenje, januar 2014.)

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Interesantno je, da bolj obvladam slovenski jezik, po mojem zato, ker se ga učim že skos u šoli. Bosansko pa včasih kej ne razumem, ko gremo vsako leto v Bosno, no sej gremo za vsake počitnce, ne razumem velik besed pa če govorijo hitr se mi tut spelje.« (razmišlja skoraj sama zase)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2014.)

»Ali se ti zdi, da obvladaš tudi bosanski jezik dobro?«

D: »Mislim, da slovensko govorim bolj ko bosansko.«

»Ampak prej si rekel, da redko govorite bosansko in da si spregovoril v slovenskem jeziku, kje pa si se potem naučil bosanščine?«

D: »Ja, sej ko sem bil mali sm več govoru bosansko, pa z babico in dedkom govorim pa ko gremo domov v Bosno. Sej, včasih rabm pomoč, ko kej ne razumem, sam sej si zrajtam al pa mi razložjo.«

(Dijak 1. letnika; Velenje, april 2014)

Izmed 30 dijakov so samo 3. trdili, da obvladajo slovenski jezik bolje kot maternega pa še tam bi lahko pripomnila, da je to njihova lažja izbira ali morda sram, priznati, da temu ni tako. Znotraj dominantnega diskurza ni dovoljenja za istočasno pripadnost dvema jezikovnim etničnim skupinam. Mladostniki, ki pripadajo manjšinskim etnijam so, kar sem že večkrat poudarila, izredno prilagodljivi in so ves čas na preži, katero jezikovno formo morajo uporabiti. Prav tako katero vrednoto, navado ...

Ime

Najbolj očitno pa se kaže nesigurnost in občutljivost identitete skozi ime, ki je biografski označevalec, saj je eden izmed glavnih dejavnikov, na podlagi katerih se udejanja razlikovanje in vzpostavlja meja, ki konotira drugačnost. Torej, njihovega imena, enega izmed njihovih biografskih (etničnih) označevalcev, se drži neka stigma. Na podlagi imena se oceni, da pripadajo neki stigmatizirani skupini in se jim pripišejo stereotipne lastnosti te skupine. Že samo ime kot identifikacijski podatek naj bi torej povedalo nekaj o posamezniku. Razvidna je želja po prikrivanju stigmatizirane identitete pripadnika etnične manjšine in na ta način izogibanja označevanja s strani večinske skupnosti, kar naj bi olajšalo sodelovanje v družbeni reprodukciji. Dijaki so omenjali začudenje drugih (pripadnikov večinske etnije) in svoje nelagodje, kadar so povedali svoje ime. Pri tem gre za percepcijo, da dokler se ne izdaš si pripadnik večinske, slovenske etnije. Spremembo imena z namenom izogibanja stigmati lahko tudi berem kot posredno asimilacijo – asimilacija ni eksplicitno zahtevana, ampak zaradi diskriminatornega diskurza oseba sama pride do zaključka, da je to za njo bolje, da ji bo v življenju lažje.

»Je pa včasih nerodno, ko se obregnejo ob moje ime. Včasih me kdo zaslišuje o tem. Pa mi je zoprno. Če smo že skos tuki, zaka me pol sploh uprašajo od kod sm?!« (zavije z očmi, jezno poudari povedano)

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, september 2013.)

»Sam včasih se mi zdi, da kdo čudn pogleda, ko povem kk mi je ime al pa kk se pišem. Amapak mogoč celo majn Slovenci, naši pa takoj zgrabijo in začnejo govorit po bosansko z mano. Pa sprašvat od kod smo.«

(Dijak 1. letnika; Velenje, april 2014.)

»Pa tut za ime me včasih kdo vpraša, kakšno je. A Slovence tut sprašujejo, kakšno ime majo!?!«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, september 2015.)

Glede imena je le 10 dijakov komentiralo, da jih označuje in bremeni. Vendar moram na tem mestu izpostaviti drugačno rešitev, ki so jo mladostniki pri prikrivanju svoje identitete izbrali – to je na vzdevke, ki si jih privzamejo ali jim jih dodelijo drugi zaradi nekih bioloških ali fizičnih značilnosti. Naj predstavim nekaj zanimivih vzdevkov dijakov.

Fabret je Buco.

Merima je Meri.

Adnan je Adi.

Stefan je Štef.

Aida je Ada.

Za nekatere izmed vzdevkov bi lako sklepala, da so povezani s fizičnimi lastnostmi nosilca imena, vendar moram povedati, da Buco prav nič ne spominja na okrogoličnega dečka. Morda je bil takšen kot dojenček in najbrž ga je tako poimenovala njegova mama, ki primarno ni slovenska govorka, njemu pa je bilo kasneje tako poimenovanje lažja izbira. Merima je postala Meri, ker ima očeta Slovenca in jo je morda poamerikanil in na tak način tudi odmaknil od stigme. Ime Adnan je običajno izpeljano v vzdevek Ado, tako da je v primeru Adi izbran z namenom preprečiti stigmo. Medtem ko se vzdevek Štef nanaša na tradicionalno slovensko ime in je to spet način izogibanja stigmati.

Identitetna dinamika mladostnikov v multietničnih razredih na ŠCV v Velenju je izredno pestra, živahna in spreminjajoča. Identitete mladostnikov so liminalne in odvisne od dominantnega diskurza. Govorimo lahko o stigmatizaciji, ki jo dijaki čutijo zaradi svojega imena. Zaradi svoje pragmatičnosti izberejo tudi identifikacijo z vzdevkom ali kot v konverzaciji uporabijo slovenski jezik.

3.4 Predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja v multietničnih razredih na ŠCV

Ob predstavljenih izjavah iz nestrukturiranih intervjujev z opazovanimi dijaki, je bil fokus predstaviti etnični kontekst in dinamiko identitete teh dijakov, ki kot sem že večkrat poudarila, kaže v novo skupno (to razumem kot interferenco iz vseh v Velenju živečih etnij) smer. V smer kulturnega približevanja, včasih tudi združevanja. Tradicionalen pogled bi prikazoval bipolarni odnos med državama (iz ene migrant izhaja in v drugi biva), danes pa alhko govorimo o združevanju preko meja kot to razloži Medica: »transnacionalizem pa ta koncept spremeni v čezmejni pretok ekonomskih, političnih in kulturnih aktivnosti.«²⁰

Rada bi prikazala opažanja glede etničnega obujanja, revitalizacije kulture posameznih manjšinskih etnij in stanj, ko z revitalizacijo nastajajo novi simboli, novi pomeni, nastaja med vsemi etnijami novo skupno kulturno polje. Kot pravi Erjavčeva:

²⁰Medica, 2015.

»Ustvarja se nova globalna kultura, ki jo mladostniki fleksibilno uporabljajo v različnih družbenih okoljih. Hibridnost, fleksibilnost in fluidnost identitete so ključne značilnosti njihove identitete. Večina mladostnikov je multiplo integrirana in uporablja socializacijske dejavnike obeh kultur.«²¹

Mladostniki prinašajo veliko elementov svoje izvorne družbe v sedanje okolje in tako ustvarjajo hibridne družbe, ki so kulturno bogatejše, tolerantnejše in bolj odprte. Novo nastalo kulturno polje je tako vplivano in obogateno z interferencami vseh na stiku živečih etnij. To novo skupno kulturno polje nastaja v jeziku, veri, glasbi in drugem družbenem življenju.

Naj najprej predstavim, kaj se dogaja z jezikom, ki je obremenjen z interferencami iz več slovanskih jezikov (vemo, da je kulturno določen), kadar se znajde v primežu sorodnih jezikov, kar je bil fokus opazovanj. (Enako se dogaja z interferencami iz angleščine, s katero smo bombardirani z vseh strani, ampak to je že druga tema). Nekatere izjave iz nestrukturiranih intervjujev so že v prejšnjih dveh podpoglavjih iz Analize terenskega materiala podale primere o skupnem jeziku. Še posebej je potrebno poudariti pomen ankete, ki je bila izvedena in bo predstvaljena v naslednjem poglavju, saj prinaša vpogled ne le k dijakom, ki pripadajo manjšinskim etnijam, ampak tudi k dijakom iz večinske etnije. In seveda je očitno, da kljub temu da ves čas poudarjam in navajam izjave dijakov, ki pripadajo manjšinskim etnijam, saj so bili nestrukturirani intervjuji opravljeni z njimi, je celotno opazovanje z neposredno udeležbo baziralo na opazovanju multietničnih razredov, katerih pripadniki so seveda tudi dijaki, ki pripadajo večinski, dominantni, slovenski etniji in med primeri, s katerimi sem podkrepila teoretična izhodišča, so zapisane tudi njihove izjave.

Naj predstavim izjave mladostnikov, ki ponazarjajo nastajanje novega skupnega jezikovnega koda, za katerega menim, da je najhitreje spreminjajoč se in najbolj medsebojno vplivan.

Jezik

»... problem je v tem, (pove očitajoče z očitnim neodobravanjem) kot mi je rekla tudi sošolka, da ne znamo moliti v hrvaškem jeziku, ampak bolje molimo v slovenskem, no, saj jaz tudi.« (ob tem se rahlo namuzne, kot da se opravičuje)

²¹Erjavec, 2015.

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, avgust 2013.)

»Ampak sej je tešk, ko se zmeri ne spomnim kake besede po bosansk, ja no, (pomisli in se ustavi) sej se včasih kire ne spomnim po slovensk!«

(Dijakinja 1. letnika; Velenje, april 2014.)

»Sam, sej to je smešn, tut ko Slovenci psujejo to delajo po naše!« (z nasmehom poda ugotovitev in me pomenljivo pogleda)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, maj 2015.)

»Slovenci nimamo sočnih kletvic, vsaj js se nobene ne spomnim.«

(Dijakinja 2. letnika; Velenje, februar 2013.)

»Včasih moram uporabit besedo iz bosanščine, sej ne najdem slovenske, ki bi to tk dobr povedala.« (uporabila je besedo »navaliti« in sem najbrž debelo pogledala)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, december 2013.)

»Itak, ja nč podobnga ni u slovenščini.« (dijakinja slovenske etnije razlaga o uporabi »itak«)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2013.)

Zavedati se moramo, da je jezik živ organizem, ki se spreminja zaradi različnih vplivov, trkov kultur ipd. Zato je jezik, ki nastaja v Velenju drugačen, kar se tiče fonemike pa sploh, saj nastajajo neverjetna fonemska »skropucala«, ki jih seveda govorniki sami ne slišijo in jih prevzemajo za svoje vsi mlajši govorniki (starejša generacija je v teh tvorbah previdnejša in se drži jezikovnega koda svoje etnije). Fonem se ne prepozna le kot glas, ampak je skupek distinktivnih obeležij (razločevalnih lastnosti, sploh če vemo, da poznamo preko 100 različnih fonemov, slovenščina le 29).²² Očitno so v Velenju tudi razločevalne lastnosti posameznega pomena za mlajše velenjčane v splošnem postale nepomembne in so približale fonetike vseh med seboj oplajajočih se etnij.

Eriksen²³ je domneval, da se na ravni posameznika po 3. generaciji prišleki asimilirajo, predvsem jezikovno. V študiji primera ŠCV bom s posameznimi izjavami dokazovala, da temu ni tako. Zakaj? Je to zaradi napredka tehnologije (telefoni, računalniške povezave), da so manjšine še bolj povezane z izhodiščnim okoljem, okoljem od koder prihajajo

²²Jakobson, 1996.

²³Eriksen, 2002.

njihovi starši ali je temu kriva velika etnična skupina, ki živi na enem prostoru – v Velenju. Medica²⁴ je zapisala, da nekateri povezujejo izum interneta z izumom abecede, saj z njegovo pomočjo nastajajo družbene mreže, se oblikujejo skupnosti, čeprav posamezniki živijo v različnih državah – temu pravimo transnacionalizem (kar razumemo kot ideologijo nacionalni držav). Ta označuje dejavnosti, ki jih vzdržujejo neinstucionalizirani posamezniki, ki so čezmejno povezani (kar razumemo kot transnacionalnost, kar je družbena kategorija). Pri tem razumem, da so čezmejne izmenjave in interakcije vsakdanjik migrantovega življenja. Zajemajo ideje, prakse in vrednote, lahko tudi politično mobilizacijo in ekonomske prispevke.

Ugotovila sem, da so med procesom integriranja vstopale interference iz jezika etničnih skupin z območja bivše Jugoslavije v slovenski jezik, v katerem jih je vedno več in jih Slovenci ne prepoznamo, saj smo jih sprejeli za svoje. Sociolingvistično bi takšen jezik označili glede socialne zvrstnosti kot pokrajinsko pogovornega (ta se razvija v večjih mestnih središčih, kamor trči več narečij iz iste narečne skupine, samo da gre v tem primeru za več različnih etnij). V multietničnem jezikovnem stiku nastajajo novi kulturni in jezikovni urbolektiki, pri nas je takšen govorjen jezik ali sociolekt *čefurščina* (o čemer sem govorila v podpoglavju Etnična identiteta). Med pripadniki vseh etničnih skupin, ki se seveda družijo med sabo, se jezik v Velenju, spreminja. Nastaja drugačen, unikaten jezik, ki je značilen in tipičen velenjski urbolektik – velenjščina (naj pripomnim, da gre za izraz, ki ga uporabijo ljudje iz drugih mest Slovenije, ko hočejo ponazoriti predvsem glasovne posebnosti velenjskega jezika).

Novo nastalo pa je v Velenju tudi versko polje, s tem, da tokrat samo pripadniki pravoslavne in muslimanske vere prevzemajo navade in običaje iz katoliške vere (ne morem govoriti o medsebojnem vplivanju in prepletanju vseh veroizpovedi, kot sem trdila za jezik). Spremembe in prilagoditve se dogajajo zaradi verskih praznikov, dela prostih dni, ki izhajajo iz katoliške vere. Seveda se tudi v tem primeru kulture med sabo oplajajo, saj pripadniki različnih etnij med sabo spoznavajo nove navade in običaje ter jedi, ki jih, v kolikor so jim všeč, prenašajo in uvajajo v svoja verska praznovanja. O tem pričajo naslednje izjave, ki so reprezentativne za to novonastalo situacijo.

Veroizpoved

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

²⁴Medica, 2015.

D: »Kadar imamo kak naš praznik, ga praznujemo tako, kot ga moramo. Pogovarjamo se v našem jeziku, kuhamo naše jedi, se držimo naših tradicij in običajev. Predvsem se pa takrat zberemo vsi. Mislim vse sorodstvo. Ampak na enak način se zberemo tudi za božič in vlko noč in tudi takrat pripravljamo naše jedi.« (pojasnjuje z vnemo)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, marec 2014.)

»Njima se zdi nekulturno, da prideš v drugo državo, ki ti da kruh, tukaj živiš, potem pa ne spoštuješ njenih običajev. (ogorčeno, išče potrditev pri meni) Najbolj smešno je bilo, ko sem bila še majhna in smo praznovali obe veliki noči. Mama ni hotela, da bi bila izjema v vrtcu in ne bi imela pobarvanih jajčk, zato sva jih barvali ob vaši veliki noči. Zdaj pa ne več.« (spet ponosno, se ji zdi hudo zanimiva domislica)

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, avgust 2013.)

»Mi se držimo vseh naših zapovedi, tudi strogega posta, sam jemo svinjsko meso. Kar se pa tiče praznikov, ko smo fraj pa tudi praznujemo. Mama peče ob božiču, 24. 12. potico in nardi božično večerjo. Za vlko noč pa tudi barvamo jajce, ja če jih usi in v trgovinah je tudi poln šunke. Pa če kdo pride ...«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Ja, mi smo muslimani, čeprav se ne držimo vseh praznikov, pravzaprav se držimo le dveh bajramov in jemo svinjsko meso, ženske se ne pokrivamo. Kurbanski bajram upoštevamo zaradi tradicije in ker nam pomeni druženje in sploh je lep praznik ...«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, junij 2013.)

»Moja babi vedno za pravoslavni božič nardi večerjo za nas – slavnostno, ne sme manjkati nobenih tipičnih jedi. Moja mama pa za vse nas, tudi za babi in deda nardi božično večerjo za 24. 12. Nardi kak narezek pa pečenko. Pa smreko tudi mamam in darila pod njo.«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, april 2014.)

»Mladostniki, ki pripadajo drugim etničnim skupinam in ne slovenski, imajo veliko več praznikov kot tisti, ki pripadajo slovenski etniji. Ti namreč

praznujejo katoliške verske praznike, ki so v naši državi dela prosti dnevi in pa tudi svoje praznike. Praznujejo pravoslavno novo leto, bajram ipd. <<
(NMP, Velenje, sodelavci, oktober 2015.)

Opazovani mladostniki študije primera ŠCV združujejo obe ali celo več kultur, ki so bivajo na tem multikulturnem prostoru. Obeležujejo tako svoje verske praznike kot katoliške. Za njih se zdi, da imajo dve veri, vendar nobene tako kot naj bi bila, saj tudi svojih verskih praznikov ne praznujejo kot bi morali. Lahko se vprašam, koliko je dandanes (razen v ruralnih, od mestnih vplivov izoliranih okoljih) sploh mogoče vzdrževati izključno svoje navade in kulturo? Veliko muslimanov je svinjsko meso, pije alkohol, niso vzdržni v času posta ipd. Katoliške verske praznike pa izkoristijo za svoja družinska druženja in ne za obiskovanje katoliških obredov.

O smiselnosti prevzemanja kulturnih, predvsem verskih vzorcev pa se vprašamo iz primera, ko našo sosedo, Slovenko, potomko obeh staršev Slovencev, sicer poročeno z Bošnjakom, srečamo ovito v burko. To je presenetilo sodelavko, ki je s tem primerom o svoji sosedi komentirala objavo v medijih, da islamska verska skupnost plača 500 evrov svojim privrženkam, ki spoštujejo tradicijo in nosijo burke.

(NMP, (komentar sodelavke) Velenje november 2015.)

Mladostniki so vedno in še danes premikajo svoje kulturne meje z glasbo. S pomočjo glasbe so se vedno širili novi kulturni vzorci širom po svetu, če se samo spomnimo be-atlomanije, hipijevstva ipd. Danes svet osvaja latino melos, s svojim tipičnim ritmom in plesom, kamor lahko pripišemo tudi turbofolk. Mladostniki so sposobni premostiti kulturne prepreke in prav to se je zgodilo v Velenju. Z naslednjimi izjavami opazovanih mladostnikov bom ponazorila močno integracijsko sredstvo – glasbo.

Glasba

>>Ja, ne vem, ne velik, razn mogoče muska! To tut one rade poslušajo našo.<<

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, avgust 2013.)

Drugače pa je očitno, da Slovenci očitno nimate dobre muske, ker moje sošolke vse poslušajo balkan! Ja, to nam je pa skupno!<<

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, avgust 2013.)

»Sam muska vam je pa naša všeč! To pa, Ceca pa zažiga pa Jelena. Ja, to pa!« (pove z navdušenjem)

(Dijak 1. letnika; Velenje, september 2013.)

»No, ampak musko pa tut vi poslušate našo!«

(Dijakinja 4. letnika; Velenje, september 2013.)

»Ko pa poslušama našo musko, so pa kr takoj zravn pa še vse poznajo.«

(Dijakinja 3. letnika; Velenje, september 2013.)

»No, sej musko pa našo poslušajo tut moje sošolke pa na žure hodjo, ko pride Jelena Rozga.«

(Dijakinja 2. letnika; Velenje, maj 2015.)

Včasih preveč na glas nabijajo na svojih mobijih balkan. Sam sej to nobenga ne mot. Slovenci to ful radi poslušajo!

(Dijak 1. letnika; Velenje, maj 2014.)

»Ko pa si dolg na žurki pa itak na konc začnejo sukat balkan pol smo pa vsi eno.«

(Dijak 1. letnika; Velenje, maj 2014.)

Na maturantskem izletu letos sem bila resnično presenečena, ker smo celo pot do Sarajeva in nato do Črne gore poslušali tako imenovani Balkan. Prav-zaprav gre za turbofolk²⁵ glasbo, ki jo izvajajo znane balkanske dive. To niti ni bilo največje presenečenje, ampak predvsem to, da so vsi mladostniki, vključno s pripadniki slovenske etnije, poznali vse komade in ob njih ves čas peli. V diskotekah, ki smo jih obiskovali v Sarajevu in Črni gori pa se ves čas vrti prav takšna glasba, niti enega angleškega komada ni bilo na repertoarju.

(NMP, Velenje, september 2015.)

»Po hodnikih se iz mobijev velikokrat sliši balkanska glasba, ampak zanimivo je, da jo poslušajo vsi, tudi Slovenci. Pa tudi komade poznajo!«

(NMP, Velenje, sodelavci, oktober 2015.)

²⁵Slovar novejšega besedja slovenskega jezika: zvrst glasbe, ki je nastala v Srbiji kot zmes popularne, ljudske in plesne glasbe.

Resničnost na ŠCV in v Velenju je torej takšna, da Slovenci raje kot svojo glasbo poslušamo balkansko glasbo. Zakaj je temu tako, je razlago potrebno iskati v različnih vidikih življenja sodobnih mladostnikov:

– Sodobni tehnologiji, modernih socialnih omrežjih, ki mladostnikom vsiljujejo razgaljanje svoje intimne pred »prijatelji« na Facebooku in sledilci na Instagramu. Saj se morajo ves čas oglašati in samooglaševati, včasih tudi skozi pretirano telesno razgaljanje in fotografiranje v filmskih pozah (našobljene ustnice, izzivalne poze, pomnkljiva oblačila ...). Vse turbofolk dive pa so izjemno privlačne, urejene kot zvezde, prave »sex bombe.« Po njih se torej lahko zgledujejo mladoletnice.

– V besedilih z izjemnim čustvenim nabojem, s čimer se mladoletniki lahko poistovetijo (že prej sem zapisala razliko med slovenskim jezikom in recimo bosanskim).

– V svetovnih trendih, ki ponujajo latinski melos z njegovim plesnim gibanjem in prav na tega spominja tudi turbofolk glasba.

Torej lahko sklepam, da je glasba združevalni moment, ob katerem se etnične meje popolnoma zabrišejo, kot so omenili tudi mladostniki v svojih intervjujih. Vsi intervjuvani mladostniki so v intervjujih potrdili, da je glasba tista, ki združuje, kateri sledijo vse narodnosti skupaj in kjer ni pomembno, kateri etniji pripadaš.

Tako so opisali pomen balkan glasbe mladostniki, medtem ko je potekala izredno zanimiva diskusija na spletni strani *velenje.com*, kjer so se očitno oglašali malce starejši slovenski občani Velenja. Njihovo razmišljanje je izredno negativno in odklonilno in nasprotno razmišljanju mladostnikov.

»so Velenje spremenili v nekaj, kjer se ne počutimo več doma. V vsako okolje spadajo določene stvari. Tako kot v Teheran ne spadajo Modrijani, tako v Velenje ne spadajo čobani, čeprav se tisti na Ić močno trudi, da bi Velenje spremenil v Titovo Velenje.«

*(NMP, 14. 9. 2015 – diskusija na *velenje.com*, ko je ob prazniku občine Velenje imela koncert Jelena Rozga.)*

»Ne vem, zakaj bi morala prepevati J.Rozga? Isto kot Jankoviču v Ljubljani Severina? Pa imamo res vsi tako radi te južne pevke, nekateri jih niti ne poznamo. Vprašajte stare slovenske Velenjčane, Šoštanjčane....a res noče naš župan, da pridemo na takšno proslavo tudi tisti domačini, ki smo se rodili tukaj pa naši starši tudi pa naše babice in dedki.....? res se mi ne zdi prav!«

(NMP, 14. 9. 2015 – diskusija na velenje.com, ko je ob prazniku občine Velenje imela koncert Jelena Rozga.)

Glasba mladostnike združi in med njimi zabriše etnične meje. Njena združevalna funkcija je globalna, saj novi glasbeni ritmi usvajajo ljudi širom sveta ne glede na narodno, etnično, kulturno pripadnost.

Nenazadnje me je o opazovanju z neposredno udeležbo presenetilo tudi pretirano izkazovanje čustev, ki je Slovencem tako tuje. »Zadržani Slovenci.« so velikokrat v pogovorih dejali mladostniki. »Zadrta Slovenci.« so se poimenovali sami dijaki pripadniki slovenske etnije. »Zakompleksani Slovenci.« so rekle dijakinje o nesamozavestnosti slovenskih deklet. Za slovensko etnijo je značilno bolj zadržano vedenje brez pretiranega izkazovanja čustev, še posebej ne v javnosti. Ampak očitno so moderni trendi in nenehen stik z bolj živahnimi, odprtimi pripadniki etničnih manjšin v Velenju prinesli tudi na tem področju življenja spremembe.

Objemanje/izkazovanje čustev navzven

Mladostniki se ob srečanju, celo večkrat se lahko srečajo in vsakič ponovijo isto, objamejo in nekateri celo poljubijo. Vsakič, ko se vidijo, ponovijo veselje ob snidenju. Večinoma res gre za dekleta, moškim to ne pritiče, se ne spodobi, saj morajo obdržati svojo »mačo« pozicijo, kar pa spet izhaja iz kulturnih konceptov. Ob tem pa moram povedati, da fantje vračajo objeme, ki jih prejmejo od svojih prijateljic. In opazim, da se pripadniki slovenske etnije pozitivno sproščamo ob širokem in odprtem pripadniku bosanske ali srbske ali hrvaške ali makedonske etnije.

Če ponazorim s primeri, kaj se zgodi, ko zazvoni in se dijaki znajdejo na hodniku in srečajo prijateljico iz drugega razreda. Vedno si prijateljici skočita v objem. Prav tako pa dekleta skočijo v objem, govorimo o prijateljskem objemanju, kjer ni poljubljanja, fantom, ki jih objamejo nazaj.

(NMP, Velenje, marec 2014.)

Spet podoben je primer, ko se prijatelji snidejo popoldan recimo, ko se srečajo na treningu in si spet skočijo v objem.

(NMP, Velenje, marec 2014.)

Dekleta na maturantskem izletu so hodila ves čas objeta ali pa vsaj v neposrednem stiku rok, tako da so se podpirala/držala pod roko. Ko smo se zvečer vračali so tudi mene prijela okrog pasu in me vzela medse.

(NMP, Velenje, september 2015.)

Mladostniki imajo torej v slovensko, zadržano kulturo vpeljana novo sproščeno, kulturno univerzalno navado. Če primerjam mladostnike, ki so bili moji sošolci, torej v prvem valu priseljevanja, potem moram povedati, da ta navada takrat še ni obstajala. Morda zaradi zadržanosti priseljencev (niso bili toliko opazni, so bili asimilirani – o tem sem že govorila).

Morda bi podrobnejša analiza tega pojava razkrila še druge kulturne aspekte, kot recimo skozi socializacijo pridobljena slovenska katoliška zadržanost – »mačizem«, pri moških, ki se odločajo za številne izlete v Srbijo ali Bosno in Hercegovino zato, ker se tam lahko sprostijo, si »dajo duška.« Skratka še ena kulturna posebnost, ki se ji Slovenci prepuščamo.

Nova navada objemanja je morda nastala zaradi povsem drugega, izkušnjskega razloga, ker so preživeli strahote vojne in se čutijo žive. To je pretresljivo opisala pisateljica Mazzantini v romanu Novorojen z naslednjimi besedami: »Vsakokrat ko srečam koga od njih, pride do tega nemega in globokega objema. Bolečina je, ki se znova odtisne. Vlije se v kalup, ki čaka nanjo ...«²⁶ To navado objemanja, ki je postala nekaj vsakdanjega, smo sprejeli za svojo, čeprav v slovenski kulturi prej ni obstajala, je zdaj del novega kulturnega polja na ŠCV in tudi samega mesta Velenje. Če si drznem trditi, je to lepa, ljubka in prijazna globalna navada.

²⁶Mazzantini, 2008.

*Kvantitativna analiza
materiala*

Pri analizi terenskega materiala in predstavitvi etničnega konteksta mi je bila v veliko pomoč anketa, ki sem jo opravila v oktobru in novembru 2015 med dijaki ŠCV. Anketa naj bi potrdila nekatera opazovanja neposredne udeležbe. Z anketo sem preverila, koliko je resnice v stereotipnih oznakah, koliko dijakov je na posameznih šolah, ki pripadajo bošnjaški, srbski, hrvaški, makedonski ali albanski etniji. Stereotipizirano je vedno, ne-napisano in nepreverjeno veljalo, da ima ŠSD največ dijakov albanske kot tudi bošnjaške, hrvaške, srbske, makedonske etnije, sledi ji SŠ, ŠRVO, ERŠ in šola z najmanj dijaki iz prej omenjenih manjšinskih etnij je Gimnazija. Z analizo ankete sem »govorice« potrdila, jih torej z anketo dokazala kot resnične. Torej je anketa nepotrpljiva in interpretativna dejstva opazovanja z neposredno udeležbo tudi potrdila. Opazovanja, ki so izhajala iz osebne vpletenosti in osebne interpretacije so se izkazala za resnična skozi rezultate. Z anketo sem preverjala »govorice« glede izobrazbene strukture staršev, etnične pripadnosti dijakov, uporabe jezika doma in s prijatelji in državljanstva po posameznih šolah.

Anketo sem opravila v oktobru 2015 na vseh šolah ŠCVv vseh razredih, vendar je nekateri razredi niso mogli izpolnjevati, ker so na polletni delovni praksi.

Razredi in število dijakov po posameznih šolah, ki ankete niso opravljali:

Strojna šola: 3. AS (17 dijakov), 3. MHT (18 dijakov), 3. OKO (9 dijakov), 3. ISI (4 dijaki)

Šola za rudarstvo in varstvo okolja: 3. GR (15 dijakov)

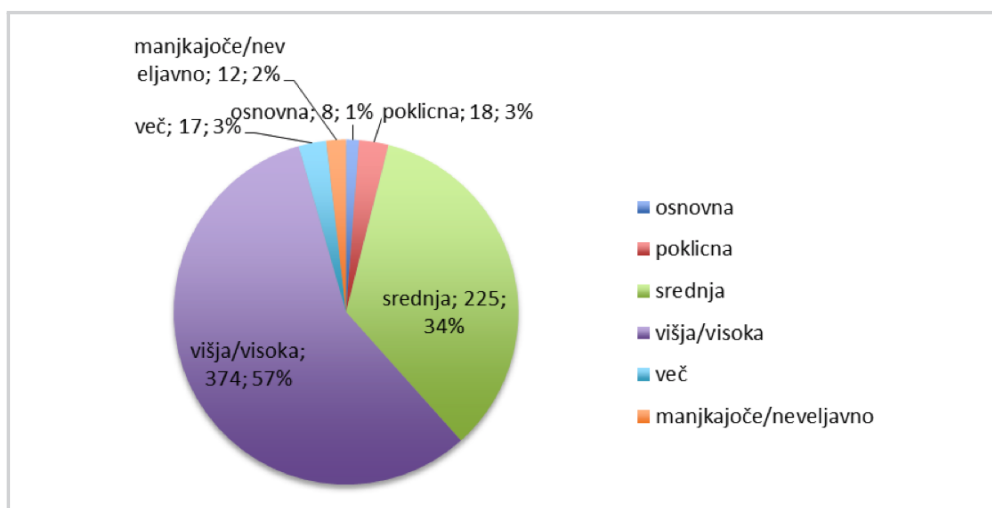
Šola za storitvene dejavnosti: 3. P (19 dijakov), 3. GH (30 dijakov)

Dijaki, ki ankete niso izpolnjevali predstavljajo zanemarljiv odstotek, saj je bilo anketiranih 1637 dijakov (84 oddelkov, 90.94 %) od 1800 dijakov Šolskega centra v celoti. Od teh jih je 1413 (78.5 % vseh dijakov) oddalo veljavne ankete, nekaj jih ni bilo prisotnih na anketiranju, nekatere ankete pa so bile neveljavne (13.69 %). Neveljavnih anket nisem upoštevala pri predstavitvi rezultatov v analizi, so pa vidne v grafih. Ob predstavitvah posameznih grafov sem pripisala zanimive medklice in vprašanja dijakov ob izpolnjevanju anket, ki sem jih slišala sama ali pa so mi jih v zbornicah, ko sem prišla iskat ankete povedali učitelji, moji sodelavci.

Predstavila bom le tiste grafe, ki neposredno zadevajo vprašanja doktorske naloge in pomagajo razlagati njene koncepte. Med temi je najprej izobrazbena struktura staršev, saj sem že v teoretičnih izhodiščih trdila, da ima izobrazba staršev močan vpliv na izbiro šole, na katero se vpiše dijak.

4.1 Izobrazba staršev

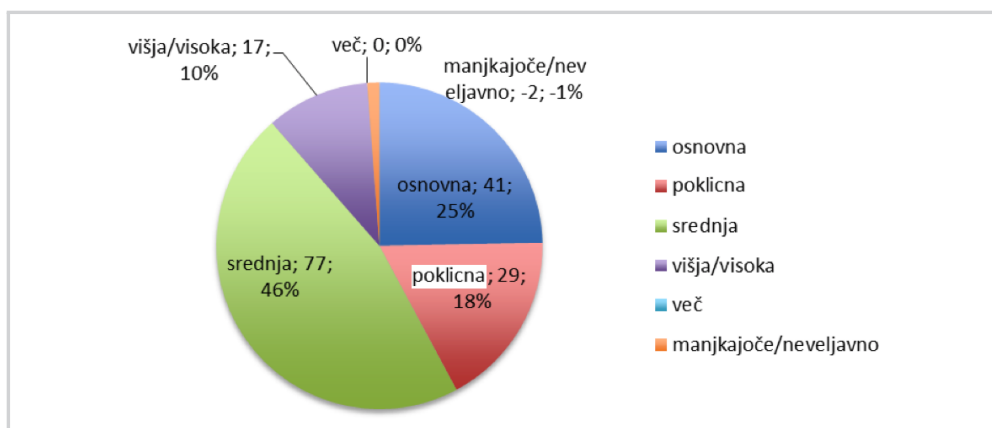
Predpostavljala sem, da izobrazba staršev vpliva na zahteve, na kateri program starši otoka vpišejo in kakšna so pričakovanja staršev glede ciljev za mladostnika. Pričakovanja mladostnikov so različna, če ti prihajajo iz različnih etnij in so tudi povezana z njihovim socialnim statusom, kot sem že zapisala v nalogi.¹

Slika 4.1

Izobrazba staršev – Gimnazija.

Na Gimnaziji ima 57 % staršev višjo ali visoko izobrazbo, 34 % staršev ima srednjo izobrazbo, 18,3 % staršev ima poklicno izobrazbo, 17,3 % staršev ima več kot visokošolsko izobrazbo, 8,1 % staršev ima osnovnošolsko izobrazbo.

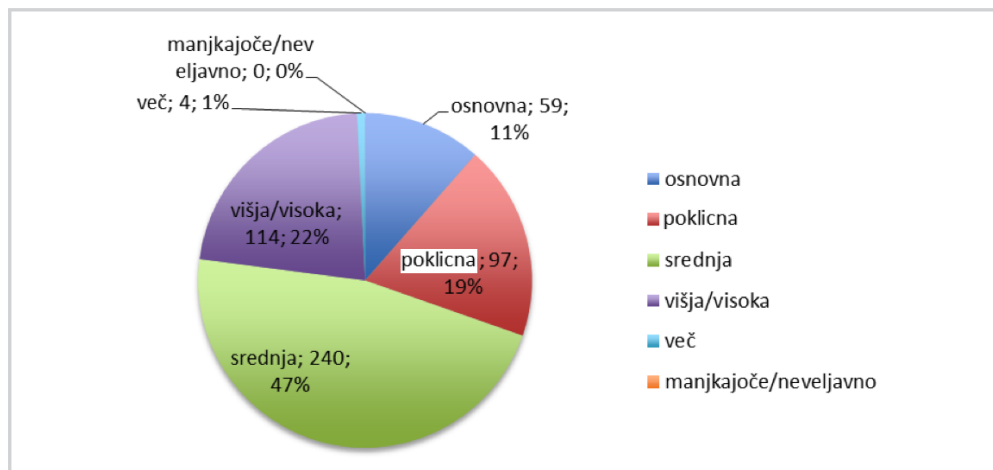

Slika 4.2

Izobrazba staršev – ŠRVO.

¹Chang, Chen, Greenberg, Dooley, Heckhausen, 2006.

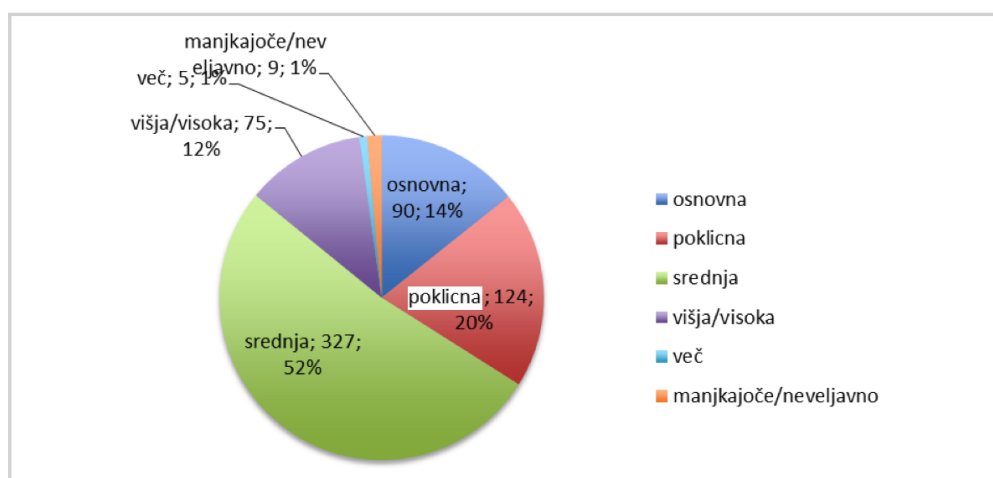
Na Šoli za rudarstvo in okoljevarstvo ima 46 % staršev srednjo izobrazbo, 25 % staršev ima osnovnošolsko izobrazbo, 18 % staršev ima poklicno izobrazbo, 10 % staršev ima višjo ali visoko izobrazbo.

Slika 4.3

Izobrazba staršev – SŠ.

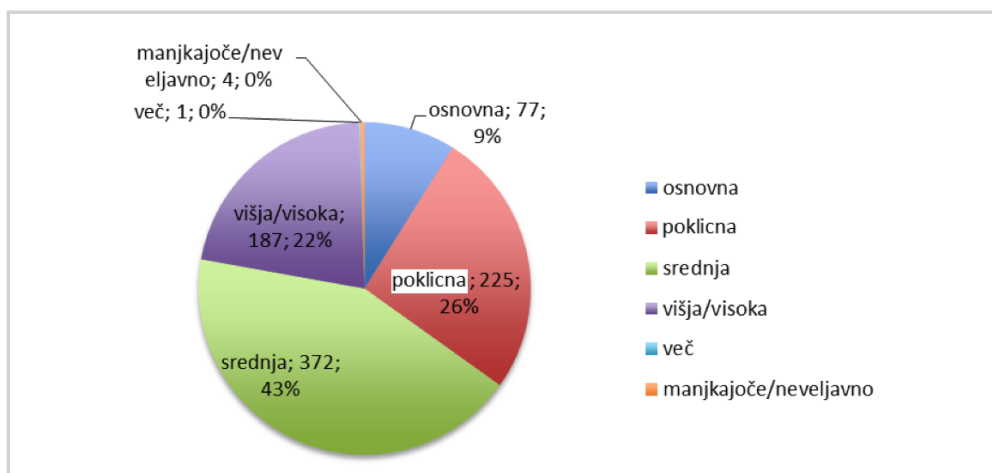
Na Strojni šoli ima 47 % staršev srednjo izobrazbo, 22 % staršev ima višjo ali visoko izobrazbo, 19 % staršev ima poklicno izobrazbo, 11 % staršev ima osnovnošolsko izobrazbo, 1 % staršev ima več kot visokošolsko izobrazbo.

Slika 4.4

Izobrazba staršev – ŠSD.

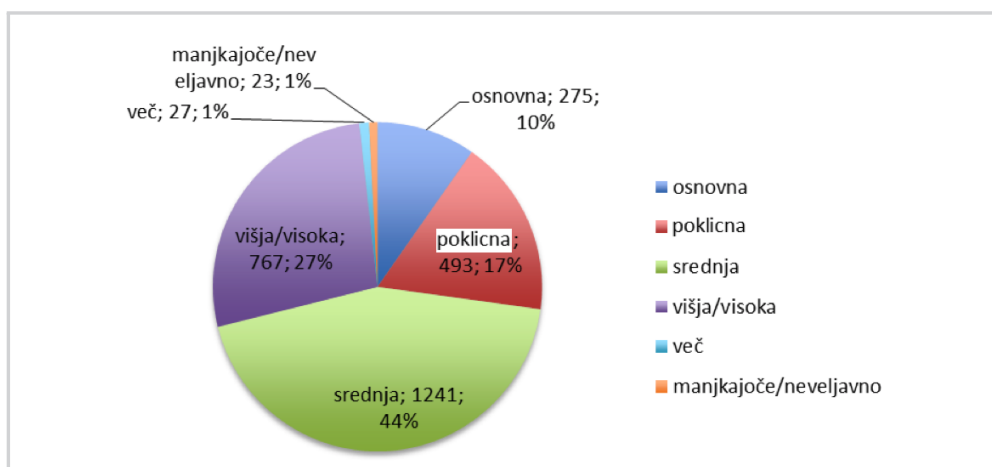
Na Šoli za storitvene dejavnosti ima 52 % staršev srednjo izobrazbo, 20 % staršev ima poklicno izobrazbo, 14 % staršev ima osnovnošolsko izobrazbo, 12 % staršev ima višjo ali visoko izobrazbo, 1 % staršev ima več kot visokošolsko izobrazbo.

Slika 4.5

Izobrazba staršev – ERŠ.

Na Elektro in računalniški šoli ima 43 % staršev srednjo izobrazbo, 26 % staršev ima poklicno izobrazbo, 22 % staršev ima višjo ali visokošolsko izobrazbo, 9 % staršev ima osnovnošolsko izobrazbo, 1 % staršev ima več kot visokošolsko izobrazbo.

Slika 4.6

Izobrazba staršev – ŠCV.

Iz pričujočih grafov lahko zaključujem, da ima izobrazba staršev vpliv na to, katero srednjo šolo bo mladostnik izbral. Za to je po pričakovanjih največji odstotek staršev z višjo stopnjo izobrazbe na Gimnaziji, sledi ji Strojna šola, Elektro šola, Šola za storitvene dejavnosti ter Šola za rudarstvo in varstvo okolja. Najbolj presenetljivi podatki so bili, ob samem izpolnjevanju anket, da je bilo potrebno dijakom, ki niso gimnazijci (gimnazijci so večinoma vedeli, kakšno izobrazbo imajo njihovi starši) pomagati, kako izpolniti

vprašanje glede izobrazbe staršev. Nazadnje so se sodelavci odločili, da lahko napišejo tudi poklic in bomo iz podatkov kasneje razbrali stopnjo izobrazbe (recimo moja mama je frizerka in je bila ugotovitev, da gre za poklicno šolo). Dijaki so spraševali učitelje o izobrazbi staršev. Če ponazorim z nekaj izstopajočimi primeri:

»Moja mama dela v pisarni na Rudniku, kaj je?«

(Dijak 1. letnika ŠRVO; oktober 2015.)

»Moj ata je upokojenec.«

(Dijak 3. letnika ŠSD; oktober 2015.)

»Moja mama šiva.«

(Dijak 2. letnika ŠSD; oktober 2015.)

»Moja mama prodaja v Šparu.«

(Dijakinja 3. letnika S; november 2015.)

4.2 Etnična pripadnost dijaka

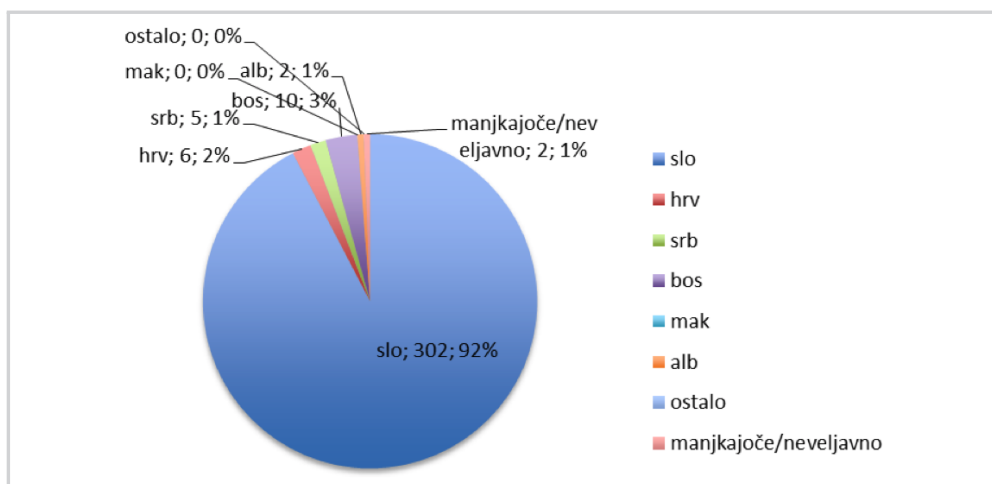
V Prilogah so predstavljeni grafi z etnično pripadnostjo tako mame kot očeta. Za raziskavo pa je pomembno, kako je to zapisal dijak. Iz pričujočih podatkov sem lahko opazila, da so se mladostniki odločili, da pripadajo določeni etniji, če je bil le eden od staršev pripadnik bošnjaške, hrvaške, srbske, makedonske in albanske etnije.

Medkulturne študije,² ki sem jih predstavila v poglavju o Teoretičnih izhodiščih so si dokazovale, da se cilji in pričakovanja mladostnikov iz različnih etničnih skupin razlikujejo. Iz rezultatov analize, ki sem jo opravila na ŠCV je mogoče ugotoviti, da so pripadniki etničnih manjšin v slabšem položaju tako socialno kot tudi drugače. V interpretaciji naslednjih rezultatov ŠCV bom poskušala potrditi tudi, da se pričakovanja in cilji staršev do mladostnikov razlikujejo glede na to, kateri etniji pripadajo.

Na Gimnaziji je 92% dijakov zapisalo, da je njihova etnična pripadnost slovenska, 3 % se jih je deklariralo za pripadnike bosanske etnične skupine, 2 % za pripadnike hrvaške etnične skupine, 1 % za pripadnike srbske etnične skupine in 1 % za pripadnike albanske etnične skupine.

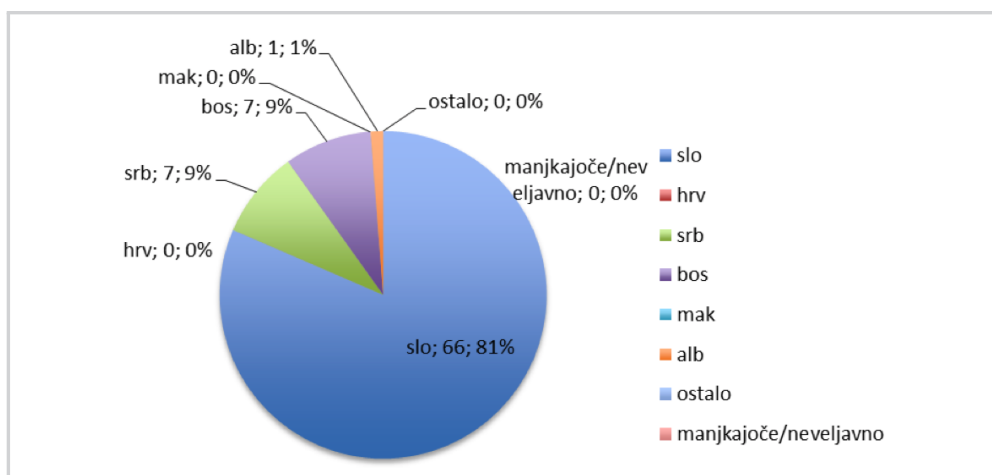
Na Šoli za rudarstvo in varstvo okolja je 66,81 % dijakov zapisalo, da je njihova etnična pripadnost slovenska, 9 % se jih je deklariralo za pripadnike bosanske etnične skupine, 9 % za pripadnike srbske etnične skupine in 1 % za pripadnike albanske etnične skupine.

²Chang, Chen, Greenberg, Dooley, Heckhausen, 2006.

Slika 4.7

Etničnost – dijak – Gimnazija.

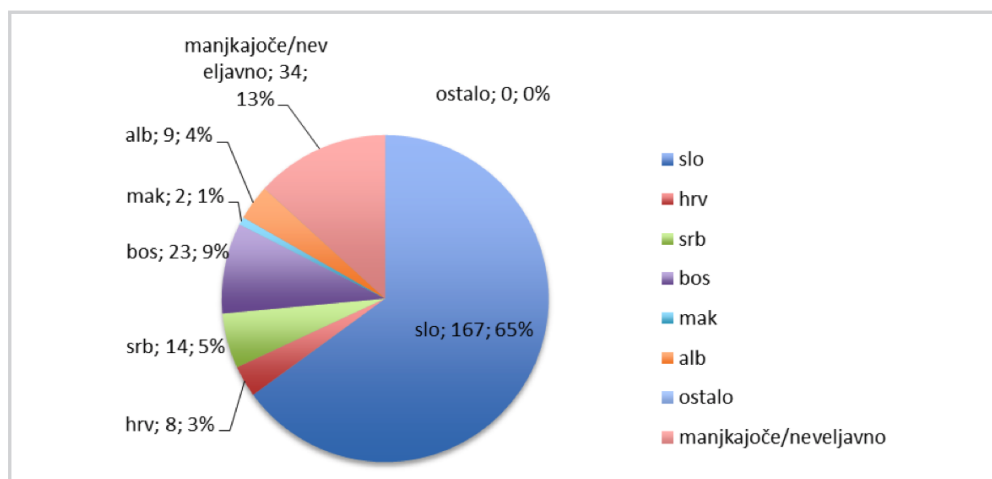
Slika 4.8

Etničnost – dijak – ŠRVO.

Na Strojni šoli je 65 % dijakov zapisalo, da je njihova etnična pripadnost slovenska, 9 % se jih je deklariralo za pripadnike bosanske etnične skupine, 5 % za pripadnike srbske etnične skupine, 3 % za pripadnike hrvaške etnične skupine in 4 % za pripadnike albanske etnične skupine.

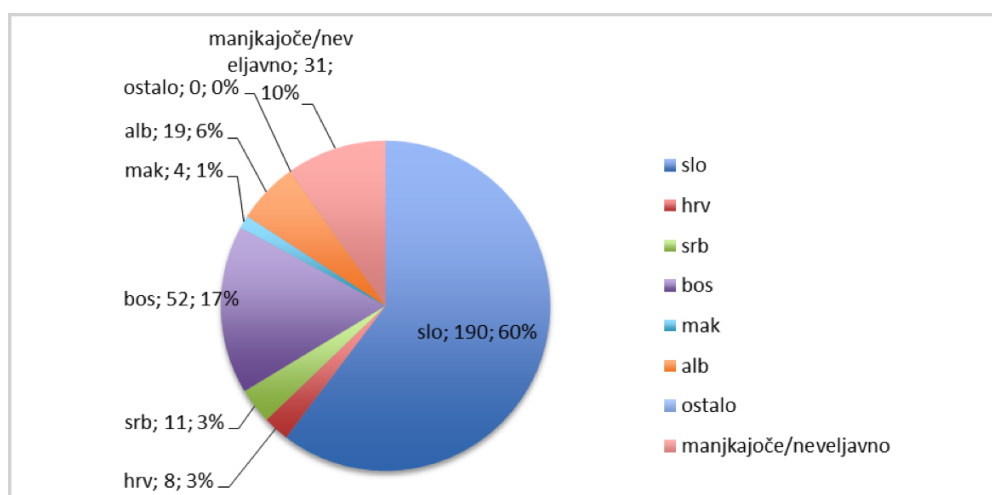
Na Šoli za storitvene dejavnosti je 60 % dijakov zapisalo, da je njihova etnična pripadnost slovenska, 17 % se jih je deklariralo za pripadnike bosanske etnične skupine, 6 % za pripadnike albanske etnične skupine, 3 % za pripadnike hrvaške etnične skupine in 3 % za pripadnike srbske etnične skupine.

Na Elektro in računalniški šoli je 70 % dijakov zapisalo, da je njihova etnična pripadnost slovenska, 10 % se jih je deklariralo za pripadnike bosanske etnične skupine, 5 % za

Slika 4.9

Etničnost – dijak – SŠ.

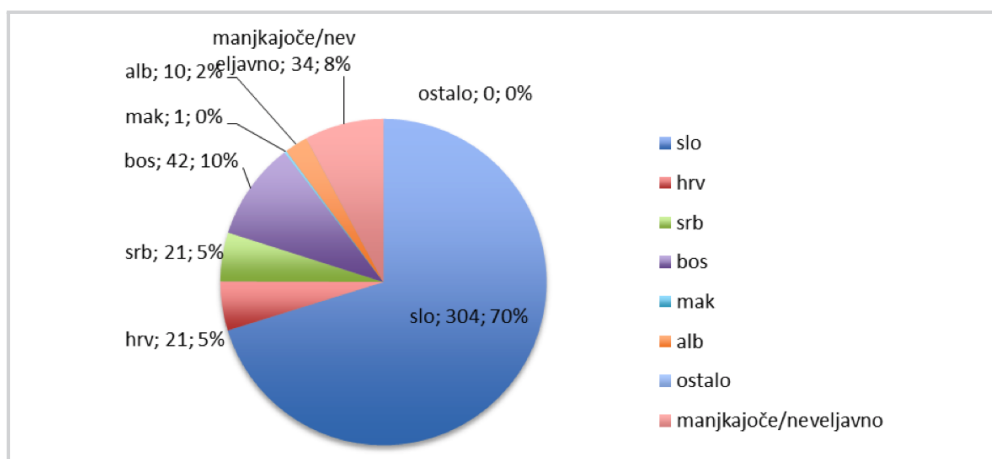
Slika 4.10

Etničnost – dijak – ŠSD.

pripadnike srbske etnične skupine, 5 % za pripadnike hrvaške etnične skupine in 2 % za pripadnike albanske etnične skupine.

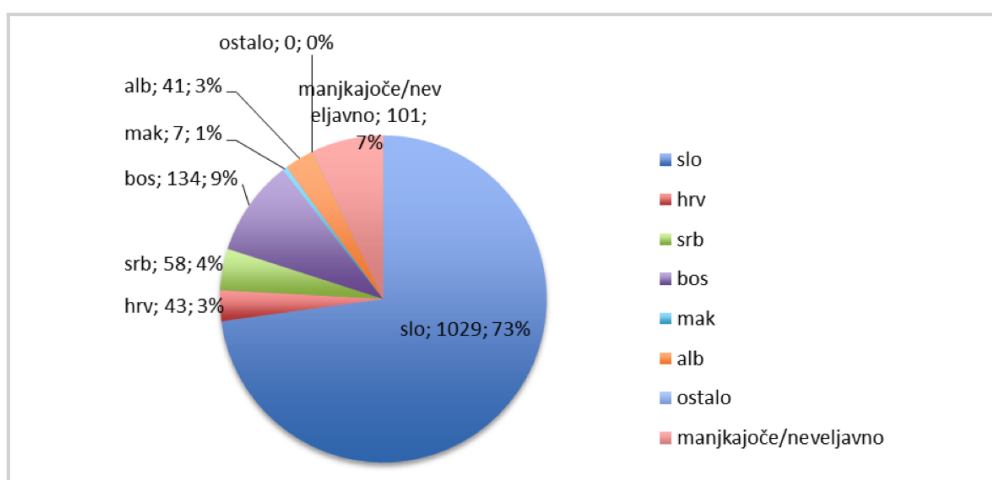
Vprašanje etnične pripadnosti dijakov je bil osrednji koncept doktorske disertacije. Anketa je potrdila, da sem pri sklepanjih in v predvidevanjih imela prav, katera šola ima največ pripadnikov drugih etničnih skupin.

Postavljena so bila tudi vprašanja dijakov učiteljem, ki so jim razdelili anketo. Evidentno namreč je, kot sem že prej razmišljala, da se dijaki večinoma ne ubadajo s tem kdo so po etnični pripadnosti. Glede na njihove takojšnje, prve odgovore, ki so na kognitivno nezavedni ravni, bi lahko rekli, da se imajo, kadar ne razmišljajo, za Slovence. Tudi sam

Slika 4.11

Etničnost – dijak – ERŠ.

Slika 4.12

Etničnost – dijak – ŠCV.

pojem etničnost jim je tuj. Njim je samoumevno, da uporabljajo svoj materni jezik, zakaj je tako pa jih že ne zanima. Seveda pa so tudi dijaki, ki so glede etničnosti osveščeni. Zato smo učitelji včasih morali razložiti, kaj pomeni etnična pripadnost, čeprav se večinoma takim položajem in razgovorom izogibamo. Pri tem gre za nenapisana pravila, da kot učitelj ne smeš biti pristranski do etnične raznolikosti:

»Kk to mislto? Ja mi smo Srbi, no Bosanski Srbi. Kaj smo?«

(Dijak 3. letnika ŠSD; oktober 2015.)

»Ne razumem, mi smo Slovenci.« Učitelj: »Si prepričan?« (učitelj je poznal priimek) »No, ata je Bosanc pa mama tut, ja no, sej sm js tut«

(Dijak 2. letnika ŠRVO; oktober 2015.)

»Ja, moj ata je Bosanc pol sm pa itak js tut!«

(Dijak 1. letnika ERŠ; oktober 2015.)

»Moja mama je iz Bosne pol je Bosanka pol sm js tut Bosanka.«

(Dijakinja 3. letnika ŠSD; oktober 2015.)

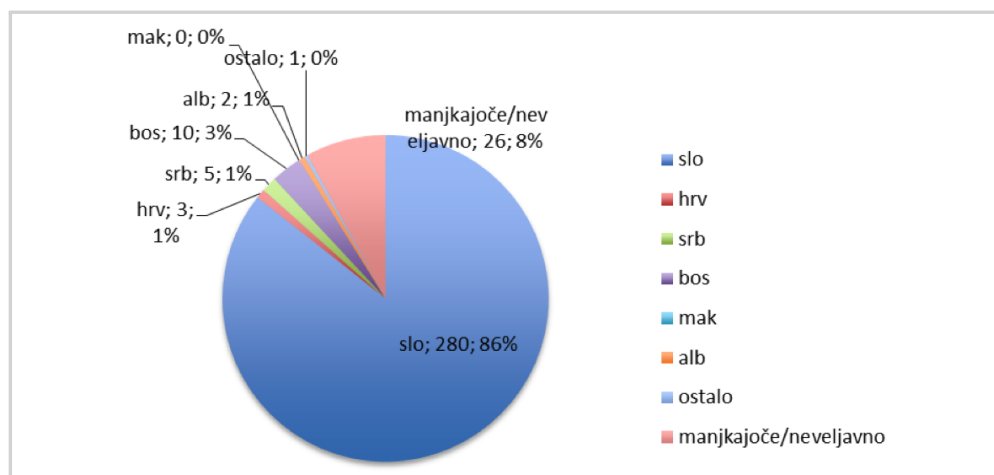
Iz analize grafov lahko razberem, da je etnična pripadnost po šolah zelo raznolika. Najmanj pripadnikov manjšinskih etničnih skupin je na Gimnaziji. Največ pripadnikov manjšinskih etničnih skupin je na Šoli za storitvene dejavnosti. Ob dejstvu, da v anketi nista bila vključena dva številčna poklicna razreda.³ Dijaki v teh dveh razredih so po etnični pripadnosti (glede besed razredničark): v 3. P od 19. dijakov so 4 Albanci, in 9 jih je pripadnikov manjšinskih etnij. V 3. GH sta od 30 dijakov 2 pripadnika druge etnije. V tako številčnem in še poklicnem razredu je malo dijakov pripadnikov manjšinskih etnij. Odgovor se skriva v dejstvu, da se v ta program vpisuje veliko dijakov iz okoliških krajev (manjših naselij iz Savinjske doline) ali pa v popularizaciji kuharskega poklica.

Največ dijakov ŠCV je pripadnikov slovenske etnije 73 %, 9% dijakov je pripadnikov bošnjaške etnije, 4 % je pripadnikov srbske etnične skupine, 3 % so pripadniki albanske in hrvaške etnične skupine, 1 % je pripadnikov makedonske etnične skupine. Ob tem moramo omeniti tudi nepravilno izpolnjene ankete, kot tudi manjkajoče dijake. Vsekakor pa je zanimiv podatek, da so se dijaki odločali med pripadnostjo etniji drugače kot so zapisali za svoje starše. To lahko pripišem samozatajevanju, saj je bilo etnično mešanih starševskih parov izredno malo.

4.3 Jezik, ki ga dijak uporablja v komunikaciji doma

Glede na predvidevanja o tem, koliko dijakov ŠCV je pripadnikov manjšinskih etničnih skupin so tudi pričakovanja, da ti dijaki doma ne govorijo slovensko, ampak v svojem maternem jeziku. Jezik komunikacije doma je gojen seveda na osnovnem, praktičnosporazumevalnem nivoju, medtem ko se slovenskega jezika učijo dijaki pri pouku na najvišjem nivoju (učijo se knjižno različico jezika), z vsemi njegovimi natančno določenimi in zapisanimi v slovnici – pravili.

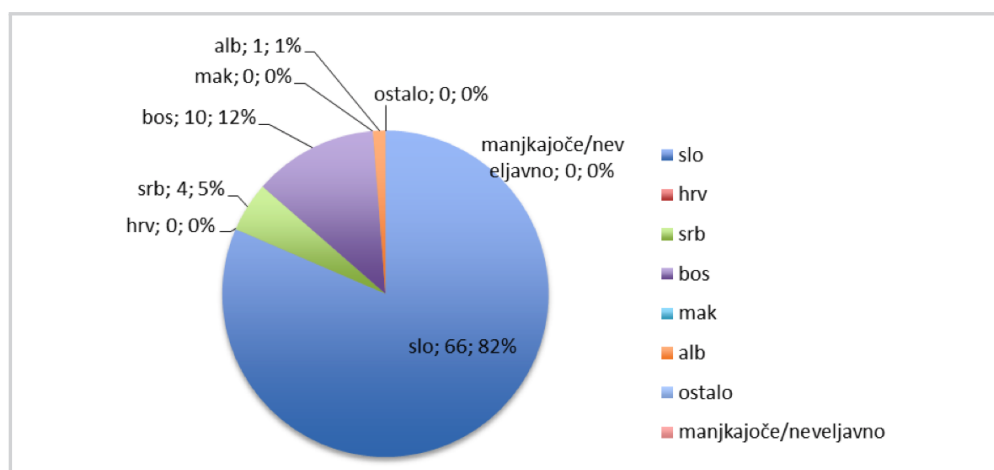
³Opomba: Velenje, november 2015: Z razredničarkama obeh razredov sem se pogovarjala o etnični pripadnosti v teh dveh razredih.

Slika 4.13

Jezik, ki ga uporablja dijak doma – Gimnazija.

Na Gimnaziji 86 % dijakov uporablja v komunikaciji doma slovenski jezik, 3 % dijakov uporablja bosanski jezik, 1 % dijakov uporablja srbski jezik, 1 % hrvaški jezik in 1 % albanski jezik.

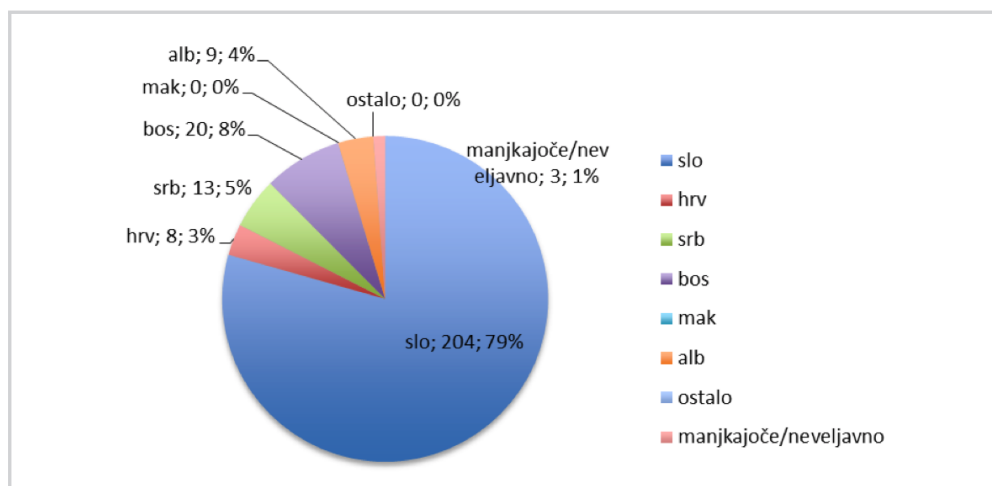

Slika 4.14

Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠRVO.

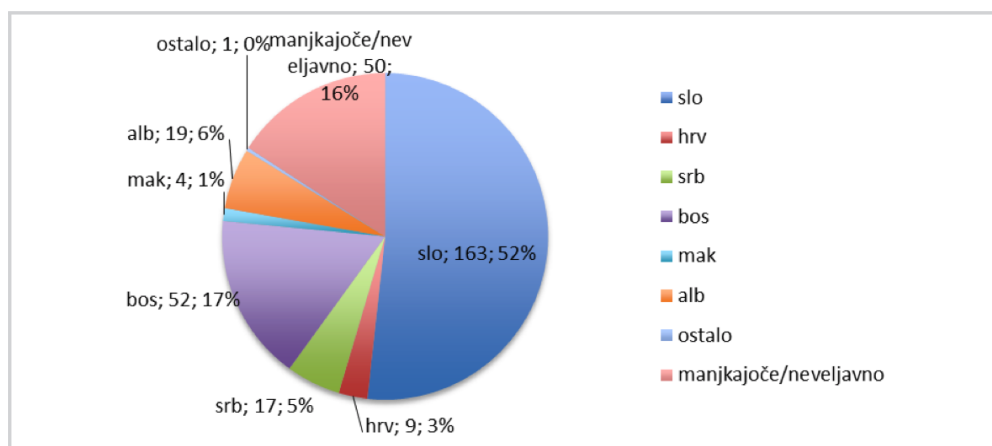
Na Šoli za rudarstvo in varstvo okolja 82 % dijakov uporablja v komunikaciji doma slovenski jezik, 12 % dijakov uporablja bosanski jezik, 5 % dijakov uporablja srbski in 1 % dijakov uporablja albanski jezik. Hrvaški jezik dijaki doma uporabljajo pod 1 %.

Na Strojni šoli 79 % dijakov uporablja v komunikaciji doma slovenski jezik, 8 % dijakov uporablja bosanski jezik, 5 % dijakov uporablja srbski jezik, 3 % dijakov uporablja hrvaški jezik in 4 % dijakov uporablja albanski jezik.

Slika 4.15

Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠS.

Slika 4.16

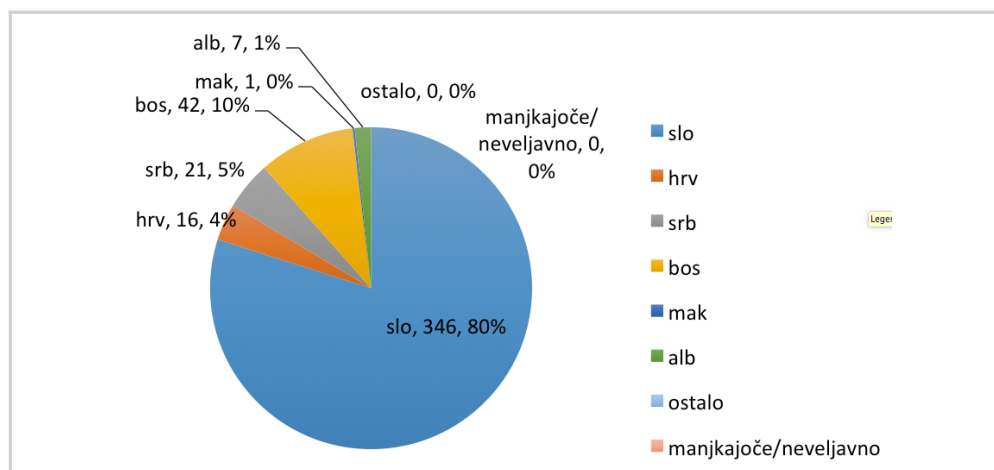
Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠSD.

Na Šoli za storitvene dejavnosti 52 % dijakov uporablja v komunikaciji doma slovenski jezik, 17 % dijakov uporablja bosanski jezik, 5 % dijakov uporablja srbski jezik, 3 % dijakov uporablja hrvaški jezik, 6 % dijakov uporablja albanski jezik in 1 % dijakov uporablja makedonski jezik.

Na Elektro in računalniški šoli 70 % dijakov uporablja v komunikaciji doma slovenski jezik, 10 % dijakov uporablja bosanski jezik, 5 % dijakov uporablja srbski jezik, 5 % dijakov uporablja hrvaški jezik in 2 % dijakov uporablja albanski jezik.

Dijaki so imeli najmanj vprašanj glede ankete prav pri vprašanju uporabe jezika doma in s prijatelji.

Moja predvidevanja so bila, da dijaki uporabljajo v sporazumevanju doma jezik svoje

Slika 4.17

Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ERŠ.

etnijske in da so nekatere šole ŠCV pri tem bolj izpostavljene in to sem z anketo tudi dokazala. Dijaki, ki so pripadniki drugih etnij in so se kot taki tudi opredelili, uporabljajo doma jezik svoje etnije že v primeru, da je le eden od staršev pripadnik druge etnije. Torej, če je eden izmed staršev Slovenec se bo prilagodil svojemu partnerju v govorici manjšinske etnije, o čemer pa sem v nalogi že razpravljala.

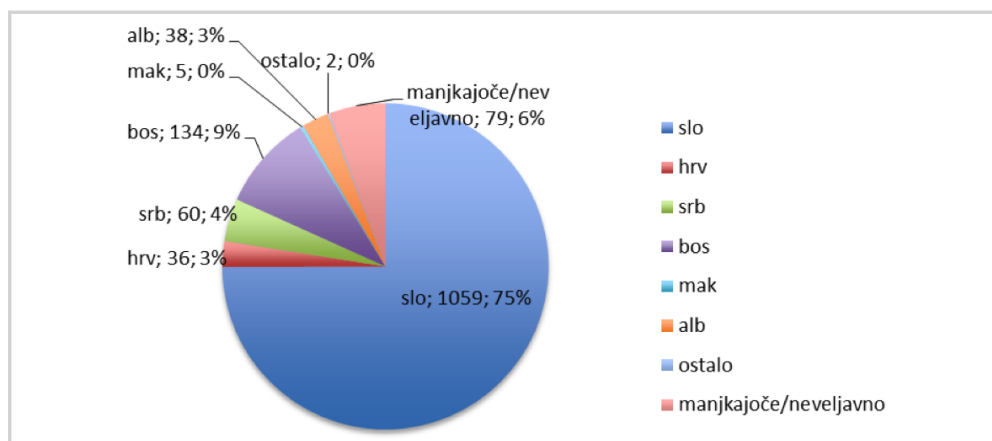
»Ja, kk pa nej govorim z matko, če ne zna slovensk?!«

(Dijak 1. letnika ERŠ; oktober 2015.)

»Js morm svoji matki še prevajat, da kej razume.«

(Dijak 2. letnika ŠSD; oktober 2015.)

Največ uporabljajo v komunikaciji doma slovenski jezik dijaki Gimnazije, sledijo mu dijaki Šole za rudarstvo in varstvo okolja, kar lahko povežemo z izobrazbeno strukturo očetov rudarjev, ki svoje sinove usmerijo v poklic, ki skoraj zagotovo obljublja tudi zaposlitev. Sledijo jim dijaki Strojne šole ter dijaki Elektro in računalniške šole. Na zadnjem mestu po uporabi slovenskega jezika v komunikaciji doma pa so dijaki Šole za storitvene dejavnosti – le 52 %. Kar lahko pripišemo poklicem za katere se dijaki, večinoma dijakinje izobražujejo na ŠSD. Saj so to bolj »ženski« poklici in lahko dostopni programi poklicnega izobraževanja, kar pa je, kot sem že večkrat zapisala v povezavi z različnimi – nižjimi pričakovanji staršev manjšinskih etnij, kot tudi z njihovim nižjim socialnim statusom (otrok naj bi čimprej razbremenil družinski proračun).

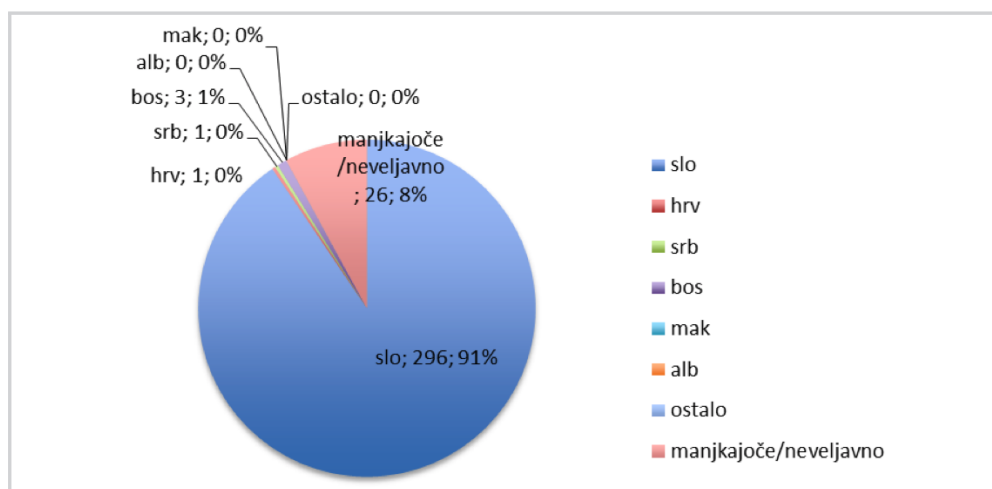

Slika 4.18

Jezik, ki ga uporablja dijak doma – ŠCV.

4.4 Jezik, ki ga dijak uporablja v komunikaciji s prijatelji

S tem vprašanjem sem se namenila odkriti, kako se mladostniki odločajo za to, kateri jezik bodo uporabili v komunikaciji s prijatelji. Ker sem že prej ugotavljala, da pri pouku nehajo govoriti v svojem jeziku, če je v njihovem krogu slovensko govoreči sošolec, potem sklepam, da kadar dijaki govorijo s prijatelji uporabljajo svoj materni jezik.

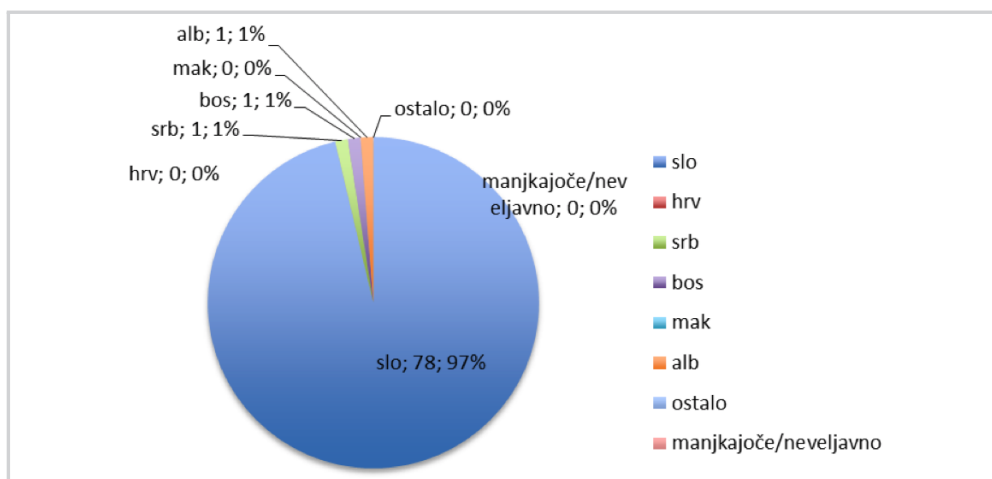

Slika 4.19

Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – Gimnazija.

Na Gimnaziji 91 % dijakov uporablja v komunikaciji s prijatelji slovenski jezik, 1 % dijakov uporablja bosanski jezik. Ostale manjšinske jezike dijaki uporabljajo pod 1 %.

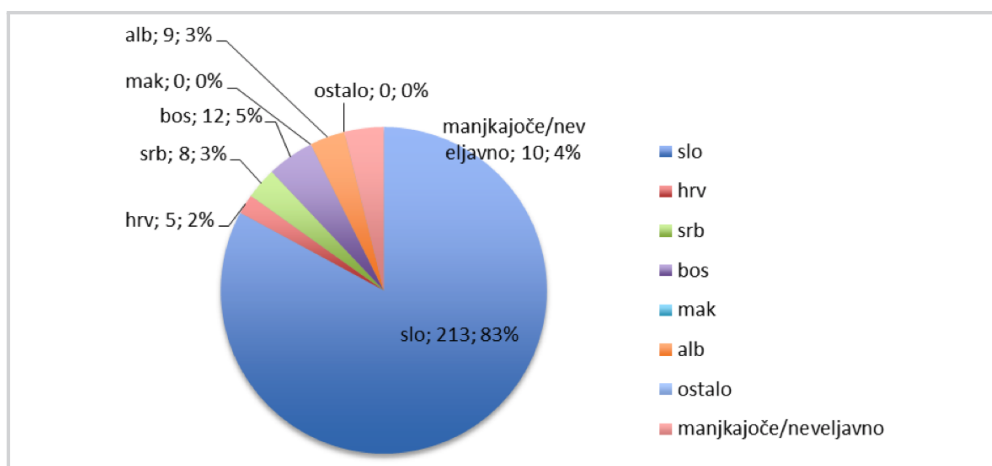
Na Šoli za rudarstvo in varstvo okolja skoraj 79 % dijakov uporablja v komunikaciji s prijatelji slovenski jezik, 1 % dijakov uporablja bosanski jezik, 1 % dijakov uporablja srbski

Slika 4.20

Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ŠRVO.

in 1 % dijakov uporablja albanski jezik.

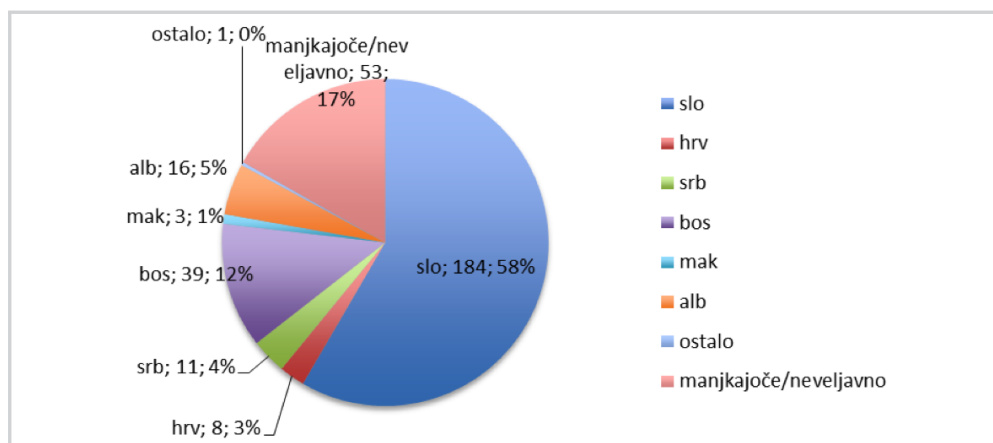
Slika 4.21

Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – SŠ.

Na Strojni šoli 83 % dijakov uporablja v komunikaciji s prijatelji slovenski jezik, 5 % dijakov uporablja bosanski jezik, 3 % dijakov uporablja srbski in prav tako 3 % dijakov uporablja albanski jezik ter 2 % dijakov uporablja hrvaški jezik.

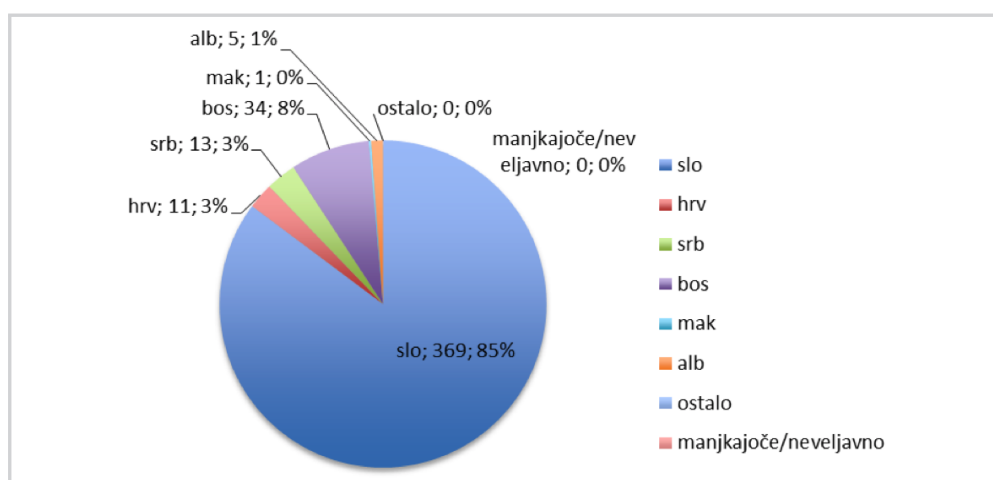
Na Šoli za storitvene dejavnosti 58 % dijakov uporablja v komunikaciji s prijatelji slovenski jezik, 12 % dijakov uporablja bosanski jezik, 5 % dijakov uporablja albanski jezik, 4 % dijakov uporablja srbski jezik, 3 % dijakov uporablja hrvaški jezik in 1 % dijakov uporablja makedonski jezik.

Na Elektro in računalniški šoli 85 % dijakov uporablja v komunikaciji s prijatelji slo-

Slika 4.22

Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ŠSD.

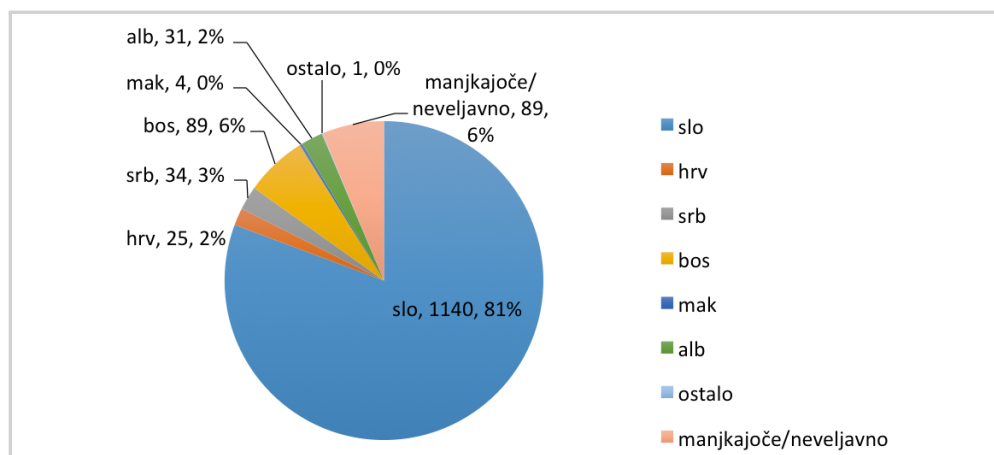
Slika 4.23

Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ERŠ.

venski jezik, 8 % dijakov uporablja bosanski jezik, 3 % dijakov uporablja srbski, 3 % dijakov uporablja hrvaški jezik in 1 % dijakov uporablja albanski jezik.

Moja predvidevanja so bila, da dijaki uporabljajo v sporazumevanju s prijatelji jezik svoje etnije in da se na nekaterih šolah ŠCV to dogaja pogosteje in to sem z anketo tudi dokazala.

Kot je razvidno iz grafov so si dijaki posameznih šol zelo različni v izbiri jezika v katerem bodo govorili s prijatelji in tako največ uporabljajo slovenski jezik dijaki Gimnazije, sledijo jim dijaki Šole za rudarstvo in varstvo okolja. To lahko pripišem dejstvu, da se na to šolo vpisujejo predvsem fantje iz okoliških krajev Velenja, katerih oče je bil prav tako rudar, kar sem že razložila pri grafih o komunikaciji doma. Na Elektro in računalniški in Strojni šoli uporablja slovenski jezik skoraj enak odstotek dijakov. Medtem ko je očiten

Slika 4.24

Jezik, ki ga dijak uporablja s prijatelji – ŠCV.

razkorak v uporabi slovenščine in drugih manjšinskih jezikov na Šoli za storitvene dejavnosti.

Na strani 19 sem zapisala teorijo, da učenje jezika pomeni prenos⁴ vrednot in prepričanj posamezne družbene skupnosti, etnije. Z učenjem jezika mladostnik postaja enakopraven član družbe in skozi socialne situacije dosega znanje, funkcije, socialno distribucijo, interpretacije pomenov. Kaj se torej dogaja v šolah, kjer dijaki pretežno uporabljajo jezik svoje etnije? Kako naj se ti dijaki vključujejo v slovensko šolo, družbo. Kaj se dogaja s temi dijaki, kako rešujejo svoje identitetne zagate je zapisano v intervjujih z dijaki in interpretirano v analizi.

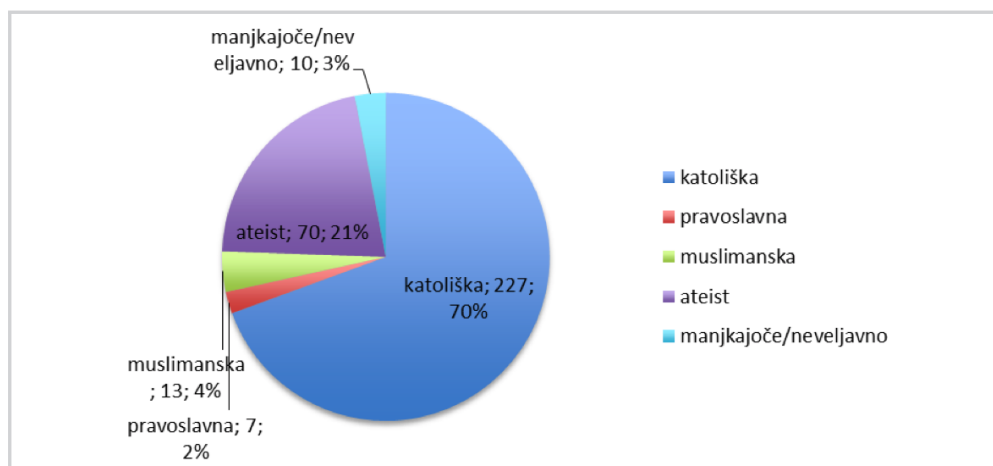
4.5 Veroizpoved dijaka

Zanimalo me je tudi, kako so razpršene na ŠCV različne verske ločine, saj takšen podatek lahko pove, koliko je dijakov, ki jim pri pouku vsiljujemo katoliška verska prepričanja in vrednote. In koliko je mladostnikov, ki jim kažemo le katoliško pot v umetnosti. Poleg tega je veroizpoved velikokrat tudi komponenta, ki združuje tudi etnično, če pogledamo denimo islam in Bošnjake.

Na Gimnaziji se je 70 % dijakov opredelilo za svojo pripadnost katoliški veroizpovedi, 21 % dijakov se je opredelilo za ateiste, 13 % dijakov se je opredelilo za pripadnost muslimanski veri in 2 % dijakov se je opredelilo za pripadnost pravoslavni veri.

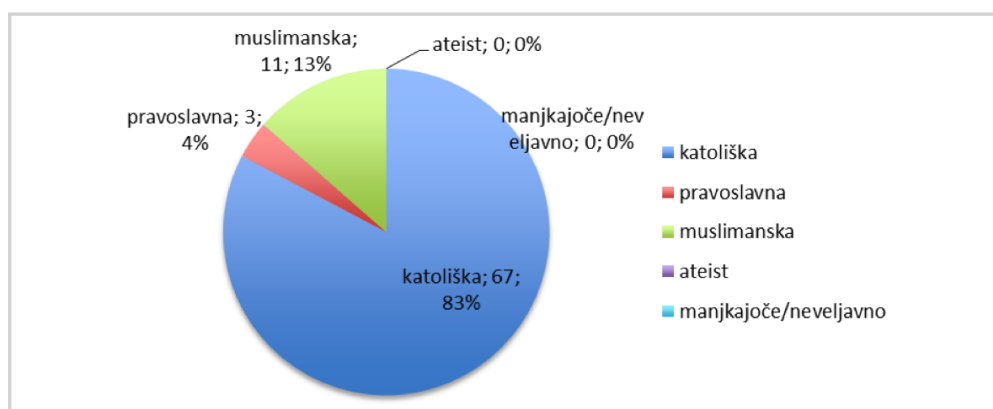
Na Šoli za rudarstvo in okoljevarstvo se je 83 % dijakov opredelilo za svojo pripadnost

⁴Ochs in Schiffelin, 1984.

Slika 4.25

Veroizpoved dijaka – Gimnazija.

Slika 4.26

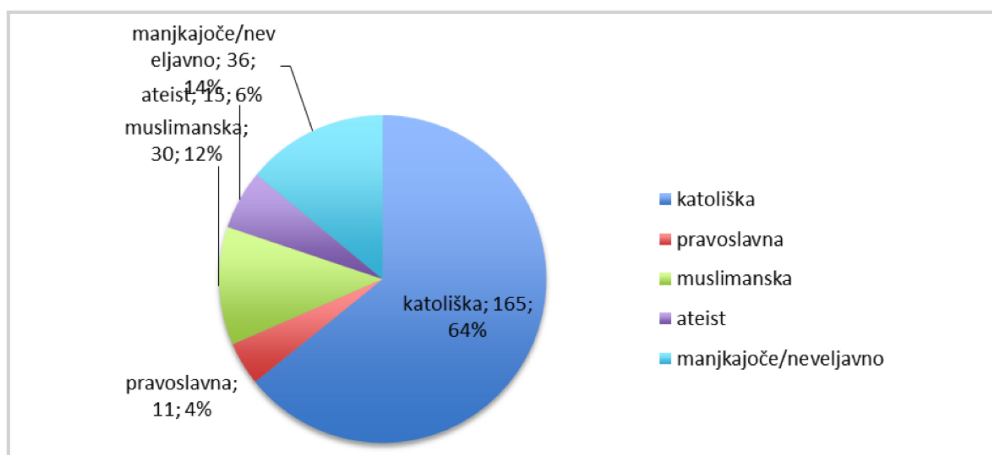
Veroizpoved dijaka – ŠRVO.

katoliški veroizpovedi, 13 % dijakov se je opredelilo za pripadnost muslimanski veri in 4 % dijakov se je opredelilo za pripadnost pravoslavni veri.

Na Strojni šoli se je 64 % dijakov opredelilo za svojo pripadnost katoliški veroizpovedi, 12 % dijakov se je opredelilo za pripadnost muslimanski veri, 6 % dijakov se je opredelilo za ateiste in 4 % dijakov se je opredelilo za pripadnost pravoslavni veri.

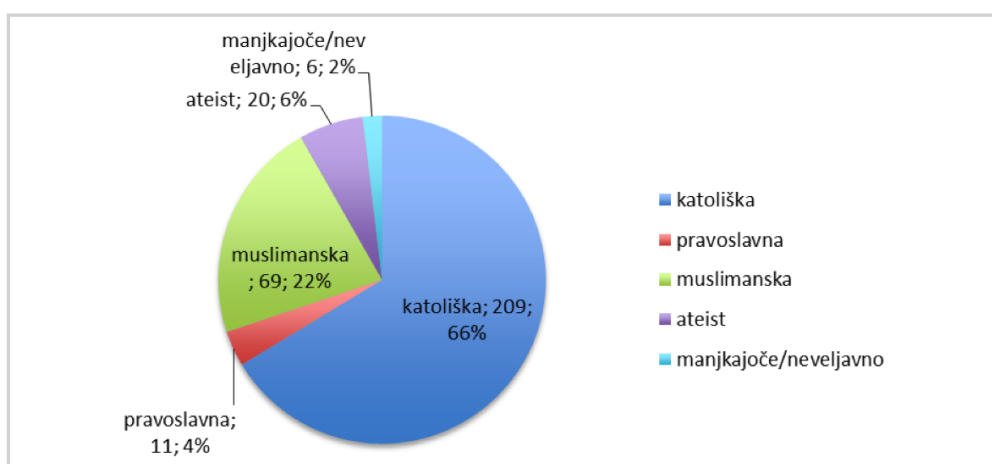
Na Šoli za storitvene dejavnosti se je 66 % dijakov opredelilo za svojo pripadnost katoliški veroizpovedi, 22 % dijakov se je opredelilo za pripadnost muslimanski veri, 6 % dijakov se je opredelilo za ateiste in 4 % dijakov se je opredelilo za pripadnost pravoslavni veri.

Na Elektro in računalniški šoli je 72 % dijakov opredelilo svojo pripadnost katoliški veroizpovedi, 11 % dijakov se je opredelilo za pripadnost muslimanski veri, 11 % dijakov se je opredelilo za ateiste in 4 % dijakov se je opredelilo za pripadnost pravoslavni veri.

Slika 4.27

Veroizpoved dijaka – ŠŠ.

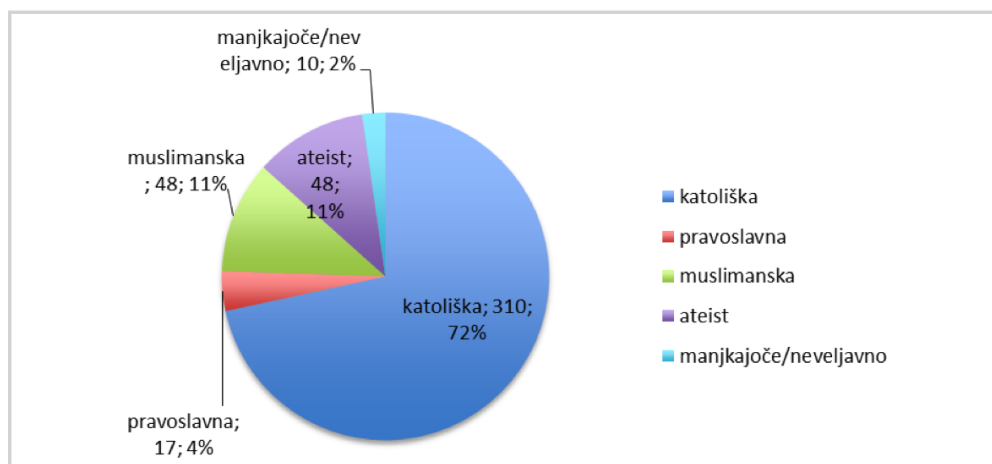
Slika 4.28

Veroizpoved dijaka – ŠSD.

Na ŠCV se je 69 % dijakov opredelilo za svojo pripadnost katoliški veroizpovedi, 12 % dijakov se je opredelilo za pripadnost muslimanski veri, 11 % dijakov se je opredelilo za ateiste in 4 % dijakov se je opredelilo za pripadnost pravoslavni veri.

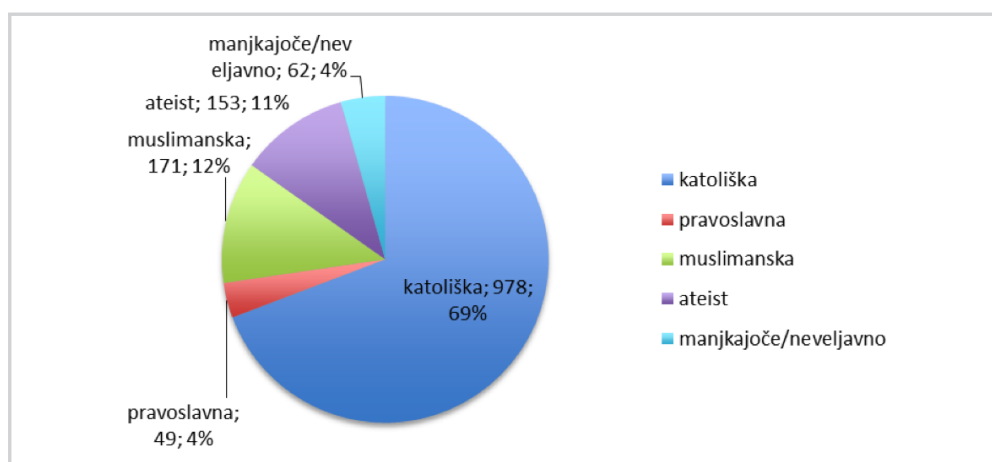
Iz pričujočih grafov lahko sklepam, da se dijaki glede vere opredeljujejo zelo različno. V nalogi sem predpostavljala, da se pripadnost določeni etniji veže tudi na veroizpoved, ki je značilna za določeno etnijo. Za etnične skupine v Velenju ne morem trditi, da se identificirajo z religijo, saj so predvsem Bošnjaki, Hrvati, Srbi, Makedonci in Albanci. Njihova identifikacija poteka skozi etnično zavest, katere del je sicer tudi religija, faktor, ki močno vpliva na utrditev etnične zavesti.⁵

⁵Južnič, 1987.

Slika 4.29

Veroizpoved dijaka – ERŠ.

Slika 4.30

Veroizpoved dijaka – ŠCV.

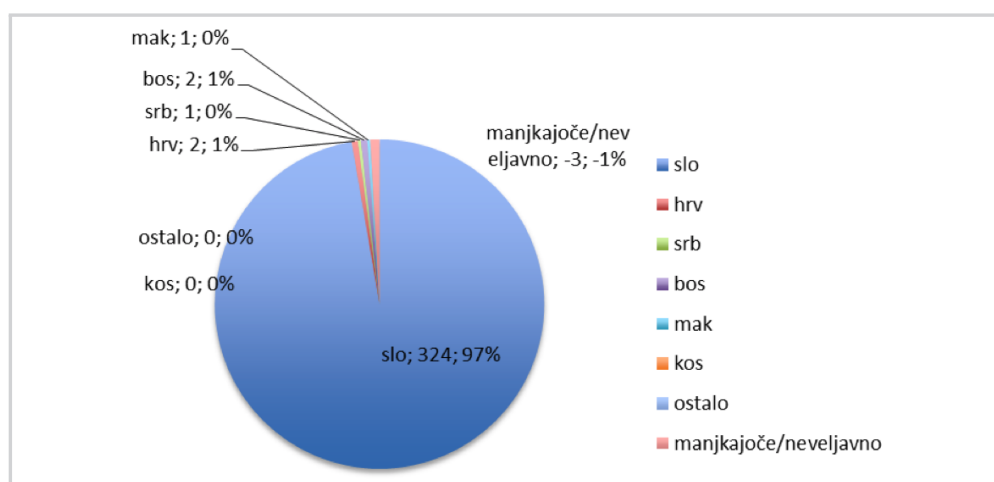
Večina dijakov je najprej menila, da sploh niso verni in bi se označili kar za ateiste, ker se ne udeležujejo redno bogoslužja. Ravno o tem govori Baumann, da »ljudje, ki trdijo, da so ateisti se kulturno še vedno opredelijo kot katoliki.«⁶ Saj, kot sem že prej povedala, veroizpoved določa moralo in vrednote. Učitelji, pri katerih so dijaki izpolnjevali anketo, v pogovoru (kajti dijaki so nas ob izpolnjevanju ves čas nekaj spraševali, bili so izredno nesamostojni pri reševanju ankete) smo morali pojasniti, da ni vse v demonstraciji prepričanj, da govorimo o verovanjih in običajih, ki so povezani z vero, kot je recimo barvanje jajc, kuhanje šunke, ribanje hrena in peka potice, kar je značilno za veliko noč ali kot je post značilen za pričakovanje ramadana.

⁶Baumann, 2002.

Šola z največ pripadniki muslimanske vere je ŠSD. To dejstvo izhaja iz enako velikega števila pripadnikov manjšinskih etničnih skupin na tej šoli. Povezano je z izbiro poklicev za katere izobražujemo na tej šoli, kot sem že razložila.

4.6 Državljanstvo, ki ga ima dijak

Slovenija je, ko govorimo o tem, kdo lahko pridobi državljanstvo zelo popustljiva, saj ima lahko državljanstvo tudi človek, ki ne zna slovenskega jezika, zato ne presenetijo rezultati ankete, saj so skoraj vsi dijaki ŠCV državljani Slovenije. Razen tistih redkih nekaterih, ki so na ŠCV prišli kot športniki za enega izmed velenjskih klubov ali pa šele pred kakšnim letom.

Slika 4.31

Državljanstvo, ki ga ima dijak Gimnazije.

Na Gimnaziji ima 97 % dijakov slovensko državljanstvo, 1 % dijakov ima bosansko državljanstvo, 1 % dijakov ima hrvaško državljanstvo.

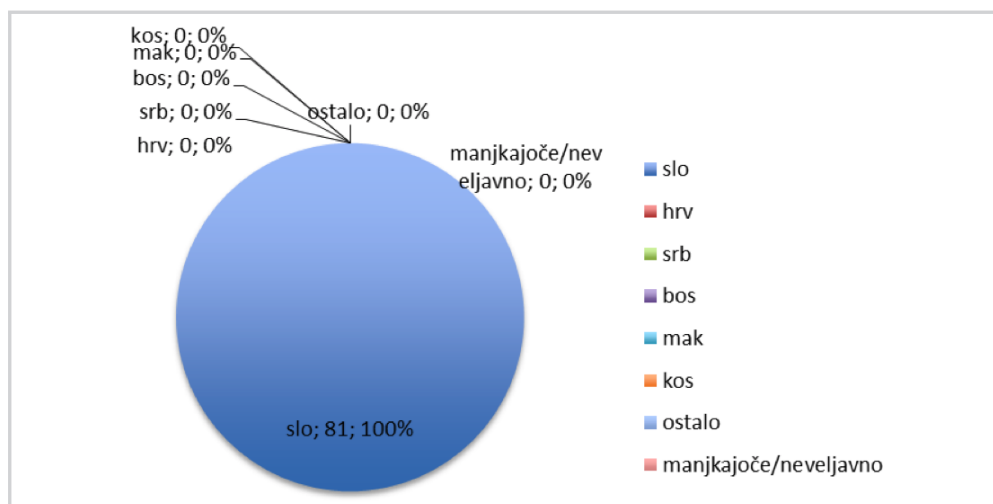
Na Šoli za rudarstvo in varstvo okolja imajo vsi dijaki slovensko državljanstvo.

Na Strojni šoli ima 92 % dijakov slovensko državljanstvo, 4 % dijakov ima srbsko državljanstvo, 3 % dijakov ima kosovsko državljanstvo in 1 % dijakov ima bosansko državljanstvo.

Na Šoli za storitvene dejavnosti ima 87 % dijakov slovensko državljanstvo, 6 % dijakov ima kosovsko državljanstvo, 4 % dijakov ima bosansko državljanstvo.

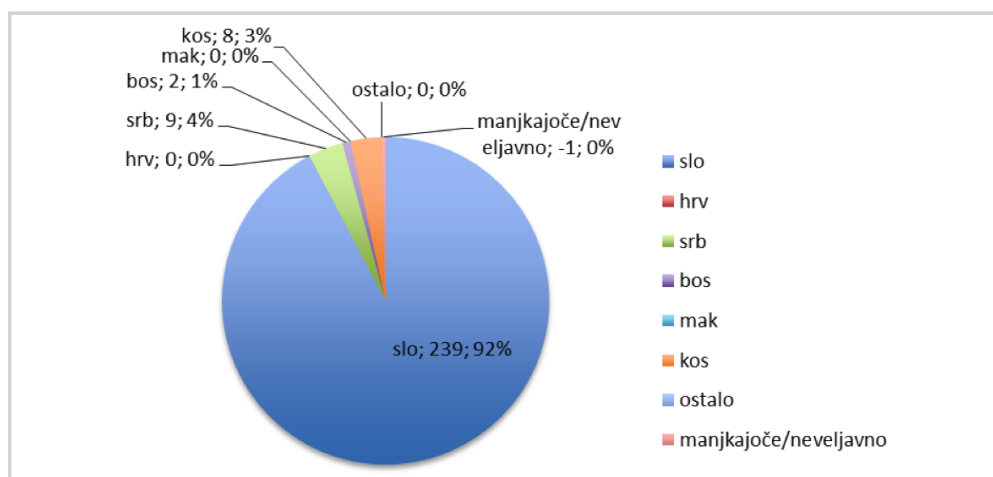
Na Elektro in računalniški šoli ima 93 % dijakov slovensko državljanstvo, 1 % dijakov ima bosansko državljanstvo, 1 % dijakov ima hrvaško državljanstvo, 1 % dijakov ima makedonsko državljanstvo in 1 % dijakov ima kosovsko državljanstvo.

V anketi sem z državljanstvom samo potrjevala domnevo, da imajo vsi dijaki in tudi

Slika 4.32

Državljanstvo, ki ga ima dijak ŠRVO.

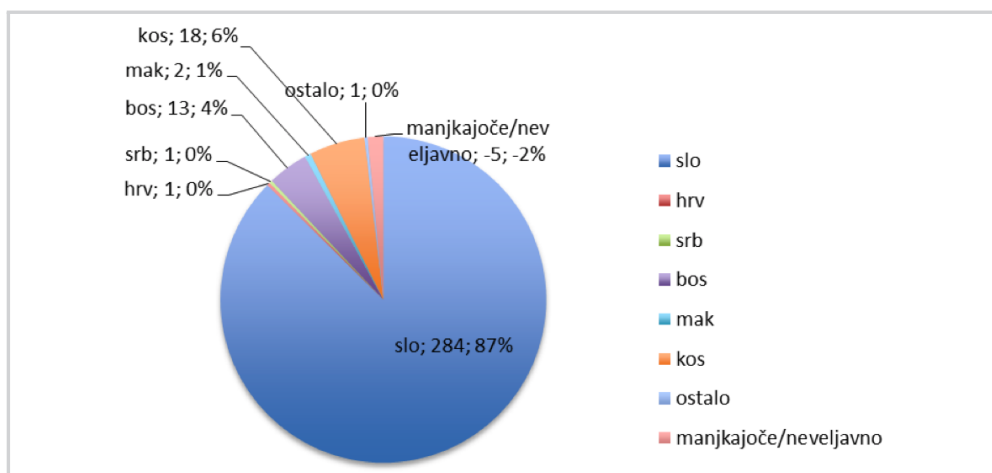
Slika 4.33

Državljanstvo, ki ga ima dijak SŠ.

njihovi starši (za potrditev hipotez doktorske naloge sem uporabila samo nekatere dele ankete) slovensko državljanstvo, razen dijakov iz Kosova, ki si državljanstva še niso uspeli pridobiti, saj tukaj bivajo premalo časa (zapisala sem že, da se zadnja leta skoraj eksponentno večja številka priseljencev iz Kosova). To se je izkazalo za pravilno, le da imajo nekateri dijaki in njihovi starši tudi državljanstvo njihove etnije (hrvaško, bosansko, srbsko, makedonsko). Zanimivo je bilo opazovati, kako so nekateri dijaki na listke samoiniciativno ob državljanstvu kot pripombo ali morda tudi izzivaje zapisali:

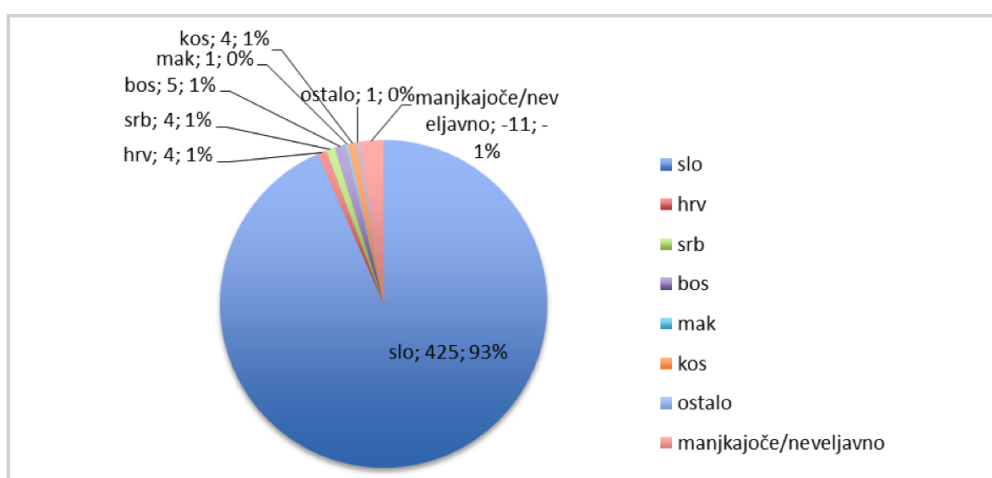
»Čutim pripadnost Srbiji.«

(Dijak 3. letnika ŠSD; oktober 2015.)

Slika 4.34

Državljanstvo, ki ga ima dijak ŠSD.

Slika 4.35

Državljanstvo, ki ga ima dijak ERŠ.

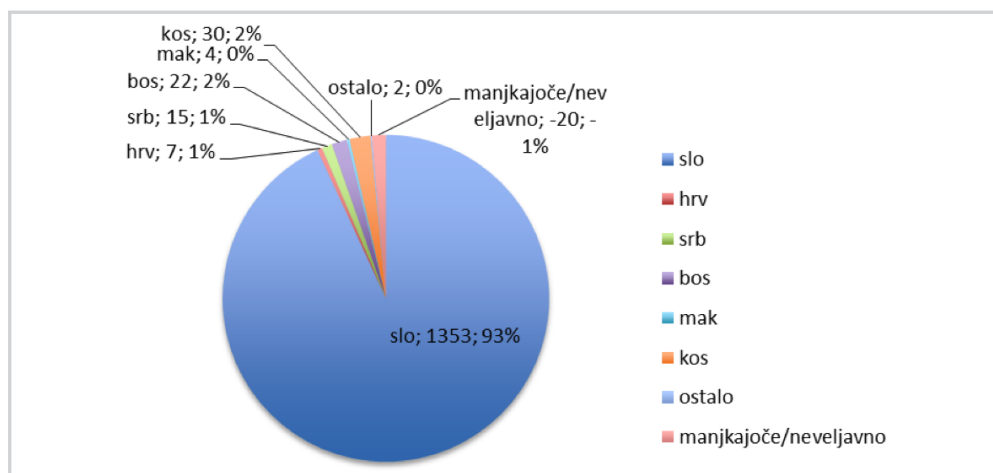
»Ne čutim pripadnosti Sloveniji.«

(Dijak 4. letnika ERŠ; oktober 2015.)

»Čutim pripadnost Bosni.«

(Dijak 4. letnika ERŠ; oktober 2015.)

Takšni so bili izbrani (kot sem že zapisala; izbrala sem tiste, ki pomagajo osvetliti koncepte doktorske disertacije) rezultati ankete izvedene na ŠCV. Vprašanj etničnosti, veroizpovedi in jezika se, kakor je meni znano ni lotil še nihče. So pa razna predvidevanja o tem, kakšno je stanje, obstajala vedno. Glede rezultatov sem osebno presenečena, saj sem nekako vedno mislila, da je dijakov, ki so pripadniki manjšinskih etnij še več. Ampak

Slika 4.36

Državljanstvo, ki ga ima dijak ŠCV.

tako je z govoricami, dokler jih ne potrdiš. Takšen, napačen vtis dobimo in čeprav zveni kot stereotipiziranje, ker so dijaki manjšinskih etnij v primerjavi s Slovenci pač glasnejši in živahnejši.

Skozi predstavitev ali bolje rečeno kvalitativno potrditev z anketo etničnega konteksta ŠCV in širšega velenjskega okolja, sem želela predstaviti, kakšen je multietnični prostor na ŠCV in kako ga doživljajo mladostniki.

*Preverba hipotez in
utemeljena teorija*

V doktorski disertaciji, študiji primera ŠCV, sem sledila identiteti mladostnikov v multietničnih razredih na ŠCV in širši okolici Velenja. Skozi predstavljene, najpomembnejše teoretične izsledke, ki se konceptualno nanašajo na mladostnika, etničnost, šolski razred in identiteto – predvsem mladostnika, sem osvetlila mnogo zanimivih raziskav, hipotez in teorij, antropologov in znanstvenikov drugih družboslovnih (sociologov, filozofov, pedagogov, psihologov ...) ved, ki so in se še ukvarjajo s tematiko mladostnikov vpetih v multietnični prostor, kjer se srečujejo z vprašanji identitete, razpeti med večinsko, ki s svojimi socializacijskimi institucijami vsiljuje svoje videnje sveta in svojo manjšinsko etnijo, katere pripadniki se čutijo le skozi spomin na skupno preteklo ozemeljsko pripadnost pa še to le skozi pripovedovanja svojih staršev.

Predstavila sem zbran terenski material, ki sem ga zbirala od leta 2009 in ga zbiram še danes, saj je v današnjem času manjšinska problematika izjemno aktualna in vsekakor je to vedno fluktuatna tema. Obilico zbranega materiala iz opazovanja z neposredno udeležbo, ki velja za kraljevsko raziskovalno metodo antropologije, sem pregledala, analizirala in predstavila skozi posamezne komponente, ki so se iz danega izkazale kot ključne za razumevanje etničnega konteksta na ŠCV, dinamiko identitete mladostnikov na ŠCV in oblikovanje novega kulturnega polja na ŠCV in tudi v Velenju. Z drugo metodo kvalitativnega znanstvenega raziskovanja – nestrukturiranimi intervjuji, ki sem jih opravila s 30. mladostniki iz ŠCV sem podala izbrane, najbolj reprezentativne izjave mladostnikov o dojetanju tega multietničnega prostora. Razgovor v fokusni skupini pa je bil tista metoda kvalitativnega znanstvenega raziskovanja, ki sem jo opravila z učitelji teh dijakov, torej mojih sodelavcev in sem tako še iz drugega zornega kota osvetlila aktualno dogajanje v multietničnih razredih na ŠCV.

Ob vseh kvalitativnih metodah znanstvenega raziskovanja, tako značilnih in pričakovanih za antropološko stroko, vendar z izjemnim subjektivnim nabojem, saj so na tanki meji med znanostjo in preprosto interpretacijo pa sem – in prav zato – uporabila še metodo kvantitativnega znanstvenega opazovanja – anketo, s katero sem na velikem, reprezentativnem vzorcu (1637 dijakov ŠCV) preverila predvsem vprašanja etnične identitete in jezikovne integritete.

Kot sem pojasnila že večkrat, sem skozi različne teorije in zbran terenski material sledila vprašanjem, ki sem si jih zastavila v dveh hipotezah. Prva hipoteza se je nanašala na multikulturalnost in nove vzorce obnašanja:

V multikulturnem stiku nastajajo novi kulturni vzorci, na področju religije, jezika ...

S pomočjo terenskega materiala, ki sem ga zbrala in predstavila, sem prvo hipotezo

potrdila. Predstavila sem, da so na ŠCV in na širšem področju Velenja, mladostniki in tudi njihovi starši začeli oblikovati nov pristop obeležitve verskih praznikov, saj praznujejo pravoslavne ali muslimanske in katoliške praznike, ki so v domeni večinske, dominantne etnije in v Sloveniji tudi dela prosti dnevi. Kako nastajajo nove navade, nove priprave jedi in nov pogled na posamezni praznik sem podrobneje predstavila v podpoglavju *Predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja v multietničnih razredih na ŠCV*. Vendar moram pripomniti, da je novonastala situacija obeležitve religijskih obredov ali novonastalo kulturno polje značilno le za pripadnike nedominantnih etnij, ki so po veroizpovedi pravoslavci ali muslimani. Ne velja pa za pripadnike katoliške veroizpovedi, razen kadar so ti poročeni s pripadnikom manjšine.

Prav tako sem predstavila nove jezikovne forme in tvorbe, ki nastajajo ob multikulturnem stiku s prevzemanjem iz drugih jezikov. V slovenski besednjak se vključujejo nove besede in slovenska skladnja se spreminja, kar sem pokazala z uporabo drugačnih predlogov in nenazadnje spreminja se tudi melodija jezika in naglasi.¹ Takšen govor uporabljajo skoraj vsi mladostniki na ŠCV in v Velenju ne glede na etnično pripadnost. Izjema so le tisti, katerih starši posvečajo posebno pozornost jeziku. Pred časom smo srečali daljnega sorodnika, ki živi v Ljubljani in ima nečakinjo iz Velenja, ki jo dobro pozna in večkrat sreča. Ko je prvič v življenju srečal moja najstniška otroka je rekel: »*Ampak zakaj pa vidva ne govorita po velenjsko kot S.*?«² Potem je seveda razložil očitno razliko v naglasu in besedju, ki ga uporabljata.²

Naslednje integracijsko polje vseh etnij, ki jih srečamo na ŠCV in v Velenju, se vidi v poslušanju balkanske glasbe (balkan) in očitnem navdušenju vseh mladostnikov nad to zvrstjo glasbe in množično obiskovanje tovrstnih koncertov v Velenju, ne glede na etnično pripadnost mladostnika.³ Mladostniki so ne glede na etnično pripadnost privrženci tovrstne glasbe, poznajo besedila in se z njo poistovetijo. Kot so rekli mladostniki, da takrat ni pomembno kdo si, ampak so vsi enaki. To kaže na posebno velenjsko multikulturno polje prilagajanja vseh etnij. Vsi poznajo besedila večinoma v srbskem jeziku, od koder izhaja turbofolk glasba, o čemer sem več zapisala v podpoglavju *Predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja v multietničnih razredih na ŠCV* in se ne razlikujejo po

¹Erjavec, 2015 je v svoji študiji zapisala, da mladostniki na internetu pišejo v slovenščini, čeprav sami menijo, da to najbrž sploh ni slovenščina. Televizijske programe spremljajo mladostniki v svojem maternem jeziku, z namenom, da se informirajo in ohranjajo kulturno povezavo z izvorno družbo.

²Opomba: Velenje, maj 2013. NMP.

³Opomba: Velenje, maj 2013: V Velenju imamo v barih, kjer se zbirajo mladostniki (Max, Ritmo caffè) vsaj enkrat na mesec koncerte balkanskih zvezd: Jelena Rozga, Dražen Zečić. NMP.

etnični pripadnosti, po obleki. To ob glasbi, ki jo spremlja tudi ples, gre za posebno zvrst plesa, s pridihom orientalskega trebušnega plesa in ljudskega plesa iz Srbije, preprosto izgine, meje se zabrišejo in vsi mladostniki postanejo ena sama velika etnija. Glasba ima združevalno in ne ločevalno moč, kar sem prej ravno nasprotno omenjala pri jeziku, obnašanju, oblačenju idr.

Nenazadnje pa nastajajo tudi novi vedenjski vzorci, ki sem jih že prej razložila v pod poglavju *Predstavitev oblikovanja novega kulturnega polja v multietničnih razredih na ŠCV*. Nove vedenjske vzorce sem predstavila z opazovanjem z neposredno udeležbo mladostnikov, za katere sem ugotavljala, da se precej razlikujejo od ustaljenih vzorcev obnašanja Slovencev, ki veljajo za bolj umirjen, zadržan narod. Še en primer velenjskega multikulturnega polja, kjer etnije niso v opoziciji ampak v združevanju. Mladostniki pa se, v nasprotju s prejšnjima trditvama, obnašajo precej bolj sproščeno, odprto in to sem prikazala in potrdila s primeri objemanj in tudi poljubljanja ob srečevanju, predvsem deklet (za fante sem rekla, predvidevam da je tako, se to ne spodobi, oni morajo obdržati svojo macistično podobo). Skratka v tem primeru se prilagaja predvsem slovenska etnija, ki je sicer bolj zadržana in predvsem manj vajena javnega izkazovanja čustev.

Mladostniki so mnoge ovire, meje podrli in preseгли okvirje etnično »predpisanega« obnašanja. Lahko bi rekli, da so postali del kozmopolitizma.

»Kozmopolitizem ima za idejno osnovo svetovno družbo oziroma enotno skupnost vseh ljudi, ki jih povezujejo univerzalne vrednote in morala. Slednja je pomemben aspekt kozmopolitizma, saj naj bi posamezniki svetovljani vzpostavljali in vzdrževali strpno vzajemno spoštovanje navkljub kulturnim, verskim, političnim in drugim razlikam, ki jih sicer razdvajajo. Pri kozmopolitizmu imamo torej opravka z eno samo, svetovno skupnostjo, akterji svetovljanstva pa so posamezniki, ne morebitni podredni kolektivi znotraj svetovljanskega.«⁴

Ob novonastalem kulturnem polju, ob vseh spremembah, ki jih prinaša multikulturni prostor in sobivanje nekaj različnih etnij pa vseeno ostajajo še prežitki, ki pomagajo ohranjati etnične meje, ki služijo prepoznavanju značilnosti posamezne etnije in te sem opazovala skozi perspektivo druge hipoteze:

Mladostniki se prilagodijo s postavljanjem mej, kje bodo uporabili attribute, vezane na etnično identiteto.

Kot sem v analizi zbranega materiala z neposredno udeležbo in nestrukturiranimi intervjuji z dijaki ugotavljala, sem drugo hipotezo le delno potrdila, saj se mladostniki, pri-

⁴ Toplak, 2010.

padniki 2. generacije priseljencev prilagajajo situacijsko, najbrž je prav, da na tem mestu poudarim, da pri postavljanju mej in situacijskem prilagajanju jezika ne sodeluje večinska, slovenska etnija, saj zanjo tovrstna identifikacijska vprašanja ne pridejo v poštev. Slovenec se ne bo čutil manjvrednega, če bo uporabljal slovenski jezik. Predvsem se to dogaja pri uporabi jezika, katerega bo pripadnik manjšine uporabil v določeni situaciji, katerega doma, katerega v šoli, katerega na cesti ipd. Mladostniki prilagodijo svoj jezikovni kod glede na to s kom govorijo. Medtem ko doma največ uporabljajo svoj materni jezik, v družbi, šoli v stiku s slovensko govorečim sogovornikom uporabijo slovenščino. Opozoriti moram tudi na ugotovitve, ki jih je prinesla anketa v zvezi z uporabo jezika, namreč, da je več kot očiten razkorak v uporabi slovenščine in drugih manjšinskih jezikov na Šoli za storitvene dejavnosti, saj se na vseh ravneh družbenega življenja uporablja več manjšinskih jezikov.

Omeniti in izpostaviti pri vprašanju jezika pa moram interference iz jezikov manjšin, ki jih Slovenci radi sprejemamo in z veseljem uporabljamo.

Na ostalih ravneh družbenega življenja pa mladostniki, pripadniki etničnih manjšin niso toliko prilagodljivi, torej so področja družbenega življenja, kjer se ne prilagajajo, kot sem prej nasprotno trdila za jezik, kjer se ne prilagajajo Slovenci in se prilagajajo pripadniki etničnih manjšin. Medtem ko se glede oblačenja, obnašanja ne prilagajajo pripadniki manjšinskih etnij. Še vedno prevladuje, da so dekleta bolj samozavestna, kar se opazi na njihovi drznosti pri oblačenju (so izzivalna) in fantje imajo svoj način oblačenja, ki sem ga opisala kot pretežno trenirka ponižane hlače, narobe obrnjene šiltovke, so glasni in se izpostavljajo ob športnih ali drugih zmagah bivše domovine njihovih staršev.

Na podlagi kvalitativne vsebinske analize kodiranega materiala in njegovega povezovanja v kategorije je nastala *utemeljena teorija*, ki jo razumemo kot izpeljano iz podatkov sistematično zbranih in analiziranih in v raziskovalnem procesu pridobljenih. Je teorija, ki nastaja zgolj pri kvalitativno zbranih podatkih in kvalitativnih znanstvenih raziskovalnih metodah. Pogoj pa je, da utemeljena teorija vsebuje teoretično vzorčenje in teoretično saturacijo.

Tako je v procesu samega raziskovanja in priprave nanj ter analize zbranih podatkov na podlagi ugotovitev iz opazovanja z neposredno udeležbo, nestrukturiranih intervjujev, razgovora v fokusni skupini, anketo, kot primerom kvantitativne raziskave, ki je potrdila ugotovitve kvalitativne analize in nenazadnje skozi prizmo mnogih pregledanih in uporabljenih za natančnejše razumevanje, znanstvenih raziskav in teorij s področja identitete mladostnikov v multietničnih okoljih, nastala *utemeljena teorija*, saj sem ob posta-

vljanju doktorske naloge zapisala komentar, da mladi razvijejo enakovredno obe etnični identiteti. Seveda ne morem govoriti o enakovredno razvitih etničnih identitetah, situacija glede na gibanja v takšnem multietničnem prostoru ni tako enoznačna. V Analizi terenskega materiala sem natančno predstavila, kako mladostniki razvijajo svoje identitete in kako variirajo med posameznimi identitetami. Kako se prilagajajo situacijsko, katero etnično identiteto uporabiti, kateri jezik, katero vrednoto ipd.

Mladostniki se tako ves čas prilagajajo in variirajo v svojih identitetah. Bistvo njihove identitete je v inferiorni poziciji liminalnosti, ampak zagotovo ne sprejmejo etnične identitete Slovencev. Pogosto se sicer sprašujejo glede svoje etnične identitete in čutijo superiornost slovenske etnije, vendar zaradi tega ne spreminjajo svojih navad in običajev, ampak jim, kljub močni integriranosti v slovensko družbo (šola, službe staršev), sledijo.

Res, da se srečujejo s katoliškimi verskimi prazniki (dela prostimi dnevi in prireditve v okolju na temo katoliških verskih praznikov – prihod Miklavža, obdarovanje božička ...), ampak bolj zaradi nuje, pragmatičnosti, ker so pač takrat prosti. Ne sledijo običajem ob verskih katoliških praznikih, ampak v teh prostih dneh gojijo svoje običaje in navade – kot so večkrat rekli mladostniki v intervjujih – *»jemo naše jedi in se družimo«*. Kljub temu pa z integriranostjo v slovensko družbo uporabijo, kot sem predstavila v poglavju *Analiza terenskega materiala*, mnoge elemente slovenske kulture.

Tukaj lahko govorim o interkulturalnosti,⁵ in ne več o multikulturalnosti, ki implicira primerjavo, sodelovanje in konfrontacijo kultur. Gre bolj za razumevanje kulturnih razlik in podobnosti, ki omogočajo sobivanje in sodelovanje med kulturami.

Torej v Velenju nastaja novo kulturno polje; *»multikulturalnost je del velenjskega življenja«*⁶, ki pomeni integriranje Slovencev in pripadnikov drugih manjšinskih etnij (bošnjaške, hrvaške, srbske, makedonske). Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Bučar Ručman v svoji terenski študiji, prav tako opravljeni v Velenju, ki pravi:

*»Ljudem je uspelo vzpostaviti uspešno sobivanje in solidarnost v skupnosti. Oblikujejo se medetnična prijateljstva, drugače pa je pri oblikovanju partnerskih zvez. Te mladi sklepajo predvsem znotraj svoje etnične skupine. Nestrpnost v lokalni skupnosti ni razširjena, so pa zaskrbljujoči primeri šikaniranja in neustreznega odnosa do potomcev priseljencev v šolskem okolju.«*⁷

⁵Mrvar, 2004.

⁶Bučar Ručman, 2015.

⁷Bučar Ručman, 2015.

Utemeljeno teorijo torej postavljam na svojih opažanjih na kar nekaj nivojih družbenega življenja – jezik, navade, vedenje, glasba. Različne kulture, ki se nahajajo v Velenju se oplajajo na mnoge, različne načine, vsaka se prilagaja na svoj način in k interkulturalnosti doprinaša elemente svoje kulture:

- **Jezik:** med procesom integriranja so vstopale interference iz jezika etničnih skupin z območja bivše Jugoslavije v slovenski jezik, v katerem jih je vedno več in jih Slovenci več ne prepoznamo, saj smo jih sprejeli za svoje. Govorim o urbolektiku – velenjščini.
- **Veroizpoved:** združujejo obe ali celo več kultur, ki sobivajo na tem multikulturalnem prostoru. Obeležujejo tako svoje verske praznike kot katoliške, ki jih izkoristijo za družinska druženja. Vprašam se, je sploh mogoče vzdrževati izključno svoje navade in kulturo.
- **Glasba:** glasba združevalni moment, ob katerem se etnične meje popolnoma zabrišejo. Vsi intervjuvani mladostniki so potrdili, da je glasba tista, ki združuje in povezuje ni pomembno, kateri etniji pripadaš.
- **Objemanje/pretirano izkazovanje čustev:** objem ob srečanju – mladostniki na ŠCV so vpeljali v slovensko, zadržano kulturo novo sproščeno, kulturno univerzalno navado.

Ne glede na to, da manjšine v Velenju še vedno čutijo superiornost Slovencev in da so vzgajane pretežno z vzgojnimi institucijami slovenske etnije pa s svojo upornostjo in vero v svojo zapuščino, ohranjajo tipične, posamezne elemente svoje kulture in tako nastaja novo kulturno polje, v katerem so pričujoči kulturni elementi vseh kultur, ki so pripravljene sprejeti in uporabljati interference iz drugih kultur, česar zaenkrat ne moremo trditi za albansko kulturo, ki je še vedno zaprta sama vase. Morda bo korak naprej prinesla Ura pravljic v Knjižnici Velenje. Slovenci sicer še vedno čutimo nekaj hostilnosti do prišlekov, vendar vseeno z njimi sobivamo in tvorimo skupni medkulturno oplajani prostor, morda kozmopolitanski.

*Zaključek in refleksija
raziskovanja*

6

V pričujočem doktorskem delu sem analizirala mladostnike, pripadnike druge generacije priseljencev na ŠCV. Osrednji namen doktorske naloge je bil prikazati, kakšno je kulturno polje, jezik in interference med posameznimi etnijami. Področje, ki sem ga raziskovala je bilo obsežno, zahtevno in izjemno občutljivo, saj so vpogledi v občutljivo tematiko etnij in identitete lahko zelo problematični. V doktorski nalogi je uporabljena antropološka metoda opazovanja – torej opazovanja z neposredno udeležbo, ki zaradi svojega posebnega pristopa razlage med emskim in etskim postavlja v novo luč multietničnost in identiteto mladostnikov na ŠCV. Gre namreč za študijo primera, na katere dognanjih je postavljena tudi *utemeljena teorija*. Z obsežnim terenskim materialom bo doktorska naloga doprinesla nov vpogled na multietničnost v Sloveniji nasploh. Ugotovitve, do katerih sem se dokopala skozi obsežno teorijo in terensko raziskavo, se lahko širše aplicirajo na marsikateri slovenski multietnični prostor. Primeri, ki so v doktorski nalogi citirani in navedeni so po mojem mnenju splošno veljavni za slovenski prostor, saj se podobne stvari dogajajo tudi v drugih slovenskih multietničnih razredih in širših mestnih okoljih.

V nalogi sem uporabila dvodelni pristop, teoretski in empirični za preverjanje in potrjevanje zgoraj omenjenih teoretičnih izhodišč. Pri teoretski utemeljitvi osrednjih konceptov naloge kot so mladostnik, šolski razred, etničnost in identiteta sem predvsem uporabila deskriptivno metodo, ob teoretskih znanstvenih izhodiščih pa sem sproti, s pomočjo primerov iz opazovanja z neposredno udeležbo, potrdila teoretična izhodišča izbranih avtorjev, ki se ukvarjajo s predstavljeno problematiko.

Prisotnost etničnih in identitetnih dimenzij mladostnika na ŠCV sem torej preverila z empirično analizo. Primerjala sem dva zorna kota: etski pogled informatorjev pedagoške stroke, v tem primeru mojih sodelavcev, ki izbrane dijake iz nestrukturiranih intervjujev tudi sami poznajo in učijo, seveda pa jim ni bilo povedano, kateri dijaki so sodelovali v nestrukturiranih intervjujih in mladostnikov samih, ki so o izbrani problemati razmišljali s pomočjo podvprašanj ter emski pristop z opazovanjem z neposredno udeležbo. V nadaljevanju bom strnila teoretske in empirične ugotovitve z namenom preveriti, kaj sem ugotovila v zvezi z osrednjimi koncepti doktorske naloge.

V teoretskem delu sem se omejila predvsem na izbrana dela in avtorje, ki obravnavajo probleme mladostnika, šolskega razreda, etničnosti in identitete. S teoretskim delom naloge sem predstavila avtorje, ki so že pred mano problematizirali in raziskovali koncepte, ki so mi služili za osvetlitev problematike. Najtežja je bila odločitev, glede na to, da so koncepti mladostnika, šolskega razreda, etničnosti in identitete že velikokrat na različne načine raziskovani, obravnavani in predstavljeni, na podlagi katerih znanstvenih inter-

pretacij eksplicitno definirati ključne koncepte doktorske naloge. Mladostnik in šolski razred sta koncepta, ki se kontinuirano raziskujeta v pedagoški stroki. Identiteta je koncept, ki si ga lasti bolj psihološka veda in etničnost je bolj antropološki in politični koncept. Tako sem teoretične interpretacije poiskala v vseh prej omenjenih strokah. Poudarek sem dala na antropoloških raziskavah na terenu, torej tistih, ki so bazirale na opazovanjih z neposredno udeležbo. Prav tako sem teorijo iskala v razlagah antropologov, ki v skladu s svojo perspektivo nudijo širši »razgled« na opazovano problematiko. Saj antropologija, ki je izšla kot znanstvena veda iz sociologije, filozofije, psihologije, zgodovine in še katere družboslovne vede, v svojem empiričnem opazovanju upošteva zorne kote mnogih različnih družboslovnih ved o dani problematiki.¹

V empiričnem delu pričujoče doktorske naloge lahko izpostavim nekatere pomanjkljivosti. Empirična raziskava temelji na kvalitativnih metodah –poglobljenih nestrukturiranih intervjujih, pogovoru v fokusni skupini in opazovanju z neposredno udeležbo – pridobljeni podatki niso statistično reprezentativni, ampak poskušajo zgolj prikazati kompleksnost in prepletenost temeljnih problemov doktorske naloge. Prav tako sem imela pri empiričnem delu naloge ogromno količino podatkov, ki jih je bilo težko sistematično vključiti v nalogo. Poseben izziv je predstavljala analiza podatkov, pridobljenih s poglobljenimi nestrukturiranimi intervjuji ter razgovorom v fokusni skupini, saj so bili vsi razgovori odprtega tipa in kot taki precej obsežni. Čeprav so bila sogovornikom postavljena analogna, temeljna vprašanja, so odgovarjali vsak na svoj način ter usmerjali pogovor v različne smeri. Zato je bila včasih na enako zastavljeno vprašanje primerjava odgovorov sogovornikov težka ali celo neustrezna. Odgovori so se tudi prepletali med seboj, zato jih je bilo težko postaviti k zgolj enemu teoretičnemu konceptu in enemu opazovanemu polju, v katerem so se znašli opazovani mladostniki. Zaradi omenjenega, sem se odločila, da nekatere izbrane poglobljene nestrukturirane intervjuje objavim v poglavju *Priloge*, medtem ko bi bilo razgovor v fokusni skupini nemogoče smiselno objaviti v celoti. Tako pa je mogoče razbrati stališča posameznega izbranega sogovornika v navedenih izjavah. Izbrani poglobljeni nestrukturirani intervjuji so zapisani brez transkripcije v približno knjižno različico jezika, saj le kot taki kažejo pravo naravo slengovskega in pogovornega jezika mladostnikov, ki so uporabljali že tako bolj kultiviran jezik, ker

¹Opomba: Velenje, december 2015. Pri izbiri ustrezne teoretske podlage je bila množica del iz katerih sem morala izluščiti bistvene in to sem storila s pomočjo opazovanja svojih podiplomskih seminarskih nalog, ki so bile na svoj način fokusirane na obravnavano temo. Poleg tega so se nekateri koncepti v interpretacijah prekrivali in sem jih poskusila predstaviti iz različnim zornih kotov. NMP.

so govorili z učiteljico slovenščine, kot bi ga uporabljali sicer. Žal ne moremo njihovega govora tudi slišati, saj bi to pomenilo, da ločimo glasnike v jeziku, ki ločijo govorce med sabo glede na etnično pripadnost.

Najtežje obvladljiv je bil material pridobljen z opazovanjem z neposredno udeležbo, ki predstavlja temeljno antropološko metodo, ki je v drugih znanostih pogosto obravnavana kot neznanstvena in neobjektivna. Pri opazovanju na terenu namreč ni mogoče izvzeti prisotnosti subjektivne komponente, saj vsaka antropološka etnografija predstavlja hkrati tudi delno antropologovo »avtobiografijo.« V študiji primera ŠCV je bilo terensko delo še bolj zapleteno, saj je bilo opravljeno na domačem terenu ob hkratnem aktivnem delu v razredu. Zato ob neposrednem opazovanju klasičnih terenskih zapisov nisem mogla delati, ampak so nastajali naknadno, med odmori po končani uri ali po končani službi. Zaradi tega se je včasih zabrisala intenzivnost določene situacije ali izgubil določen detajl, saj je vmes nastopila časovna distanca, za katero pa vemo, da omili marsikakšno situacijo.

Vse prej omenjene kvalitativne in kvantitativne metode znanstvenega opazovanja so bile izbrane z namenom, da poskusim s karseda objektivno distanco analizirati in interpretirati identitetno dinamiko v multietničnem srednješolskem razredu na ŠCV.

Pričujoča tema, o kateri sem razpravljala v doktorski nalogi je fluktualna in hitro se spreminjajoča, zato že komaj zapisani podatki spreminjajo svoje pomene, spreminjajo se razmerja ipd. Čeprav, kar lahko spremljam že vrsto let skozi opazovanje z neposredno udeležbo, nekatere trditve držijo in so postale utemeljena teorija postavljena na študiji primera ŠCV. Na tej teoriji lahko postavim že teorijo identitete in migracij, ki jo lahko apliciram v drug multietnični slovenski prostor in ni le študija primera ŠCV in širšega prostora v Velenju, od koder vse prihajajo v te multietnične razrede dijaki in iz kakšnih sredin, če ne mislim s tem zgolj etničnega konteksta, ampak upoštevam še socialni, vrednotenjski, verski in še kakšen drug kontekst, ki pomaga identitetno oblikovati mladostnike. Zato v doktorski nalogi ugotavljam, da načini bivanja v multikulturni družbi vključujejo kulturne ideje, vrednote in razumevanja, kaj pomeni biti individuum, ki ga določena skupina sprejme. V tem pa ne gre samo za verovanja, ideologije, kulturne attribute, ampak predvsem za vsakdanje vedenje, ki je v primeru naših mladostnikov medkulturno krmarjenje. Kar lahko pomeni kloniranje kultur z zaželenostjo določenih tipov, oblik bivanja, lastnosti, ki se jih znotraj večinske družbe razume kot normativne standarde, kar se odlično pokaže v zgodbah opazovanih mladostnikov, ki sami sebe smatrajo za izstopajoče. Zato se z odraščanjem vedno bolj integrirajo v družbo (najprej vrtec,

potem šola ipd.) in prilagajajo. Mladostniki vse bolj drsijo iz svoje jasne etnične opredeljenosti v neko drugo – vmesno, liminalno. To lahko razumem, kot da od otroštva, v varnem zavetju družine, skozi mladost razvijejo etnično identiteto, ki vsebuje elemente tako njihove etnije kot slovenske in tudi elemente drugih etnij med katerimi mladostniki odraščajo, kar sem natančno predstavila že v utemeljeni teoriji. Živijo torej hibridno identiteto – svojo lastno, povezano z materinščino, zgodovinsko in geografsko pripadnostjo, kulturnimi vrednotami in vedenjem in identiteto drugih na tem prostoru živečih etnij. Skupna točka ali vezni člen vsem manjšinskim etnijam pa je slovenska etnija. Tega mesta si ni prislužila zaradi dominanc in večvrednosti, ampak preprosto zato, ker je tista, ki ima v rokah institucije socializacije. Vsako izmed identitet pa vključujejo situacijsko.

Mladostniki, pripadniki drugih etnij se torej prilagajajo situacijsko, vključujejo se v multikulturno družbo, hkrati pa se počutijo manjvredne, nesigurne v svojih identitetah in kar je paradoks, so kljub temu vedno bolj opazni, vedno glasnejši (na cesti, v trgovini ipd. govorijo v svojem jeziku, čeprav so tukaj rojeni, šolani in doma vedno govorijo svoj jezik).

V nadaljevanju in odpiranju novih vprašanj s tematiko etnične identite in multietničnosti nasploh, lahko omenim za šolstvo trenutno najbolj odprto področje priseljencev z območja Kosova.

V trenutnem, za Evropo, pretresljivem množičnem valu priseljencev nasploh, ki s sabo prinašajo prvobiten strah pred islamizacijo Evrope in ob teh novih dogajanjih in spremembah se bo morala oblikovati nova politika slovenske države do priseljencev, tistih priseljencev, ki v nekaterih mestih predstavljajo 40 % prebivalstva in vendar nimajo manjšinskega statusa. Upam, da bo tudi pričujoča doktorska naloga doprinesla k spreminjanju razmer, saj jo, kot sem že prej omenila lahko apliciram na mnogokatero slovensko mesto in srednjo šolo.

Vprašanja na katera sem odgovarjala v nalogi se v novih razmerah in z novimi dogodki tako odpirajo in ne zapirajo. Razred, ki sem ga v nalogi že omenila (razred v katerem je »Jugoslavija v malem«) ostaja in z njim nova vprašanja, opazovanja in novi odgovori. Ali z njim postaja Velenje multietnični kotel ali kozmopolitansko središče?

LITERATURA

- [1] Abreu, G., Elbers, E. (2005): »The Social Mediation of Learning in Multiethnic Schools«, *European Journal of Psychology of Education*, XX/1, Lisboa, Instituto Superior de Psicologia Aplicada.
- [2] Appadurai, A. (2006): *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger*, London, Duke University Press.
- [3] Applebaum, H. ur. (1988): *Perspectives in Cultural Anthropology*, New York, State University of New York Press.
- [4] Bajt, V. (2010): »Več kot zgolj administrativno ustvarjeni »tujci«: Izbrisani in odmev nacionalistične konstrukcije Drugega v simbolni ideji o »nas««, *Brazgotine izbrisa: Prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 193-215.
- [5] Barfield, T. ur. (1999): *The Dictionary of Anthropology*, Oxford, Blackwell Publishers.
- [6] Barnouw, V. (1985): *Culture and Personality*, Homewood, The Dorsey Press.
- [7] Barth, F. (1969): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture*, London, George Allen & Unwin.
- [8] Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J. & Weakland, J. idr. (2000): »Towards a Theory of Schizophrenia«, *Steps to an Ecology of the Mind*, The University of Chicago Press.
- [9] Baumann, G. (2002): *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities (Zones of Religion)*, New York, Routledge NY.

- [10] Benner, D. A., Graham, S. (2009): »The Transition to High School as a Developmental Process Among Multiethnic Urban Youth«, *Child development*, 80/2, Caracas. Invedin.
- [11] Bernard, H. R. (1995): *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*, Oxford, AltaMira Press.
- [12] Bizjak K., Snoj, M. ur. (2012). *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, Ljubljana, ZRC SAZU.
- [13] Blyth, Whiting, B., Pope, E. idr. (1992): *Children of Different Worlds, The Formation of Social Behavior*, London, Harvard University Press.
- [14] Borofsky, R. (1993): *Assessing Cultural Anthropology*. London. Mcgraw-Hill College.
- [15] Bošković, A. (2005): »Distinguish “self” and “other”. Anthropology and national identity in former Yugoslavia«, *Anthropology Today*, Oxford, 21/2 2. Wiley-Blackwell.
- [16] Bošković, A. (2008): »The Trouble with Multiculturalism (Multiculturalism, Norwegian Style)«, *Forum Bosnae*, Sarajevo, 46, 91-100.
- [17] Brown, M. (1989): »Peer Groups Structures in Single versus Multiethnic High Schools«, *Biennial meetin of teh Society for Research Adolescence*, San Diego.
- [18] Bučar Ručman, A. (2015): »Analiza migracij in odnosov v multikulturni skupnosti: Primer mestne občine Velenje«, *Dve domovini, Razprave o izseljencih*, 2/191. Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, ZRC SAZU, Ljubljana.
- [19] Burgess, R. G. (2000): *In the Field: An Introduction to Field Research*. London. Routledge.
- [20] Brubaker, C. (2000): *Beyond identity*, Los Angeles, University of California.
- [21] Canoglu, H. D. (2012): *Kanak Spark versus Kiezdeutsch-Sprachverfall oder sprachlicher Spezialfall*, Berlin, Frank & Timme.
- [22] Castles. S., Miller, M. J. (1998): *The age of migration*, London, Mac-Millan.

- [23] Charmaz, K. (2008): *Constructing Grounded Theory*, London, Sage.
- [24] Chang, E., Chuansheng, C., Greenberger, E., idr. (2006): »What Do They Want in Life? : The Life Goals of a Multi-Ethnic, Multi-Generational Sample of High School Seniors«, *Journal of Youth and Adolescence*, Heidelberg, 35, 321-332.
- [25] Cohen, (1998): »Boundaries and Boundary – Consciousness: Politicising Cultural Identity«, v: Anderson, M., Bort, E., ur., *The Frontiers of Europe*, Printer Press, London, 22-35.
- [26] Debeljak, A. (2004): *Evropa brez Evropejcev*, Ljubljana, Založba Sophia.
- [27] Eriksen, T. H., Sivert, N. F. (2001): *A History of Anthropology*, London, Pluto Press.
- [28] Eriksen, T. H. (2002): *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective*, London, Pluto Press.
- [29] Erikson, H. E. (1950): *Childhood and Society*, New York, W.W. Norton&Company Inc.
- [30] Erikson, H. E. (1980): *Identity and the Life Cycle*, New York, Norton&Company Inc.
- [31] Erjavec, K. (2015): »Vloga medijev pri oblikovanju identitete in integraciji mlajših priseljenih mladostnikov iz držav nekdanje Jugoslavije v slovensko družbo«, *Dve domovini. Razprave o izseljencih. Migration Studies*, 2/191. Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, ZRC SAZU, Ljubljana, 127-138.
- [32] Fearon, (1999). *What is Identity (as we now use the word)*, Stanford, Stanford University Press.
- [33] Flere, S. (2000): *Sociologija (Sociology)*, Maribor, Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta.
- [34] Gelner, E. (1983): *Nations and Nationalism*, Ithaca, New York, Cornell University Press, Blackwel Publishing.

- [35] Godina, V. V. (1984): »Pripombe k (antropološkemu) preučevanju socializacijskega procesa«, Ljubljana, *Časopis za kritiko znanosti*, 67, 17–18.
- [36] Godina, V. V. (1985): »Bipolarnost socializacijskega procesa«, Ljubljana, *Anthropos*, 1/2, 392–403.
- [37] Godina, V. V. (1986): »Socializacija in procesi reprodukcije družbe«, *Anthropos*, 5/6, 230–243.
- [38] Godina, V. V. (1988): Težave s socializacijo (v novejši jugoslovanski družboslovni literaturi). Ljubljana. *Anthropos*, 1/3, 114–142.
- [39] Godina, V. V. (1990): »Nature« vs. »nurture«, Ljubljana, Antropološki zvezki 1, 77–114.
- [40] Godina, V. V. (1990): »Patološki narcis in problem družbeno nujne socializacijske forme«, *Anthropos*, 22 (1/2), 142–175.
- [41] Godina, V. V. (1998): *Izbrana poglavja iz zgodovine antropoloških teorij*, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- [42] Hedges, Alan (1988): »Group Interviewing«, v: Walker, R. ur. *Applied Qualitative Research*, Aldershot, Vermont: Gower, 71–91.
- [43] Hladnik, Milharčič, M. (2007): *Migracije in medkulturni odnosi*, Ljubljana, ZRC SAZU.
- [44] Horvat, M. (2013): Goran Vojnović: »Zdaj so na Slovenskem že neki novi čefurji. Pri njih je treba iskati pravi obraz Slovenije. Priseljence z juga, so Slovenci še sprejeli. Goran in Zoran Dragić sta junaka Slovenije.« *Mladina*, Ljubljana.
- [45] Ilievski, O. (2014): »Abdukcija kot kreativna metoda odločanja in družbeno ozadje«, Diplomsko delo, Ljubljana, FDV.
- [46] Ingold, T. (2007): »The Social Child«, v: Fogel A., King, B., Shanker, S. ur., *Human Development in the Twenty-First Century. A Dynamic Systems Approach to the Life Sciences*, Cambridge University Press.

- [47] Iteanu, A. (2009): »The Concept of the Person and the Ritual System: An Orokaiva View. Man«, New Series 25. London, Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- [48] Jezernik, B. ur. (2010): *Kulturna dediščina in identiteta*, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- [49] Južnic, S. (1978): *Socialna in politična antropologija*. Ljubljana. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- [50] Južnič, S. (1987): *Antropologija*, Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- [51] Južnič, S. (1993): *Identiteta*, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- [52] Kern, B. (2015): »Politična korektnost v slovaropisju«, v: Zuljan Kumar, D., Dobrovoljc, H., *Škrabčev zbornik 8*, Založba univerze v Novi Gorici, 144-156.
- [53] Kertzer, D. (2002): *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*, Cambridge, Cambridge University Press.
- [54] Klopčič, V., Komac, M., Kržišnik-Bukič, V. (2003): »Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v republiki Sloveniji, Položaj in status pripadnikov narodov iz nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji«, *Inštitut za narodnostna vprašanja*, Ljubljana.
- [55] Knaflič, L. (1995): »Otroci priseljencev se šolajo v svojem drugem (nematernem) jeziku«, v: *Izbor prispevkov ob 40-letnici*, Ljubljana, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, 64-68.
- [56] Koch, S. S., (2010): »National Identity and Young Children: A Comparative Study of 4th and 5th Graders in Singapore and the United States«, Doctor dissertation, University Michigam.
- [57] Komac, M. idr. (2007): *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?*, Ljubljana, FDV.
- [58] Korač, M. (1996): »Understanding Ethnic – National Identity And Its Meaning«, *Woman's Studies International Forum*, 19., No. 1-2, Elsevier, St. Louis, USA, 133-143.

- [59] Kordeš, U., Smrdu, M. (2015): *Osnove kvalitativnega raziskovanja*, Koper, Založba Univerze na Primorskem.
- [60] Kroflič, R. (1997): *Autoriteta v vzgoji*, Ljubljana, Znanstveno in publicisticno središče.
- [61] Kroger, Jane (2007): *Identity Development: Adolescence Through Adulthood*, Thousand Oaks, Sage Publications.
- [62] Kržišnik Bukič, Vera idr. (2003): *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji. Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- [63] Kumpes, Č., Kumpes, J. (2008): »Interkulturalni pristup etničkoj različnosti i etničke manjine: uvodno razmatranje na primjeru Hrvatske, Norveške i Slovenije«, *Razprave in gradivo*, Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 56-57, 212-233.
- [64] Kvartič, A. (2014): *Sodobne povedke v Sloveniji*, Doktorska disertacija, UL, FF.
- [65] Linton, R. (1949): *The Cultural Background of Personality*, London, Rutledge.
- [66] Lipužic, B. (1999): *Izobraževanje v zankah globalizacije*, Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- [67] Lowenthal, D. (1998): *The Heritage Crusade and The Spoils of History*, Cambridge, Cambridge University Press.
- [68] Lukšič Hacin, M., Milharčič-Hladnik, M. (1999): »Multikulturalizem in migracije«, *Dve domovini*, 10, Ljubljana. ZRC SAZU, 256-258.
- [69] Lyotard, J. F. (1984): *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- [70] Mandarić, I. (2013): Double-bind pozicija priseljencev druge generacije iz republik nekdanje Jugoslavije, Magistrsko delo, Ljubljana, ISH.
- [71] Mazzantini, M. (2008): *Novorojen*, Ljubljana, Mladinska knjiga.

- [72] Mead, M. (1928/1961): *Coming of Age in Samoa: A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization*, New York, Morrow.
- [73] Mead, M. (1968): *Spol i temperament u tri primitivna društva*, Zagreb, Naprijed.
- [74] Mencin Čeplak, M. (2002): »Mladi in prostori političnosti«, *Socialna pedagogika*, 6, Ljubljana. 239-253.
- [75] McElhaney, K. B., Allen, J. P. (2009): *Attachment and autonomy during adolescence. Handbook of adolescent psychology*, New York, Wiley.
- [76] Medica, K., Lukič, G., Bufon, M. (2010): *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*, Knjižnica Annales Majora, Koper, Univerza na Primorskem.
- [77] Medica, K. (2001): »Identitete in identifikacije: od socialnega priznanja do socialne pripadnosti«, *Monitor ISH*, XI/2, Ljubljana, Institutum Studiorum Humanitatis, 7-18.
- [78] Medica, K. (2009): »Identiteta migrantov«, *Monitor ISH*, X/1. Ljubljana. Institutum Studiorum Humanitatis, 7-21.
- [79] Medica, K. (2010): »Multikulturalnost vs. Monokulturalnost – primer Istre«, *Teorija in praksa*, 47, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, 2-3.
- [80] Medica, K. (2015): »Teritorialnost: temporalnost«, *Monitor ISH*, XVII/2, Alma Mater Europea – Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana, 173-183.
- [81] Medica, K. (2015): »Transnacionalni socialni prostor: transnacionalna socialna polja – socialni kapital transnacionalnih migracij«, *Monitor ISH*, XVII/2, Alma Mater Europea - Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana, 183-195.
- [82] Medved, F. (1999): »Slovenija v svetu migracij«, *Unescov glasnik*, XXX/63, 6-12.
- [83] Merriam Sharan B., Caffarella, S., Baumgartner, (1998): *Learning in Adulthood. A comprehensive guide*, San Francisco, Jossey-Bass Inc. Publisher.

- [84] Mesec, B. (1998): *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*, Ljubljana, Visoka šola za socialno delo.
- [85] Mikek, K. (2015): *Organizacijska kultura in klima v šoli*, Doktorska disertacija. PEF v Ljubljani.
- [86] Mikuš Kos, A. (1999): »Otroci begunci – Kaj se lahko naučimo iz slovenske izkušnje?«, Različnim otrokom enake možnosti, Ljubljana, Zveza prijateljev mladine, 127-146.
- [87] Mlekuž J. (2008): *Predmet kot akter? Primer bureka v Sloveniji*, Doktorska disertacija, Univerza v Novi Gorici.
- [88] Montgomery, H. (2008): *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's Lives*, London, Wiley-Blackwell.
- [89] Mrvar, P. (2004): »Interkulturno svetovanje in interkulturene svetovalne kompetence«, *Sodobna pedagogika*, 3, Ljubljana. Filozofska fakulteta, 146-167.
- [90] Neofotistos, V. (2004): »Beyond Stereotypes: Violence and the Porousness of Ethnic Boundaries in the Republic of Macedonia«, *History of Anthropology* 15/1, London. Routledge, 54-67.
- [91] Novak, B. (2002): »Pedagoškoantropološki koncepti razvoja slovenske šole«, *Didakta*, 12 (66/67), Ljubljana, 36-39.
- [92] Ochs, E., Schieffelin, B. B. (2009): »Language Acquisition and Socialization: Three Developmental Stories and Their Implications«, v: Duranti, A., LeVine, R., A., ur., *Linguistic Anthropology*, Oxford, Blackwell Publishing.
- [93] O'Connell, M. (2005): »Economic Forces and Anti-Immigrant Attitudes in Western Europe: a Paradox in Search of an Explanation«, *Patterns of Prejudice*, 39/1, 60-74.
- [94] Pedicek, F. (1991): »Iz uvoda v pedagoško antropologijo«, *Anthropos*, 6, 249-253.

- [95] Pižorn, K. (2009): »Analiza strahov pred večjezičnostjo ali večjezičnost kdo se te boji«, *Vzgoja in izobraževanje*, XL/2, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 22-24.
- [96] Platenkamp, J.D. (2009): *Unpublished lecture notes*, University of Ljubljana.
- [97] Poljanec B., S. (2008): »Transfer of Governance Culture: A Case Study of Socio Cultural Barriers for Institutional Adaptation in Croatia«, *Revija za sociologiju*, XXXIX/3. 123-144.
- [98] Portes, A. (1995): *The Economic Sociology of Migration. Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship*, New York, Russel Sage Foundation.
- [99] Pušnik, M. (2011): *Popularizacija nacije: komuniciranje, nacionalizem in proizvodnja mej*, Ljubljana, Založba FDV.
- [100] Rapport, N. 2007: *Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts*, London, Routledge.
- [101] Repič, J. (2006): *Po sledovih korenin: transnacionalne migracije med Argentino in Evropo*, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- [102] Rizman, R. (2006): »Perspektive raziskovanja etničnosti in manjšin v 21. stoletju«, *Razprave in gradivo*, 50-51, Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja. 328-344.
- [103] Robbins, R. H. (1997): *Cultural Anthropology, A Problem – Based Approach*, Itaca, F. E. Peacock Publishers. Inc.
- [104] Rommetveit, R. (1985): »Language Acquisition as Increasing Linguistic Structuring of Experience and Symbolic Behavior Control«, v: V. Wertsch, J. ur., *Culture, Communication and Cognition*, Cambridge, University Press.
- [105] Rumsay, A. (2003): »Language Desire and the Ontogenesis of Intersubjectivity«, *Language and Communication*, 23(2), Elsevier, 169-187.
- [106] Rus, V., Toš, N. (2005): *Vrednote Slovencev in Evropejcev*, Ljubljana, Založba FDV.

- [107] Schwartz, G., Merten, D. (1967): »The Language of Adolescence: An Anthropological Approach to the Youth Culture«, *The American Journal of Sociology*, Chicago. The University of Chicago Press, 453-468.
- [108] Schwartz, T. (1992): *New Directions in Psychological Anthropology*, Cambridge, Cambridge University Press.
- [109] Sedmak, M. (2006): »Etnično mešani pari in družine«, *Socialno delo* 45, 3-5, Fakulteta za socialno delo v Ljubljani, 189-195.
- [110] Stabej, M. (2008): »Večjezičnost: vojna, tekma, sožitje?«, V : Ivšek, M., ur., Ljubljana, 61-70.
- [111] Stabej, M. (2003): »Bo en jezik dovolj? Večjezičnost v enojezičnosti«, v: Vidovič Muha, A., ur., Ljubljana, 51-70.
- [112] Steinberg, L. (2011): »We Know Some Things: Parent – Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect«, *Journal on Research on Adolescence*, New York, McGraw-Hill, 1-19.
- [113] Šabec, K. (2007): »Ethnic, Regional, and National Identities in the Context of European Cross Border Cooperation Opportunities: A Case Study of Italian Ethnic Community in Slovene Istria«, *Dve domovini*, Ljubljana. *Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU* 25, 249-269.
- [114] Šterk, K. (1995): »Kaj nas o sorodstvenih sistemih uči socialna antropologija«, *Anthropos* 27, 1/2, 65-76.
- [115] Šterk, K. (2002): »Etika tolerance«, *Delo* 18.5. 2002, 44, 24-25.
- [116] Šumi, I. (2000): *Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji*, Ljubljana, ZRC SAZU,
- [117] Šumi, I., Josipović, D. (2008): Avtohtonost in Romi: K ponovnemu premisleku načel manjšinske politike v Sloveniji, *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 93-110.
- [118] Taylor, C. (1994): *Multiculturalism and the Politics Recognition*, Princeton, Princeton, University Press.

- [119] Toplak, C. (2010): »Transnacionalizem in transnacionalnost«, v: Pikalo, J. ur., Nova državljanstva v dobi globalizacije, *Sodobna družba*, 34, Ljubljana, Sophia, 101-117.
- [120] Toplak, C. (2011): »Etnične skupnosti, narodi in nacije«, v: Lukšič – Hacin, M., Milharčič Hladnik, M., Sardoč, M. ur., *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo*, ZRC SAZU, Ljubljana, 15-23.
- [121] Toplak, C. (2014): *Kdo smo mi brez drugih? Slovenstvo*, Ljubljana, Založba FDV.
- [122] Toren, C. (1999): »Compassion for One Another: Constituting Kinship as Intentionality in Fiji, 1996 Malinowski Lecture«, *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 5, 265-280.
- [123] Toren, C. (1999): *Mind, Materiality and History Sign, Cognitive Aspects of a Social Process*, London, Routledge.
- [124] Toren, C. (2001): The Child in Mind, v: Whitehouse, H. ur., *The Debated Mind. Evolutionary Psychology Versus Ethnography*, Oxford and New York, Berg.
- [125] Toren, C. (2004): »Do Babies have Culture?«, *Anthropological Quarterly*, 77, George Washington University Institute for Ethnographic Research, 167-179.
- [126] Toren, C. (2007): »An Anthropology of Human Development: What Difference does it Make?«, v: Fogel, A., King, B., Shanker, S., ur., *Human Development in the Twenty-First Century, A Dynamic Systems Approach to the Life Sciences*, Cambridge University Press.
- [127] Ule, M.; Miheljak, V. (1995): *Prihodnost mladine*, Ljubljana, DZS.
- [128] Ule, M. (2002): »Diskretni šarm manjšin«, *Družboslovne razprave*, 39, UL FDV,
- [129] Ule, M. (2000): *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- [130] Vodopivec Kolar, K. (2006): *Patološki narcis kot produkt permissivne vzgoje – analiza situacije v izbranih slovenskih šolah*, Magistrska naloga, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

- [131] Vogrinc, J. (2008): »Pomen triangulacije za zagotavljanje kakovosti znanstvenih spoznanj kvalitativnega raziskovanja«, *Sodobna pedagogika*, 5, 108-122.
- [132] Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*, Ljubljana, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- [133] Watkins, M. (2015): »Multicultural Education: Contemporary Heresy or Simply Another Doxa«, *Controversies in Education*, 3, *Policy Implication of Research in Education*, Springer.
- [134] Woolf, S. ur. (1996): *Nationalism in Europe, 1815 to the Present- A reader*, New York. Routledge.
- [135] Žižek, S. (1987): *Jezik, ideologija, Slovenci*, Ljubljana, Delavska enotnost.
- [136] Žlebnik, L. (1978): *Obča zgodovina pedagogike*, Ljubljana, DZS.
- [137] Diskusija na velenje.com (2015):
<http://www.velenje.com/DISKUSIJEsporocila.php?stev=1027304> (16. 5. 2016).

Prilogi

A.1 Nestrukturirani intervjuji z dijaki

1. intervju (junij 2013)

Dijakinja (18 let, 4. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Ali se nam predstaviš in opišeš na kratko svojo družino.«

D: »Doma imam še brata, ki je star 25 let, oče je včasih delal v rudniku, potem je dokončal ekonomsko šolo in odprl svoje podjetje. Mama je delala v Gorenju, zdaj pa je doma. Starša sta sem prišla med vojno in sta se tukaj spoznala in začela živeti skupaj.«

»Kdo ste po narodnosti, vem da imate državljanstvo slovensko?«

D: »Ja, mi smo muslimani, čeprav se ne držimo vseh praznikov, pravzaprav se držimo le 2 bajramov in jemo svinjsko meso, ženske se ne pokrivamo. Kurbanski bajram upoštevamo zaradi tradicije in ker nam pomeni druženje in sploh je lep praznik, ker moraš meso razdeliti med prijatelje, ker s tem delaš dobro delo in skrbiš za blagostanje vseh ljudi sveta, ima lepo sporočilo. Legenda govori o starcu, ki ni imel mesa in je hotel za ta praznik žrtvovati sina in mu je zato zavezal oči, pa mu je bog poslal ovco. Upoštevamo pa tudi ramazan, vendar ne dosledno, če bi ga dosledno, bi se morali cel mesec postiti od vzhoda do zahoda sonca, brez vode, hrane, cigaret, žvečilnih, seksa. Vsekakor pa praznujemo njegov konec, zadnje tri dni, ko je gozba. Drugače pa upoštevamo tudi vaše praznike, recimo imamo svoje novo leto, praznujemo pa vašega in tudi recimo veliko noč praznujemo. Meso damo prijateljem, ker je pomembno, da deliš in razdajaš, da ne bo lakote na svetu, to je pomembno sporočilo tega praznika. Vedno imamo veliko ljudi v hiši, važno je, da se družimo. *(izognila se je nacionalnosti, govorila izredno lep pogovorni jezik)*

»Ja, ampak nisi mi povedala, kaj ste po narodnosti, od kod sta starša?«

D: »Starša sta iz Bosne, iz okolice Tuzle.« *(še vedno se izogiba narodnosti, se preseda na stolu)*

»Ali se ti zdi, da kaj izstopate kot družina?«

D: »Ne, mi smo čisto takšna družina kot ostale *(pohiti z odgovorom)*, recimo pri nas je vsak dan kosilo na mizi ob 12h in oče pride domov, no dela tako v hiši, tako da si vzame prosto do 3h in poje kosilo, potem pa počiva na kavču v dnevni sobi. Moja mama je doma in tako večino dela v hiši postori sama, saj sem jaz v šoli in imam dosti dela z učenjem, brat je že zdaj na svojem, prej je pa ravno tako imel delo s šolo, oče pa tako ima veliko dela s svojo firmo. Mami to ni težko, rada nas razvaja in nam kuha najljubše jedi in nas tudi postreže. *(malo je premislila, preden je nadaljevala)* V naši družini se veliko objemamo in si povemo, da se imamo radi. Mama in ata nas velikokrat pohvalita. Za vikende se

veliko družimo, hodimo v hribe ali pa gremo skupaj kam drugam. Edino, kar se mi je vedno zdelo drugače je, da sem jaz vedno imela uro, ampak danes to razumem in vem da je tako prav, saj ne morem vsega doživeti že pri 15h. *(odgovori poznavalsko, prepričano)* Pa še eno je res, da smo me bolj zadržane, recimo jaz nikoli nisem nosila mini kril, ko so jih druge *(druge so ves čas mišljene kot Slovenk, kar poudarja med govorom)*. Imamo različne prijatelje, najboljši naši prijatelji so Slovenci s katerimi smo povezani tudi službeno, delajo pri nas, ampak smo bili najprej prijatelji, potem šele službeno. <<

>> Zakaj pa je mama ostala doma? <<

D: >> Mama je ostala doma, ker je dobila mojega brata in se je tako odločila, da je najbolje. << *(se ustavi, nima namena nadaljevati, čaka na moje vprašanje, noče sama govoriti)*

>> Ali si imela občutek, da so stvari, ki jih moraš početi drugače, ker je tvoja družina neslovenska? <<

D: >> Ne, moj oče je zelo razumevajoč, on si želi, da bi jaz končala šolo in šla študirat, ne kot recimo dol *(dol pomeni Bosno, kamor hodi nekajkrat na leto, med drugim nakupovat oblačila)*, ko se dekleta že mlada zaljubijo, poročijo in ostanejo doma. Tudi nič ne teži, ker kadim, ker on nikoli ni, ker mu je slabo po cigaretih, meni pa samo pravi, da je to moj problem, saj sem sama odgovorna za svoje zdravje in zdaj, ko sem zbolela na srcu, pravi, da sem pripomogla k temu s cigareti. *(njen revolt očetu so cigareti)* Ja, ker on ne kadi in mama tudi ne. Ne, meni pa ne teži. << *(govori s premisleki, njen oče ji je namreč prepovedoval mnogo stvari, fante, ki niso bili njihove nacionalnosti, jo nadzoroval, kot je pojasnil tudi znanec, ki je sodeloval službeno z njenim očetom, je ta zelo natančen, strikten, zahteven in ukazovalen)*

>> Ali greš velikokrat v Bosno? <<

D: >> Ja, jaz pa mama greva velikokrat, oče pa skoraj nikoli, le za kakšen dan, če mora. Ja, tam grem lahko ven s sorodnicami in nimam ure in če se s kakšnim tipom preveč družim je že narobe, ker mislijo, da se bom poročila z njim. Saj tam s komer greš ven potem hodiš najmanj nekaj let. Joj, jaz pa tega ne bi! Pa tam se vedno veliko je in peče ter družim s sorodniki. << *(o tem govori omalovažujoče, vzvišena, odmaknjena od njih)*

>> Pa praviš, da se hitro poročijo in ostanejo doma, pa misliš, da ni to povezano z vašo kulturo, navadami, s tem, da je tvoja mama tudi ostala doma? <<

D: >> Ne, moja mama je ostala doma, ker je morala, ker moj brat ni hotel biti pri nobeni varuški in je morala pustiti službo, ko bi lahko bil samostojen pa je dobila mene. Ne, ker moj oče želi, da bi se jaz šolala, da bi dokončala šolo in šla študirat in imela svojo

firno. << *(čeprav sem vprašanje ponovila, je njen odgovor popolnoma jasen, odločen, brez omahovanja je prepričana v to, kar govori)*

»Ali so ti doma kdaj govorili, s kom se moraš družiti?<<

D: »Ne, nikoli, recimo moj brat ima dekle, no zdaj že živi z njo in ona je Srbkinja pa pravi oče, da je to njegova odločitev, da je to njegovo življenje in da je najpomembnejše, da je srečen on, saj bo sam odgovoren za svojo srečo, njegovo dekle ima namreč že otroka, ki ni njegov. Zdaj sta ravno šla skupaj na morje. *(o tem govori premišljeno, s premori, ni prepričana, ne verjame tega kar govori)* Meni tudi nikoli niso nič rekli, razen takrat, ko sem hodila s Srbom, no, saj to je bil do sedaj tudi moj edini fant s katerim sem hodila, *(Anela je znana na šoli po tem, da je hodila z veliko fanti, kar tukaj zanika)* je oče malo težil, da je bolje, če hodiš s svojimi, ker se potem laže vklapljaš, vendar ni težil preveč, ker sem bila premlada, sem imela šele 15 let in je vedel, da to ne more biti resno in ne more trajati. *(govori z distanco, očitna je časovna razdalja)* Drugače pa pri nas vsakega sprejmejo, samo spoznati ga hočejo, da vidijo s kom se družim, drugače jim je pa čisto vseeno kdo je. << *(govori, kot da sama sebe prepričuje, prikriva resnično poanto, zakaj mora prijatelje pripeljati pokazat očetu)*

»Kakšna se ti zdi vloga ženske v vaši kulturi? Je oče šef? Mogoče mama?<<

D: »Ne vem, meni se zdi, da se vse pogovorita, a veste, onadva se nikoli ne prepirata, no vsaj ne pred mano. Mama mi je rekla, da imata svoje probleme, vendar se ti mene ne tičejo in nisem kriva za njih. Z mojim očetom se da vse pogovoriti, on hoče, da smo mi srečni in da se lahko gibljemo v višji družbi. A veste, on se giblje v višji družbi s svojim poslom in sodeluje z veliko ljudmi. On hoče, da grem študirat, ne da ostanem doma. << *(spet neprepričanost, gleda okoli sebe, počasi, po drugi strani pa poudarke ponos, ko govori, da se gibljejo v visoki družbi)*

»Kako si se pa počutila v razredu, a si kdaj opazila kakšne razlike med sošolci, si se s kom posebej družila? Mislim, je bilo to povezano z narodnostjo, jezikom?<<

D: »Ne, sem se družila z vsemi. Mi smo samo bili prijatelji z M. in A., z vsemi drugimi smo se tudi družili, ko smo recimo odšli na izlet ali pa ekskurzijo. Vsi smo bili v razredu prijatelji. Ja, seveda s komerkoli. Kdorkoli mi je posojal stvari, ni bilo važno ali Slovenec ali Bosanc al Hrvat, vsi smo se v razredu dobro razumeli. No, a vidite, A. je tudi Bosanka pa ji njen oče dovoli se ukvarjat z manekenstvom in hoče, da gre študirat, gre v Ljubljano in to s tipom. Meni je tudi oče dovolil, da sem se ukvarjala z manekenstvom, me ni oviral, mi je pustil, ko sem bila stara 15 let, ne, nič me ne ovira, pusti, da se odločim sama in študiram. *(me prepričuje, nakazuje stvari, sama sebe prepričuje)* No, recimo, ko smo letos

dobili novega sošolca, ki je bil s Kosova, se ni mogel vključiti, ker ni nič razumel in sem ga ogovorila, ko sem videla, kako mu je in sem vedela, da razume in zna bosansko in recimo so ga vsi sošolci čudno gledali, ker niso razumeli njegovih for, mislim niso razumeli, kaj je govoril, saj je imel lokalne fore, jaz jih razumem, ker sem velikokrat v Bosni, vendar drugi niso in tako smo se mi začeli družiti z njim (mi, je uporabila za A., M., s katerima je rekla, da se družijo toliko kot z drugimi, saj ve, da je meni jasno, o kom govori, je oživela, ko je pripovedovala o tem). No, recimo, njemu je čisto drugače, on se družijo še samo s svojim, ker še nima tukaj vezi. (spet se je umaknila v oni in se distancirala) Enkrat sem bila v Šoštanjju na dogovorjeni poroki, ki je bila dogovorjena od dekletovega rojstva, taki mi nismo, moj oče hoče, da jaz študiram, da nekaj naredim. *(že nekajkrat je ponovila, da njen oče hoče, da študira)* Nikoli ne bi zahteval, da hodim zakrita, kot recimo poznamo ene prijatelje iz Ž., kjer je hči stara 18 let kot jaz in mora biti zakrita, ne sme nikamor sama in se bo zdaj poročila, recimo oni se družijo samo s svojimi, so strogi muslimani in oni so muslimani, mislim pravi Turki, od tam izhaja vse. <<

>>Pa se ti le zdi pomembno, da si lepa, urejena, ti to pomeni več kot drugim, recimo Slovenkam? <<

D: >>Ma ne, meni ni pomembno, jaz ne nosim mini kril kot Slovenke, včasih si oblečem kar trenirko *(trenirka, seveda mora biti firma, ki jo v Bosni zlahka kupijo – mislim ponaredke, je obvezno oblačilo dijakinj drugih etnij, vendar je to izzivalno oblačilo, ki je oprijeto, s kratko majčko, kjer se kaže trebušček)* in spnem lase in grem ven, ne ni pomembno. Če grem kar tako ven v trenirki se prav dobro počutim, sproščeno, pa tudi lasje so kar tako gor speti. No, danes ko grem na pregled, sem se malo bolj uredila, drugače pa ne. Veliko manj sproščeno bi se počutila v miniki. Ne vem, ne, meni se zdi, jaz se veliko bolje počutim v hlačah. *(postaja koketna, nervozno se preseda, obrača glavo)* No, muslimanstvo izhaja iz Turčije in tam je recimo pomembna lepota, recimo ples, kjer je odkrit ženski trebuh, kar deluje zelo erotično in je moškimi všeč in so ženske morale znati tako plesati. Ma, ja, ne vem. Moj oče ima zelo rad, če je mama lepa, vedno tudi rad pogleda lepo žensko, tudi na televiziji večkrat pokomentira, da mu je katera všeč pa se mami samo smeji. Mama se vedno uredi, če kam gremo, da je lepa. <<

>>Kako pa govorite doma? <<

D: >>Govorimo bosansko, le kadar se jaz kregam govorim slovensko, ja, razburjam se vedno v slovenščini. Med sabo pa vedno govorimo bosansko doma. << *(D s svojimi prijatelji uporablja zelo bogat bosanski vulgarni slovar)*

>>Kako se ti izrečeš kdo si glede narodne pripadnosti? Kaj reče mama, oče? <<

D: »Zdaj smo imeli na obisku sorodnike iz Nemčije in smo se zafrkavali in so nas spraševali, kako smo tukaj, kdo smo in moja mama je rekla, jaz sem Bosanka. Jaz, jaz bi rekla, da sem muslimanska Slovenka. Ja, to bi rekla, da sem!« (kljub temu, da se ne drži norm, ki jih predpisuje njena religija, je pa to lažja odločitev, kot izjava, da je Bosanka)

2. intervju (avgust 2013)

Dijakinja (18 let, 3. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Opiši mi svojo družino, od kod prihajata starša, kaj sta po narodnosti, kaj počneta, vaše družinsko življenje?«

D: »Moja starša sta po narodnosti Hrvata iz okolice Tuzle, kjer so očetovi imeli kmetijo in je bilo 11 otrok, mama pa ima še dve sestri in ena živi v Nemčiji in prav tako babica, ki se je po smrti dedka preselila k hčerki in se je v Nemčiji poročila. Druga mamina sestra še vedno živi v Bosni, kjer se dobimo vsako poletje in en teden preživimo vsi skupaj. Mama je nekaj časa delala v Nemčiji, kamor je pobegnila pred vojno, kot prej babica in teta, potem pa je k sorodnikom v Velenje prišla pazit otroke in tukaj spoznala mojega očeta. (govori zelo prepričano, s ponosom, da mi lahko to pripoveduje, hitro)

Moj oče je pa po tistem, ko so jim požgali kmetijo in je njegova mama storila samomor zaradi grozot, ker je videla goreče konje, ki so dirjali iz njihovih hlevov, prišel v Velenje, kjer se je zaposlil in danes dela v P. (očitno zgrožena in pomirjena z zgodovino svojih staršev)

Mi smo katoliki in smo zelo verni, smo vsak teden v cerkvi in zdaj imamo že 6 mesecev svojega hrvaškega duhovnika, jaz celo ministriram, kjer imamo hrvaška skupnost vsak dan ob 18h mašo, najprej smo jo imeli v konovski cerkvi, zdaj pa jo imamo v Starem Velenju, vendar prihaja vedno manj ljudi, problem je v tem (pove očitajoče z očitnim neodobravanjem), kot mi je rekla tudi sošolka, da ne znamo moliti v hrvaškem jeziku, ampak bolje molimo v slovenskem, no, saj jaz tudi (ob tem se rahlo namuzne, kot da se opravičuje). Tako, da se bo najbrž zdaj zgodilo, da ne bomo imeli več svojega duhovnika, čeprav mašuje še v Celju.«

»Od kod pa je prišel, kdo ga je poklical, poslal?«

D: »Hrvaška katoliška cerkev ima svoj sedež tudi v Mariboru in od tam je prišel, ker je v Velenju aktivna skupnost Hrvatov. Meni se sicer zdi, da nas ni tako veliko, vendar se cerkev kar napolni. Mislim, da je veliko več muslimanov, saj jih je več kot polovica, skoraj vsak drugi je Bosanc ali pa so samo bolj glasni, mislim, njih takoj čuješ, oni se sploh ne obračajo na to, da so v Sloveniji in da naj bi govorili slovensko, ampak se čez celo mesto derejo po bosansko in tako tudi v trgovinah, takole na kavi, se mi zdi, da bi moral biti

kakšen zakon, ki bi trgovkam ne dovoljeval, da bi razumele, kaj jim rečejo v bosanščini, pa bi morali govoriti slovensko. (*izlije gnev do drugih, govori hitro, jezno, skoraj s studom*) Recimo, pri nas doma govorimo hrvaško, midva z bratom med sabo pa slovensko, vendar ko pridem v šolo ali v javnost mi še na misel ne pride, da bi govorila hrvaško. (*me pogleda pomenljivo, se skoraj razburi*) Včasih o tem sploh ne bi mogla govoriti, nikoli ne povem, kdo sem, po imenu ne vedo (*ime ima slovensko*) in imam raje, če se o tem ne govori pa ne da bi me bilo sram, samo zdi se mi, da če sem že ves ta čas tukaj, da moram spoštovati jezik in navade ljudi, ki živijo tukaj. Recimo, ko je konec počitnic, ko dolgo govorim hrvaško, prosim mamo zadnji teden, naj tudi med sabo govorimo slovensko, da se ne bom spozabila v šoli. Se mi tudi zdi, da nimamo kakih posebnih navad, poglejte, religijo imamo isto kot vi, edino kar se mi zdi je, da smo mi nekako bolj povezani kot družina, tudi kot širša družina vzdržujemo stike z mnogimi sorodniki, se mi zdi, da vi manj. (*me pogleda in razpreda kot zase, kot da potrjuje svojo teorijo*) Recimo sošolka A. se skoraj nič ne druži z mamo ali očetom, z bratom se redkokdaj pogovarja, če gresta mama in oče na potovanje, kamor pa pogosto hodita, oba imata zelo malo časa zanjo, saj kar naprej delata, ona ostane doma. No, to je tudi zanimivo, hodi z Bosancem in namesto, da bi ona njega učila in se z njim pogovarjala slovensko, pa ona čedalje več govori bosansko in smo kar presenečene, kako se je spremenila. (*govori očitajoče*) Se mi zdi, da je moški tisti, ki uveljavi svojo. Tudi druge Slovenke, ki jih dobro poznam, s katerimi se družim, se ne pogovarjajo z mamo in drugimi člani družine veliko. Sošolka, ki je Hrvatica recimo pije kavo s svojo mamo in sta pravzaprav prijateljici. Slovenke pa gredo v svojo sobo, za računalnik. (*me gleda vprašujoče, zacveti ob spoznanju*) Mi se doma in s prijatelji vedno objamemo, ko se srečamo. To je izraz veselja, da se vidimo. Recimo tudi pri nas doma moram pospraviti celo stanovanje, pomagati mami, kuhati – moja mama dela na dve izmeni, medtem ko kar poznam sošolk Slovenk, nobeni ni treba pospraviti nič drugega kot svojo sobo. Nič ne sodelujejo v družinskem življenju. << (*spet se razveseli spoznanja, kako je pri njih drugače in bolj prav*)

»Kako pa tvoji gledajo na tvoj izbor fantov, prijateljic?«

D: »No recimo mi, kot družina se družimo z vsemi, imamo različne prijatelje in tudi Slovence, so bili lani z nami na kmetiji v Bosni in so rekli, da je to čisto drug svet, so bili navdušeni. Moj ata že včasih reče, da bi imel rad, če bi našla katolika, ne recimo muslimana, lahko pa je Slovenec, (*do tega se vede zelo pozitivistično, z navdušenjem*) ja, kje pa naj sploh najdem Slovenca, a veste, da ko sedimo zvečer na Titovem trgu, da sploh ni slišat nobenega Slovenca, kako ga naj torej najdem? Ja, se včasih vprašam, kk bojo moji

otroci, a bodo še znali hrvaško, a bodo vedeli od kod smo? Se mi zdi, da bo to odvisno, s kom se bom poročila, a ne?

Kar se pa tiče prijateljic se pa družim z vsemi, no sem se v 1. letniku, potem pa vidiš, da z enimi nimaš nič skupnega in čeprav se družim s Slovenkami sem nekako bolj povezana z drugimi, imamo enak način življenja, hodimo v Bosno, govorimo doma hrvaško, neke skupne točke, ki jih malo prikrivamo pred ostalimi. *(pove zelo trezno, prepričljivo)* Včasih sploh nisem hotela povedati, da grem v Bosno, sem prikrivala. Mi ne razglušamo na veliko kaj smo, kdo smo, kot Bosanci, ki jih ne moreš zgrešiti, *(pospeši govor, stresa z glavo, skoraj srdito)* takoj se jim vidi, nekulturni, glasni, neuvidevni, z otroki se pogovarjajo samo bosansko, ja ampak meni se pa zdi, da če se že greš, da si musliman, potem moraš spoštovati običaje, ne pa oni, vsi jejo svinjsko meso, vsi pijejo alkohol, punce niso zakrite, ničemur se ne odrekujejo med obveznim postom. *(spet gnevno o tej temi drugih)* Recimo A. *(slučajno komentira o dekletu, s katerim sem imela prvi intervju)* je tak tipičen primer Bosanke, ki se gre nekaj in krši vsa pravila, mogoče zato ker imajo ful denarja in dobi kar hoče, je dobila avto takoj, ko je naredila izpit, šole pa ni naredila. No ona pa A. pa M. so tipični Bosanci. *« (nehote je navedla dijake, o katerih je govorila dijakinja prej)*

» Zakaj? «

D: » Se nosijo tako, da takoj veš kdo so, so brez kulture, se derejo po celi šoli po bosansko in po celem mestu, se ne znajo obnašati. A. je manekenka in ima že resnega tipa, ki je tud Bosanec in torej ji ni treba paziti, kako se obnaša *(pojasnjuje, kot da se je njej treba pretvarjati, se očitno ne strinja)*, kako govori, gre z njim v Ljubljano skupaj študirat. Ja oni so res drugačni, mi ni jasno, zakaj, po tolikih letih, se še vedno niso prilagodili in kultivirali. *« (gnevno, zmajuje z glavo, zavija z očmi, zagreto)*

» Ali bi našla še kakšno razliko z nami, rekla si, jezik, družinska povezanost, opravila doma, še kaj v zvezi z nošenjem, kar si prej omenjala v zvezi z Bosankami? «

D: » Ja, meni se zdi, da me damo malo več na sebe. Se mi zdi, da se Slovenke ne trudijo preveč okrog svojga videza, me vstanemo prej, se namažemo, uredimo lase, poskrbimo za obleko, ve pa kar nekaj primete pod roke in že greste. Se mi zdi, da se veliko manj ličite. V nas je nekako zasidrano, da se moramo izpostaviti, da se moramo zrihat, nam to veliko pomeni in se za to potrudimo. Me hočemo vedno biti urejene, tudi doma. Moja mama se vedno zrihta za na šiht, čeprav gre samo tja, kjer obleče haljo in pa domov. Ja, pa res! *« (z navdušenjem, živo, kot da je spoznala pomembno razliko, ki nas ločuje)*

» Kaj bi rekla, da imaš skupnega s sošolkami, ki so Slovenke? «

D: »Ja, ne vem, ne velik, razn mogoče muska! To tut one rade poslušajo našo.«

»Kako bi zapisala narodnost, če bi zdajle delali popis prebivalstva?«

D: *(veliko razmišljanja, zmigi glave)* »Ne vem, res ne vem, kaj bi napisala. Ne, ne vem. Ampak glede na to, kako dolgo sem že tukaj bi rekla, da sem Slovenka.« *(zažari, ker se ji zdi, da je našla pravi odgovor)*

3. intervju (avgust 2013)

Dijakinja (18 let, 3. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Opiši mi svojo družino, od kod prihajata starša, kaj sta po narodnosti, kaj počneta, vaše družinsko življenje?«

D: »Moja starša sta iz Bosne, tik ob meji s Srbijo in smo pravoslavci, vendar nismo pretirano verni. Moja mama je prišla med vojno sem kot varuška k sorodnikom in je šele kasneje prišla v službo v G., kjer dela še danes. Ata pa je prišel sem med vojno in končal tu šolo za šlosarja in živel v Žalcu, dokler se nista spoznala in se poročila ter začela živeti skupaj v Velenju, kjer je oče dobil službo v Vegradu, kjer dela še danes. Moja mama se je naučila govoriti slovensko, saj je tam manj Bosancev in se z mano nikoli ni pogovarjala srbsko, *(razlaga meni, z nostalgijo, nežno, ponosno)* ampak samo slovensko in mi je tudi brala slovenske knjige, sva bili veliko v knjižnici, jaz nisem znala srbsko nič, šele, ko sem imela 8. let smo šli na počitnice v Bosno in me sorodniki, s katerimi sem se igrala, niso nič razumeli in takrat sem se potem začela učiti srbsko. *(pove kot šalo, se smeji, je zadovoljna sama s sabo)* Vendar moja starša sta zelo fina in se v javnosti nikoli ne bi pogovarjala srbsko. *(pove z ogorčenjem, stresa z glavo, je zelo prepričana, ponosna)* Zdaj se doma že včasih, vendar ne vedno, še manj pa z mano. Njima se zdi nekulturno, da prideš v drugo državo, ki ti da kruh, tukaj živiš, potem pa ne spoštuješ njenih običajev. *(ogorčeno, išče potrditev pri meni)* Najbolj smešno je bilo, ko sem bila še majhna in smo praznovali obe veliki noči. Mama ni hotela, da bi bila izjema v vrtcu in ne bi imela pobarvanih jajčk, zato sva jih barvali ob vaši veliki noči. Zdaj pa ne več. *(spet ponosno, se ji zdi hudo zanimiva domisljica)*

Nekako se je v zadnjih letih bolj razpaslo in postalo pomembno, kdo je kdo po narodnosti. Včasih smo bolj prikrivali, ampak danes pa kar javno priznavamo, tudi pri nas doma, saj sem vam rekla, da je mama z mano kot otrokom govorila le slovensko. Po koncu vojne so stvari postale bolj jasne, bolj je postalo pomembno kdo si. *(razpreda bolj sama zase, kot da se ji odpirajo spoznanja)* Bolj smo se zavedli, da nismo Slovenci. Mogoče zato, ker prej nismo imeli stika z drugimi dol živečimi sorodniki, zdaj pa ga imamo pogo-

sto. Ampak vseeno se mi nikoli ne bi obnašali kot Bosanci, ki jih takoj vidiš, saj so glasni, nekulturni in se sploh ne ozirajo na druge, na to, kje so. Že na daleč lahko prepoznam pripadnike bosanske etnije, saj so ves čas v trenirkah in nosijo frizure kot Ronaldo ali kateri drug znan trendsetovski nogometaš. *(ožigosa, ogorčeno, zaničevalno)*

Drugače pa imamo družinske prijatelje tudi Slovence in ne ločimo, da bi se na primer družili samo s Srbi, ki jih itak ni veliko v Velenju. *« (doda malo prebitro)*

»Kako ti sebe vidiš v primerjavi s tvojimi slovenskimi sošolkami? So razlike med tvojo in njihovo družino?«

D: »Ne vem kako velike razlike niso, recimo tako kot pri Albancih, ko mi je sošolka Iberina razlagala, da vsake toliko časa pride k njenemu očetu njen kupec in tudi za druge sestre, ko bo prišel eden, ki bo dal dovolj, se bo morala poročiti. *(pripoveduje z žarom, vendar se dela kot da ne more razumeti, zanjo je to eksotika, nekaj povsem nerazumljivega, kot da ne mora dojeti)* No meni se zdi, da živimo precej podobno, razen morda, da moram jaz doma delati, pospravljati in kuhati, likati, moje slovenske sošolke pa pospravijo le svojo sobo in nič ne pomagajo. Pa tudi se mi zdi, da smo mi bolj povezani med sabo, jaz se več pogovarjam za mamó in ji veliko zaupam, one pa ne, jaz ko pridem iz šole vse povem, kaj se je dogajalo v šoli, če je mama doma, če ne pa zvečer, ko pride. *(govori očitajoče, z nerazumevanjem)* Slovenke pa gredo kar v svojo sobo, za računalnik, se ne pogovarjajo z mamó, vsaj kar jih jaz poznam in se družimo, recimo T., M., M., N. Pa tudi širša družina je povezana med sabo, si pomagamo, si povemo, da se imamo radi, smo pohvaljeni in vedno, ko se ponovno srečamo se objamemo in poljubimo. No pa nismo tk povezani, ko pri šiptarjih, kjer so vsi za enga in en za vse in je vse od vsakega, ampak bolj kot so Slovenci, ki živijo bolj sami zase in se tudi več zadržujejo doma, ne hodijo posedat na klopce, na sprehode po mestu, v parke, na trg med vikendi ali prazniki. Takrat ni nikjer nobenega Slovenca, je pa največ Bosancev, ki se družinsko srečujejo v Sončnem parku ali na Titovem trgu in se pogovarjajo, v mestu pa kot da ne živijo Slovenci. Pa saj je itak več kot pol drugih!« *(hitra reakcija, zmig z glavo, očitek)*

»Kaj pa glede ženskih reči, recimo mazanja, urejanja, česa drugega?«

D: »Ja, na to pa Slovenke ne date preveč. Vam se po moje ne da prej vstati. Moja mama pravi, da so vse Slovenke, ki delajo z njo za trakom neurejene, da jim je vseeno za videz, no vseeno, se ne namažejo, oblečejo prvo, kar jim pride pod roko. Za nas je videz zelo pomemben, me ne moremo na cesto nenamazane, neurejene. *(ob tem ves čas koketira sama s sabo, z mano, se kaže)* Veliko damo za cote, ki bolj poudarijo naše obline, smo ponosne nanje, ne kot Slovenke, ki stalno nekaj prikrivajo, skrivajo. Ja, kar se tega tiče pa

smo res zelo drugačne. Moja mama pravi, da mora biti ženska vedno urejena in namazana tudi doma, saj je le tako lahko privlačna za svojega moškega. *(pove prepričano, ob tem si odstrani lase, malce koketno in si pogleda urejene zmanikirane nohte)* Drugače pa je očitno, da Slovenci očitno nimate dobre muske, ker moje sošolke vse poslušajo balkan! Ja, to nam je pa skupno!<<

>>Kako bi zapisala narodnost, če bi zdajle delali popis prebivalstva?<<

D: *(omahuje, premišljuje, me gleda, kot da išče odgovor)* >>Ne vem, ne res, joj to bi bilo pa zelo težko! Nikakor ne bi mogla reč, da nisem Slovenka, kljub vsemu!<<

4. intervju (september 2013)

Dijak (15 let, 1. letnik – srednje poklicno izobraževanje, ERŠ)

>>Od kod prihajata starša?<<

D: >>Oče je iz Hrvaške, mama iz Srbije.<< *(s ponosom)*

>>Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?<<

D: >> Oče je prišel pred balkansko vojno, ampak se je potem vrnil in pripeljal še mojo mamo, da ne bi bila tam med vojno, ker sta bila že par in so se stvari zapletle.<<

>>Zakaj sta prišla v Slovenijo?<<

D: >> Moj ata je imel že pred vojno v Sloveniji brata, ki je tukaj delal in je rekel, da je delo za očeta tukaj.<< *(z rahlim zadržkom)*

>>H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?<<

D: >>Ne vem, ne govorimo o tem.<< *(se izmika, umika pogled)*

>>Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?<<

D: >>Ne, mama ima srbsko državljanstvo, ata in jaz pa slovensko.<<

>>Kateri religiji pripadata starša pa ti?<<

D: >> Nismo verni, ne hodimo v cerkev. Nikoli se nismo pogovarjali o čemer koli povezanim z vero.<< *(odločno in prepričano)*

>>Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?<<

D: >>Men se zdi, da nič kej posebi, le govorimo doma mal srbsko in mal hrvaško, eno mešanco. Pa seveda še slovensko.<<

>>Katero narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?<<

D: >>Ja, družmo se kot družina mislte? Ja atijevi kolegi iz njegovga kraja, ki tut delajo tukej. So Hrvati, sam mi se o tem ne menmo! A mislte, da se pogovarjamo kdo je kej? Mama pa nima prijatelc od doma, so pa to žene atijevih prijatlov pa iz službe<<

>>Kako govorita starša med sabo?<<

D: »Onadva govorita med sabo hrvaško in srbsko.« *(ne ve dobro, kako bi razložil razliko med njunim govorom)*

»Kako govoriš na ulici, če greš s prijatelji ven, na malico?«

D: »Na ulici govorim kulturno srbsko.« *(se je malce namuznil, kot da me preizkuša in ves čas se identificira s srbskim jezikom)*

»Kako govoriš v šoli ali pa s sošolci?«

D: »Tut zelo lepo srbsko. No, razn, če so Slovenci, pol govorim tut slovensko.« *(se je malce namuznil, kot da me preizkuša, a bom reagirala)*

»V katerem jeziku si spregovoril?«

D: »U srbskem.«

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »A mislite, hrvaškega al srbskega?«

»Ne, slovenskega in katerega še?«

D: »Obvladam srbskega in najbrž mešam zravn hrvaškega, ja, slovensko pa govorim tk ko srbsko!« *(je povedal izjemno samozavestno in prepričano)*

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Ja, zaka pa ne? Se mi še ni zgodlo, da ne bi mogu povedat. No, ko sm bil majnši sm bil rajš tih. Zdej se mi pa ne zdi to nč takga, sej nas je ful!« *(zadnje besede poudari trmasto in samozavestno)*

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Ne!« *(je odgovoril odrezavo)*

»Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti, mislim, da bi se družil s tistimi, ki niso Srbi?«

D: »Ne, to pa ne, sam mi ni v interesu, ko pa mam med sabo iste fore pa še razumemo se.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Ne, mislim, da ne bi blo nč narobe, tut če ne bi bla Srbkinja al pa Hrvatica.« *(niti opazi ne, da je nehote pripadnice ostalih etničnih skupin izpustil)*

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, zakaj bi mel? Ne razumem!«

»Ali verjameš v stereotipe, oznake o posameznikih glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »O, ja verjamem! Mi, js vedno pomagam, ni važn kom. Ko pa js rabim pomoč, se pa nardijo, ko da me ni.« *(zdelo se mi je, da je letelo na Slovence)*

»Kaj bi rekel, da imaš skupnega s Slovenci in drugimi, ki niso Srbi?«

D: »Ja, mal so si podobni jeziki pa učasih tut smešno, da ista beseda pomen kej drugega. Drugač pa, ne vem, Slovenci so bolj zaprti. Sam muska vam je pa naša všeč! To pa, Ceca pa zažiga pa Jelena. Ja, to pa!« (pove z navdušenjem)

5. intervju (september 2013)

Dijakinja (18 let, 4. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Od kod sta starša?«

D: »Moja sta iz Bosne in Hercegovine. Mama je iz V., oče pa iz K.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Ko sta bla stara 18. let, oba med vojno, no ko sta lahk šla!« (*se ji zdi pomembno, da mi pojasni razlog, da sta morala it*)

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Zaradi iskanja službe, tam ni blo služb. Oče je pršu 1977. leta, mama pa 1982.« (*očitno je, da dijakinja sploh ne pozna, kdaj se je dogajala »tretja balkanska« vojna*)

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oče je Hrvat, mama pa Srbkinja. Sam se doma ne pogovarjamo o tem. Saj sta oba iz Bosne. To je postalo pomembno kasnej. Po vojni.« (*govori, kot naučena*)

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Imamo sam slovensko. Ja, zakaj bi pa rabli še kako?« (*malce izziva*)

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Oče je katolik, krščan, mama pa je pravoslavka«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Če se, opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ne, se sploh ne! Ne, nismo verni, tut ne hodimo v cerkev al kej podobnega.«

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Med prazniki se z družino skup zberemo in pripravljamo tradicionalne jedi. Smo sicer verni, vendar se ne udeležujemo maš ... (premor, razmišlja), ampak med prazniki zmolmo kako molitvo. Takrat se tut menmo sam u našem maternem (*je poudarila*) jeziku.«

»Ja, torej ste verni, če praznujete praznike in molite?«

D: »Ja, pravzaprav poznamo vse praznike, tk pravoslavne kot krščanske! (*reče v zadregi, ker sem jo razkrinkala?*)

»Katero narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Srbi, Hrvati, muslimani, Slovenci, se ne oziramo na narodnost.« *(opazila sem, da dijaki ne ločijo pojma narod, verska pripadnost)*

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »V srbohrvaščini.« *(uporabila je staro besedno zvezo)*

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »V srbohrvaščini, z bratom se pa pogovarjama u slovenščini.« *(pred leti sem učila tudi njenega brata na ERS in dvomim, da to drži, ker je tudi brat imel probleme z naglaševanjem in še posebej z avtoriteto učiteljice – ženske)*

»Kako govoriš na ulici s prijatelji, ko greš ven?«

D: »V slovenščini.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »V slovenščini.«

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »V slovenščini.«

»Res, si prepričana? A potem mama s tabo govori slovensko?«

D: »Ne, mama z mano govori srbohrvaško. Ja pol pa ne vem, je že dolg nazaj.« *(D zelo rada filozofira in utemeljuje svoja mnenja in težko sprejme mnenja drugih)*

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ne, oba obvladam enakovredno.« *(me pogleda postrani –ne, slovenščine ne obvlada, bi pripšomnila jaz kot njena učiteljica, vsaj fonetično jo lahko umestim v drugo govorno skupino)*

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Ja, vedno, se ne sramujem svoje narodnosti.

« »Kaj pa rečeš, kdo si?«

D: »Rečem, da sem Bosanka, zakaj pa ne bi? Ampak tega itak ne sprašujejo! Sm pa itak tuki rojena, ja pol sm pa ja Slovenka! Pa tut u šole sm hodla tu!« *(mi vneto dopoveduje, me prepričuje, ugotavljam, da jim je jasno, so prepričani, mislijo ali pa sploh zavestno o tem ne razmišljajo da so Slovenci, če so tukaj rojeni, drugače so pa še ...)*

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Ne.« *(kazala je, naj ne vrtam naprej)*

»Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ne, lahko se družim s komerkoli, le z Albanci mi prepovedujejo pa jih pri tem podpiram!« *(prav jezno zabrusi)*

»Zakaj?«

D: »Pa sej vete, kaki so!? Nočejo govorit, sam po svoje govorijo. Nočjo se družiti z drugimi, sam sami med sabo, ja, kk se bojo pa naučili govorit!? Pa kolk jih je!? Pa tut ... *(konča, se zamisli, premisli, molči)*

»Če te kdo vpraša kdo si? Kaj odgovoriš? V primeru, da ne poveš resnice, kdaj blefiraš? Pred kom? Zakaj?«

D: »Vedno po resnici povem kdo sm, od kod izvirajo moje korenine. Mislim, da smo dovolj razviti, da narodnost ni več ovira!« *(poznavalsko prida)*

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Morda malo glede vere. Drugač pa nč.«

»Kaj bi rekla, da imaš skupnega s Slovenci ali drugimi?«

D: »No, to vemo, da so si jeziki podobni, a, ne. Slovenci ste bolj zadržti. No, ampak musko pa tut vi poslušate našo! A vi tut?« *(s pričakovanjem me pogleda)*

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, ker sem v takem krogu ljudi, ki me sprejemajo zaradi mojega karakterja, ne pa narodnosti.«

»Zakaj pa potem sama izključuješ Albance? Zakaj pri njih ni pomemben njihov karakter, ampak od kod so!?«

D: »Ja, ampak oni bi kar prišli in naselili celo Evropo, kot listja in trave jih je! Pa ne da bi se učili jezika, ne, kar mi jih mormo razumet. Pa šolo so kar preplavli, na vsakem koraku jih srečaš. Pa skos skupi, ni važn u kir razred hodjo. Pa vse dodatke dobijo, ni čudn, ko je tolik otrok. Js bi hotla, da se najprej naučijo govorit, pol pa ...« *(vibravo, jezno, zmajujoč z glavo, skoraj glasno, kot je to v njeni vibravi naravi)*

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Se ne sramujem, kdo sm in od kod smo, js sem itak iz Slovenije, ker sem tu rojena 96. leta. Je pa včasih nerodno, ko se obregnejo ob moje ime. Včasih me kdo zaslišuje o tem. Pa mi je zoprno. Če smo že skos tuki, zaka me pol sploh uprašajo od kod sm?!« *(zavije z očmi, jezno poudari povedano)*

6. intervju (november 2013)

Dijakinja (18 let, 4.letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Od kod sta starša?«

D: »Mama je iz Bosne in Hercegovine iz Ključa, oče pa iz Brčkega.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?«

D: »Mama po vojni, oče pred njo.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Zaradi tega, ker so se preselili njuni starši in tut boljših življenjskih razmer.«
(*pogleduje v tla, se nervozno premika*)

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Muslimanske.«

»A., to ni narodnost! Sta Bosanca, Srba, Hrvata?«

D: »Ne vem? (*malce nervozno in prebitro*) Nikol ne govorimo o tem. Ja no, Bosanci al ka?« (*odgovori, kot da ji je težko in odveč*)

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Ne, samo slovensko državljanstvo mam.«

»Ali morda veš, kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Islamski.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Odvisno katerih, bajram je en praznik, takrat skupaj kosilamo z družino, naredimo naše domače jedi. Vsak prinese eno jed in pol poskušamo in čvekamo med sabo. Pa kej babice zmoljo pa mi mal zravn.« (*pojasnjuje z rahlo nejevoljo, nezanimanjem, ji je odveč*)

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Jo spoštujemo, se držimo določenih pravil, o vzdržnosti, o primernem obnašanju in ... na primer, ne jemo svinjskega mesa.« (*ravno ona ima probleme z vzdržnostjo in vulgarnostjo!*)

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Naši družinski prijatelji so različnih narodnosti. No, večinoma so Bosanci, ne vem pa od kod točno so.« (*večinoma imajo dijaki probleme priznati, da so družinski prijatelji Bosanci*)

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »Starša med sabo govorita slovensko.«

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Tudi slovensko.«

»Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?«

D: »Tudi slovensko.«

»Ali niste nikoli doma govorili v kakšnem drugem jeziku? Tudi s starimi starši ne?«

D: »Ja, govorimo, sam več slovensko?« (*pojasnjuje nejevoljno*)

»Ali torej govoriš še kakšen drug jezik poleg slovenščine pa seveda angleščine in nemščine ter francoščine, ki se jih učiš v šoli?«

D: »Ja, govorim še bosansko.« *(to je povedala z nejevoljo in zadržkom)*

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Tudi slovensko.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »Slovensko.«

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »V slovenščini.« *(prav trmasto trdi, da ne uporablja bosanščine, čeprav sem jo že sama večkrat slišala, da s pripadnicami bosanske etnije govori bosansko)*

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ne, dobr govorim slovensko, bosansko slabše.« *(vprašanje sem ji podtaknila in je v odgovoru nedosledna, saj je prej trdila, da govori samo slovensko)*

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Se ne sramujem, kdo sm in od kod smo, js sem itak iz Slovenije, ker sem tu rojena 1996. leta. Je pa včasih nerodno, ko se obregnejo ob moje ime. Včasih me kdo zaslišuje o tem. Pa mi je zoprno. Če smo že skos tuki, zaka me pol sploh uprašajo od kod sm?!« *(zavije z očmi, jezno, ogorčeno poudari povedano)*

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Ja, z vsemi, ni važno kdo so, kaj so in od kod so! Sam, da se štekamo. Pr rokometu je pa itak nas več, ki nismo Slovenke.« *(ko ne razmišlja, kaj odgovarja ji je povsem jasno, kaj pomeni biti Neslovenec)*

»Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ne, ne komplicirajo, sploh ni važno.«

»Če te kdo vpraša kdo si? Kaj odgovoriš? (V primeru, da ne poveš resnice, kdaj blefiraš? Pred kom? Zakaj?)«

D: »Vedno odgovorim isto, da smo vsi ljudje, isti, ampak različni. Verjameš u svoje in spoštuješ tuje.« *(odgovoru pa se je izmaknila, čeprav je prej na podobno vprašanje že odgovarjala, tudi jezno in z nasprotovanjem)*

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Odvisno, muslimanom je lepše videt, da imaš istega verskega partnerja. Sej ne, da bi blo fejest narobe, ampak vse je lažje. Že pri poroki, kk bi se poročila?! Pa pol otroc? Ja, je bolj, če se držiš svojih.« *(prej je trdila, da niso verni!)*

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, nikoli, ker se družim s tistimi, s kirimi se hočem. Sprejeli so me tako kot sm. Ne govorimo o veri. Sicer pa ne vem, če ločijo kdo je kdo, za njih smo vsi, ki nismo Slovenci, Bosanci, no razen Albancev, ti pa so posebna sorta.«

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Ne, ne vem, če vsi držijo, čeprav v Velenju včasih najdeš opazke, ki naj bi bile značilne za določeno vrsto ljudi. Recimo opazke o Bosancih. Da smo punce bolj, no mislim, kar se tiče stikov s fanti ... *(malo ji je nerodno, ne vem pa zakaj je to potem načela)* Pa še, kar se tiče sproščenosti, da smo mi bolj sproščeni, ja itak, če pa ste vi tk zadržti. Ja, mi pa smo bolj glasni. Se mi zdi, da smo tut bolj samozavestni. Včasih mi sošolke, Slovenke, pravijo, da jih njihove mame cel cajt sam kritizirajo, da nikol nč prav ne nardijo! Pr nas je to drugač. Men nč ne težijo, tut vn me spustijo, kadar hočm. Pa tut hvaljo me. Je pa dobr, ko tut Slovenke rade poslušajo balkan. To jih vedn mal sprosti.«
(razlaga ponosno, govori hitro, nervozno)

7. intervju (januar 2014)

Dijak (17 let, 3. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Od kod sta starša?«

D: »Oba sta iz Makedonije, ampak mama je s starši živela v Beogradu.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?«

D: »Prišla sta že pred vojno, 1990.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Imela sta svojo firmo.« *(imajo makedonsko restavracijo)*

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oba pravita, da sta Makedonca.«

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Vsi imamo slovensko državljanstvo pa nobenega drugega.«

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Vsi smo pravoslavci.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ne vedno, kdaj pa kdaj. Na kakšen verski praznik. K bogoslužju pa ne hodimo, čeprav bi lahko, ker nekateri naši prijatelji hodijo.«

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Pogovarjamo se v našem jeziku, slušamo našo glasbo, upoštevamo naše običaje, kuhamo naše jedi.«

»Z našim, misliš na kateri jezik?«

D: »Makedonski«

»Katero narodnost so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Naši prijatelji so vseh narodnosti, makedonske, srbske, slovenske ... « (*zdelo se je, da bi lahko še našteval*)

»Kdaj in kje si rojen?«

D: »Rojen sem 97. v Beogradu.«

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »Starša med sabo govorita makedonsko.«

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Med sabo vedno govorimo makedonsko.«

»Kako govoriš z bratom?«

D: »Ja, z bratom se pogovarjam makedonsko, včasih srbsko, včasih pa tut slovensko. Ampak u glavnem makedonsko. Včasih pa mama hoče, da malo vadimo srbsko in pol se pogovarjamo srbsko.«

»Od česa je odvisna vajina izbira, kateri jezik uporabita?«

D: »Kregama se zmiri makedonsko pa če je kej za skrivaj povedat tut. Drugač pa bolj una dva jezika!! Mislim slovensko in srbsko.«

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Na ulci vedno govorim slovensko. No, razen, če grem z bratom al pa mamo, al atom al pa s sošolcem, ki je srb. Pol govorim tut drugač. Ja, no to je pač odvisno, kdo je z mano.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »S sošolci govorim slovensko. Razen z A., z njo govorima srbsko. Pa z M., sam ona najprej ni nč razumela, zato, pol je pa kr ostal.«

»V katerem jeziku si spregovoril?«

D: »Po mojem sem kar v makedonskem in srbskem, ker mama z mano govori oba jezika. Vedno je rekla, da je dobr, če bom znal oba. Ata se majn trudi pa tut, ata hoče, da smo ponosni, da smo Makedonci in ma rajš, če govorimo makedonsko.« (*ne more skriti ponosa*)

»Ali se ti zdi, da obvladaš tvoje jezike enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ja, vse tri enakovredno!« (*pove/ustreli zelo prepričano in samozavestno*)

»Tut pišeš?« (*razmišlja*)

D: »No, to pa ne! Po mojem pišem najbolj slovensko pa še to vete, da mi ne gre najbolj, vsaj pri esejih! Ampak govorim pa dobr vse.«

»Tudi, ko prideš v Makedonijo nimaš težav?«

D: »Ja, včasih pa res kake besede ne razumem, sam oni so skos tam!« *(se zagovarja, opravičuje)*

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Ne, ne povem, mislim, sploh ne razlagam, sej smo že skos tuki in nikol ne razmišljam, da nismo Slovenci. *(je skoraj ogorčen, kaj si mislijo, da bi moral kaj takega razlagat)*. Razen, če me kdo vpraša, ko ga zanima od kod sm. Itak, če mam tako ime. Ja, pol pa razložim. Pa sej to ni nč takega. Smo pač Makedonci!« *(se skoraj razburi in me prepričuje spet v nasprotno, kar je trdil prej, da je Slovenec)*

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Ja, to pa.« *(odgovor poda zelo suvereno in prepričljivo, čeprav se v razredu recimo, družī samo s tistimi, ki niso Slovenci!)*

»Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ne, sploh ne, tut, ko sm se družu z Nderimom jim je blo OK pa je Albanc. Smo ga kr mal vzel pod okrilje, ko je bil tek zgubljen tuki. Pa oba sma poslušala balkan, no sej to poslušajo tut druge punce u razredu.«

»Če te kdo vpraša kdo si? Kaj odgovoriš? (V primeru, da ne poveš resnice, kdaj blefiraš? Pred kom? Zakaj?)«

D: »Sm že prej reku, da ne blefiram, povem po resnici, če me kdo upraša.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Da, vem, da si mama in ata želita, da bi bla Makedonka al pa vsaj Srbkinja. Še bolj pomembno pa je, da je pravoslavne vere. Sam logično, sicer bi blo ful problemov. Kk bi pa to združli?! A bi hotla postat pravoslavka? Pa tut, ene Bosanke so kriza. Kk se obnašajo in oblačjo, take jim pa res ni treba hodit v šolo!« *(je ogorčen, maha z rokami, da bi podkrepil svoje trditve in ko konča se globoko zamisli)*

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, nikol. Zakaj?« *(zveni resnično začuden, zakaj naj bi imel manjvrednostni kompleks kot Makedonec s slovenskim državljanstvom v Velenju!)*

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Ne vem, če mislim prav, ampak, ja, prepoznam kdo je kdo! Albance itak, njih ne moreš zgrešit, se skos skup držijo pa mali so pa take čudne face majo pa vlke nose. No, sej nism tk mislu! Bosanke so šele, ful glasne pa brez zavor. Slovenke so pa zakompleksane

pa vzvišene, ko da so ne vem ka! Joj, sorry, nism tk mislu!<< *(pri tej izjavi se mi je že dvakrat opravičil, ker govori z navdušenjem, prehiteva svoje misli)*

8. intervju (marec 2014)

Dijakinja (17 let, 3. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

>>Od kod sta starša?<<

D: >>Iz Bosne in Hercegovine.<<

>>Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?<<

D: >>Prišla sta med vojno, je blo tam nevzdržno in če sta si hotla ustvarit družino ... <<

(ju je skorajda opravičevala)

>>Zakaj sta prišla v Slovenijo?<<

D: >>Ja, sej sm že rekla, *(malce nervozno)* v Slovenijo sta prišla zaradi dela, boljšega življenja.<<

>>H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?<<

D: >>Oba sta Bosanca.<< *(odgovori naveličano, kot da je na to morala že ne vem kolikokrat odgovarjati)*

>>Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?<<

D: >>Vsi imamo samo slovensko državljanstvo. Mama in ata sta tukaj zaposlena že več kot 20 let in je logično, da sta zaprosila za slovensko državljanstvo. Sej se pred penzijo ne mislita vrnit. Mamo pa tam hišo in sorodnike.<<

>>Kateri religiji pripadata starša, pa ti?<<

D: >>Islam.<<

>>Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.<<

D: >>Ne, se ne udeležujemo nobenih verskih obredov. Sam u Bosni hodimo.<<

>>Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?<<

D: >>Kadar imamo kak naš praznik, ga praznujemo tako, kot ga moramo. Pogovarjamo se v našem jeziku, kuhamo naše jedi, se držimo naših tradicij in običajev. Predvsem se pa takrat zberemo vsi. Mislim vse sorodstvo. Ampak na enak način se zberemo tut za božič in veliko noč in tut takrat pripravljamo naše jedi. *(pojasnjuje z vneto)* Pa če že ne govorim sam o praznovanju, mi se tut več družmo s sorodniki in tut s starši. Pa smo zlo uvidevni en do drugega, se mamo radi, se objamemo. Jaz recimo se z mamo vse zmenim in vsak dan, ko pridem iz šole z njo po kosilu pijem kavo in klepetama. Sam je pa res, da je moja mama skos doma. Mi mamo vse pošlihtan! Pa tut sestra, ki z možem in otro-

kom živi z nami. Nas to ne moti, nam je fajn, če je familija skup. << (*z nas vedno misli Neslovence*)

>> Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji? <<

D: >> Večinoma so Bosanci pa tut Slovenci. <<

>> Kako govorita starša med sabo? <<

D: >> Onadva med sabo vedno govorita bosansko. <<

>> Kako govorite med sabo kot družina? <<

D: >> Bosansko. <<

>> Kako govoriš s sestro? <<

D: >> Bosansko, spoštljivo in kulturno. << (*zanimivo – poudari*)

>> Kako govoriš na ulici? <<

D: >> Odvisno s kom grem. Če grem s kirim našim, potem govorima bosansko, če pa ne pa slovensko. <<

>> Kako govoriš v šoli s sošolci? <<

D: >> S sošolci govorim slovensko, razen s tistimi, ki tut znajo naš jezik, pol se pogovarjamo tut po naše. <<

>> V katerem jeziku si spregovorila? <<

D: >> Spregovorila sem v bosanščini, saj je mama, in še zmerej govori, z mano govorila bosansko pa tut ata in sestra. Preden sm šla v vrtec, sm govorila sam bosansko. Pol me je pa sestra učila slovensko, ko je bla že v šoli in je rekla, da moram znat slovensko, če ne se mi bojo smejali. <<

>> Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje? <<

D: >> Interesantno je, da bolj obvladam slovenski jezik, po mojem zato, ker se ga učim že skos u šoli. Bosansko pa včasih kej ne razumem, ko gremo vsako leto v Bosno, no sej gremo za vsake počitnce, ne razumem velik besed, pa če govorijo hitr se mi tut spelje. << (*razmišlja skoraj sama zase*)

>> Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj? <<

D: >> A mislte, če me kdo vpraša? Ja, jasno, da razložim, ampak sej tega ne sprašujejo, sej je jasno, ko povem ime. Se pa mi med sabo sprašujemo od kod smo, če mam o mogoč kake rođake skupne. <<

>> Ali se družiš z vsemi narodnostmi? <<

D: >> Mislim, da se družim z vsemi. Sam najbolj pa z našimi. Mam o več skupnega. <<

>> Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti? <<

D: >> Ne, nč ne rečejo. <<

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Omejuje me vera. Če ne bi bil islam, bi bil problem. Tk, da se ne morem kr tk zaplest. Kdo bi bli pa pol otroc in kk bi jih vzgajala?«

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Odvisno, če se menim s kom, ki nas ne mara, pol se počutim butasto.«

»Pa imaš večkrat tak občutek?«

D: »Ja, mam. Eni so tk nad. Mislim, se delajo, da so nekej več.«

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Odvisno, ja, lahk jih prepoznaš! Mislim, lahk ugotoviš, kdo je od kod, po obleki, kk govori, kk se obnaša. Ni nujn vsega takoj pokazat. Men se zdi, da se mormo mal prilagodit, če smo že tu. Ene ženske so tk vulgarne. Pa tuki je rojena pa se še kr dere po bosansk. Pa kr use bi ble modeli. Ma dej no, poglej se!«

»Če te vprašam, kdo si, kaj, mi rečeš?«

D: »Ja, ne vem, najbrž, da sm Bosanka. Slovenka že nism! (ugotovi)

9. intervju (april, 2014)

Dijak (15 let, 1. letnik – poklicno tehniško izobraževanje, ERŠ)

»Od kod sta starša?«

D: »Iz Bosne, iz Bihača je mama, oče pa je iz Tuzle.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?«

D: »V Sloveniji sta že od malega.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Ker so bl tuki že starši.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oba se prištevata k Bosancem. To večkrat doma poudarta. Pa tut vedno jih zanima, ka se dol dogaja.«

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Imamo sam slovensko državljanstvo.«

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Smo muslimani.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ne, nismo ravn verni. Sam praznujemo praznike. Mislim, pač, ker to počnemo z našimi sorodniki, ker se takrat dobimo in mame pripravijo naše jedi in babi tut včasih kaj zmoli, sam js ne znam. (doda zelo hitro) Takrat nas je polna bajta, enkrat pr enmu

enkrat pr drugmu. Vsak neki prnese pa si delimo. Je menda je to tak običaj, da moraš delit, mi je enkrat razlagala babi. <<

>>Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?<<

D: >>Nč kej posebi, le včasih se pogovarjamo v bosanskem jeziku. Ja pa v Bosno hodimo na počitnice, mammo tam bajto na enem selu in še kar nekaj sorodstva.<<

>>Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?<<

D: >>Družmo se z vsemi, ker sta mama in ata hodila tukej u šolo pa poznata velik ljudi.<<

>>Kako govorita starša med sabo?<<

D: >>Slovensko.<<

>>Kako govorite med sabo kot družina?<<

D: >>Slovensko.<<

>>Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?<<

D: >>Slovensko.<<

>>Kako govoriš na ulici?<<

D: >>Slovensko.<<

>>Kako govoriš v šoli s sošolci?<<

D: >>Slovensko.<< (*že rahlo naveličano, da me mora tako prepričevati*)

>>V katerem jeziku si spregovoril?<<

D: >>V slovenskem.<< (*Dijak ima zelo očiten naglas*)

>>Ali se ti zdi, da obvladaš tudi bosanski jezik dobro?<<

D: >>Mislim, da slovensko govorim boljš ko bosansko.<<

>>Ampak prej si rekel, da redko govorite bosansko in da si spregovoril v slovenskem jeziku, kje pa si se potem naučil bosanščine?<<

D: >>Ja, sej ko sem bil mali sm več govoru bosansko pa z babico in dedkom govorim pa ko gremo domov v Bosno. Sej, včasih rabm pomoč, ko kej ne razumem, sam sej si zrajtam al pa mi razložjo.<<

>>Ali se družiš z vsemi narodnostmi?<<

D: >>Družim se z vsemi, ni važn.<< (*odgovori skoraj prehitro*)

>>Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?<<

D: >>Ne, nikol ne rečejo nč.<<

>>Če te kdo vpraša kdo si? Kaj odgovoriš? V primeru, da ne poveš resnice. Kdaj blefiraš? Pred kom? Zakaj?<<

D: »Eh, sej tega se ne menmo, sam če hočmo zvedet, če kirga poznamo od tam, ko smo. Pa tut, ker nismo fejšt verni, se ne srečujemo na obredih, kamor vem, da eni hodjo, ko mamo praznike je pa itak za družino.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Ne, čist nč me ne omejuje.«

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, nikol. Sam včasih se mi zdi, da kdo čudn pogleda, ko povem kk mi je ime al pa kk se pišem. Amapak mogoč celo majn Slovenci, naši pa takoj zagrabijo in začnejo govorit po bosansko z mano. Pa sprašvat od kod smo.«

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Ne.«

10. intervju (april 2014)

Dijak (15 let, 1. letnik – srednje poklicno izobraževanje, SŠ)

»Od kod sta starša?«

D: »Oba sta iz Brčkega v Bosni in Hercegovini.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Prišla sta s svojimi starši, mama že 1971, ata pa 1985. Starša sta prišla zarad službe in boljšega življenja in sta zraven vzela otroke, no mislim, da sta otroke vzela kasneje, da je mama bla prej v Bosni pri babi.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oba pravita, da sta Bosanca. Pa mormo kr usi tk mislt. Ata je zlo jezn, če se kej preveč po slovensk obnašamo ... «

»Kako to misliš po slovensko?«

D: »Ja, no, če doma hočmo govorit slovensk al pa če ne vemo, kaj se dogaja v Bosni, kdo je predsednik pa tak. Al pa če nočma it v Bosno na počitnce, pol ma celo predavanje, da je to naša domovina pa tak ... «

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Imamo vsi sam slovensko državljanstvo.«

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Smo muslimani.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ja, redno se udeležujemo verskih slovesnosti, še posebej moja babica. Pa, ko sem bil majni sm tut js velik hodu z njo. Zdej pa se mi zdi brez veze. Tu u Veleju ni prave

cerkve, zato mamo bogoslužje nasprot Gorenja. Pa se bunmo, da bi blo dobr kej zrihtat bolj spodobnega. <<

>>Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?<<

D: >>Za naše praznike se vsa družina zbere skup in pol beremo iz Korana. Pa molmo pa jemo ful naše jedi, vsak neki prnese. <<

>>Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?<<

D: >>Pretežno so Bosanci, ki so pršli sm zarad vojne al pa tut prej, ko ni blo tam za žvet. Rabli so službe, tu pa so ble. <<

>>Kako govorita starša med sabo?<<

D: >>Starša med sabo vedno govorita bosansko. <<

>>Kako govorite med sabo kot družina?<<

D: >>Večinoma bosansko. Sej sm reku, da ata ful teži, da bomo drugač pozabl na svoje korenine pa tak ... <<

>>Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?<<

D: >>Mešano, včasih govorimo bosansko, včasih slovensko, odvisno. No, če se kregamo, pol definitivno bosansko al pa kej bolj, ka pa vem. Lažje je. Slovensko pa kej o šoli al pa kej podobnga. <<

>>Kako govoriš na ulici?<<

D: >>Slovensko. No, razn, če grem s kakim frendom, ki tut raje govori bosansko. <<

>>Kako govoriš v šoli s sošolci?<<

D: >>S sošolci pa govorim slovensko. <<

>>Zakaj s sošolci govoriš slovensko?<<

D: >>Ker so Slovenci pa u razredu nas ful čudn gledajo, če govorimo po naše. Ampak sej je tešk, ko se zmeri ne spomnim kake besede po bosansk, ja no, (*pomisli in se ustavi*) sej se včasih kire ne spomnim po slovensk! Ja tk je, ne eno ne drugo nisi! Tu nisi Slovenc, tam nisi Bosanc! Ja, kaj pa si? Neki vmes! << (*ugotovi*)

>>V katerem jeziku si spregovoril?<<

D: >>V bosanskem. Ko sem bil mali, sploh nisem govoru slovensko, dokler nisem šel v vrtec. Se spomnim, ko me je brat uču, da bom kej razumel pa da se ne bojo delal norca iz mene. Pa sej sm že prej, ko sm slišu! << (*doda kot v zagovor*)

>>Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?<<

D: >>Da, se mi zdi? Sam razlagam laže v bosanskem jeziku. Pa itak mi uide kaka beseda, se je tešk spomnim. <<

>>Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?<<

D: »Da, vedno, zakaj pa ne?«

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Da.« (pove zelo odločno)

»Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ne, sploh ne.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Ne, starši so rekli, da ne sodimo ljubezni po veri. Pa da, če bi se slučajno to zgodilo, da bi najdu kako, ki ni naše vere, da se nauči pa postane naše vere pa bojo otroc pol lahk tut z njo ohranjal vero.« (*ne opazi, da sam s sabo prihaja v nasprotje*)

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, nimam, vsi smo enakovredni.«

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš, kdo je kdo)?«

D: »Verjamem? No, zdi se mi, da lahk človeka prepoznaš po naglasu in pa tut po faci. Recimo vsi Albanci so mali pa suhi. Sploh pa punce! Tam se takoj vid od kod je in če je Albanka. Bosanke so pa bolj zrihtane, mislim pač se bolj potrudjo. No, tk, da je nam fantom bolj všeč.« (sem imela občutek, da je ugotovil, s kom govori)

11. intervju (maj 2014)

Dijak (16 let, 1. letnik – srednje poklicno izobraževanje, ERŠ)

»Od kod sta starša?«

D: »Oba sta iz Bosne, mama pri Bjelini, oče pri Banja Luki.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Prišla sta že pred vojno, zaradi služb, ker dol ni blo dela za mlade. Pa vse je blo že čudn.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oba sta Srba.«

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Mamo vsi sam slovensko državljanstvo.«

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Smo pravoslavci.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Redno se udeležujemo naših verskih obredov. Praznujemo vse praznike po običajih. Hodimo tudi redno v cerkev, no kakor bi že to imenoval. Ni ravno prava cerkev, ampak

tam poteka bogoslužje in mi vedno gremo. Tam se tudi srečujemo z drugimi Srbi. Vedno gremo pol skup tuj na pijačo ali pa h kirmu domu. <<

>>Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?<<

D: >>Z jezikom, gledamo tudi filme o naših krajih, od kod izviramo. Vzdržujemo tudi z različnimi našimi obredi. <<

>>Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?<<

D: >>Pretežno so Srbi pa tudi Slovenci. <<

>>Kako govorita starša med sabo?<<

D: >>V srbsčini. <<

>>Kako govorite med sabo kot družina?<<

D: >>V srbsčini. Vztrajajo, da doma govorimo srbsko, ker bi sicer pozabili od kod izviramo in kje so naše korenine. <<

>>Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?<<

D: >>V srbsčini. <<

>>Kako govoriš na ulici?<<

D: >>Slovensko. Razen, če grem s svojimi kolegi. <<

>>Kako govoriš v šoli s sošolci?<<

D: >>V slovenščini, ker sicer čudno gledajo. <<

>>V katerem jeziku si spregovoril?<<

D: >>Spregovoru sem v srbsčini, ker se doma vedno tukaj pogovarjamo. Dolg sem govoru tukaj sam srbsko, dokler nisem šel v vrtec, tam sem pa mogel začeti slovensko, ker sicer me ni noben razumel. Ja, pa sem že tam našel svojega prijatelja, ker sva oba prišla v vrtec in nisva znala slovensko. Tukaj sva se pa lahko razumela. <<

>>Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?<<

D: >>Bolj obvladam slovenščino, po mojem zato, ker se je skoraj učim v šoli. No, seveda vem, da vi ne mislite tukaj, ampak v srbsčini ne znam kaj dost pisati, ja pišem še slabše, kot v slovenščini. Največji problem pa so neke besede, ki jih uni (misli na Srbe iz Bosne, kamor hodijo na počitnice) govorijo, ja pa nimam pojma za kaj gre. Sploh, ko pridemo dol, rabim kakšen nekaj, da zaštekam. Se mi zdi, včasih, da sem tukaj, no mislim, nič nisem. Kaj sem? Tudi me gledajo čudno, tukaj pa tudi. Tudi se vam zdi, da ne spadam sem, ko ne govorim gluh ... Tukaj pa tudi ... <<

>>Ali se družiš z vsemi narodnostmi?<<

D: >>Družim se z vsemi, to mi pa res ni važno. <<

>>Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?<<

D: »Ne, sploh ne. Sam je mal logičn, da če sm že Srb, da se tut z njimi bolj družim. Mamo več skupnega.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Ne, me ne. Sam bi blo pa bolš, če bi bla pravoslavne vere, da ne bi blo komplikacij pa, če bi znala naš jezik, bi blo tut dobr, ker kk bo pa učila otroke?«

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Včasih mam tak občutek. Najbolj u šoli al pa ko so kake prireditve. Ja, pa tut na kaki zabavi se mi je zdel, da ne spadam tja, da me gledajo postran. Mogoč tut zato, ko sm bolj črn pa če govorim mam mal naglasa. Pa se mi zdi, da eni pač sodjo, pa ne sprejmejo. Ko pa si dolg na žurki pa itak na konc začnejo sukati balkan pol smo pa vsi eno.«

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Se mi zdi, da človeka lahk prepoznaš kdo je, od kod je. Mislim po videzu, po oblačenju, ampak to se mi zdi bolj za punce. Js kr vem, kam spada. Sploh pa če jo čujem govorit. Če bolj po naše zavija ... pa klejejo te punce. Pa brez zadržkov so. Tk kr vsiljive včasih!«

12. intervju (maj 2014)

Dijak (15 let, 1. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ERŠ)

»Od kod prihajata starša?«

D: »Iz Bosne, oče iz Fojnice, mati pa iz Tesliča.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?«

D: »Pred balkansko vojno, oče s 16. leti.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Ati zaradi šole, mama zaradi službe, ker tam ni blo služb pa tut napeto je že blo.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oba se imata zmerej za Hrvata.«

»Imate slovensko državljanstvo?«

D: »Vsi mam sam slovensko državljanstvo, sej skos tuki živimo pa ni logike, da bi rabli še kako, sej nazaj ne bomo šli! Mama vedno reče, da smo zdej tuki doma.« (*resno razloži*)

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Smo katoliki.«

»Se redno udejujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ja, smo verni in hodimo v cerkev vsako nedeljo in tudi ob vseh cerkvenih praznikih. Mama vedno reče, da je vera del življenja in da se je moramo držat, sicer bi se lahko zgubili.«

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Nč kaj posebnega, le včasih se pogovarjamo u hrvaščini in pa ata ma na steni slike iz svojga domačga kraja pa nam včasih razlaga vedno iste zgodbe iz svojga otroštva.«
(*razlaga malce naveličano*)

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Vseh narodnosti, ni važno kaj so. Mama in ata sta že tek dolg tuki, da mata velik prijatelj iz službe, ki so tut Slovenci. Sam več je pa tistih, ki so tut Hrvati, mamu več skupnega, se lahko pogovarjamo o bivši domovini. To včasih reče ata pa se mi zdi logično. Js sm tuki rojen on pa ne in men to ni čist jasno, ampak razumem.«
(*razlaga z razmislekom, kot da razčiščuje in razčlenjuje sam pri sebi*)

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »Večinoma se pogovarjata v hrvaščini, včasih je tut vmes kaka slovenska beseda. Sej ne da ne znata slovensko, sam jima je lažje, če se lahko pogovarjata tk ko hočta. Pa unadva mata ful problemov s slovenščino. No, sej govorita, sam jima morm včasih js pomagat in kaj popraviti, sploh ko pišeta! Tist je še najbolj kriza!«
(*se mu zdi potrebno mi pojasnit natančneje*)

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Zelo mešano, včasih hrvaško pa spet slovensko.«

»Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?«

D: »Podobno, enkrat govorima hrvaško, enkrat slovensko, odvisno, kaj si mama za povedat. Zmerjama se zmeri v hrvaščini. Je bolj sočno.«
(*doda hudomušno opazko*)

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Slovensko. Se mi zdi, da je to logično, če smo v Sloveniji.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »Slovensko. Sej ste vidli, da nas ni velik in bi blo čudno, če bi se mi med sabo pogovarjali u kakem drugem jeziku. Pa tut itak nam kaj ekstra včasih ne gre. Ene stvari je velik lažje povedat slovensko, ko mi majnkajo besede v hrvaščini.«

»V katerem jeziku si spregovoril?«

D: »Spregovoru sm u hrvaščini, sam sm hitr tut govoru slovensko. Sm mogu it u vrtec in pol sm mogu razumet, ka so mi govoril.«

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ja, oba obvladam, sm pa bolj sigurn u slovenščini, sej sm že prej reku, da mi v hrvaščini zmanjkajo kake besede. U hrvaščini govorim še kr, ampak pisat pa ne znam.«

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Vedno povem kdo sem in od kod so moji starši, no, če me kdo vpraša. *(pojasni kot v opravičilo)* Sam se mi ne zdi nujno glih razglašat, če sm v družbi vrstnikov! Če pa smo doma polj je pa drugač. Sej ata hoče, da se imamo za Hrvate. No, mislim hoče, sej smo, ane!« *(pove poudarjeno)*

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Družim se čist z vsemi. Sej tu u Veleju nas je tolk, da res ne morš bit zbirčn! Mi pa gre včasih na živce, ko se kaki Srbi mal preveč španajo. No, se tolčejo po prsih, kaj so oni ipd. Včasih preveč na glas nabijajo na svojih mobijih balkan. Sam sej to nobenga ne mot. Slovenci to ful radi poslušajo!«

»Ali ti doma prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ne, nikol še nista nč rekla, s kom naj se al pa ne družim. Mislim, da je to čist vseen. Se pa nočm družit s tistimi, ko se španajo, sej si lahk tut na tih zavedn!« *(razlaga umirjeno, zadržano, prepričano)*

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Ne, nč me ne omejuje.«

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Ne, nikol, ker ne vem, zakaj bi sploh bil kdo kej več.«

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Recimo. Zdi se mi, da lahk poveš, kdo je od kod, mislim, da ni od tod, da ni Slovec. Se enostavno vid. Kk? Po obnašanju. Po oblačenju. Po tem, kk se nosijo, če že glih ne slišiš, ko govori, ko se pa itak čuje.«

13. intervju (junij 2014)

Dijakinja (17 let, 3. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Od kod sta prišla tvoja starša v Velenje?«

D: »Ata je iz Bosne, mama pa iz Srbije.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Prišla sta s starši, ki so tukaj dobili službo.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Oba sta muslimana.«

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Ja, vsi mam slovensko državljanstvo, ati ma pa še bosansko. Sej je Bosanc, tk da je logičn. Pa tut stvari na meji so bolj u izi.« *(doda hitro)*

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Islam.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ne več, sama sm včasih hodla v džamijo pa zdej ne več. Prej, ko sm bla majhna sm ful hodla! Pa kadar gremo v Bosno na počitnice, pol tam grem.«

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Imamo svoje praznike, ki jih praznujemo, tk kot se morjo. Prpravmo naše jedi, vsak kej prnese od naših prjatlov in pol se družmo, enkrat pr enmu, enkrat pr drugmu. Mam kr neki prjatlov, ki so tut Bosanci in muslimani in pol ... pa molimo kej. Včasih sm se tut držala posta pa se mi ne da več, ma ne vem, a je to nujn, sej tu ni tk, mislim u Sloveniji.«

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Naši prjatl so pretežno muslimani, to pa zato, ker se družmo predvsem s sorodniki. Imamo pa tut družinske prjatl, ki so eni Srbi, drugi pa Slovenci. *(prida kot v pojasnilo, da se oni družijo z vsemi, da so odprti)* Imam dva strica, ki sta poročena s Slovenko in enga, ki je poročen s Hrvatico. Tk, da lahk rečem, da se družmo kr z vsemi.«

»Kako pa strica vzgajata svoje otroke, mislim tista, ki sta poročena s Slovenkami in Srbkinjo?«

D: »Ja, vsi trije strici jih učijo govorit tut bosansko, če ste to misli. *(me vprašujoče in skoraj očitajoče vpraša)* Itak, sej je dobr, da bojo znal, ko gremo večkrat dol na počitnice za cel mesec al pa še več. Pa tut islam morjo poznat, sej ne morjo bit drugačni. *(me sprašuje, kot da od mene pričakuje potrditev)* Sej je mene tut babi peljala k bogoslužju in tut moje bratrance pelje. Mame nimajo nč proti, sej tut moja ni mela!«

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »Slovensko, včasih, ampak zelo redko bosansko – ko se kregata!«

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Slovensko.«

»Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo

D: »Slovensko.«

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Slovensko.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »Slovensko.«

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »V slovenskem.«

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika enakovredno? Kaj pri katerem bolje?«

D: »Ne, bolj obvladam slovensko. Bosansko in srbsko razumem, ampak ne vsega. Skoraj nikoli ne govorim bosansko ali srbsko. Tako govorim, sam ko sem v Bosni pa še to le, če me oseba, ki ji nekaj govorim drugač ne bi razumela.« *(moram pripomniti, da zelo slabo govori slovensko, z zelo močnim naglasom)*

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Ja, vedno razložim. Sej moji sošolci itak vejo pa tut ime mam tako, ampak mam srečo, tut moji sošolci poslušajo našo balkan glasbo in še več takih skupnih mam.«

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Ja, z vsemi, sej sm vam rekla, da smo zlo pisana družina.« *(pojasni rahlo nestrpnostno, kako da ne razumem)*

»Ali ti doma torej ne prepovedujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ne, nikol niso nič rekli pa tut mislim, da ne bi.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te torej ne omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Mene ne, ker imam taka starša, da bi jima blo čist vseen, kakšne narodnosti al pa vere je moj fant. Se mi zdi, da bi se že zmenli, tk kot so se strici pa ni nobenga problema!« *(pozabi, da se otroci stricev kljub njihovim materam vzgajajo kot muslimani)*

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Včasih se neugodno počutim, ko sm v Bosni, ko ne znam kej povedat. Včasih se mi zdi, da me gledajo zelo čudn.«

»Ali verjameš v stereotipe o ljudeh glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Ja, slišim večkrat, ko se kdo pogovarja npr. »Ti Bosanci!«, »Ti Srbi!« al pa naprimer: »Tk se pa sam Bosanc oblači.« Al pa naprimer, ko mi kdo reče: »Teb se pa prav vidi, da si Bosanka.« Al pa kej podobnga. Sam mi res ni jasn, od kod jim to!? *(razmišlja bolj sama zase)* Se mi zdi, da ne opazim razlike recimo med Bosanci in Srbi al pa Slovenci, *(omenila je narodnosti, ki so prisotne v njeni družini)* je pa res, da Albance pa lahk ločiš. Že zato, ker so skos skupi pa mali pa temni. Zlo mi gre na živce, ko kdo sodi o muslimanih in Srbih za to, kar se je dogajalo v vojni. Kr tk neki. Pojma nimajo! Ne vem, zakaj govorijo o vojni, če o tem nič ne vejo!« *(skoraj žolčno razlaga)*

14. intervju (maj 2015)

Dijakinja (17 let, 3. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Povej od kod sta starša?«

D: »Iz Bosne in Hercegovine. Ne vem točno kdaj sta pršla, men se zdi, da med tazednjo balkansko vojno.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Zaradi službe.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »K Bosancem. Oba sta Bosanca.«

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Imamo vsi slovensko državljanstvo. Ko sta pršla in dobila službo sta zaprosla za slovensko državljanstvo, ker je tk use laže. Nazaj pa pred penzijo itak ne mislita it.«
(*vendarle mislita iti!*)

»Kateri religiji pripadata starša pa ti?«

D: »Vsi smo muslimani.«

»Se redno udeležujete verskih obredov? Opiši kako, na kakšen način.«

D: »Ne, se ne udeležujemo nobenih verskih obredov, nismo ravn verni. Nočemo hodit taj, kamor hodjo drugi, mislim, tam niti ni prava cerkev pa se nam zdi, da to ni to. Pa tut je prav, da se vključujemo tuki, ne pa z onimi.« (*pojasnjuje*)

»Kako doma vzdržujete vašo kulturo in narodnost?«

D: »Naše praznike praznujemo skupej, drugih navad posebnih pa nimamo. Pa našo musko poslušamo. No, sej musko pa našo poslušajo tut moje sošolke pa na žure hodjo, ko pride Jelena Rozga. Čeprav se mi zdi vseen, da drugač živimo kot recimo moje slovenske sošolke. Ne vem, bolj smo povezani. Ne sam u družini, ampak tut kot kolegi med sabo. Mi se skos pogovarjamo, z mamom mislim, jaz in sestra ji vse povema. Ona pa nama daje napotke. (*se je zamislila, da bi mi priklicala kulturne razlike*) Pa tut moja mama ma cajt za nas, slovenske pa nikol, sej vem, ko so sošolke kr naprej same doma. Pol se pa navadjo pa jim grejo mame na živce! Pa mi mamom kr naprej polno hišo kolegov od naših. Pa tut mi smo skos pr enih. Pa včasih se gremo sam skup sprehajat, sploh ko sma ble še male. Mame so skos skup kofetale.«

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Naši prjatli so tut Bosanci.«

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »V bosanščini.«

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Starša v bosanščini, sestra in jaz pa v slovenščini.«

»Če vas je več otrok v družini, kako govorite med sabo?«

D: »S sestro govorimo vedno slovensko. Sam včasih, ko se kej kregamo pol pa se deremo u bosanščini. *(nevedoč je uporabila množino namesto dvojine)* Je ful bolj zanimivo in je več takih besed. Sam sej to je smešn, tut ko Slovenci psujejo to delajo po naše!« *(z nasmehom poda ugotovitev in me pomenljivo pogleda)*

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Slovensko.«

»Kako govoriš v šoli s sošolci?«

D: »Slovensko.«

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »V slovenščini, se mi zdi. *(razmišlja)* Al pa tut ne, sej mama ni znala govorit, še zdej slabo govori. Najbrž u bosanščini, sam sm pol šla u vrtec pa sm mogla se naučit.«

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika?«

D: »Ne, veliko bolje govorim slovensko. Bosansko veliko besed ne razumem. Mam probleme, ko pridemo v Bosno. Kot da sm vanzemaljac se včasih obnašajo, tek čudn nas gledajo!«

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Vedno povem, zakaj ne!?«

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »Družim se z vsemi.«

»Ali ti doma prepovedujejo druženje z drugimi na osnovi narodnosti?«

D: »Ne.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Da, me omejuje, čeprav nism verna, bi bila druga vera kr problem. Pa tut drugačne navade! *(pripomni trdo)* Js sm drugačna kot so drugi, ne vem, Slovenci recimo pa še moški so tut čist drgačni. Pr nas ni nč čudn, če so mame doma. Sej je res majn dnarja, sam je pa drgač vse boljš. Mamo vsi vse zrihtan. *(pojasnjuje zagreto)* Ko je mama mal delala je blo pa vse narobe. Ata je bil ful tečn pa je reku, da tek ne gre. Pa sej ni edina. Kr neki njenih prjatlc je doma. Skrbijo za dom in družine.« *(pojasnjuje kot v opravičilo)*

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Da, mam. Vsi namreč nočjo razumet al pa sprejet drugih narodnosti. Pa jih hitr zmoti jezik al pa že kej. No, pa sej mene tut zmoti, ko po hodniku srečam kupček Albancev. Mi grejo orng na živce. A se ne morjo potruditi?« (*ogorčeno ožigosa*)

»Ali verjameš v stereotipe o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Ja, vem, da lahk človeka prepoznaš, kam spada, ko ga vidiš, ka ma oblečen al pa že kk se nosi. Eni tipi. Res se jim takoj vidi, da so Bosanci. Včasih pa res ni treba vsega takoj pokazat! (*se zgraža*) Men se zdi, da bi se mogli mal prilagodit, če so že tu. No, ne vem. Pa ženske, joj kk so ene vulgarne. Za znort. Pa vem, da je tuki rojena pa še kr se dere po bosansk al pač po svoje, kr čez cel razred al pa na hodnikih pa ne, sej se lahk (*prida hitro, kot da je rekla kaj preveč*), sam vedet more kje! Pa kr use bi ble modeli. Ma dej bod no resna, poglej se!« (*pokomentira želje deklet po postati model ali kakšna misica*)

15. intervju (september 2015)

Dijakinja (16. let, 2. letnik – srednje tehniško izobraževanje, ŠSD)

»Od kod sta starša?«

D: »Sta Bosanca, muslimana. Iz Bosne in Hercegovine.«

»Kdaj sta prišla v Slovenijo? Pred vojno, po vojni?«

D: »Pred vojno, ampak sta se večkrat vrnila in spet prišla nazaj.«

»Zakaj sta prišla v Slovenijo?«

D: »Zaradi službe. Ati je prišel pred mamo. Mamo je spoznal dol in jo pripeljal za sabo.«

»H kateri narodnosti se prišteva vsak izmed staršev?«

D: »Sta muslimana. K Bosancem.«

»Imate slovensko državljanstvo? Še kakšno?«

D: »Vsi imamo obe državljanstvi. Ravno letos smo jih pridobili še ostali, ata jih je imel že prej. Se nam zdi to pametna poteza, ker lahk bolj enostavn hodimo dol. Pa itak smo Bosanci, ne Slovenci. Ata pa zmeri pravi, da bota z mamo šla nazaj dol, ko bota u penziji. Mamo dol hišo. Pa sej smo usake praznike dol!«

»Rekla si, da ste po veroizpovedi muslimani. Se to odraža na kak poseben način?«

D: »Ja, mi vsi spoštujemo svojo vero, smo zelo verni. Hodimo v hišo za molitev. Se držimo vseh praznikov in njihovih zapovedi. Ne jemo svinjskega mesa, ne pijemo alkohola. Ko imamo post se držimo. Ob bajramu se 3 dni družmo in delimo hrano z drugimi, pomagamo drugim, ki nimajo toliko. Tk nas uči ena legenda.«

»Katere narodnosti so pretežno vaši družinski prijatelji?«

D: »Naši prjatli so tut Bosanci.«

»Kako govorita starša med sabo?«

D: »V bosanščini.«

»Kako govorite med sabo kot družina?«

D: »Starša v bosanščini, brat in jaz pa v slovenščini. Razen, kadar se kregamo, pol definitivno v bosanščini.«

»Kako govoriš na ulici?«

D: »Slovensko.«

»Kako se pogovarjaš v šoli s sošolci?«

D: »Slovensko. Namreč, kadar z M., s katero skupaj sedimo govorima po naše, naju čudno gledajo sošolci. Ko pa poslušamo našo musko, so pa kr takoj zavrni pa še vse poznajo.«

»V katerem jeziku si spregovorila?«

D: »V slovenščini, se mi zdi.«

»Ali se ti zdi, da obvladaš oba jezika?«

D: »Ne, veliko bolje govorim slovensko. Bosansko veliko besed ne razumem. Mam probleme, ko pridemo v Bosno. Zato sem se tut odločila in se vpisala na tečaj bosanščine, ki ga je organiziralo Bošnjaško društvo v Velenju. Zato sem se tut vključila v folkloro. Zanimivo je, da se kregam vedno u bosanščini, sms pa pišem vedno v slovenščini. Že zato, ker zmerom kdo gleda zraven, kaj pišem! *(nekoliko nestrpno pripomni)*«

»Ali vedno poveš, kdo si in od kod si? Kdaj ne in zakaj?«

D: »Vedno povem, ampak včasih mi ni enostavn. Se mi zdi, da me pol gledajo drugač!«

»Ali se družiš z vsemi narodnostmi?«

D: »V šoli se družim z vsemi, drugače pa z Bosanci.«

»Ali ti doma prepredujejo druženje na osnovi narodnosti?«

D: »Ja, mi.«

»Ko razmišljaš o partnerju, te omejuje narodnost, vera, kultura?«

D: »Da, me omejuje. Zaradi vsega kar se je zgodilo v Srebrenici, imamo drugačen pogled na narodno pripadnost. Starši mi ne bi dovolili. Ko je imel brat Slovenko so mu prepovedali se dobivati z njo. Meni tudi. Bi bila druga vera kar problem. Pa tut drugačne navade. Pa ne sam to, tut kakšna naj bi bla poroka? Pa kateri veri bi pripadali otroc?«
(kasneje je v pogovoru z razredničarko in sošolko rekla, da ji ničesar starši ne branijo in zakaj bi ji – opomba: marec 2016. NMP.)

»Kaj si pa naredila? Si fanta kar pustila?«

D: »Ja, sem mu pojasnila, kaj vse bi bil problem in da se ga je bolje izogniti. So me sošolke čudno gledale in spraševale zakaj, pa nisem razlagala. Ne bi razumele.« (*pojasni brez trohice obžalovanja*)

»Ali imaš kdaj občutek manjvrednosti v stiku z drugimi narodnostmi? Zakaj? Kdaj?«

D: »Da, mam. Vsi namreč nočjo razumet al pa sprejet drugih narodnosti. Pa jih hitr zmoti jezik al pa že kej. Sej sm že prej rekla, da sošolci čudn gledajo, če se z M. menimo po naše. Pa tut za ime me včasih kdo vpraša, kakšno je. A Slovence tut sprašujejo, kakšno ime majo!?! No, pa sej mene tut zmoti, ko po hodniku srečam kupček Albancev, ki skos govorijo po svoje in so tukaj celo leto pa se sploh ne naučijo nobene besede. A se ne morjo potruditi?«

»Ali verjameš v stereotype o posamezniku glede na narodnost (po čem prepoznaš)?«

D: »Ja, vem, da lahk človeka prepoznaš, kam spada, ko ga vidiš, ka ma oblečen al pa že kk se nosi. Eni tipi! Res se jim takoj vidi, da so Bosanci. Včasih pa res ni treba vsega takoj pokazat! Men se zdi, da bi se mogli mal prilagodit, če smo že tu. Recimo moja teta pripada isti veri, vendar bolj ortodoksni. To so tisti, ki jih zadnje čase vidite na TV, ko morjo moški met brade, ženske pa morjo bit pokrite. Tam morjo ženske molit skup, moški pa skup. Moji starši tega ne marajo.«

»Če te vprašam, kdo si, kaj, mi rečeš?«

D: »Sm Bosanka. Slovenka že nism! (*pove odločno in samozavestno, kot da ji še na misel ne pade, da bi bla kaj drugega*)

A.2 Anketa

Vzorec ankete, ki je bila izvedena v oktobru 2015 med dijaki Šolskega centra Velenje, je podan v tabeli A.1. ŠCV sestavljajo Gimnazija, Strojna šola, Šola za rudarstvo in varstvo okolja, Elektro in računalniška šola in Šola za storitvene dejavnosti (k ŠCV spada tudi Višja šola, ki pa v anketo ni bila zajeta).

Tabela A.1

Vzorec ankete.

	MAMA	OČE	JAZ
IZOBRAZBA			/////
ETNIČNA PRIPADNOST/ NARODNOST			
JEZIK KOMUNIKACIJE S PRIJATELJI: V DRUŽINI:			
VEROIZPOVED			
DRŽAVLJANSTVO			